

MAGYAR MÉDIAMŰHELYEK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN 2021

Magyar médiaműhelyek a
Kárpát-medencében 2021

Médiatudományi Könyvtár

43.

Sorozatszerkesztő:

Koltay András – Nyakas Levente: 2012–2019

Nyakas Levente – Szadai Károly: 2020–

Magyar médiaműhelyek a Kárpát-medencében 2021

Szerkesztette:
Apró István

Médiatudományi Intézet

2022

A kutatást támogatta:

Minden jog fenntartva.

Tartalom

Szerkesztői bevezető	9
Kovács Elemér: Kárpátaljai magyar médiumok	11
1. Háttér	11
1.1. Állami szintre emelt kisebbségellenes politika	11
1.2. A kárpátaljai magyarok lélekszáma	17
1.3. Közigazgatási reform, média	17
2. Általános helyzetkép	19
2.1. Új helyzet, új kihívások	20
2.2. Nehezítő körülmények	21
2.3. Ami nem érhető el az okostelefonon, az nincs is	22
2.4. Működési háttér, anyagi források	23
2.5. Hányan írják, szerkesztik?	24
3. Kárpátaljai médiapaletta	25
3.1. Megyei lapok	25
3.2. Járási lapok	29
3.3. Szakmai lapok	31
3.4. Egyházi lapok	34
4. Hírportálok	35
4.1. Kárpátalja.ma	35
4.2. Karpatinfo.net	36
4.3. KárpátHír	37
4.4. Kárpát.in.ua	37
4.5. Ukrán nyelvű tartalom a világhálón	38
5. Elektronikus média	39
5.1. Pulzus Rádió	39
5.2. TV21 Ungvár	39
6. Médiaregiszter	43
7. Összefoglaló	44
Felhasznált irodalom	46
Mellékletek	48
Kriják Krisztina: Horvátországi magyar médiumok	61
1. Kisebbségi alkotmányos jogok és más biztosítékok Horvátországban	61
1.1. Alkotmányos jogok	61
1.2. Bilaterális szerződések	63
2. Intézményrendszer	63
2.1. A zágrábi Kisebbségi Tanács	63
2.2. Az Elektronikus Hírközlési Ügynökség	64
2.3. Az Elektronikus Médiatanács	65
3. A kisebbségi tartalommal és műsorszolgáltatási elvekkel kapcsolatos jelzések és problémák	65

3.1. A Kisebbségi Tanács jelzései	65
3.2. A magyar nemzetiség jelzései és helyzete	67
3.3. A magyar médiaház átadása	70
3.4. A magyar–horvát kisebbségi vegyes bizottság (KVB)	71
4. A horvátországi magyar nyomtatott sajtó.....	73
4.1. Új Magyar Képes Újság.....	73
4.2. Horvátországi Magyar Napló (megszűnt).....	75
5. A horvátországi magyar rádiózásról	77
6. A horvátországi magyar televíziózásról	78
6.1. Drávatáj.....	79
6.2. Láthatár (megszűnt)	81
7. A horvátországi magyarok helyzete.....	81
7.1. Általános és középiskolai oktatás.....	82
7.2. Magyar tanszék	84
7.3. Érdekvédelem	85
Felhasznált irodalom	86

Bence Lajos: Szlovéniai magyar médiumok **87**

1. Előttörténet – sajtóalapítás és hagyományépítés a múlt század fordulóján	87
1.2. A nyomdászati és lapalapítási kísérletek az elcsatolás utáni években.....	88
1.3. A fejlődés szolgálatába állított gyorsajtó.....	88
1.4. Lapalapítási kísérletek az elcsatolás után	90
1.5. A cenzúra működésbe lép: vádemelés Alsó-Lendva nyomdásza ellen	91
1.6. A második világháború utáni időszak.....	92
1.7. Közel fél évszázados úr a muravidéki magyarok sajtótörténetében.....	93
2. A Népújság és a Muraszombati Magyar Rádió megjelenése.....	94
2.1. A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet megalapítása – a függetlenedés útján....	94
2.2. A magyar nyelvű rádió és a magyar nyelvű tévé intézményrendszerének építése az új szlovén államban	97
2.3. Állami támogatás, függetlenségi dilemmák.....	98
2.4. A jelen felé: a média helyzetének alakulása 2004-után.....	99
2.5. Munkaügyek, felszereltség, szervezettség, perspektíva 2016 után.....	100
2.6. A 2020-as, részben a 2021-es évet is érintő (a pandémia miatt is redukált) program- és fejlesztési terv.....	101
3. Az olasz és a magyar kisebbségi műsorok helyzetét befolyásoló újabb politikai tényezők.....	101
3.1. Az Olasz–magyar Nemzetiségi Bizottság újabb megállapításai	102
3.2. Záró megjegyzések, összegzés	104
4. A muravidéki sajtó és elektronikus média teljes regisztere.....	105
5. További megjegyzések (kivonatok és státútum- részek).....	105
5.1. A Szlovén Köztársaság Alkotmányának kisebbségekre vonatkozó részei.....	105
5.2. Az őshonos olasz és magyar nemzeti közösség külön jogai Szlovéniában	106
5.3. Az RTV jelenleg is érvényben lévő státus-dokumentuma	107
Felhasznált irodalom	110

Kecskés István – Varga Tibor: Vajdasági magyar médiumok	111
Bevezető.....	111
1. A magyar nyelvű média jogi környezete Szerbiában.....	112
1.1. Tájékoztatási jogszabályok	113
1.2. A 2014-ben meghozott médiatörvény-csomag és következményei	117
1.3. Új fejezet: a 2020–2025 évi szerbiai médiastratégia	125
2. A vajdasági magyar médiarendszer meghatározó elemei	126
2.1. A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete	126
2.2. Vajdasági Rádió és Televízió	128
2.3. Vajdasági Televízió Magyar Szerkesztőség	130
2.4. Magyar Szó napilap.....	133
2.5. Vajdaság Ma hírportál	137
2.6. Pannon RTV	139
2.7. MOZAIK Televízió	140
3. Médiaregiszter.....	141
Balassa Zoltán: A felvidéki magyar média	155
1. Bevezető.....	155
2. Történeti áttekintés: a hiányzó gyökerek.....	156
3. Elmélet és gyakorlat	158
3.1. A kisebbségi sajtó bástya, fegyver, pajzs és vetőmag?	158
3.2. Sajtó, kisebbségi identitás és felelősség.....	160
3.3. A média elhanyagolása	162
3.4. A Könyvtárellátó segítsége.....	166
3.5. Kétes arcképcsarnok	166
3.6. Ismétlődő attitűdök	167
4. A közszolgálati rádiózás és televíziózás	168
4.1. Pátria rádió.....	168
4.2. Mirjam Rádió	176
4.3. Televízió.....	176
4.4. Szlovákiai Magyar Televíziósok Szövetsége.....	179
4.5. Szlovákiai Magyar Interaktív Televízió.....	179
5. Írott sajtó.....	180
5.1. Politikai és pártsajtó.....	180
5.2. A Csemadok lapjai	182
5.3. Rendezvények lapjai	183
5.4. Gyermek és ifjúsági lapok.....	183
5.5. Diáklapok	184
5.6. Egyetemi Lapok	184
5.7. Irodalmi, kulturális és művészeti lapok.....	185
5.8. Tudományos lapok.....	186
5.9. Egyházi és felekezeti lapok.....	187
5.10. Női lapok.....	187
5.11. Réteglapok.....	188
5.12. Bulvárlapok	188

5.13. Regionális, helyi lapok.....	189
6. Internetes portálok.....	190
6.1. Regionális hírportálok.....	191
7. A médiára vonatkozó, illetve azokhoz kapcsolódó jogszabályok és hivatalos szervek.....	192
7.1. Az alkotmány.....	192
7.2. A kisebbségi nyelvű média szabályozása.....	196
7.3. A Frekvenciatanács (Műsorsugárzási és Műsorszórási Tanács)	201
7.4. Közműsorszolgáltatási etikai kódex.....	202
7.5. Az Újságíró Etikai Kódexe.....	203
7.6. A Kult Minor alap	204
7.7. Elektronikus Média Etikai Kódexe	204
7.8. A Pro Media Alapítvány/Nadácia pro media	205
8. A magyarokat érintő pártok és szervezetek médiával foglalkozó elképzelései	207
8.1. A Magyar Közösségi Összefogás	207
8.2. Most-Híd	207
8.3. A Csemadok.....	208
8.4. SzMK.....	208
8.5. A Kassai Magyarok Fóruma	209
9. Újságíróképzés.....	209
10. A médiában közzétett problémák és gondok.....	210

Szerkesztői bevezető

Médiatudományi sorozatunkban utoljára 2016-ban készítettünk áttekintést a Kárpát-medencei magyar médiaműhelyekről. Az azóta eltelt fél évtized során többször is nekirugaskodtunk a tanulmányok és elemzések frissítésének, azonban a gyorsan változó körülmények miatt sehogyan sem tudtuk egy időben, koherens rendszerbe foglalni a sok, nagyon is különböző elemből összeállítandó mozaikot. Munkánkat nem könnyítette meg az immár két éve tartó járványhelyzet sem, ami még további regionális eltéréseket és csúszásokat eredményezett. Éppen ezért úgy döntöttünk, a folyamatos frissítések közepette közzétesszük az évek során felhalmozódott anyagot, hiszen statikus elemzés helyett amúgy is csak az éppen zajló folyamatok bemutatására vállalkozhatunk. Ezúttal öt magyarlakta régió, a kárpátaljai, a horvátországi, a muravidéki, a felvidéki és a vajdasági magyar médiarendszereinek bemutatására vállalkozunk. (A legnagyobb, az erdélyi médiavilág bemutatását külön kutatásban és kötetben kívánjuk megvalósítani a közeljövőben.)

Valamennyi régióban közös az a sajnálatos tény, hogy a magyar közösségek évről-évre fogyatkoznak, ami immár közvetlenül is negatív hatással van az olyan nagy intézményrendszerekre, mint az anyanyelvű oktatás vagy a kisebbségi nyelvű médiumok rendszere. A rohamosan romló demográfiai mutatók nyomán sorra zárnak be a magyar nyelvű iskolák a szórványban és szórvánnyá válnak olyan települések, térségek, ahol akár még egy-két évtizeddel ezelőtt is szilárd nemzetiségi közösségeket találtunk. Talán nem szorul különösebb magyarázatra, hogy a hallgatók, nézők, olvasók számának csökkenése miatt jelent súlyos veszélyt a kommercialitás és az állami támogatás határmezsgyéjén egyensúlyozó kisebbségi médiarendszereknek.

Mindemellett akár azt is megállapíthatnánk, hogy mostanára szinte minden határon túli magyarságnak otthont adó államban kielégítőnek, „megoldottnak” tekinthetjük az anyanyelv-használatot és a kisebbségi médiát érintő jogi szabályozást. A törvények és jogszabályok szintjén nagyjából mindenütt adott a lehetőség a jól működő, korszerű kisebbségi médiarendszerek működésére – persze a gyakorlat egészen más kérdés. És sajnos még ez alól a teoretikusan pozitív általánosítás alól is akad egy sajnálatos és igen markáns kivétel: Ukrajna. A háborús és szélsőségesen nacionalista pszichózisban élő országban olyan törvények léptek életbe, amelyek alapjaiban lehetetlenítik el az anyanyelven folyó oktatást és tájékoztatást. A kárpátaljai magyarok, a több évtizedes viszonylagos javulás után, napjainkban példátlan represszióval találják magukat szemben, amiről sajnos a demokratikus világ nem nagyon hajlandó tudomást venni.

A belpolitikai viszonyok persze a többi régióban is hatással vannak a kisebbségi nyelveken működő médiára. A már említett, a legtöbb érintett országban viszonylag korszerűnek mondható szabályozás koránt sem szavatolja minden esetben a zavartalan működést. A pillanatnyi (vagy éppen tartós és burkolt) politikai érdekek gyakran felülírják a legdemokratikusabb szellemben fogalmazódott jogi paragrafusokat is. Ott ahol a kisebbség politikai érdekvédelme nem elég erős, vagy érdekvédelmi szervezetei olyan alkuk és szövetségek megkötésére kényszerülnek, amelyek gyengítik a közösséget, a kisebbségi média is a rövidtávú politika hadszínterévé és áldozatává válik. Ez megnyilvánulhat közvetlen politikai nyomás formájában, vagy ami még gyakoribb, a finanszírozási és támogatási rendszer manipulációján keresztül. Az utóbbi kivédésében, az elmúlt években is, valamennyi érintett régióban nagy

szerep jutott az anyaországból érkezett támogatásoknak. Sok határon túli magyar médium csak ezzel a segítséggel tudta megteremteni a működéséhez szükséges technikai feltételeket és biztosítani a tartós megjelenést, műsorsugárzást.

Szintén közös, minden régióban folyamatosan napirenden lévő kérdés a médiamunkások, a megfelelő szakemberek képzése, hiánya. Mostanára már jobbra megtörtént a generációváltás, a rendszerváltás körüli „hőskorszak” lap- és stúdió alapítói jórészt átadták helyüket a fiatalabbaknak, akik bár kevesebb tapasztalattal, de szerencsés esetben több korszerű ismerettel és a mai viszonyokhoz szükséges készséggel rendelkeznek. Jellemzően a kisebb, sebezhetőbb magyar közösségek médiavilága küzd leginkább ezzel a nehézséggel is, hiszen sem anyagi lehetőségeik, sem a demográfiai helyzetük nem teszi lehetővé a megfelelő szakemberképzést vagy éppen a meglévő káderek perspektivikus foglalkoztatását.

Áttekintésünk tehát szükségszerűen vázlatos, és helyenként megeshet, hogy a kötet megjelenésének pillanatában egy-egy érintett, konkrét politikai vagy társadalmi szituáció már nem pontosan aktuális vagy új fejlemények felülírták azt. Ezeket ugyan igyekeztünk frissíteni (esetleg kihagyni), mégis maradt belőlük jó néhány a tanulmányokban, főként olyan esetekben, amikor bemutatásukat nem is annyira aktualitásuk, hanem tipikus mivoltuk indokolta. A kisebbségi magyar média körül a Kárpát-medencében ugyanis nem elméleti, hanem valós küzdelem folyik, valós társadalmi közegekben, aminek ábrázolása e nélkül még nehezebb lenne. Az ebből a módszerből adódó hiányosságokat csak a további folyamatos kutatások és elemzések tudják pótolni.

A szerk.

Kárpátaljai magyar médiumok

KOVÁCS ELEMÉR

1. Háttér

1.1. Állami szintre emelt kisebbségellenes politika

Ukrajna keleti részén a fegyveres konfliktus 2014 tavasza óta zajlik. Ám nemcsak fegyveres harc dül, aminek 2021 elejére több, mint 14 ezer katona és civil személy esett áldozatul, a média frontján szintén kemény küzdelem zajlik. Az ukrán parlament szinte évente hoz újabb, a kisebbségek nyelvét érintő jogszerűítő intézkedéseket.

Kezdődött azzal, hogy a kijevi kormányzat a kábelszolgáltatóknak betiltotta, hogy a lakosságnak szánt csomagjaikban orosz tévécsatornák műsorait kínálják, hisz azok, úgymond, az ellenséges propaganda legfőbb szócsövei. Emellett minimálisra csökkentették a rádióban, a televízióban elhangzó orosz nyelvű zeneművek számát, s további intézkedéseket hoztak, amelyek nyíltan az orosz nyelv visszaszorítását célozzák.

2021 február elején pedig letiltották a Viktor Medvedcsukhoz, Vlagyimir Putyin orosz elnök „komájaként” emlegetett ukrán oligarchához és ellenzéki politikai vezetőhöz köthető NewsOne, a ZiK és a 112 Ukrajna sugárzását. A döntés az ukrán Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács (RNBO) határozata alapján született. Zelenszkij elnök védelmébe vette a döntést, amelyet bírálói a médiaszabadság korlátozásának minősítettek. Az ukrán elnök leszögezte: Ukrajna igenis támogatja a sajtószabadságot, de „egy agresszor ország által finanszírozott propagandát” már nem. Az Ukrán Biztonsági Szolgálat (SZBU) vezetője következetes lépésnek nevezte a döntést. Úgy fogalmazott: hibrid háború zajlik Ukrajna ellen, és a biztonsági szolgálat birtokába került adatok alapján indokoltak a televíziócsatornák elleni szankciók. A kulturális és információs miniszter pedig azzal érvelt: ezek a médiumok veszélyeztetik Ukrajna nemzetbiztonságát, információs terrorcselekményeket követnek el a Kreml propagandagépezetének eszközeiként, továbbá sorozatosan megsértik az újságírói etikát, hamis híreket terjesztenek az ukrán valóságról. A csatornák egyébként fel voltak készülve erre a forgatókönyvre, ugyanis azonnal online sugárzásra álltak át.

Mindezzel együtt ezek a törvények jelentősen szűkítik az Ukrajnában élő más kisebbségek – magyarok, bolgárok, lengyelek, románok –, nyelvhasználati jogát és lehetőségét. A kárpátaljai magyarokat, akik a kezdetektől fogva következetesen küzdenek anyanyelvük szabad használatának jogáért, csakhamar a szeparatizmus vádjával illették.

Óriási visszalépést jelentett a kisebbségi nyelvek használata területén a 2012-ben elfogadott nyelvtörvény hatályon kívül helyezése. Ezt a döntést Ukrajna Alkotmánybírósága formai okokra hivatkozva 2018-ban hozta meg. A 2012-es nyelvtörvény ugyanis lehetővé tette a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát szóban és írásban, a magánéletben és a közéletben azoknak a megyéknek, járásoknak és helyi önkormányzatoknak a területén, ahol az adott nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya a hivatalos népszámlálási adatok alapján elérte a 10%-os küszöböt. A legutóbbi, 2001-es népszámlálás adatai alapján Kárpátalján a magyarok szám-

aránya az összlakossághoz viszonyítva 12,5%-ot tett ki. Négy járásban (a beregszásziban, az ungváriiban, a munkácsiban, a nagyszőlősisiben) és további négy városban, valamint 69 falusi önkormányzat területén érte el a 10%-os küszöböt, ami lehetőséget teremtett arra, hogy a kárpátaljai magyarok túlnyomó része ne csupán családi körben és az egyházközösségükben használja anyanyelvét.

A kijevi parlament 2019 áprilisában szavazta meg az államnyelvről szóló törvényt, amely jelentősen szűkíti a kisebbségi nyelvek használatát, s azt gyakorlatilag a magánéletbe és az egyházi szertartások közé szorítja vissza. Egyúttal leszögezi, hogy Ukrajnában az etnikumok közötti kommunikáció nyelve az ukrán. A törvény emellett még számos abszurd és betarthatatlan követelményt fogalmaz meg az oktatás, a kultúra és a közigazgatás terén is. Az államnyelvi törvény 6. cikk 1. pontja előírja, hogy „Minden ukrán állampolgár köteles beszélni az államnyelvet”. A törvénynek ez a pontja diszkriminatív. A jogalkotó a körülményektől függetlenül minden ukrán állampolgárt törvénysértővé nyilvánít, aki (például koránál fogva vagy egészségügyi okokból) nem beszél ukránul. Ukrajna történeti sajátosságai miatt az ilyen emberek nincsenek kevesen: a legutóbbi (2001-es) ukrainai népszámlálás hivatalos adatai szerint Ukrajna lakosságának 13,42%-a (6 472 794 fő) nem beszélte az államnyelvet. Az államnyelvi törvény megteremti azt a lehetőséget, hogy az állampolgárok feljelentést tegyenek, ha úgy érzik, hogy a hatóságok, szervezetek, intézmények stb. nem megfelelő mértékben használják az államnyelvet a nyilvános térben, vagy ha úgy vélik, megsértették az államnyelv használatához fűződő jogukat. Ez fenyegető légkört teremt a regionális vagy kisebbségi nyelvek beszélői számára, és ezzel a törvény akadályozza ezeknek a nyelveknek a nyilvános használatát.

A törvény semmilyen módon nem biztosít jogorvoslati lehetőséget azoknak, akik úgy érzik, hogy a hatóságok, szervezetek, intézmények stb. nem megfelelő mértékben használják a regionális vagy kisebbségi nyelveket a nyilvános térben, vagy ha úgy vélik, megsértették a kisebbségi nyelv használatához fűződő jogukat. A törvény 49. cikke alapján Ukrajna Kormánya létrehozta „az államnyelv védelmének megbízottja” intézményét, és kinevezett egy személyt erre a – sajtóban államnyelvi ombudsmannak nevezett – tisztségre. Ez a rendelkezés diszkriminatív, hiszen csak az államnyelv használatához fűződő jogokat védelmezi: a törvény más nyelvek használatára vonatkozó jogsérelmek kapcsán nem biztosít jogorvoslati lehetőséget, a kormány nem hozott létre olyan szervet, amihez az állampolgárok akkor fordulhatnak, ha korlátozzák jogukat anyanyelvük használatára.

2019 áprilisban fogadta el Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa az ukrán mint államnyelv használatáról szóló törvényt, melynek jelentős része valamilyen fenyegetésről, büntetésről vagy olyan intézmény, szerv létrehozásáról szól, amely kikényszeríti az államnyelvi törvény végrehajtását. Tehát egyértelmű, hogy az állam nem azt az utat választja, hogy párbeszédet folytatva az állampolgáraival megteremti az államnyelv támogatásának feltételeit, hanem arra akar erővel és erőszakkal rákényszeríteni, hogy mindig, mindenhol, minden körülmény között ukránul beszéljünk. A jogszabály fokozatosan lép hatályba. Ez azt jelenti, hogy már 2019. július 16-ától bizonyos rendelkezései életbe léptek, de vannak olyan cikkelyek, amelyek csak 2030-ban válnak hatályossá.

Az államnyelvi törvény 30. cikkelye, amely a szolgáltatások nyelvéről rendelkezik, 2021. január 16-án lépett hatályba. Az első pontja azt mondja ki, hogy a szolgáltató szférában – ezt tágan kell értelmezni, a falusi kisbolt, edzőterem, fodrászat, kozmetikai szalon is ide tartozik, szinte minden, amit az emberek a hétköznapjaikban igénybe vesznek – a szolgáltatások

nyelve kötelezően az államnyelv. Erre alapozva Tarasz Kreminy államnyelvvédelmi biztos a saját Facebook oldalán, nyilatkozataiban folyamatosan hangsúlyozta, hogy január 16-tól a szolgáltatások nyelve Ukrajnában kizárólag az államnyelv lesz. Ez a hír 2021 elején igen csak borzolta a kedélyeket Kárpátalján is. Valójában azonban ez nem így van, értelmezte a törvényt a médiában Cserniczkó István nyelvészprofesszor, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora. Ennek a cikkelynek van ugyanis egy második bekezdése is, ami arról szól, hogy azoknak az ügyfeleknek, vásárlóknak, akik más nyelven szeretnék igénybe venni a szolgáltatást, és erre a szolgáltató képes, beszéli az adott nyelvet, akkor lehetséges, hogy az adott nyelven kommunikáljanak. Vagyis az kétségtelen tény, hogy 2021. január 16-a után Ukrajna területén minden egyes szolgáltatónak kötelessége biztosítani azt, hogy ha hozzá ukrán nyelven fordulnak, és ukrán nyelvű szolgáltatást várnak el tőle, ezt lehetővé kell tennie. Az ügyfél vagy vásárló kérésére kiszolgálása a felek számára elfogadható bármilyen nyelven megtörténhet, nemcsak ukránul. S ezért senki nem szabhat ki büntetést, nem sújthatja egyéb szankciókkal. A pénzbírságokról szóló részek csak 2022. július 16-tól lesznek hatályosak. Az adott dátumig egyetlen szolgáltatóra sem róhatnak ki pénzbírságot, még azért sem, ha egy ukrán nyelvű ügyfelet nem hajlandó vagy nem tud ukrán nyelven kiszolgálni, mondja Cserniczkó. Aki arra is felhívta a figyelmet, hogy próbáljunk meg élni a jogainkkal, melyek sajnos Ukrajnában fokozatosan és folyamatosan szűkülnek, de az abszurditásig nem kell elmenni. Az államnyelvi biztos akkor is félretájékoztat, állítja a nyelvészprofesszor, amikor azt mondja, hogy a frissen felálló kistérségek önkormányzati testületeiben mindig minden körülmény között kötelező az államnyelv használata. Ez nem igaz. Az államnyelvi törvény 12. cikke valóban kimondja, hogy az államhatalmi szervek és a helyi önkormányzatok munkájának nyelve az államnyelv, de ugyanitt áll az is, hogy amennyiben más nyelvet használnak, biztosítani kell az ukránra történő fordítást. Miért kellene bármit is ukránra fordítani, ha csak az ukránt lehet használni? Azt se feledjük el, hogy amikor Ukrajna csatlakozott az Európa Tanácshoz, vállalta azt a kötelezettséget, hogy megengedi vagy bátorítja a kisebbségi nyelvek használatát a helyi önkormányzatok ülésein, határozataik elfogadásakor és kihirdetésekor stb. Ez azt jelenti, hogy a törvény kötelez arra, hogy ukránul adja ki a képviselő-testület a határozatait, de semmi nem tiltja, hogy emellett magyarul is közzé tegye. Azt sem tiltja, hogy a képviselő magyarul társalogjon a saját választóival, a kistérség lakóival, azokkal az emberekkel, akinek a mandátumát köszönheti és akinek az adóiból fenntartják a területet. Az, hogy ukránul kell, nem jelenti azt, hogy más nyelven nem szabad, figyelmeztet Cserniczkó. Nekünk, itt élő magyaroknak (ruszinoknak, románoknak, szlovákoknak, lengyeleknek stb.) a felelősségünk, hogy éljünk ezekkel a jogainkkal, s ne hagyjuk félrevezetni, megfélemlíteni magunkat.

Az oktatásban most ott tartunk, hogy az Európai Unió valamely hivatalos nyelvét anyanyelvként használó nemzeti kisebbségek képviselői (magyarok, románok, lengyelek, bolgárok) az alsó tagozaton saját nyelvükön tanulhatnak, ám hamarosan az 5. osztályban az éves óraszám minimum 20%-át államnyelven tanulják, és a 9. osztályra ennek az aránynak el kell érnie a 40%-ot; a 10–12. osztályban az éves óraszám legalább 60%-át ukránul kell tanulniuk. A nem EU-s nyelvet beszélő nemzeti kisebbségek (oroszkok, beloruszkok) az 5. osztálytól kezdve az éves óraszám legalább 80%-át államnyelven tanulják.

Dr. Tóth Mihály alkotmányjogász, az UMDSZ tiszteletbeli elnöke a jogszabállyal kapcsolatosan kifejtette, hogy a kisebbségekhez tartozó személyek csak az óvoda és az iskola elemi

szintjén részesülhetnek anyanyelvi oktatásban, de ott is csak az államnyelv mellett, vagyis vegyes: kisebbségi-államnyelvű oktatásban; az ilyen oktatás nem az adott kisebbség nyelvén működő intézményben, hanem csak az ukrán nyelvű intézmények (hiszen a törvény szerint minden oktatási intézmény ukrán tannyelvű) keretein belül, külön osztályokban (csoportokban) valósulhat meg. Vagyis megszűnnek az ukrántól eltérő nyelven működő intézmények; megszűnik az anyanyelvi oktatás lehetősége (jogalapja) mind a szakközép, mind a felsőoktatás kereteiben. Itt, amennyiben erre igény jelentkezik, megteremtik a feltételeit a kisebbség nyelvének mint tantárgynak a tanulásához. A fentiekből következik: megszűnik az állampolgárok joga az oktatás nyelvének megválasztására; az állam a továbbiakban már nem szavatolja az állampolgárok regionális vagy kisebbségi nyelvű oktatásban való részesülésének jogát az oktatási rendszer minden szintjén és formájában; megszűnik a kis lélekszámú nyelvi csoportok lehetősége alacsonyabb létszámú iskolák, osztályok, illetve csoportok létrehozására, és ezek működésének állami támogatására; megszűnik a magán oktatási intézmények alapítóinak joga az oktatás nyelvének kijelölésére; megszűnik az államnyelven működő iskolák kötelezettsége egy regionális vagy kisebbségi nyelv oktatására; megszűnik a tudás minőségének külső értékelése céljából létrehozott tesztek kisebbségi nyelvekre fordításának kötelezettsége és lehetősége; megszűnik az állam kötelezettsége a pedagógusok felkészítésére, a regionális vagy kisebbségi nyelveken működő intézmények számára.

A fentebb felsorolt jogfosztó intézkedéseket tartalmazó jogszabály többek között büntetőjogi és közigazgatási felelősségre vonást helyez kilátásba a törvény megsértői számára; megszabja az ukrán állampolgárok kötelezettségét az államnyelv ismeretét illetően; az útlevelemben a családnév és az utónév latin betűs átírása az ukrán nyelvű névből történik. Tehát megfosztja a magyar nemzetiségűeket is attól, hogy saját nevüket a magyar helyesírásnak megfelelően tüntessék fel a latin nyelvű okmányokon (8. cikk). Kötelezővé teszi az államnyelv ismeretét a helyi képviselők, önkormányzati vezetők, illetve önkormányzati és állami, valamint önkormányzati tulajdonban lévő vállalatok és szervezetek vezetői részére (9. cikk). A 12., 13., 14., cikkek arról rendelkeznek, hogy az államhatalmi szervek és a helyi önkormányzatok esetében a munkafolyamat során kizárólag az államnyelv használata lehetséges, így ellehetetlenítve bármilyen másik nyelv hivatali használatát. Kizárólag az államnyelvet lehet használni a választási folyamatokban (18. cikk). A törvény 21. cikke szó szerint ismételve az oktatási törvény 7. cikkét, azt még pótlólagosan kiegészíti két, a kisebbségi nyelveket korlátozó előírással: 1. a felsőoktatásba való felvételik kizárólag ukrán nyelven történnek, 2. idegen nyelvek tanítása csak ukrán nyelven keresztül megengedett.

Az átmeneti, felkészülési időszak a törvény szerint 2023-ban lejár.

Az új törvények jelentősen módosították az elektronikus tömegtájékoztatási eszközök nyelvhasználati szabályait, méghozzá igencsak negatív módon. A 2016 júniusában elfogadott jogszabály 60%-ban határozta meg az ukrán nyelv használatának arányát a közvetített adásokon belül. Rá egy évre, egy 2017-ben elfogadott másik törvény már azt írja elő, hogy az országos és regionális lefedettséggel rendelkező televízió és rádióadóknak a heti műsoridő legalább 75%-ában ukrán nyelven kell közvetíteniük.

A nyomtatott sajtó nyelvét a 2019-ben elfogadott nyelvtörvény szabályozza, szintén meglehetősen diszkriminatív módon. A jogszabály kimondja: a nyomtatott sajtó nyelve az államnyelv. A törvény szerint csak úgy nyomtatható ki nem államnyelvű újság vagy folyóirat, ha ugyanakkor, azonos terjedelemben a teljes tartalmat ukrán nyelven is megjelentetik. Az újság minden változatának ugyanazt a címet kell kapnia, tartalmának, példányszámának

és nyomtatási módjának meg kell egyeznie egymással, kiadásaiknak ugyanolyan számozott sorozatszámmal kell rendelkezniük, és ugyanazon a napon kell megjeleníteniük.

Az államnyelvi törvény 27. cikk 6. pontja az Ukrajnában regisztrált online sajtótermékek (például hírportálok) számára is előírja, hogy kötelezően rendelkezniük kell ukrán nyelvű változattal is. Az államnyelven szerkesztett oldalnak az elsődlegesnek kell lennie (az ukrán nyelvű oldalnak kell a főoldalon szerepelnie). Az ukrán nyelvű oldal tartalmában, méretében, szerkezetében nem lehet kisebb, mint a más nyelvű oldal.

A 8. és a 25. cikk előírja, hogy a nyomtatott, nem ukrán nyelvű tömegtájékoztatási eszközök két vagy több nyelven jelenjenek meg, amelyeknek egyike az államnyelv. Dr. Tóth Mihály alkotmányjogász szerint ez a jogi norma nemcsak az egyenlő bánásmód és egyenlő lehetőségek alapelveit sérti, hanem a piaci versenyegyenlőség, valamint a személyeknek a szabad információterjesztéshez és hozzáféréshez való jogát is. A felsoroltakon kívül e törvény előírja az ukrán nyelv kizárólagos használatának kötelezettségét: a számítógépes programok felhasználói felületei és web-oldalak (27. cikk), nyilvános rendezvények (29. cikk), fogyasztói szolgáltatások (30. cikk), reklámok (32. cikk), egészségügy (33. cikk) stb. területeken. Így gyakorlatilag kizárja a kisebbségi nyelvek használatának lehetőségét a közéletben, beszorítva azt a magánbeszélgetések és a vallási liturgiák területére. Az átmeneti időszak ebben az esetben is 2023-ig tart.

Jellemző módon Ukrajna próbál kibújni korábban vállalt nemzetközi kötelezettségei alól is.

Mint már említettük, a 2012-ben elfogadott nyelvtörvényt (amely a Kartára alapozva határozta meg a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatára vonatkozó jogokat) Ukrajna Alkotmánybírósága 2018-ban formai okok miatt hatályon kívül helyezte. Korábban (egy 2000-ben kiadott határozatában) Ukrajna Alkotmánybírósága szintén formai okok miatt helyezte hatályon kívül azt a törvényt, amellyel Ukrajna 1999-ben ratifikálta A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját. A független sajtó több esetben bizonyította, hogy Ukrajna Legfelső Tanácsa a vonatkozó törvények megsértésével szavazott meg határozatokat és törvényeket. Ennek ellenére e két említett törvény kivételével Ukrajna Alkotmánybírósága egyetlen más törvényt sem helyezett hatályon kívül formai okokra hivatkozva. Az a két törvény, amely erre a sorsra jutott, közvetlen kapcsolatban van a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájával. A kisebbségi nyelvek beszélőiről csak kivételes esetekben tesz említést a törvény. Ilyenkor azonban egy olyan törvényre hivatkozik az államnyelvi törvény, amelynek még a tervezetét sem dolgozta ki az ukrán kormány.

1.1.1. A szólásszabadságot is szabályoznák

2019. november 6-án az ukrán elnök új rendeletet adott ki, mely alapján megalakították a véleménynyilvánítás és az újságírók védelmének tanácsát. A testület feladata elemezni az információs szférát szabályozó törvényeket, fejleszteni azokat, nyomon kell követniük az újságírói szabványok betartását.

A tanács a média által delegált képviselőkből állt fel. Egy részük elvből elutasította a részvételt a testület munkájában, mondván a szólásszabadság és az újságírók védelme a legkevésbé sem függ egy elnöki utasításra létrehozott, értelmetlen szervtől, amely csak arra jó, hogy tovább növeljék a bürokraták számát. Persze akadtak azért szép számmal, akik betöltötték az üresen ma-

radt bizottsági helyeket. Ők nyilván nem érezték úgy, hogy a szólás szabadságát nem az állami szabályozás teszi még teljesebbé, és az újságírók biztonságát sem lehet iratgyártással szavatolni.

1.1.2. Ombudsman vagy cenzor?

Az előbbieken már szó volt róla, hogy a kormány elképzelése szerint bevezetnék Ukrajnában az információs ombudsman intézményét. Az ombudsman feladata lenne az információk ellenőrzése, a dezinformációk kiszűrése, szükség esetén ő fordulhatna a bírósághoz egy adott információ betiltását kérve, illetve kezdeményezhetné a „vétkesek” felelősségre vonását. Ugyancsak feladata lenne az ombudsmannak a félretájékoztatással kapcsolatos panaszok kivizsgálása.

Bíráói szerint az intézmény jelen helyzet szerint leginkább egy cenzori hivatal, valamint egy speciális információs és médiaügyszétség keverékének tűnik, amely maga alá temetheti a szólásszabadságot, illetve a kormány eszközévé válhat a politikai ellenfelekkel való leszámolásban.

Az előterjesztők eredetileg olyan szabályozást javasoltak, hogy a nem állami nyelven megjelenő lapok minden számát le kellene fordítani ukrán nyelvre. Ez alól a külföldi, nem utolsósorban a magyar kormány heves tiltakozása eredményeként, a véglegesen elfogadott normaszövegben mentesültek az angol és más, az EU hivatalos nyelvein megjelenő sajtótermékek. Ez az előírás tehát például „csak” az orosz, a belorusz vagy a gagauz nyelveken kiadott sajtótermékekre vonatkozik. Így a törvény – dr. Tóth Mihály szerint – már nemcsak abszurd, de még diszkriminatív is lett. A törvény létrehozta a nyelvi ombudsman intézményét, akinek a törvény előírásainak pontos betartatása a feladata, s aki jogosult saját hatáskörben pénzbírsággal sújtani a törvénytörtőket. A kiszabható bírság összegét a törvény nem konkrét összegben határozza meg, hanem az aktuális évi költségvetésben megállapításra kerülő havi, adómentesnek számító személyi jövedelmet veszik alapul. A 2019-es évre ez számszerűen 17 UAH, ami megközelítőleg 0,7 EUR. A szabálysértés mikéntjétől és hogyanjától függően a bírságok összege ennek százszorosától a hétszázszorosáig terjedhet.

1.1.3. Könyvkiadás

A törvény elfogadásáig Ukrajnában a könyvkiadás nyelve nem volt tárgya jogi szabályozásnak. E jogszabály érvénybe lépésétől számított 2,5 év eltelte után, vagyis 2021. július 16-ától minden regisztrált kiadó köteles ukrán nyelven kiadni könyveinek felét. Ez alól a kötelem alól mentesülnek azok a krími tatár nyelvű és más nemzeti kisebbségek nyelvén íródott könyvek, amelyeket az állami, illetve a helyi költségvetés finanszírozásában a később elfogadásra kerülő kisebbségi törvény előírásainak megfelelően adnak ki. E törvény előírja azt is, hogy az ukrán nyelven kiadott könyveknek kell kitenniük a könyvesboltok választékának legalább 50%-át. Ez a szabály nem vonatkozik a majd elfogadásra kerülő kisebbségi törvény előírásának megfelelően, speciálisan az őshonos népek és nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítése céljából létrehozott könyvadásító intézményekre (helyekre). E jogszabály 23. cikkének 2. pontja kimondja, hogy a kulturális-művészeti rendezvények nyelve az államnyelv. Amennyiben a rendezvényen más nyelvet használnának, a rendező köteles biztosítani annak teljes szinkron- vagy folyamatos fordítását ukrán nyelvre. Más nyelvek alkalmazása akkor lehetséges,

amennyiben azt a rendezvény művészeti vagy kreatív koncepciója indokoltá teszi, valamint a még nem létező kisebbségi törvény által előírt esetekben.

1.2. A kárpátaljai magyarok lélekszáma

Az adatgyűjtés során minden esetben szóba került a kárpátaljai magyarok lélekszáma, illetve az, hogy a létszám miként változott az elmúlt csaknem húsz esztendő során. A nyomtatott sajtó munkatársai ugyanis újságjuk példányszámának csökkenését – ez sajnos kivétel nélkül minden sajtóorgánumnál bekövetkezett – jelentős részben a kárpátaljai magyarok állandó és ideiglenes migrációjával magyarázzák. A folyamat a 2014-ben Kelet-Ukrajnában kirobbant fegyveres konfliktus hatására gyorsult fel igazán. Az első két évben Kárpátalja magyarok lakta településein, akárcsak az ország más vidékein is, megszokottá vált, hogy menetrendszerűen érkeztek a katonai behívók. A katonaköteles korú fiatal férfiak tisztában voltak vele, hogy másfél-két hónapos kiképzés után az ATO-ba – az antiterrorista hadműveletek helyszínére, így nevezik hivatalosan a háborús zónát – kerülnek. (Az ukrán hadseregben jónéhány magyar származású hivatásos és önkéntes katona szolgált. Közülük 2019 decemberéig a harcokban tizenegyen vesztették életüket. A későbbiekben nem igazán volt magyar nemzetiségű bevonuló.) A behívások elől sok magyar fiatal – családos és egyedülálló – külföldre menekült. Közülük jónéhányan már korábban tapasztalatot szereztek az ottani munkavállalást illetően, így elhelyezkedésük nem okozott komolyabb nehézséget. Számos esetben később az egész család követte az édesapát. Az anyaországon kívül a célországok között szerepelt és továbbra is szerepel Csehország, Németország, Nagy-Britannia, Hollandia, Olaszország, Dánia stb.

A kárpátaljai népesség számbeli alakulásával foglalkozó demográfusok az utóbbi években több tanulmányban is rámutattak arra, hogy az elvándorlás mellett jelentős mértékben csökkent a magyar népesség Kárpátalján a természetes fogyás miatt is. Ezt a kutatók az elmúlt csaknem két évtized vonatkozásában mintegy ötezer főre becsülik. A kárpátaljai magyarság természetes szaporulata az 1990-es évek elején váltott át negatív tartományba. Ma már alig található olyan, többségében magyarok által lakott település, ahol a halálozások ne múlnák felül jelentősen a születések számát.

Ami vizsgálatunk szempontjából a leglényegesebb: az ukrán és a magyar hivatalos statisztikai adatok, valamint a kárpátaljai magyarság körében végzett legutóbbi reprezentatív felmérések eredményeit összegezve megállapítható, hogy 2020 elején a kárpátaljai magyarok létszáma 125–128 ezer fő között mozog. Ez komoly, mintegy 28–30 ezer fős csökkenést jelent a 2001-ben mért legutóbbi népszámlálási adatokhoz képest. Így a nyomtatott magyar nyelvű lapok példányszámának csökkenése – amely a 2010–2021-es évek vonatkozásában egyes sajtótermékeknél elérte az 55–60 %-ot – részben igazolódni látszik.

1.3. Közigazgatási reform, média

Az ukránai települések – lengyel mintára történő – önkéntes egyesüléséről szóló törvény még 2015-ben napvilágot látott. A jogalkotókat elsősorban az a cél vezérelte, hogy a jelenleginél gazdaságilag hatékonyabb, fejlettebb infrastruktúrával rendelkező, közigazgatásilag egységesebb struktúrák jöjjenek létre. Ha számszerűsíteni akarjuk, akkor a kárpátaljai példánál

maradva 7-8 településből alakultak kistérségi társulások, amelyek a jelenleg 700-1400 vagy ennél valamivel kisebb vagy nagyobb lélekszámú település összevonásából jöttek létre. Ezek a társulások egyesítik gazdasági, szociális, egészségügyi stb. potenciáljukat a közös érdekében. A városok és a környező agglomeráció egyesüléséből a korábbinál szintén nagyobb lélekszámú központok alakultak. Így például a jelenleg nagyjából 20 ezer lakosú Beregszász központtal a hozzá csatlakozó tizennégy településsel együtt egy olyan lélekszámú központ jött létre, ahol a lakosság száma meghaladja a 35 ezret, ebből a magyar lakosság 64 százalék.

Ukrajnában a települések mintegy 60%-a már 2019 előtt az új struktúrába ágyazva élte mindennapjait. Jellemző, hogy Kárpátalja mindentől lényegesen elmaradt. 2019 végére itt még csak mintegy 6–8%-ban történt meg a települések centralizációja. A folyamat a 2019-es esztendő végére jelentősen felgyorsult, mivel a jogalkotó eddig az időpontig szabott határt az önkéntes módon történő egyesülésnek. A továbbiakban pedig teljes mértékben a központ akarata érvényesül. Természetesen minden korábbi, a települések szabad akaratából hozott döntést is Kijevben hagynak jóvá.

A reform következtében a helyi városi és falusi önkormányzatoknak ún. kistérségbe (hromada, OTH) kellett szerveződniük. A Legfelső Tanács 2020. július 17-én megszavazta a járásek létrehozásáról és megszüntetéséről szóló rendeletet, mellyel a decentralizációs folyamat jogi szabályozása lezárult: Ukrajna 490 járása megszűnt, helyette 136 új járás alakult.¹ A 2020. október 25-én megtartott helyhatósági választások már az új közigazgatási felosztás szerint zajlottak.

Kárpátalja 13 járása helyén 6 járás (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Huszti, Técsői és Rahói járás) maradt, míg a korábbi 337 helyi önkormányzat 64 kistérségbe szerveződött. Az újonnan alakult közigazgatási egységekben a magyar nemzetiségűek és anyanyelvűek aránya jelentősen csökkent. A decentralizációs reform következtében kialakult Beregszász központú járás a korábbi Beregszászi járás, két korábbi munkácsi járási település, illetve az ukrán többségű Nagyszőlősi járás, valamint az Ilosvai járás néhány településének összevonásából jött létre, ezzel megszűnt az egyetlen magyar többségű járás Ukrajnában.

Ahhoz, hogy az új közigazgatási egységek hatékonyan és harmonikusan működjenek, a mostaninál gyorsabban kell tájékoztatni az ottani polgárokat az őket érintő döntésekről. Nyilvánvalóan teljesen új helyzet állt elő. Az eddig többnyire egy, illetve legfeljebb két-három települést magába foglaló önkormányzatok ezt a feladatot a mostaninál sokkal egyszerűbben oldották meg. Ezek után a helyi lakosokat érintő fontos információk továbbítását a földrajzi távolság is jelentősen megnehezíti, hisz sok esetben a közigazgatási egységnek a központtól legtávolabbra eső falváig esetenként 18–20 kilométer a távolság.

A lakosság széles körű tájékoztatására tett korábbi kísérleteket így foglalhatjuk össze. A valamivel több, mint hatezer lelket számláló Nagydobronyban az éveken át megjelenő *Nagydobrony* című havilap, valamint a Tiszapéterfalván kiadott *Tiszahát* is ilyen feladatokat látott el. Ám jellemző, hogy pénzhiány miatt jelenleg mindkét szerkesztőség szünetelteti tevékenységét, akárcsak a 2013-ban alapított Visk TV, amely korábban heti 1,5-2 órában számolt be a 7000 lélekszámú nagyközség eseményeiről.

Mint a korábbiakban jeleztük, az új közigazgatási egységek létrejötté a közösségi tájékoztatás terén is új helyzetet teremtett. Így látják ezt a frissen létrehozott kistérségi társulások polgármesterei is, akik az új idők szavát meghallva elsősorban nem a papíralapú újságban

1 A decentralizációról bővebben lásd decentralization.gov.ua.

gondolkodnak, hanem inkább a világháló kínálta lehetőségekkel szeretnének élni. A legegyszerűbb megoldásnak látszik a legnépszerűbb közösségi oldalon lévő jelenlét, mindamellet sokan az internetes újság készítésétől sem zárkoznak el.

2. Általános helyzetkép

Az utóbbi négy-öt évben jelentősen változott a kárpátaljai magyar média helyzete. A szakértők közül sokan földindulásszerű mozgásokról beszélnek, és állításukat jónéhány rendkívüli friss fejleménnyel támasztják alá. A leglátványosabb ezek közül talán a magyarok által lakott járásokban a helyi lapok megszűnése. Ezeket jelentős részben az önkormányzatok finanszírozták.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy erre mindenki számíthatott, és a maga módján fel is készülhetett. Hisz az a törvény, amely előírja, hogy az állam ne vállaljon/vegyen részt a helyi sajtó működtetésében, már 2015 végén megszületett. De hogy is volt 2019. január elsejéig, mindaddig, míg a jogszabály utolsó pontja is életbe nem lépett? Hogy megértsük mindezt, vissza kell mennünk a múltba, egészen a második világháború végéig.

Miután a vörös hadsereg 1944 őszén elfoglalta Kárpátalját, majd hamarosan a megye hivatalosan is a Szovjetunió kötelékébe került, a vidék tizenhárom járásában létrehozták a helyi hatalom legjelentősebb, legfontosabb szócsöveit, a járási lapokat.

A megyében a magyarok által legsűrűbben lakott Ungvári, Beregszászi és Nagyszőlősi járásokban a helyi – két nyelven, ukránul és magyarul megjelenő – újságok, amellet, hogy rendszeresen beszámoltak a járás gazdasági eredményeiről, az akkori szóhasználatnál élve a dolgozó kollektívák munkasikereiről és a helyben zajló művelődési és kulturális eseményekről közölték a járási tanácsok határozatait. Később Ukrajna függetlenné válása után itt jelentek meg a közigazgatási hivatalok vezetőinek különböző rendelkezései. A demokrácia térnyerésével pedig az utóbbi 12–15 évben már a közbeszerzési pályázatokat is kötelező volt megjelentetni a helyi sajtóorgánumokban. S az önkormányzatok különböző tisztségviselői, mielőtt elfoglalták volna hivatali helyüket, nyílt pályázaton versenyeztek a meghirdetett pozícióért. A pályázatokat szintén a helyi sajtóban tették közzé. Meg minden egyéb közérdekű információt. Ezekből hetente jutott jónéhány.

Azzal, hogy a 2019-es évben megszűnt az amúgy kétnyelvű *Ung-vidéki Hírek*, a *Beregi Hírlap* és a *Nagyszőlős-vidéki Hírek* magyar kiadása, a kárpátaljai magyaroknak mintegy 80 %-a elesett attól a lehetőségtől, hogy a helyi ügyek kapcsán anyanyelven tájékozódjon. Látszólag nem volt más lehetőség, minthogy az érintettek a helyi újság ukrán verziójára fizettek elő.

A három magyar nyelven (is) megjelenő járási lap sorsára jutott a szintén két nyelven szerkesztett és nyomtatott *Beregszász* című újság. Így a Beregszászban, valamint a Beregszászi járásban élő magyarok – ezúttal ukrán nemzetiségű sorstársaik is – egyszerre két helyi újsággal lettek szegényebbek. Hisz sokan közülük előfizették mindkét lapot. Megállapítható: ha korábban az ukrán állam a magyar nyelven (is) megjelenő járási lapok révén anyagilag is támogatta az időszaki magyar nyelvű sajtókiadványok megjelenését, mostanra mindez megszűnt.

Önkéntelenül is felmerül a kérdés: Ukrajnában van-e olyan törvény, amely az anyanyelven való tájékozódást/tájékoztatást garantálja? A válasz pedig így hangzik: igen létezik, immáron több is. A dolog szépséghibája, hogy ezek csak a többségi nemzet tagjai számára biztosítják ezt a jogot. Látható módon mindez egyre inkább a kisebbségekhez tartozó állampolgárok kárára történik. Szóljunk most – ezúttal csak nagyvonalakban – mindezekről.

A regionális rádiók esetében – ilyen a Beregszász központú, a tömbben élő kárpátaljai magyarok jelentős részét elérő, a nap 24 órájában sugárzó Pulzus Rádió – a törvénynek megfelelően műsorainak 65%-át ukrán nyelven készíti, emellett 35%-ot tesz ki a magyar tartalom. Szerencsére a televízióval és a rádióval foglalkozó Ukrán Nemzeti Tanács 2016 novemberében hozott rendelkezése azt egyelőre nem írja elő, hogy mely időszokban kell a többségi és a kisebbségi nyelven készített anyagokat sugározni. Így nem meglepő, hogy este 9 óra után már csak ukrán nyelvű anyagokat hallgathatunk a Pulzuson. Ám – s ez már a szerkesztők tudatos műsorpolitikáját jelzi – a hírek, sporthírek és a programajánlók mindig két nyelven hangzanak el. Ezek a két-három perces blokkok egyfajta alkalmi nyelvleckeként is felfoghatók. Mivel ugyanazt az információt közvetítik egymás után magyar és ukrán nyelven, a hallgató önkéntelenül is egyre több kifejezés és szó értelmét tanulja meg.

A 2018-as esztendő végén indult TV21 Ungvár regionális televíziós csatorna, amely jelenleg 12 órában sugároz műsort. A hatályos jogszabályok szerint ezeknek a tartalmaknak a 75%-ának ukrán nyelvűnek kell lenniük. Így aztán a legnagyobb kárpátaljai érdekvédelmi szervezet, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) többségi tulajdonát képező televízió irányítói létrehozta egy népes ukrán szerkesztőséget is annak érdekében, hogy a törvényi előírásoknak maradéktalanul megfeleljenek.

2.1. Új helyzet, új kihívások

Azt mondhatnánk, hogy szerencsére a kisebbségi nyomtatott sajtót ezek a változások egyelőre nem érintik. De már gyülekeznek a viharfelhők. Az államnyelvről 2019 tavaszán elfogadott törvény ugyanis az átmeneti, hivatalosan felkészülési időszak után jelentős módosításokat ír elő ezeknek a működésével kapcsolatban is. Tehát 2023-ban valamennyi kisebbségi nyelven megjelenő újságot két változatban, ugyanolyan példányszámban, ugyanazon tartalommal kell megjelentetni. Azokat az újságelárusító helyekre ugyanabban az időpontban kell kiszállítani, s a nyelvtörvény alkalmazottai utánajárnak annak, ha többször is azt tapasztalják, hogy az ukrán verzió, úgymond, már elfogyott.

Az újságok online-tartalmai sem kerülhetik el a változásokat. A jogszabály szerint a főmenü ebben az esetben természetesen az ukrán. Az oldalon lehetőség van jelezni, hogy ugyan ezen tartalom más nyelven, például magyarul is megtekinthető. A legfontosabb előírás, hogy az ukrán változat terjedelemben, képanyagban, illusztrációban, esetünkben a magyarhoz képest, nem lehet kisebb.

Szóljunk egy hajszálnyi reménysugárról. A nemzetközi közvélemény nyomására a törvénybe bekerült egy olyan passzus, hogy mindezek alól kivételt képeznek, képezhetnek az Európai Unióban hivatalos nyelvek, így szerencsére a magyar is. De abban mindenki egyetért, hogy egy ilyen, a jogszabályból a törvényalkotók által bármikor kivehető passzuson nem múlhat a kárpátaljai magyar médiumok sorsa.

Amellett, hogy a nyelvtörvénynek a sajtóra vonatkozó paragrafusai továbbra is élénken foglalkoztatják a lapok tulajdonosait, és az egzisztenciájukat folyamatosan veszélyben érző újságírókat, a kárpátaljai magyarok, ezen belül a média munkatársai megszokták, hogy legfőképpen a mai nappal kell élniük, a mai nap kihívásaival kell szembenézniük. A jelen legfontosabb feladata pedig az olvasók, a rádióhallgatók és a tévénézők megtartása, ami ezen a nem túl nagy médiapiacra nem is oly egyszerű feladat.

2.2. Nehezítő körülmények

Nyolc–tíz esztendővel ezelőtt a folyamatosan munkanélküliséggel küszködő kárpátaljai magyar falvakban nem volt nehéz lapterjesztőket találni – a *Kárpátalja*, illetve a *Kárpátinfo* szerkesztőségének személygépkocsija a hét meghatározott napján, előre egyeztetett időpontban leszállította az adott címre az igényelt példányszámot. 2020-tól a *Kárpáti Igaz Szó* is egyre inkább él ezzel a lehetőséggel. Falvainkban sajnos ma már csak kevesen szeretnének ezen a módon kiegészítő jövedelemre szert tenni. A lapok tulajdonosai ugyan igénybe vehetik az ukrán posta szolgáltatásait, ám ez az óriásvállalat egyre több sebből vérzik. A munkatársainak minimálbért – nagyjából havi ötvenezer forintot – kínáló céget tömegével hagyják ott a postamesterek és az újságkihordók. Legfőképpen ezzel magyarázható, hogy klasszikus napilap Kárpátalján már közel három évtizede, Ukrajna függetlenné válása óta nem létezik.

A három megyei terjesztésű újság közül a már említett kettő – a *Kárpátalja* és a *Kárpátinfo* – az alapításától kezdve hetilapként működik, és főként a saját terjesztői hálózatra támaszkodik. A harmadik, a *Kárpáti Igaz Szó* egészen 2018 elejéig szorgalmazta a heti három alkalommal – kedden, csütörtökön, szombaton – történő megjelenést, a postai terjesztés esetlegessége folytán ez 2019-re heti két lapszám kinyomtatására korlátozódott. De a gyakorlatban mind sűrűbben fordult elő, hogy a postás a csütörtöki és a szombati lapszámokat egyszerre, a hét utolsó előtti napján kézbesítette. Így 2020 első hónapjától kezdődően a *Kárpáti Igaz Szó* is áttért a heti egyszeri megjelenésre.

A hetilapként működő kárpátaljai újságok irányítói mind gyakrabban szembesülnek azzal a ténnyel, hogy a különböző digitális eszközökön, főként okostelefonokon, az olvasókhöz folyamatosan áradó hírfolyam mára számukra is teljesen új helyzetet teremtett. Mert ugyan milyen hírértékkel bír az a csütörtöki lapszámban megjelent tudósítás, amely a múlt vasárnap egyik falunapról számol be?! Lássuk be, szinte semmilyennel.

Éppen ezért sürgősen lépni kellett. Míg a tíz esztendővel ezelőtt megyei terjesztésű magyar lapjaink szerkesztői megelégedtek azzal, hogy a nyomtatott újságot annak megjelenése után pdf formátumban feltöltötték a világhálóra, addig ma már a cikkek többsége az esemény után szinte nyomban elérhető a lapok által működtetett hírportálokon. A világhálón való gyors megjelenéshez természetesen újabb munkatársakra van szükség, meg komoly szemléletváltásra. Ennek lényege így fogalmazható meg: ma már nem számít, hogy a világháló alkalmi böngészője miként jutott el a portálunkra, és nem méltánytalan, hogy hamarabb olvassa el a lapunkban megjelenő legfrissebb írásokat, mint a papíralapú újság régi, hűsége előfizetője.

A gyorsaság tehát az írott kárpátaljai magyar nyelvű sajtóban a legfőbb prioritássá lépett elő. Már olyan esetekről is tudunk, hogy amikor az egyik újságíró nem idejében adta le az anyagot, a szóbeli figyelmeztetés mellett a főszerkesztők anyagiilag is megbüntették: a cikkért járó szokásos honoráriumnak csupán a felét kapták.

Azt gondolnánk, hogy az operativitást a televíziós csatornáknál már nem lehet fokozni. De igen, erre is van mód. Ma már megszokott látvány, hogy a televíziós kollégák az esemény után, vagy inkább annak a végén nyomban a helyszínen vágják, szerkesztik az anyagot, hogy az néhány órán belül adásba kerüljön.

Ám a gyorsaságnak komoly ára van, figyelmeztetnek a tapasztalt kollégák. A pongyola, olykor félreérthető fogalmazás ugyanúgy a mindennapok részévé vált, mint a felületesség. Azt hihetnénk, a legtöbbször szándék sincs a dolgok mélyebb értelmezésére, arra, hogy az olvasó, a hallgató, a néző megértse az összefüggéseket, mondják egyesek. Ha pedig hibát észlel

bármelyik olvasó, annak lehetősége van arra, hogy számos más hírforrásból hozzájusson a pontos információhoz, tehát nem történt semmi komolyabb baj, hangzik ilyenkor a magyarázat. A hetilapok identitáskeresésének folyamata az új médiakörnyezetben – úgy tűnik – még csak most kezdődik el Kárpátalján. Lehetséges, hogy a jövő útja itt is az lesz, hogy a nyomtatott hetilapok nem a tudósításokról szólnak majd elsősorban, hanem nagyobb, elemző írások, hírmagyarázatok, interjúk, publicisztikák, riportok kapnak bennük helyet.

2.3. Ami nem érhető el az okostelefonon, az nincs is

A címben megfogalmazott megállapítást úgy is pontosíthatnánk, hogy ami információ az okostelefonunkon nem jelenik meg, az voltaképpen bennünket nem is kell, hogy érdekeljen. De miképpen is juthattunk erre a következtetésre? Ha Kárpátalján az elmúlt három-négy évben valami látványosan növekedett, akkor az nem lehet más, mint az okostelefonok tulajdonosainak részaránya. Egy friss felmérés szerint a megyében a 18–35 éves korosztály körében az okostelefonokkal rendelkezők részaránya meghaladja a 90%-ot, a 35–45 éveseknél ez a mutató 85%, s csak a 60 év fölöttieknél népszerűbb továbbra is a hagyományos mobiltelefon, 70% birtokolja ezt. Mobiltelefonnal tehát szinte mindenki rendelkezik. (A folyamatot még inkább felgyorsította, hogy Kárpátalján 2020 elejétől gyakorlatilag megszűnt a vezetékes telefonszolgáltatás, valamint a Covid-19 világjárvány miatt itt is gyakori a távoktatás, amit a számítógéppel nem rendelkező családokban elsősorban az okostelefonok segítségével tudják megoldani.) A szakemberek felhívják a figyelmet arra, hogy minden körülmény adott ahhoz, hogy az okostelefonok száma továbbra is dinamikusan növekedjen. Hisz a család külhokban tartózkodó tagjaival a kapcsolattartásnak ez a legegyszerűbb módja, s ez mindkét fél számára alapvető elvárás. Így aztán sok esetben nem elsősorban a gyors információhoz való jutás generálja az okostelefonok számának növekedését, hanem a családi kapcsolatok ébrentartása.

Természetesen valamennyi szerkesztőség nyomon követi, hogy naponta/havonta/negyedévente hányan, s milyen digitális eszközzel keresik fel weboldalukat. Nyilvánvaló, hogy ennek megfelelően hozzák meg a szükséges döntéseket. Amiről tudomásunk van, például, hogy a karpatinfo.net portálnak a legutóbbi három hónapban (2020 decembere és 2021 január-februárja) több, mint félmillió látogatója akadt. Tegyük hozzá, hogy ebben az időszakban a többiek is elérték a 400–500 ezres nagyságrendet, s a látogatottsági tendencia valamennyi esetben növekedést mutat. Nem kevésbé fontos, hogy a világhálóra feltöltött információ miként jut el a kárpátaljai magyar olvasóhoz. A karpatinfo.net és a karpataljalap.net esetében a digitális eszközök valamelyikét választóknál a következőképpen oszlik meg az arány. A legtöbbször, pontosan az esetek 70%-ban az olvasók a mobiltelefonjukon nézik meg azokat a tartalmakat, amelyek felkeltették az érdeklődésüket. A számítógépes megoldás a maga 22%-ával erősen visszaszorulóban van, míg a tabletet használók aránya jelenleg már alig éri el az 5%-ot.

A közösségi oldalakon való jelenlét intenzitása, a hírlapok interneten elérhető tartalmai és a hírportálok látogatottsága tekintetében igen nagy a szórás a Kárpátalján magyar nyelven megjelenő újságoknál. A *Kárpáti Igaz Szó* hírportáljára az olvasók 80%-a a legnagyobb közösségi oldalról, a Facebookról érkezik, míg a *karpatalja.ma* esetében ez 35%, a *karpataljalap.net*-nél 42% és a *karpatinfo.net* esetében 51%. Naivítás lenne azt gondolni, hogy ez csupán magától alakult így. Az olvasóért való harc a világhálón ma már nem fejeződik be azzal, hogy az ese-

ményt követően mihamarabb megírjuk a tudósítást, s azt a weboldalunkon gyorsan hozzáférhetővé tesszük. Ez csak az első lépés, mivel a tartalom megosztása a közösségi oldalakon legalább ilyen fontos. A megosztásokra való ráerősítés célzott fizetett hirdetésekkel a Facebookon ugyanúgy bevett gyakorlat Kárpátalján, mint az, hogy a szerkesztőségi munkatársaknak feladatul szabjuk ki a lap cikkeinek népszerűsítését saját, személyes közösségi oldalukon. Ez a típusú „hivatásos tartalommegosztás” vagy „agresszív tájékoztatás” amellet, hogy úgy tűnik, virágkorát éli a közösségi médiafelületeken, ugyanakkor folyamatos és egyre hatásosabb a harc is ellene. Az online médiaóriások, a Facebook és a Google érdeke, hogy a hírfolyamok és találati listák elejére olyan tartalmak kerüljenek, amelyek önmaguktól, organikusan is az olvasók, a felhasználók figyelmére tartanak számot, hogy a felhasználó minél több időt töltsön az oldalak böngészésével. Így egy idő után a „hivatásos tartalommegosztót”, aki gyakorta oszt meg érdektelen információkat a közösségi médiumokon, az oldal algoritmusa kiszűri.

A kárpátaljai újságok nincsenek abban a helyzetben, hogy a potenciális olvasóközönségnek csupán egy részét szolgálják ki. Ugyan a globális trend az, hogy a médiafogyasztók egyre inkább specializált és az ízlésüknek, világlátásuknak megfelelő, azt megerősítő tartalmakat fogyasztanak, a Kárpátalján működő újságok és hírportálok – nagyrészt a célközönség mérete miatt – egyszerre próbálják meg valamennyi olvasói réteg igényeit kiszolgálni.

De hogy konkrétumokkal is alátámasszuk a világhálón böngésző olvasó kegyeiért folytatott harc létjogosultságát, álljon itt néhány jellemző adat. Egy 2001 nyarán végzett, a szabadidő eltöltésével kapcsolatos felmérés szerint a megye magyar ajkú lakóinak 22%-a több-kevesebb rendszerességgel olvasott papíralapú újságot. Nyilvánvaló, hogy a fiatalabb korosztálynál ez az arány már akkor is jóval alacsonyabb volt, s az idősebbeknél pedig jelentősen magasabb. Ami sokakat megdöbbsent: még húsz év sem telik el, s az újabb reprezentatív felmérés végzői 2019 nyarán a következő eredményre jutnak: a hatvanadik életévüket betöltők körében a rendszeres újságolvasók aránya még mindig megközelíti a 42%-ot, miközben a 18-28 évesek körében már az 1%-ot sem éri el.

2.4. Működési háttér, anyagi források

Tizenöt-húsz esztendővel ezelőtt egy kenyér árért lehetett hozzájutni a friss hetilaphoz. Ma már ennyi pénzt kevesen adnak azért, hogy kedvenc újságjukhoz hozzájussanak, így a szerkesztőségek többsége a túléléshez szükséges erőforrások tekintetében a borotvaélen táncol. A nagy kérdés: milyen mértékű legyen a soron következő áremelés, hogy a laphoz hűséges olvasók kitartsanak mellettünk.

Tudni kell, hogy Ukrajnában az éves infláció átlagosan a tíz százalék körül mozog, éppen emiatt drágul folyamatosan a nyomdaköltség, a papír. A példányok célba juttatásához szükséges üzemanyag sem lesz soha olcsóbb. A lapterjesztőknek juttatott százalék emelésével szintén jelezni kell, hogy a szerkesztőségek megbecsülik munkájukat. Így aztán az újesztendő általában áremelkedést hoz. Ám a 2021-es esztendő ebből a szempontból is egészen másképp alakult. A koronavírus-sal terhelte helyzetben, amikor a legtöbb családban csökkentek a jövedelmek, a szerkesztőségek úgy döntöttek, hogy a szerkesztőségek kívárnak, így az áremelés egyelőre elmarad.

Egyébként a lapterjesztők és az újságírók egybehangzóan állítják, hogy a három megyei lapnál – a *Kárpátalja*, a *Kárpátinfo* és a *Kárpáti Igaz Szó* – jelentős mértékű az átfedés az újságok olvasótáborá között.

A jelenlegi helyzetben az előfizetési díjból, meg a reklámbevételekből származó pénz jó esetben a munkatársak fizetésére elegendő, a lap nyomtatására, széthordására, illetve a postai költségek ellentételezésére az összegből már biztosan nem jut, a fejlesztésekről nem is beszélve. Nem véletlen, hogy a Bethlen Gábor Alapnál nyert pályázati pénzekből az utóbbi két esztendőben a szerkesztőségek korszerű nyomtatót, fényképezőgépeket, laptopokat és más technikai eszközöket vásároltak. 2019-ben a magyarországi támogatásból mód nyílt egyéb kiadások finanszírozására is.

A nagy dilemma: elvben lehetséges lenne a reklámbevételek növelése oly módon, hogy valamennyi, az óriásplakátokon, a szórólapokon és más médiafelületeken elhelyezett, többnyire külföldi munkavállalást célzó hirdetéseknek a szerkesztőségek utánajárjanak és azokat átvegyék. Ám ily módon, vélekednek sokan, maguk az újságok is jelentős mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a kárpátaljai magyarok hosszabb-rövidebb időre itt hagyják szülőföldjüket. Sokak szerint a nyomtatott sajtó emiatt veszítette el olvasótáborának egy részét.

A *Kárpátalja* hetilap és a Pulzus Rádió ezért is mondott le az ilyen jellegű, külföldi munkára toborzó hirdetések reklámbevételeiről. Bizonyára más szerkesztőségi kollektívák is követnék példájukat, ha anyagi helyzetükből adódóan ezt megtehetnék.

Lapjuk jövőjének biztosítását illetően valamennyi szerkesztőség a Magyarországról érkező támogatások kiszámíthatóságát és tervezhetőségét nevezte meg. Továbbá, ha lehetséges, ezek ne függjenek a pártkötdéstől. Csak a teljesítmény, az elvégzett munka, a fejlesztés során létrehozott plusz értékek számítanak.

A magyar kormánytól kétségkívül merész lépés lenne, ha – a Kárpátalján működő nemzeti jelentőségű intézmények finanszírozása példáján – külön alapot hozna létre a kárpátaljai magyar sajtó támogatására. Ahol is a grémium világos, egyértelmű szempontok alapján döntene az anyagi források odaítéléséről. Igazából így válna tervezhetővé a jövő. Remélhetően így a fiatal munkatársak nagyobb része is megmaradna a pályán. Erre nagy szükség lenne, mivel körükben továbbra is jelentős mértékű elvándorlás tapasztalható.

2.5. Hányan írják, szerkesztik?

A kárpátaljai magyar médiumoknál teljes állásban dolgozók számáról nincs pontos információ. Nem is lehet, mivel az elvándorlás miatt a munkatársak gyakran cserélődnek. A három járási lap magyar szerkesztőségének megszűnésével, valamint a *Beregszász* című kétnyelvű újság működésének felfüggesztésével ugyan kiesett nyolc-tíz fő, ám a TV21 Ungvár magyar nyelvű televízió megalakulásával jelentős vérátömlesztés történt. (A TV csatorna több, mint hetven alkotó munkatársat foglalkoztat.) Így a megye írott és elektronikus sajtóorgánumaiban jelenleg nagyjából 150-160-an dolgoznak. Egy részük csak félállásban. Ami a jövőre nézve biztató: szinte valamennyi médiumnál megtalálhatók azok a kreatív fiatalok, akiknek a kezdeményezésére állandóan korszerűsödik a print lapok és az internetes kiadványok arcuata. Hogy a szóban forgó sajtótermék mindinkább olvasó-, illetve felhasználóbarát legyen.

Igaz ugyan, hogy a kárpátaljai újságíróknak csupán a töredéke végzett médiaszakon, ám mivel napi kapcsolatban állnak például a magyarországi sajtóorgánumokkal – hisz ezek tudósítóinak többsége közülük verbuválódik –, tisztában vannak a kor követelményeivel, jól érzékelik az aktuális trendeket.

3. Kárpátaljai médiapaletta

3.1. Megyei lapok

3.1.1. Kárpátalja hetilap

A KMKSZ égisze alatt 2001 januárjától megjelenő *Kárpátalja* továbbra is a megye legnagyobb példányszámú magyar nyelvű lapja. 2016-ban 14150 volt a példányszám, 2019 decemberében heti 13200 újságot nyomtattak, 2020 januárjában 12900-at, 2021 márciusában 12200-at. Ennek túlnyomó része a kezdetektől fogva a saját terjesztői hálózaton keresztül jut el az olvasóhoz. 2018 őszétől immáron színesben, továbbra is 16 oldalon jelenik meg. A lap igyekszik valamennyi korosztályt elérni, s oldalait a szerkesztők úgy állítják össze, hogy abban mindenféle érdeklődésű személy találjon magának érdekes olvasnivalót. Az újság állandó gyerek-, sport és versrovattal rendelkezik, hasábjain rendszeresen megjelenik az *Ügyvéd válaszol* elnevezésű oldal, illetve programajánló, valamint a gazdasárok. A lap rendszeresen ad hírt a Kárpát-medencei magyarság életéről, nyomon követi az országban zajló politikai, gazdasági eseményeket, azokról rendszeresen közöl elemző írásokat, beszámol a KMKSZ alapszervezeteiben folyó munkáról. Részletekbe menően tájékoztatja olvasótáborát az ukrán hatalomnak a kisebbségeket érintő jogszűkítő intézkedéseiről, s beszámol arról a nemzetközi szinten zajló küzdelemlről, melynek célja a kárpátaljai magyarság eddig szerzett jogainak a megvédése.

Kilenc-tíz fős újságírói gárdával rendelkezik, köztük sok az ambiciózus fiatal. Éppen ezért a lap irányítói fontosnak tartják, hogy számukra rendszeresen szervezzenek továbbképzéseket, tanfolyamokat. Ebben számítanak az anyaország segítségére. A *Kárpátalja* szerkesztői következetesen azt az elvet vallják, hogy az olvasótábor megtartása érdekében nem szabad olyan álláshirdetéseket közölni, amelyek külföldi munkavállalásra sarkallnak bárkit is. Meggyőződésük, hogy az ilyen álláshirdetésekkal, ha közvetett módon is, elősegítik az utóbbi időben amúgy is erősen megfogyatkozott kárpátaljai magyarság elvándorlását.

A KMKSZ irányítóinak az újság megjelenése óta az a stratégiája, hogy a lap minél olcsóbban, s minél több olvasóhoz jusson el. Éppen ezért az elmúlt 19 év alatt ennél az újságnál történtek a legkisebb mértékű áremelések.

Hamar rá kellett jönnünk, hogy az újság online változatának – a *karpataljalap.net* – más az olvasóközönsége, mint a papíralapú lapnak, hisz azt főként a fiatalabb generáció képviselői olvassák, magyarázza Darcsi Karolina, a *Kárpátalja* megbízott főszerkesztője. – Meglátásunk szerint az ifjabb korosztály tagjai szeretik a szellősebb, több fotóval illusztrált írásokat, s főként azt, hogy az információ mindig szinte a jelen időben ott legyen az asztalukon. Éppen ezért ma már napi 10-15 hírrel színesítjük az online tartalmat, s a szerkesztők ügyelnek arra, hogy minden olvasói réteg megtalálja az érdeklődésének megfelelő írásokat. Észrevettük, hogy a nagypolitika kevésbé érdekli ezt az olvasótáborát, inkább azoknak a tartalmaknak a látogatottsága népes, amelyek közvetlenül rólunk szólnak, befolyásolják a kárpátaljai magyarok mindennapjait. 2019 tavaszán bővítettük tárhelyünket, hogy okostelefonról is kényelmesen olvashatók legyenek cikkeink, így azok, úgymond, már nem esnek szét.

A frissesség és a gyorsaság a médiaszakmában ma már alapkövetelmény, állítják a lap írányítói. Éppen ezért a *Kárpátaljánál* dolgozó munkatársak számára elvárás, hogy az aktuális eseményről szóló tudósítás még aznap elkészüljön, hogy az írás mielőbb felkerülhessen a világhálóra. A portál napi látogatóinak száma igen változó: a négy–tízennégyezer egyéni látogatószám mondható átlagosnak. Ám amikor például egy kettős állampolgársággal kapcsolatos bírósági per fejleményeiről számoltak be az újság munkatársai, akkor több, mint 37 ezren követték nyomon az eseményeket.

A Google látogatószámláló, -elemző alkalmazása szerint a karpataljalap.net olvasóinak közel a fele a legnépszerűbb közösségi oldal segítségével jut el az általa keresett tartalmakhoz, s ehhez majd' 70% az okostelefonját használja.

A *karpataljalap.net*-nek 2020 decembere és 2021 január-februárja folyamán 493 ezer látogatója volt.

3.1.2. Kárpáti Igaz Szó

A 2020 januárjában 100 éves *Kárpáti Igaz Szó* (KISZó) országosan bejegyzett magyar lap. A *Kárpáti Igaz Szó* jogelődje a *Munkás Újság*, amely 1920. január 31-től jelent meg, névváltoztatással a második világháború után lett *Kárpáti Igaz Szó*. A periodika azóta sok változáson, tulajdonosváltáson esett át. A legújabb ilyen esemény 2018-ra datálódik, amikor a szerkesztőség mindenkori munkatársaiból álló KISZó fejlesztéséért civil szervezet 50 százalékos tulajdonrészt szerzett a lapot kiadó és működtető Tisza FM Stúdió Kft.-ben. A másik 50 százalék az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) lett.

2018-tól heti két alkalommal jelent meg a lap, csütörtökön 24 oldalon és szombaton 8 oldalon, A3-as formátumban. Azelőtt hetente háromszor került ki a nyomdából, de ugyanúgy heti 32 oldalon, azaz mennyiségben, lapterjedelemben nem történt változás. 2018 karácsonyán váltottak színesre a 24 oldalas kiadással (5 oldal színes), 2019 őszén pedig a szombati 8 oldalas is színes lett, legalábbis az oldalak fele. 2019 karácsonyán debütált az immáron heti egy alkalommal megjelenő *KISZó*, ez 28 oldalas lett, s ebből 8 oldal színes. A szerkesztőség jelentős formai, küllemében és tördelésében megújuló lappal rukkolt elő a centenáriumi évére.

Mivel világosan látszik, érzékelhető, hogy előregedőben van a kárpátaljai magyar olvasóközönség, amely még ragaszkodik a print újsághoz, ezért a szerkesztési elveknél a 40+ célközönség elvárásait szükséges szem előtt tartani hangsúlyosan, vallják a lap munkatársai.

Mint ahogyan az összes kárpátaljai lap, a *Kárpáti Igaz Szó* példányszáma is csökkenést mutat. Míg 2010-ben 8500–9000 példányban jelent meg, 2016-ra ez a szám 5700-ra csökkent. 2019-ben ugyan 9400 példányszámot tüntettek fel, de ez a csütörtöki és a szombati összpéldányszámot mutatta. A 2020-tól új arculatot kapott, 2021 márciusában 7600 összpéldányszámot jeleztek.

Az ukrán állam semmilyen támogatási formát nem biztosít a magyar lapok számára. A lapigazgató elmondása szerint a lapeladás képezi a bevételi források egyik felét és az anyaországi segítségnyújtás a másik részét. A *KISZó*-nál a mindenkori reklámbevételek a munkatársak premizálási alapját képezik. „A kárpátaljai magyar sajtó közül talán a legtöbb bevételt tudjuk generálni, hiszen 15 hrvnya a lap ára. A *KárpátInfo* hetilaphoz képest majdnem dupla annyiba kerülünk az olvasó számára, míg a Kárpátaljához mérten egészen drasztikusan, 50 százalékkal többbe kerül a *KISZó*, nyilván nem jókedvünkből. Ez azt is feltételezi, hogy ne-

künk kell a legtöbb önrészt biztosítanunk működésünkhöz a többi kárpátaljai magyar íróttal vagy sugárzott médiumhoz képest” – vallja Dunda György, a *Kárpáti Igaz Szó* lapigazgatója.

Hosszú évek, évtizedek sanyarú sorsa után 2018 májusában a *Kárpáti Igaz Szó* végre saját szerkesztőséget kapott az Ungvári Magyar Házban, ahol korszerű, minden igényt kielégítő munkakörülmények állnak rendelkezésre.

A *Kárpáti Igaz Szó*nak jelenleg 14 főállású és 6 külsős munkatársa van. Az újságírók, egy kivételtől eltekintve, felsőfokú, egyetemi végzettséggel rendelkeznek, médiaszakon ketten végeztek. Az elmúlt három-öt évben 4–5 újságíró is távozott a szerkesztőségből, jellemzően pénzügyi okokból, de ezzel együtt tehetséges fiatalok kapcsolódtak be a munkába, így náluk nincs munkaerőhiány. Bár három nyugdíjas kolléga is van, ez rövid távon felveti az utánpótlás kérdését. A lapigazgató e tekintetben derűlátó, hisz 2018 tavaszán a *KISZó* önerőből megrendezett egy 6 hetes médiatanfolyamot, amit 14-en végeztek el és közülük többen is rendszeresen jelentkeznek írásaikkal.

A terjesztéssel kapcsolatosan: a *Kárpáti Igaz Szó* sokáig csak postai úton volt megrendelhető, viszont az ukrán posta agóniája miatt 2019-től elkezdtek az alternatív terjesztési hálózat kialakítását, ami jelenleg Ung-vidéken és Bereg-vidéken már legalább 30 települést érint. Viszont a magán-terjesztésnek is magas a költségterhe, ami sajnos minimalizálja a lapeladásból származó hasznot.

2018 karácsonyától Ternopilban, az A-Print nyomdában készül a lap, közmegelegedésre. Arányos ár-érték-minőség indokolta a váltást, ugyanis a korábbi ungvári lapkiadóban csak zöld-fekete-fehér nyomás állt rendelkezésre.

A jövőt tekintve a lapigazgató szerint egy „kiszámítható, megnyugtató, arányos és igazságos anyaországi támogatási rendszer meghonosítása a kárpátaljai magyar médiában sokat segítene a tervezhetőség terén, a létbiztonság garantálásában”. Jelentős eredmény volna egy magyar érzelmű nyomda létrehozása Kárpátalján, ami mérsékelhetné a hatalmas nyomdaterheket.

A *Kárpáti Igaz Szó*nak már hosszú évek óta van honlapja, *kiszo.net* címen. Ez 2018 januárjától teljesen új, modern köntöst kapott. 2020 decembere és 2021 január–február folyamán 400 ezer látogatója volt. Ehhez aztán Facebook és Instagram oldalt is társítottak. A cikkek megjelenítésében prioritást élvez a nyomtatott lap, kivéve az eseményekről, nemzetpolitikai szempontból fontos alkalmakról szóló tudósításokat, vagyis a friss történésekről szóló hírek azonnal mennek a honlapra. Egyes átfogó elemzések, háttérírások eleve csak az újságban jelennek meg, növelve annak értékét: 2020-tól ezeket figyelemfelkeltés céljából a honlapon is beharangozzák, de csak kisebb részleteket idézve abból. A portál Facebook oldalán heti *KISZó*-kérdések futnak, sajátos *KISZó*-grafikákkal, fotókkal, videókkal, podcastokkal teszik azt igazán egyedivé. „Médiatörténeti tett az ukrán online tartalomszolgáltatásunk – *ua.kiszo.net* – beindítása, amit egy ukrán szerkesztő és két külsős fordító visz” – vallja Dunda György. Ez 2019. május 1-jén startolt, napjainkban több, mint kétezer követőt számlál. „A magyarság hangja kívánunk lenni az ukrán médiatérben! A magyar lapban megjelenő publicisztikákat, magyarokról szóló riportokat, a magyar közélet szereplőit bemutató interjúkat fordítunk le elsősorban és a kárpátaljai magyarságszervezetek állásfoglalásainak is teret adunk” – tájékoztat a lapigazgató.

3.1.3. *KárpátInfo* hetilap

A *KárpátInfo* hetilapot Beregszászban 1997-ben Szoboszlai István egyéni vállalkozó alapította *BeregInfo* néven. Akkor hiánypótlásként másor-, illetve reklámújságként indult A4-es

formátumban, és csak Beregvidéken lehetett megvásárolni. Ám mivel igény mutatkozott rá, hamarosan családi és ifjúsági lappá fejlesztették, amely elsősorban közösségi eseményekről adott hírt. 2002-ben A3-as formátumra váltott, és mivel megyei terjesztésű lett, *Kárpátinfo* néven jegyezték be újra. Pártfüggetlen, így voltak időszakok, amikor a mérleg nyelve szerepét is betöltötte: elfogulatlanul tájékoztatott – és tájékoztat ma is – mindkét magyar érdekvédelmi szervezet munkájáról, rendezvényeiről. Mivel Kárpátalja magyarságának nagyobb része falvakban él, s elsősorban a mezőgazdaságban dolgozik, így az újság fontos küldetésének tartja az olvasók ezirányú tájékoztatását: a Pro Agricultura Carpatika és a Terra Dei Alapítvány szaktanácsadói heti rendszerességgel 1–1,5 oldalon nyújtanak szakmai segítséget a termelőknek, de az írások jelentős része is az itteni emberek sorsával, boldogulásának lehetőségeivel foglalkozik. És természetesen hírt ad a vidéken történt fontosabb eseményekről.

Az ukrán válság (2014) kirobbanása előtt Kárpátalja második legolvasottabb lapjává vált (a *Kárpátalja* előzte meg csupán), elérte a közel 11 ezres példányszámot is, 2016-ban 7500-ra csökkent a példányszám, 2019-et 4750-nel zárta, 2021 márciusában pedig 3210-es példányszámot jegyez. Jelenleg heti rendszerességgel A3 formátumban, fekete-fehér alapon, 12 oldalon jelenik meg. A lapalapító-főszerkesztő a csökkenés több okát is megnevezte. A nyomda-, papír-, bér-, adózási-, benzin- és postaköltségek stb. növekedése miatt emelkedett a lap ára, amit az állandó gazdasági válságban sok olvasó nem tudott vállalni, így lemondott az újságról. A fiatalabb korosztály meg eleve inkább az interneten tájékozódik. Olvasóvesztéshez vezetett a külföldi munkavállalás és a nagymértékű elvándorlás is. A terjesztők közül is sokan elköltöztek Kárpátaljáról, újabb terjesztőt pedig szinte lehetetlen találni. Sok településen a postafiókokat is bezárták. (A lap elsősorban magánterjesztésben került és kerül az olvasóhoz, de postán is elő lehet fizetni.)

A *Kárpátinfo* szerkesztősége bérelt helyiségben működik. A lapot elsősorban az újság eladásából befolyt összegből, reklámokból, illetve némi magyarországi pályázati pénzből (ez utóbbi a költségek kb. 5–10%-át teszi ki) sikerül fenntartani. 2019-ben első alkalommal kapott a szerkesztőség egy, a korábbiakhoz képest jelentősebb anyaországi támogatást, aminek köszönhetően kisebb fejlesztést is beütemezhettek: sikerült A3-as nyomtatót, laptopokat és fényképezőgépeket vásárolni. A főszerkesztő szerint a *KárpátInfo* stabil megjelenéséhez, fenntartásához, fejlesztéséhez nagyobb és kiszámíthatóbb anyaországi támogatásra lenne szükség. Munkaerőhiánnyal küszködnek – négy munkatársat foglalkoztatnak főállásban –, nincs anyagi keret új munkatársak felvételére.

A lapot a kezdetek kezdetén Beregszászban, később – elsősorban a rossz nyomdai minőség miatt – Ungváron nyomtatták 2019 végéig. Ugyancsak a romló minőség miatt 2020-tól Ternopilban végzik ezt a munkafolyamatot.

A *Kárpátinfo* főszerkesztője már az induláskor felismerte, hogy nem elegendő csupán papíron megjelenni, így elindította a honlapját is *karpatinfo.net* címen. Ez mára Kárpátalja második legnagyobb hírportáljává nőtte ki magát. (Erről bővebben a megfelelő részben.)

3.1.4. *Naplopó*

A *Naplopó* szórakoztató magazin (lapalapító-főszerkesztő Szoboszlai Ildikó) tartalmában színes, fekete-fehéren megjelenő hetilap. 2009-es megjelenése óta híven szolgálja mindazokat, akik könnyedebb olvasmányra vágyanak. A 16 oldalon megjelenő, nagyrészt ollózott

anyagokat közlő újság sok tudományos-ismeretterjesztő cikket közöl, s hétről hétre gazdag gasztronómiai oldallal jelentkezik. Igen népszerű az Otthon, az Egészség, és az Életmód, nemkülönbön a hírességek életével foglalkozó Sztárvilág rovata. De leginkább talán az itt közölt rejtvények nagy számának köszönhető töretlen népszerűsége. Bár néhány évvel ezelőtt a közel 5000-es példányszámot is elérte, 2021 februárjára 3000 alá csökkent. Előfizethető postai úton, illetve a *Kárpátinfo* terjesztői hálózatán keresztül jut el az olvasókhöz.

3.2. Járási lapok

3.2.1. Beregi Hírlap

A *Beregi Hírlap* első száma 1912. december 9-én látott napvilágot. A Kisgazda-, Földműves- és Kisiparos Párt hivatalos közlönyeként jelent meg. Felelős szerkesztője dr. Bakó Gábor volt. Az idők során a politikai változások és a terület hovatartozásának változásai miatt többször átnevezték (pl. *Kárpátaljai Magyar Gazda, Beregvidéki Hírlap*). 1945-ben a vidékünkön berendezkedett új hatalom a szerkesztőséget és a nyomdát államosította, a lapot *Vörös Zászlónak* nevezte át. A *Vörös Zászló* 1945 decemberétől jelent meg kizárólag magyar nyelven. Főszerkesztője ekkor Rotman Miklós volt. A lap ukrán változata (*Cservonij Prapor*) 10 év múlva, 1955 decemberében indult. 1991. január 1-jétől a lap ismét *Beregi Hírlap*ként került az olvasók asztalára. 2018. december 31-ével viszont megszűnt.

Hogy mi idézte elő ezt a drasztikus változást? 2015-ben Ukrajnában elfogadtak egy törvényt a tömegtájékoztató eszközök „államtalanításáról”, amely értelmében az állam nem támogathatja a sajtóorgánumok működését, kivételt csak néhány olyan központi lap képez, mint például a kormányközlöny. Az említett törvény előírásainak teljesítésére három évet adtak, ez idő alatt kellett volna a lapnak megteremtenie a további működéséhez szükséges gazdasági hátteret. Ez nem történt – nem is történhetett – meg, így az állami támogatás megvonásával a lap megjelenése lehetetlenné vált, véli Szemere Judit, a *Beregi Hírlap* magyar kiadásáért felelős szerkesztője. Eredetileg három lapalapító volt: a járási tanács, a járási állami közigazgatási hivatal és a szerkesztőség. A változó törvényi szabályozásnak megfelelően (mí szerint kommunális vállalatnak csak egy fenntartója lehet) a közigazgatás 2015-ben kilépett a lapalapítók közül. Ekkor a szerkesztőségi kollektíva előtt két lehetőség állt: vagy átengedi a lapot a járási tanácsnak mint fenntartónak, vagy a saját kezébe veszi. Ez utóbbi esetben a továbbiakban semmilyen támogatást nem kapott volna a járási költségvetésből. Egy kis példányszámú, két nyelven megjelenő lap természetesen nem tudott volna megállni a saját lábán. Ráadásul ekkor a dotációk nem idejében történő folyósítása miatt 4-5 havi bérrel tartoztak a dolgozóknak. Ilyen körülmények között kénytelenek voltak lemondani lapalapítói jogaikról, és az újságot átengedni a Beregszászi Járási Tanácsnak. Az „államtalanítási” törvény értelmében 2018 végéig viszont privatizálni kellett volna a lapot. Az akkori főszerkesztő azonban ezt elmulasztotta.

2018-ban 350 ezer hrvnyva dotációt kapott a lap a járási tanácstól, a saját bevételekkel együtt ez nem volt elegendő ahhoz, hogy tartozás nélkül zárják be. A járási tanács által a 2018-as évre elfogadott, a sajtótermékek támogatási programja értelmében 700 ezer hrvnyát különítettek el

erre a célra, de az összeg folyósítását a továbbiakban megmagyarázhatatlan okokból felfüggesztették. Ennek következtében a szerkesztőség munkatársai a továbbiakban nem kaptak fizetést.

A megszűnés előtt a magyar kiadás példányszáma 1000, az ukráné 500 volt (2016-ban ugyanilyen volt a példányszám. Az előfizetők számából ítélve a drasztikus csökkenés 2010 és 2016 között történt, amikor is 2500-ról 500-ra esett vissza.) Az ukrán és a magyar kiadás tartalma egyébként köszönőviszonyban sem volt egymással, vagyis a magyar nyelvű lapban magyarul megírt, az ukránban pedig ukránul íródott cikkek jelentek meg. Ennek több oka is volt. Egyrészt az egyes nemzetiségek képviselőit más-más témák érdekelték, másrészt a magyar és az ukrán tudósítók különböző (magyar, illetve ukrán érdekeltségű) rendezvényekről számoltak be. Csak a járási tanács hivatalos közleményeit fordították le ukránról magyarra, azok mindkét nyelvű változatban megjelentek.

A *Beregi Hírlapot* postai előfizetés útján terjesztették. Voltak állandó előfizetők, akik hosszú évtizedek óta járatták a „kis újságot”. Ők természetesen szomorúan fogadták a megváltoztathatatlan tényt. De a fiatalabb nemzedék gyorsan alkalmazkodik a változó körülményekhez: vagy más lapot kezd előfizetni/vásárolni, vagy az interneten tájékozódik az aktuális hírekről.

Hogy újra lehetne-e indítani a lapot? A volt felelős szerkesztő szerint nem, mert a *Beregi Hírlapot* 2019 januárjától törölték a hivatalos sajtótermékek jegyzékéből, így annak újraindítására nincs lehetőség. Új lapot természetesen lehetne indítani, ha meglenne hozzá a szükséges anyagi fedezet. Viszont a jelenlegi körülmények között ez igen nagy befektetést igényelne, amivel az egykori kollégák természetesen nem rendelkeznek. Szponzort, támogatót találni se olyan egyszerű, hiszen egy ilyen járási lap soha nem lesz gazdaságos, nem fogja tudni kitermelni a megjelentetéséhez szükséges anyagiakat.

Az ukrán nyelvű járási lapok közül akad néhány, amely többnyire kft.-ként újraindult 2019-ben. Ezek főként a hegyvidéki járásokban jelennek meg, ahol még mindig nagyobb az igény és a bizalom a nyomtatott sajtó iránt. Továbbá, úgymond, nincs konkurencia, vagyis más olyan lap, amiben a helyi hírek, információk megjelenének.

Az ember azt gondolná, hogy ha megszűnt a nyomtatott sajtó, legalább internetes változata tovább él, ahol tájékoztatják a járás lakosait a legfontosabb határozatokról, eseményekről. Viszont a beregszászi járási állami közigazgatás honlapja és Facebook oldala egyaránt kizárólag ukránul íródik, és az ott megjelent írások témaköre is igencsak szűk. A Facebook-oldal, gyakorlatilag a munkájuk bemutatására irányul, a honlapon hivatalos információkat közölnek, amelyek persze hasznosak (lennének) a magyar látogatók számára is, ha valamennyien értenék az ukrán hivatalos (bürokratikus) nyelvet. Ami a járási tanács hivatalos honlapját illeti, az az utóbbi időben nem működött.

3.2.2. Nagyszőlős-vidéki Hírek

A nagyszőlősi járási lap magyar kiadását 2018 decemberében vehette utoljára kezébe az olvasó. A karácsonyi szám már nem jelent meg magyarul.

A magyar kiadásért akkori felelős szerkesztő kérdésünkre válaszolva elmondta, hogy a lap lényegében káderhiány miatt került ideiglenes pihenőpályára: nincs ember, aki minimálbérért vállalná ezt a munkát. A magyar kiadás megszűnése előtti 5-6 évben egyetlen hrvnya dotációt sem kaptak. A lap kiadását, a szerkesztőség fenntartását az újság eladásából, némi reklámból és helyiségeik bérbeadásából tudták finanszírozni. Viszont a példányszám – mind a magyar, mind az ukrán nyelvű – egyre

csökkent, a 2018-as év vége felé a magyar nyelvű hírlap nem érte el a 600 példányt sem, de az ukrán nyelvű is alig 1000 körül mozgott (2016-ban 2860 példányszámban jelent meg a magyar és az ukrán nyelvű összesen). Olvasóik zöme nyugdíjas volt, így leginkább ők érezhették meg a hiányát.

Sztankó Margit nyugalmazott felelős szerkesztő elmondta, hogy vezetése alatt igyekeztek „minél több magyar vonatkozású cikket közölni, volt, amikor ez az arány elérte az 50%-ot is, de a 20-30%-ot stabilan tartottuk”. Hogy újraindítható lenne-e a lap, a volt szerkesztő szerint ehhez képzett fordítókra és pénzre, az olvasók visszaszerzéséhez pedig nagyszabású promóciós munkára lenne szükség.

2018. december 29-én a kollektíva hivatalosan újra bejegyeztette a lapot *Novini Vinogradivcsini* névvel, viszont már csak ukrán nyelven jelent meg. 2020 végétől Regionalnyi novini címmel 1700 példányban jut el az olvasóhoz, ukrán nyelven, bár tervezik, magyar változata egyelőre nincs.

3.2.3. Ung-vidéki Hírek

Ugyancsak megszűnt 2018 nyarán az *Ung-vidéki Hírek* járási lap magyar kiadása, úgy tudni, munkaerőhiány miatt. Ugyanazon év végén megszűnt az ukrán nyelvű változat is, de 2019 májusában az újra indult. Az egykori munkatársak szerint 1500 példányban nyomtatták a magyar változatot, de soha nem tudtak ezernél többet eladni, a végén már csak 200-300-at, de mindvégig 1500 példányszámú megjelenést regisztráltak.

2018 januárja óta már a kétnyelvű *Beregszász* városi lap sem jelenik meg. Sajnos a sajtóorgánum szerkesztői sem 2016-ban, sem 2019-ben nem csatlakoztak a felméréshez, így az újraindítással kapcsolatos terveikről nem tudunk érdemben beszámolni.

3.2.4. Kárpátaljai Hírmondó

A *Kárpátaljai Hírmondó* Budapesten jelenik meg a Kárpátaljai Szövetség kiadásában, viszont a kárpátaljai olvasókhoz is eljut, magánterjesztésben. Lapalapító főszerkesztője Füzesi Magda, főszerkesztője jelenleg a Beregszászon élő Szemere Judit. A szerkesztőbizottságot többségében ma is Kárpátalján élő, illetve innen elszármazott újságírók, történészek, irodalmárok alkotják. A lapban a Kárpátaljai Szövetség és a Kárpátaljáról szóló hírek mellett számos írás jelenik meg kárpátaljai, illetve innen elszármazott sikeres, életükkel példát mutató emberekről. A folyóiratnak olyan rovatai vannak többek között, mint a Közös dolgaink, a Lélektől lélekgig, a Határok nélkül, a Kárpátaljai sikertörténet, az Irodalom, a Kultúrtáj, az Arasznyi történelem, Örökségünk, Múltidéző stb. Az idén immáron XVII. évfolyamát jegyző, A4-es formátumú, 40 oldalas, színes folyóirat negyedévente 1000 példányban jelenik meg a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., illetve a Kárpátaljai Szövetség tagsága támogatásával. A folyóiraton nyereség nem képződik.

3.3. Szakmai lapok

Mint ahogy Kárpátalján nincs olyan rétegsajtó, olyan bulvárlap, pletyka kiadvány, satirikus folyóirat stb., aminek a szórakoztatás lenne a legfontosabb feladata, úgy a szakmai lapok is

sokáig hiányoznak/hiányoztak a palettáról. A jeget a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) törte meg azzal, amikor nem sokkal megalakulása után kezdeményezte egy gyermekeknek szóló folyóirat megjelenését. 1993 augusztusában készült el a próbaszám, s a javaslatok sorát követően megszületett a neve is: *Irka*.

3.3.1. *Irka* gyermeklap

A lap indulásakor – 1993-ban (alapító főszerkesztő Punyó Mária) – elsődleges feladatként egy szépirodalmi gyermeklap létrehozása szerepelt a gyerekek olvasóvá nevelése, anyanyelv-ápolása, azonosságtudatának kialakítása és elmélyítése céljából. Az eltelt huszonnyolc év alatt – megőrizve az eredeti célokat – a szépirodalom mellett mind több teret kapott az ismeretterjesztő, foglalkoztató jellegű írás.

A megjelenés gyakorisága az évi 3–6 lapszám között mozgott 28 oldalon, mára rendszeressé vált az évi négy szám megjelenése 36 oldalon (12 oldal színes), A4-es formátumban. Korábban főként az ünnepek táján állt össze egy-egy tematikus lapszám, 2014-től viszont az évszakok köré összpontosul a tartalom.

Míg 2016-ban 5000 példányban adták ki, mára ez a szám 7000-re nőtt. A nyomtatás jelenleg Melnyik Mikola magánvállalkozó nyomdájában zajlik Ungváron. Az *Irkának* nincs önálló szerkesztősége, sem főállású munkatársa. A KMPSZ által megbízott főszerkesztő, szerkesztő, illetve jelenlegi illusztrátora külsősként dolgozik. (Főszerkesztő: Espán Margaréta, szerkesztőbizottság: Orosz Ildikó, Gabóda Éva, illusztrátor: Kalitics Erika.)

A lapot a KMPSZ eljuttatja minden magyar nyelvű iskolába és óvodába. A kiadást, illetve az *Irka* gyermeklap köré szervezett programokat – Irka-gyermeknap, Irka-karácsony, Anyanyelvi Irka Tábor – a Magyar Kormány, ezen belül a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága, illetve a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatja.

3.3.2. *Közoktatás*

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) 1994-ben indított szakmai lapja, a *Közoktatás* egyik fő céljául tűzte ki az anyanyelvű oktatás népszerűsítését, a kárpátaljai magyar oktatás fejlesztését, a pedagógusok munkájának segítését. A mindenkori szerkesztőbizottság arra törekedett/törekszik, hogy a lap hasábjain a kollégák megismerjék az új oktatási-nevelési módszereket, beszámolhassanak saját sikereikről, tapasztalatot cserélhessenek. A *Közoktatás*ban bemutatkozási lehetőség nyílik az iskolák, óvodák számára, bemutatják azokat a tanítókat, tanárokat, akik a pedagóguspályán kimagasló sikereket értek el, akik életükkel, munkásságukkal példaként szolgálnak a következő nemzedék számára.

A folyóiratban rendszeresen tájékoztatják az olvasókat a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetségben folyó, illetve az elnökség által elvégzett munkáról, az aktuális eseményekről, felhívják a tanárok figyelmét a kárpátaljai magyar oktatást fenyegető veszélyekre, összefogást szorgalmazva kivívott jogaink megvédésére. Helyt adnak az oktatással, neveléssel foglalkozó kutatásoknak, tanulmányoknak. A lap publikálási lehetőséget nyújt a kárpátaljai felsőfokú intézmények diákjai, tanárai, a fiatal kutatók, illetve a gyakorló általános- és középiskolai pedagógusok számára.

A *Közoktatás* a Bethlen Gábor Alap támogatásával korábban negyedévente jelent meg, jelenleg évi 2 duplaszámmal 2000 példányban ingyenesen jut el a pedagógusokhoz a KMPSZ terjesztésében. (2016-ban 1500–3000 között mozgott a példányszám.) A nyomtatás – A4-es formátumban fekete fehér alapon – Beregszászban a Kálvin Nyomdában történik. (A Kálvin Nyomdat a Beregszászi Református Egyházközség keretein belül hozták létre 2002-ben, holland testvérek által adományozott használt, de még jó állapotban lévő gépekkel indultak, jelenleg magánvállalkozásban működik.) A *Közoktatást* egy nem főállású főszerkesztő (jelenleg Kacsur Gusztáv) szerkeszti, a szerkesztőbizottságot a KMPSZ elnöksége alkotja.

3.3.3. KVL – Kárpátaljai Vállalkozók Lapja

A Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége (KMVSZ) 2015-ben elindította a tagok tájékoztatására szolgáló KVL-t, a *Kárpátaljai Vállalkozók Lapját*, ahogy megfogalmazták: belső használatra. Akkor kiemelt együttműködő partnerként az NSKI-t (Nemzetstratégiai Kutatóintézet) jelölték meg. A színes, A4-es formátumú kiadvány 20 oldalon jelent meg, Turóczy Gábor beregszászi magánvállalkozó nyomtatásában. Ma is ugyanilyen formátumban és példányszámban jelenik meg negyedévente a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatásával. A kiadvány nem kerül piaci forgalomba, azt a tagság ingyen kapja meg a KMVSZ közgyűlésein, rendezvényein, képzésein és igény esetén az irodáiban. A cikkeket a szövetség szakemberei, falugazdászai, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gazdaságtudományi Tanszékének előadói stb. készítik. A KVL beszámol a megjelenést megelőző időszak szövetségen belül történt eseményeiről, meghatározott rovatok szerint jogi, adózási és gazdasági cikkeket tartalmaz, illetve sikeres vállalkozásokat is bemutat. A kiadványban a KMVSZ tagságába tartozó vállalkozók ingyenesen adhatnak fel hirdetések. (Mivel a lapban főként különböző találkozók, szakmai fórumokról, kiállításokról tudósítanak, a járványhelyzet miatt azonban ezekre 2020-ban nem kerülhetett sor, így a lap nem jelent meg. 2021 májusára tervezik az újraindítást.) A *Kárpátaljai Vállalkozók Lapjának* egyes számai (tárhelyhiány miatt nem mind) megjelennek a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége honlapján is (kmusz.org.ua).

3.3.4. Együtt

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata az 1965–1967 között azonos címmel Ungváron megjelent szamizdat jogutódjaként 2002-ben indult újra. Az idén immáron XLIX. évfolyamát jegyző irodalmi folyóirat felelős kiadója és lapigazgatója Dupka György. A szerkesztőbizottság elnöke Vári FABIÁN László irodalmár, József ATTILA- és Kossuthdíjas költő. Az *Együtt* kéthavonta jelenik meg (készül: Shark magánvállalkozás) a Bethlen Gábor Alap, a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) és a Kárpátaljai Művelődési Intézet támogatásával. A folyóiratban elsősorban kárpátaljai, illetve innen elszármazott írók, költők, irodalomkritikusok, helytörténészek stb. írásai jelennek meg, de a krónikában a fontosabb kárpátaljai irodalmi–művészeti eseményekről is hírt adnak. A folyóiraton nyereség nem képződik.

Az *Együtt* irodalom–művészet–humán tudományok–kultúra számai elektronikus változatban is olvashatók az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua.

3.4. Egyházi lapok

3.4.1. *Küldetés*

A *Küldetés* – a Kárpátaljai Református Egyházkerület lapja – a kárpátaljai hitébredés idején, 1991-ben indult útjára. Első példányai „kézi” nyomtatásban kerültek az olvasóhoz. Néhány év szünet után már hagyományos nyomdai úton történt a kiadás, de rendszertelenül jelent meg. A 2007-es újraindítás óta viszont már havonta megjelenik 4500 példányszámban, 12 oldalon, A3-as formátumban, 2011-től színes borítóval. Megjelenését a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatja, illetve az eladásból származó bevételből tudja fizetni alkalmazottait. A havilap a Kárpátaljai Református Egyház iratmissziójának terjesztésében jut el a gyülekezetekbe, s jutányos áron vásárolható meg. (Bár így is drágább, mint például a *Kárpátalja* című lap.)

A *Küldetés*nek nincs főállású munkatársa, egy külsős újságíró látja el a főszerkesztői feladatokat, a cikkeket önkéntes alapon írják, a szerzők között lelkészek, hitoktatók, egyházi témát kutató *főiskolai* tanárok szerepelnek. Viszont az már egyre inkább világossá válik, hogy a „jótékonyági” újságírásnak még egyházi vonalon sincs jövője.

Egyes vélemények szerint az egyházi lapok megjelenítéséhez nagyobb anyaországi támogatásra lenne szükség, hisz a gyülekezetekben leginkább az idősebbek olvassák a nyomtatott sajtót (a fiatalok a netet használják leginkább), így az előfizetésből/az újságok megvásárlásból nem tudják fenntartani azt. Fejlesztésre meg végképp nincs lehetőség.

A *Küldetés* a 2007-es újraindítása után rendszeresen felkerült a világhálóra is, teljes terjedelemben. Jelenleg elsősorban kapacitás – emberi erő és finanszírozás – hiánya miatt nem olvasható az interneten. Viszont az egyházi eseményekről szóló írások felkerülnek az egyházkerület honlapjára is: refua.tirek.hu. A honlapon egyébként az egyházkerület minden gyülekezetének, intézményének megtalálható az aloldala. Azok nagy részét viszont vagy egyáltalán nem, vagy igen ritkán frissítik. Híreikről a gyülekezetek elsősorban a legnépszerűbb közösségi oldalon értesítik az olvasókat.

3.4.2. *Új Hajtás*

Az *Új Hajtás* Kárpátalja egyetlen magyar nyelvű római katolikus lapja. 1996-ban indították útjára, azóta folyamatosan megjelenik. A lapot Majnek Antal, Kárpátalja római katolikus püspöke alapította püspökké szentelésének évében. A lap megjelenését a Magyar Kormány, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága és a Bethlen Gábor Alap támogatja.

Az *Új Hajtás* első főszerkesztője Tegze József volt, aki 2000 végéig jegyezte az újságot. 2001 elejétől 2002 szeptemberéig Megyesi László volt a főszerkesztő, 2002 októberétől pedig Pápai Zsuzsanna vette át a lap szerkesztését.

A lap évente 10 alkalommal jelenik meg, általában 24 oldalon, jelenleg 2000 példányban, melynek túlnyomó részét az egyházmegyében olvassák. A szerkesztők úgy tartják, hogy az egyházi lapnak fontos szerepe van a hívek tájékoztatásában, s abban, hogy a Kárpátalja-szerte élő hívő közösségek hírt kapjanak egymásról, az egyház életéről, a különféle programokról, lehetőségekről. „Az *Új Hajtás* erre az egyetlen fórum, mely a hitéleti célokkal együtt a nemzeti érzés ébren tartását, a magyar nemzethez való tartozás tudatát és a magyar nyelv művelésének szolgálatát is céljának tekinti” – vallják.

2006-tól az interneten is hozzáférhetővé vált a lap. Honlapcím: <http://ujhajtás.net.ua/>

3.4.3. *TeSó Blog*

A 2014 februárjában indult *TeSó blog* szerkesztőségét média- és egyházközei kárpátaljai fiatal önkéntesekből verbuválta a Kárpátaljai Református Ifjúsági Szervezet (KRISZ), hogy utódja legyen a 2003 és 2013 között a szervezet által kiadott, keresztén hírlapként funkcionáló *TeSó* folyóiratnak. A tesó. blog webcímen elérhető, hetente háromszor – a böjti és adventi időszakban pedig naponta – frissülő blog elindulásával a korábbi profil nagyban átalakult. A blog célja, hogy online, elgondolkodtató, a keresztyén lelki életvezetéssel kapcsolatos cikkeken és egyéb médiatartalmakon keresztül hirdesse az evangéliumot. Célcsoportja kezdetben főként a kárpátaljai fiatal, tizen- és huszonéves keresztyének, elsősorban reformátusok voltak, de jelenleg leginkább a 18–35 éves korosztály az elért célcsoport zöme (az 5500 Facebook-követő 57%-a). Jellemző továbbá, hogy ahogyan a blogot működtető 14 önkéntes közül is egyre kevesebben élnek életvitelszerűen Kárpátalján, úgy a blogot Facebookon követők közül is másfélszer annyi a magyarországi, mint a kárpátaljai. Ennél is beszédesebb adat, hogy a blogra érkező oldalmegnyitásoknak viszont a háromszorosa érkezik Magyarországról Ukrajnához képest. Ezt a folyamatot segíti az is, hogy a blogot rendszeresen szemlézi a reformatus.hu, a Magyarországi Református Egyház honlapja, valamint annak nyomtatott változata, a Reformátusok Lapja.

A blog szerkesztősége eddig két kötetet jelentetett meg: *Formálódj adventben*, *Formálódj böjtből* címmel áhítatos könyvet, *Mellesleg van Szentlélek is...* címmel pedig egy gyűjteményt a Szentlélekről szóló írásaikból. Működési támogatást évente kapnak a Kárpátaljai Református Ifjúsági Szövetségtől, amelyből a sajtónyilvános rendezvényeiket, a domain- és tárhelybérlet, és félévente megrendezett csapatépítő találkozóiakat tudják finanszírozni. A könyvkiadás támogatására az ernyőszervezet magyarországi forrásra pályázott a blog nevében. A technikai háttér fenntartását és fejlesztését emellett az olvasói adományok is segítik. A szerkesztőség tagjai ugyan nem kapnak honoráriumot munkájukért, de évente pályáznak a KMKSZ és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. által meghirdetett, a kárpátaljai magyar nyelvű nyomtatott vagy elektronikus médiában tevékenykedő újságírók támogatását célzó pályázaton.

4. Hírportálok

4.1. Kárpátalja.ma

A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet által alapított *Kárpátalja.ma* hírportált 2011-ben azért indítottak útjára, hogy objektív tájékoztatást nyújtson a Kárpátaljára és Ukraj-

nára vonatkozó, valamint a Kárpát-medencei magyarságot érintő fontosabb eseményekről. A honlap nagy figyelmet fordít arra, hogy a legjelentősebb helyi közéleti, gazdasági, valamint kulturális eseményekről idejében, áttekinthető módon számoljon be. Úttörő szerepet vállalt akkor, amikor a kárpátaljai hírportálok közül a szerkesztők által leghangsúlyosabb cikkeket lefordították ukrán és angol nyelvre is. Ma már az ukrán változatnak is igen sok követője akad. A közéleti írások mellett rendszeresen jelentkeznek tudományos és ismeretterjesztő cikkekkel, igencsak gazdag és állandóan frissül a sportrovatuk. Emlékeztet az a riportsorozatuk, amelyben különleges mesterségeket űző kárpátaljai személyeket mutattak be. A szerkesztők nyomon követik a megyében zajló kulturális életet, rendszeresen beszámolnak különböző képzőművészeti kiállításokról. Galériájukban több száz kárpátaljai festő alkotása tekinthető meg.

A magyar identitás őrzésére több sorozatot is indítottak. Ezek egyike a Kárpátalja anno című, amely régi fotók segítségével mutat be nyolcvan-száz évvel ezelőtti helyszíneket, eseményeket. De nagyon népszerű a Mesterségem címere, illetve a Nagycsaládok Kárpátalján című rovat. Ez utóbbi sorozatból immáron két kötet is napvilágot látott, melynek szerzője Marosi Anita.

Az elektronikus médium 18–20 állandó munkatársat foglalkoztat, emellett a megyében a legszélesebb tudósítói hálózattal rendelkezik. A weblap arculata szüntelenül változik, igazodik a modern kor követelményeihez. A fejlesztés részeként 2016 óta már mozgó tartalmakat és hanganyagokat is társítanak a szövegekhez, így attraktívabban tudják illusztrálni cikkeiket. 2020. december és 2021. január-február folyamán 224 ezer egyéni látogatót regisztráltak. Ezeknek több, mint a fele a legnépszerűbb közösségi oldal segítségével fért hozzá a portálon közzétett tartalmakhoz. Jellemző módon eközben az olvasók mintegy 65%-a az okostelefonját használta.

4.2. Karpatinfo.net

A *Kárpátinfo* alapító-főszerkesztője, Szoboszlai István Kárpátalján elsőként ismerte fel az internetben rejlő lehetőségeket, így a *Bereginfo* néven megjelent nyomtatott újsággal szinte azonos időben, 1997-ben indította útjára a hírportált is *Bereginfo.com* néven, amely 2002-től *Karpatinfo.net* néven fut. Hírgyűjtő, illetve -továbbadó portálként elsősorban az ukrán hírforrásokban megjelent, a kárpátaljai magyarokra is vonatkozó cikkek magyar fordításait közli – erre külsős fordítókat foglalkoztat –, az MTI híreit, illetve a kárpátaljai magyar médiumokban, hírportálokon megjelent közérdekű információkat vesz át, s napi szinten mintegy 30 cikket tesz közzé, ezek nagy részét a facebookon is megosztja. 2020. december és 2021. január-február folyamán 591 ezer látogatója volt.

Minden gazdasági, finanszírozási nehézség ellenére – a hírportálnak két főállású munkatársa és két-három bedolgozója (fordítója) van – a *Kárpátinfo.net* igyekszik naprakész információkkal szolgálni. Az azonos néven szereplő hetilap pdf változata teljes egészében felkerül a hírportálra is, egyes híryanagái hamarabb, mint a nyomtatott változatban.

A *Kárpátinfo.net* a kezdetektől felvállalta, hogy a vidéket népszerűsítő turisztikai információkkal szolgál a Kárpátaljára látogatók számára. A honlapon tájékoztatást talál az érdeklődő a legismertebb turisztikai látványosságokról éppúgy, mint a szálláslehetőségekről.

Az internetes hírportál az elmúlt évek során számos újtással is felhívta magára a figyelmet. Ilyen például a 2016-ban újtára indított szaknévsor, amely hiánypótló a maga nemében, mivel a különböző szakmák képviselői elérhetőségének megadásával, a szakemberek bemutatásával szervezi a helyi magyar életet. A népművészeinkről, képzőművészeinkről, hagyományos kismesterségek képviselőiről stb. készített portrészorozat szintén ezt a célt szolgálja.

4.3. KárpátHír

A Magyar Szív – Magyar Szó Alapítvány által kiadott *KárpátHír* internetes portál a leglátogatottabb médiumok egyike a megyében. 2020. december és 2021. január-február folyamán 938 ezer látogatója volt. Tevékenységével akár követésre méltó példát is mutathatna, mivel őket aztán semmiféle ukrainai jogszabály nem korlátozza.

Mi a recept? Jegyezz be a világ számodra tetszőleges pontján egy hírportált, töltsd meg azt naponta a célközönségednek szánt érdekes hírekkel. Közöttük rendszeresen legyenek olyanok, amelyek felborzolják a kedélyeket, esetleg pánikot keltenek. Nem gond, hogy ezek egyikéről-másikáról kiderül, hogy valóságtartalmuk csekély, hisz azt rajtad igazából senki sem kérheti számon. Igaz ugyan, hogy az impresszumban megadtál egy e-mail címet meg egy magyarországi telefonszámot, meg van neve a portál főszerkesztőjének is, ám őt magát soha senki nem látta a kárpátaljai kollégák közül, s még az sem történt meg sohasem, hogy valaki így mutatkozzon be egy-egy rendezvény előtt a kezdésre váró újságíró kollégáknak: a *KárpátHír* munkatársa vagyok. Bizalomról, pontosabban az olvasó bizalmának elnyeréséről ilyen esetben nem nagyon számíthatunk. Meg a teljes inkognitó megőrzése sem egyszerű. Annyi biztosan elmondható, hogy a cikkeket olvasva az avatott szemnek feltűnik, hogy azok túlnyomó részét helyi terepismerettel rendelkező újságírók írták. Mondhatnánk tehát, hogy a XXI. század harmadik évtizedének elején egy hírportál Kárpátalján így működik. De talán nem sokáig. A *KárpátHírt* az ukrainai zűrzavaros politikai-gazdasági valóság hozta létre, és sokak véleménye szerint addig marad fent, mígnem konszolidálódik a helyzet. De azért valljuk be, hogy a jelen állás szerint ez még jó időbe beletelik.

4.4. Kárpát.in.ua

A 2020-ban a KMKSZ égisze alatt létrejött *karp.at.in.ua* kétnyelvű – ukrán-magyar – hírportál megalapítása után csakhamar előkelő helyet foglalt el a kárpátaljai médiumok között. Köszönhető mindez elsősorban annak, hogy népes szerkesztőgárdája naponta több, mint félszáz hírt, tudósítást, elemző írást közöl. Emellett rendszeresen megoszt mozgó médiatartalmakat is. Hangsúlyozni szükséges, hogy a többi magyar nyelvű kárpátaljai magyar hírportállal ellentétben nem csupán egyes, a szerkesztők által fontosnak ítélt cikkeket fordítanak le ukrán nyelvre – a portál egész megjelenése kétnyelvű.

„Létrehozásával elsősorban az volt a célunk, hogy a világ dolgai iránt érdeklődő kárpátaljai olvasó – szándékosan nem csupán az itt élő magyarokról beszélek – egy helyen találjon meg minden fontos napi eseményt, illetve az ezekről szóló tudósítást, ami a megyében, Ukrajnában, a Kárpát-medencében, illetve a nagyvilágban bárhol történik”, fogalmaz Debreceni Mihály

főszerkesztő. Aki fontosnak tartja hangsúlyozni azt a tényt, hogy az ukrán verzió látogatóinak száma többnyire alig marad el a magyar nyelvű változatot felkeresők számától. A gyorsaság, az objektivitás és a hitelesség számukra a három legfontosabb szempont. Akkor, amikor a világhálón gyakran találkozunk álhírekkel, mindenféle csúsztatással, nagyon lényeges, hogy a minket megtisztelő olvasó hiteles eligazodási pontokat találjon.

A hírportál napi látogatóinak száma 22–25 ezer között mozog. Természetesen az olvasó érdeklődése nagyon eseményfüggő, mutatott rá a főszerkesztő. Ha például a kárpátaljai magyarság sorsát közvetlenül érintő eseményről van szó – ilyen volt például a 2020 októberében tartott helyhatósági választás –, akkor a napi látogatók száma meghaladta a százezret is.

A hírportál főállásban 22 munkatársat, köztük négy fordítót, hat újságíró, 4-5 copywritert (szövegíró) és ugyanannyi rewritert (átíró) foglalkoztat.

Természetesen a hírportál is megtalálható a legnépszerűbb közösségi portálon.

4.5. Ukrán nyelvű tartalom a világhálón

Egészen a legutóbbi idők fontos változása, hogy a kárpátaljai magyar nyelvű lapok internetes változatain megjelenik az ukrán nyelvű tartalom. Hogy miért tartják fontosnak a nyitást a többségi nemzet képviselői felé a szerkesztőségek irányítói? A *Kárpáti Igaz Szónál* médiatörténeti eseményként jegyzik az ukrán online tartalomszolgáltatás beindítását. Erre 2019 májusában került sor. Az újításhoz három új munkaerőre – egy ukrán szerkesztőre és két külsős fordítóra – volt szükség. „A magyarság hangja kívánunk lenni az ukrán médiatérben”, fogalmazták meg nagyívű terveiket induláskor a szerkesztők. A magyar lapban megjelenő publicisztikákat, a magyarokról szóló riportokat, a magyar közélet szereplőit bemutató interjúkat fordítanak le elsősorban, és a kárpátaljai magyarságszervezetek állásfoglalásainak is teret engednek. A visszajelzések mind a magyar, mind az ukrán közegben egyértelműen dicsérők és támogatók. Kezdeményezésükről jegyzett ukrán portálok is hírt adtak.

4.5.1 Karpatszkiej Objektiv

A legnagyobb kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezet, a KMKSZ égisze alatt megjelenő *Kárpátalja* című lap online változatának (*karpataljalap.net*) ugyan nincsenek ukrán nyelvű oldalai, mivel ezt a fontos feladatot ellátja a *Karpatszkiej Objektiv*, megyei terjesztésű ukrán nyelvű hetilap, amelyet szintén a KMKSZ alapított még 2016-ban azzal a céllal, hogy a kárpátaljai magyarsággal kapcsolatos események, hírek objektív módon, illetve a helyi magyarság szemszögéből nézve kerüljenek bemutatásra. A *Karpatszkiej Objektiv* weblapján aztán nem csupán a hetilap cikkei olvashatók, hanem megtekinthetők a legfontosabb eseményekről készült rövid videofelvételek is.

Az, hogy mozgóképes tartalmak jelenjenek meg a kárpátaljai magyar lapok online felületein, valamennyi szerkesztőség régi álma. Ám ehhez újabb fejlesztésekre és felkészült munkatársakra van szükség. No és a pótlólagos költségek fedezésére, további anyagi forrásokra. Ám mindezek nélkül sokak szerint reménytelenné válik az a harc, ami az olvasó kegyeiért naponta folyik.

5. Elektronikus média

5.1. Pulzus Rádió

A 2007-től online működő Sion Rádió szerkesztősége 2012-ben sikeresen megpályázta az FM 92.1 MHz-es frekvenciát, december 24-én került sor a pályázat eredményhirdetésére, melynek értelmében megkapták a jogot a Pulzus Rádió elindítására. Bátran állíthatjuk, hogy a 2013 májusában rajtoló Pulzus Rádió a kárpátaljai média vonatkozásában az egyik legjelentősebb sikertörténet. Munkatársaik szinte minden előzmény nélkül tudtak rövid időn belül hatalmas hallgatótábort teremteni, s népszerűségük egyre nő. Bár valamennyi korosztályhoz igyekeznek szólítani, a legtöbb műsorukat mégis a fiataloknak készítik. Ilyenek a naponta jelentkező Ébresztő, a Turmix, a Látogató, a Sportkedv, a Slágermúzeum, a Csütörtöki megálló, a Music Fun, valamint a szombati Kívánságműsor. Valamennyi rengeteg interaktív elemet tartalmaz. 2020-tól pedig facebook-oldalukon mozgóképeken is nyomon követhetik az érdeklődők a műsorukat.

Természetesen rájuk is vonatkoznak azok a kvóták, amelyek Ukrajnában a kisebbségi nyelveken sugárzó rádiók működését szabályozzák. Műsoraik 65%-át ukrán nyelven, 35%-át magyar nyelven kell készíteniük. A többéves gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy az olyan, etnikailag vegyes vidéken, mint Kárpátalja, a hallgatók hamar megszokják, ha az óránként jelentkező két és fél, három perces krónika, majd az ezt követő sporthírek, illetve a további programajánló két nyelven – magyarul és ukránul – is elhangzik.

Ha korábban a nyomtatott sajtóval kapcsolatban a naprakészséget mint az egyik legfőbb elvárást fogalmazzuk meg, a Pulzus Rádió esetében már bátran beszélhetünk percre készségről. A sok aktív hallgatónak köszönhetően, akik telefonhívásaikkal, sms-eikkel segítik a szerkesztők munkáját, egy-egy hirtelen feltúrt útszakasz, csőtörés, baleset vagy tüzeset híre nyomban bekerül a krónikába. S ami ezen a vidéken nagyon lényeges: a rádiót hallgatva a határátkelőkön uralkodó aktuális helyzetről szintén pontos képet kapunk.

Lényegbevágó kérdés, hogy a rádióadás miként jut el a hallgatókhoz. A szerkesztőség legutóbbi felmérése szerint a Pulzus által sugárzott műsoroknak egyelőre a 60%-a jut el a hagyományos rádiókon, illetve autórádión keresztül a célközönséghez, az érdeklődőkhöz, a számítógépek/laptopok révén további 20%-hoz. Az okostelefonok részesedése egyelőre szintén 20%, ám erősen emelkedő tendenciát mutat.

A műsoridőket a szerkesztők tudatosan úgy választották ki, hogy a fajsúlyos adások délután 5 óráig lemenjenek, mert jól tudják, hogy ezt követően már nem versenyezhetnek a különböző televíziós csatornákkal, ahol éppen ekkortájt kezdődnek a végtelen szappanoperák.

5.2. TV21 Ungvár

A kárpátaljai magyar médiával kapcsolatos másik nagy sikertörténet a TV21 Ungvár nevéhez fűződik.

A TV21 Ungvár televízió napi 12 órában sugároz magyar, illetve ukrán nyelvű műsorokat. A csatorna egy régóta tátongó úrt tölt be azáltal, hogy a szórakoztatás mellett a magyarságot érintő társadalmi problémákra is gyorsan, kellő alapossággal reagál.

A televízió 2018 májusában alakult abban a székházban, amelyet ugyanabban az évben, februárban kétszer is megtámadtak: a hónap elején Molotov-koktélt dobtak rá, aztán február végén pedig egy időzített bombát robbantottak, aminek következtében szinte teljesen kiégett az épület. Magyarország Kormányának támogatásával a KMKSZ olyan eszközöket kapott, amelyekből felújíthatta ezt a székházat. (A KMKSZ egy másik ingatlanba költözött.)

A KMKSZ 2018 elején megvásárolta a TRK-Danio kisvállalat részvényeinek a felét, ami arra jogosította fel, hogy a napi 24 órából 12 órát a saját elvárásai szerint sugározzon. Az építkezések rögtön február után megkezdődtek, és két forrásból – a televízió költségvetéséből, valamint a magyar kormány támogatásával – sikerült úgy felújítani az épületet, hogy megfeleljen egy televízióstúdió elvárásainak. Berendeztek egy stúdiót, egy ún. newsroomot, két másik szerkesztőségi szobát, az egyiket az ukrán, a másikat a magyar szerkesztőségnek, süketszobákat, ahol hangalámondásokat lehet készíteni a különböző videóanyagokhoz. Az első kísérleti adásokat 2018 májusában indították.

Hogy az új nyelvtörvény okoz-e nehézséget, arról Kulin Zoltán igazgató így vélekedik: „Az ukrán törvények értelmében a regionális stúdióknak, amilyenek mi is minősülünk, az ukrán médiahatóság (Nacrada) szerint legkevesebb 75%-ban kell államnyelven sugározniuk. Ez azt jelenti, hogy a fennmaradt 25%-ban sugározhatunk csak magyar nyelven. Mivel a csatorna egyik tulajdonosa kizárólag ukrán nyelvű műsorokat sugároz, a mi esetünkben a fennmaradó 12 órát lebontva ez 6-6 óra magyar és ukrán adást jelent. Ezért a KMKSZ ukrán szerkesztőséget is létrehozott. Ezzel egy másik célt is elértünk. A szövetség nem titkolt szándékkal azért hozta létre a televíziót, hogy pótolja azt a nagy úrt, amely az ukrán médiatársaságban volt tapasztalható. Hiszen az állami, később a közszolgálati média magyar szerkesztősége Kárpátalján nem tudta eljuttatni anyagait az országos csatornákhöz úgy, hogy az ukrán nézőközönség rendszeresen és sokoldalúan értesüljön arról, hogyan él a kárpátaljai magyarság, mi foglalkoztatja, hogyan hatnak az országos politikai és gazdasági folyamatok egy nemzeti kisebbségre.” (A televízió mellett más felületeket is létrehozott a KMKSZ, többek között egy gyűjtőportált, a karpat.in.ua-t.)

A munkatársakkal kapcsolatosan Kulin Zoltán arról tájékoztatott, hogy 2018-ban az állami televízió magyar és ukrán szerkesztőségeinek bázisán jött létre a csatorna, mégpedig úgy, hogy a magyar kollégák egy ideig párhuzamosan dolgoztak mindkét médiumban. „A TV21-nél voltak főállásban, viszont, hogy ne fosszuk meg az állami televíziót sem a magyar adásoktól, és ne érjen minket az a vád, hogy el akarjuk lehetetleníteni a közszolgálati média magyar szerkesztőségének munkáját, oda is készítettünk tévés és rádiós műsorokat. Ez körülbelül 2-3 hónapig tartott, s 8 emberről volt szó. Párhuzamosan új embereket vettünk fel a TV21 Ungvár soraiba. Sokan átjöttek hozzánk az állami televíziótól, főleg ukrán kollégák. Most a honlappal és a külső munkatársakkal együtt 90-en dolgoznak a KMKSZ égisze alatt működő médiumokban. Egy részük régi tapasztalt szakember, másik részük kreatív, rengeteg ötlettel teli fiatal.

Ami a humánerőforrásokat, a stábot illeti, olyan embereket foglalkoztatunk, akik gyakorlatilag több munkafolyamatot is végeznek. Egy szerkesztő például nemcsak elkészíti a riportot, megírja a szöveget, hanem meg is vágja, alá is mondja (narrálja) az anyagot, ő foglalkozik a gyártási feladatokkal is, mivel erre nincs külön szakemberünk. Ugyanígy az operatőr is nemcsak videót készít, hanem vág is, vagy ha hosszabb anyagról van szó, akkor rendez is. Elvárás, hogy egy operatőr ne csak egy kamerával dolgozzon. Nincs olyan magazinműsorunk, amelyikben ne használnánk például drónokat. Már a kezdetektől fogva egyházi közvetítéseink is vannak. Ezekhez az egyik kollégánk kameradaruját is használjuk.”

A nézettség felmérése szándékával – országos közvélemény-kutatást végezni sokba került volna – a KMKSZ maga végzett ilyen felmérést, amelyből kiderült, hogy gyakorlatilag eljuthatnak minden háztartásba, csak ki kell választani a megfelelő csatornákat. A TV21 Ungvár elérhető a földi sugárzású digitális csatornán, a kábelhálózatokon, az interneten (Facebook, YouTube), már mobiltelefonon is lehet abszolút jó médiaképet kapni és bármilyen műsort megnézni. Egy-egy közérdekű híryanagot órák alatt több tízezer tekintenek meg. Van olyan magazinműsoruk, melyet eddig 300 ezren néztek meg. (A gyűjtőportál, a *karp.at.in.ua* rendszeresen hozza a havi másfél milliós olvasottságot.)

A műsorsávot úgy alakították ki, hogy mindkét tulajdonos kapjon műsoridőt a reggeli és az esti főműsoridőben is. Így a hétköznapokon kétóránként váltakoznak, hétvégeken egy 3,5, illetve 2,5 órás magyar blokkot láthatnak az érdeklődők. 20 órától egészen éjfélig van egy viszonylag nagy időszáv, melyet magyar tartalommal ki tudnak tölteni.

Az igazgató tájékoztatása szerint átlagosan napi 1,5-2 órás saját műsoruk van. A műsoridő további részében a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alappal (MTVA) kötött szerződés alapján átvett anyagokat, illetve az ukrán műsorterjesztőktől vásárolt filmeket, műsorokat sugároznak. De a Deutsche Wellétől is kapnak ukrán nyelvű összeállításokat.

2020 óta tematikus napokat is szerveznek. Ezt részben a világvárvány hívta életre, hiszen nagyon sok rendezvény elmaradt.

A 2018-ban elvégzett műszaki fejlesztést követően – amely egy teljes körű gyártási ciklust lefed – közvetítőköcsit is beszereztek, s azóta is folyamatosan fejlesztenek, hiszen – az igazgató szerint – a 2018-as műszaki színvonal mára már nem felel meg a korszerű elvárásoknak.

De mi is a népszerűségük titka? A gazdag hírműsorok mellett tizenhárom állandó magazinműsört készítenek. Egy részük gondozását olyan ismert és népszerű személyekre bízta, mint a beregszászi magyar színház színészei.

A TV21 műsorai közül az aktuális hírek mellett a legnépszerűbbek közé tartozik például a Kárpáti Kulináris (erre már számos szerződést kötöttek, lefordították több nyelvre, és Európa országaiban is sugározzák), a Nőidő, az Ütött-kopott történetek, a KamillaTea, mely nemcsak egészségügyi, hanem az ifjúságot foglalkoztató gyakori kérdéseket is felvet, a turisztikai Gyere velem!, a hagyományörző Azért jöttem ide..., a Profit gazdasági magazin, az Arcképmás, A családban marad, A gyerekekkel. Gyerek kell! című magazinok. Kulin Zoltán arról is tájékoztató, hogy lesz még egy turisztikai magazin műsor, amelynek a forgatásai tavaly már elkezdődtek, illetve idén márciusban egy tudományos-ismeretterjesztő magazin is indul a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola szakembereinek bevonásával.

Az ukrán szerkesztőség egyik legsikeresebb műsora a Romano Lav – Roma Szó magazin, amely az ország egyedüli, rendszeresen jelentkező roma magazinja. A sportműsoruk pedig bekerült a három legjobb országos sportműsor közé.

Természetesen megoldásra váró probléma a TV21 háza táján is akad bőven. A probléma azzal kezdődött, hogy 2019. január elsejétől megszűnt az ukrain televíziók földfelszíni analóg sugárzása. A helyébe lépő digitális földfelszíni sugárzás pedig gyakorlatilag nem fogható a megye magyarok által lakott délkeleti, délnyugati részén. Minő véletlen, hogy a digitális földfelszíni adások egész Kárpátalján foghatóak, kivéve a magyarok által legsűrűbben lakott Beregvidéket! Ez azért van így, mivel a digitális adásokat sugárzó hat kárpátaljai állomás közül Beregszászt és környékét egyik adótorony sem fedi le. Kárpátalján hat földfelszíni digitális adást sugárzó adó van – Nagybereznán, Ungváron, Munkácson, Huszton, Szolyván

és Rahón –, Beregszász környékén viszont nincs még ilyen adótorony. Korábban a magyar frakció kezdeményezésére a megyei közgyűlés levélben fordult a műsorsugárzást biztosító Zeonbud (Зеонбуд) vállalathoz, hisz az ukrán központi csatornákat sem lehet az említett területen nézni, legfeljebb helyi kábelszolgáltatók jóvoltából vagy az interneten. A kábeltévék Beregszászban betették a kínálatukba a 21-es csatornát, ám a Nagyszőlősi járásban terjeszkedő kábeltévé társaság technikai okra hivatkozva nem hajlandó ezt megtenni.

Ez jellemző Ukrajnára a XXI. század második évtizedének végén, mondhatnánk mi, itteni kisebbségben élő magyarok. Mert miközben a médiatörvény úgy rendelkezik, hogy valamennyi tévécsatorna műsorának legalább 75%-át ukrán nyelven kell, hogy sugározza, ezeknek a tévéadásoknak az ingyenes elérését a magyarok számára nem teszik lehetővé. Az így másodrendűvé degradált ukrán állampolgárok az legfeljebb a kábeltévék kínálatából vásárolhatják meg jó pénzért.

Addig is, míg a helyzet megoldódik, kihasználva a világháló nyújtotta lehetőségeket, igen sokan nézik az adót az interneten. Így tesznek a külhonban dolgozó földijeink százai, ezrei, akik egyfajta köldökszínórnak tekintik a kárpátaljai magyar televíziót. Mint ahogy számukra a Pulzus Rádió is az. (Rögtönzött közvéleménykutatásunk azt igazolta, hogy a csehországi gyárakban a futószalagnál ülő kárpátaljai magyarok naponta órákon át hallgatják kedvenc rádiójukat, s ha idejük engedi, a kívánságműsorba kéréseikkel maguk is bekapcsolódnak.)

De visszatérve a televízióra. A TV21 Ungvár csatorna kapcsán joggal vetődik fel a kérdés: mit ér az olyan televíziós csatorna, amely a legtöbb néző számára csak az interneten keresztül érhető el. Az itteni kommunikációs szakemberek szerint is igen gyorsan változnak a tévénézési szokások, különösen a fiatalok körében. Akik ahelyett, hogy időnként bekapcsolódnának a televíziós szerkesztők által kínált műsorfolyamba, számítógépük, laptopjuk, okostelefonjuk stb. segítségével letöltik a számukra érdekesnek tűnő tartalmakat, s a nekik megfelelő időpontban nézik meg azt. Mindezzel persze a fiatal generáció feladja a leckét az ukrán törvényalkotóknak: hogyan lehet majd elérni, hogy az internetről letöltött médiatartalmaknak is legkevesebb 75%-a ukrán nyelvű legyen Ukrajnában? Kevés a világháló korlátozásával kapcsolatos nemzetközi tapasztalat, de állítólag már vannak eredmények Észak-Koreában és a kommunista Kínában.

Mind a Pulzus Rádióknak, mind a TV21 Ungvárnak van internetes portálja. Ezen megtalálhatók az illető szerkesztőség anyagai, feltöltött videói, információk a médiaműhelyben folyó munkáról, a munkatársakról stb.

6. Médiaregiszter

Nyomtatott sajtó

Kárpáti Igaz Szó

Kárpátalja

Kárpátinfo

Naplopó szórakoztató magazin

Beregi Hírlap (megszűnt)

Nagyszőlős-vidéki Hírek (megszűnt)

Ungvidéki Hírek (megszűnt)

Beregszász (megszűnt)

Kárpátaljai Hírmondó

Karpatszkij Objektív (a KMKSZ ukrán nyelven megjelenő lapja)

Regionalnyi Novini (ukrán nyelven)

Egyházi lapok

Küldetés – a Kárpátaljai Református Egyház havilapja

Új Hajtás – a Római Katolikus Egyház lapja

TeSó Blog (teso.blog) – a Kárpátaljai Református Ifjúsági Szervezet (KRISZ) online lapja

Szakmai lapok

Közoktatás – a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) szakmai lapja

Irka – a KMPSZ gyermeklapja

KVL – Kárpátaljai Vállalkozók Lapja, a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége lapja

Együtt – a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata

Hírportálok

Karpatalja.ma

Karpatinfo.net

Karpataljalap.net

Kiszó.net

Karpathír.com

Karpat.in.ua

Elektronikus média

Pulzus Rádió

TV21 Ungvár

7. Összefoglaló

A legfontosabb kérdés továbbra is az, hogy min múlik a kárpátaljai magyar médiumok sorsa. A szakmabeliek szerint a jövő három tényezőtől függ. Az első, és talán a legfontosabb, hogy az ukrán politika mennyire torzítja el a médiapiacot. Merthogy nyilvánvaló: az írott sajtó dupla (kétnyelvű) megjelenítése oly terheket róna az amúgy is állandó forráshiánnyal küszködő kárpátaljai magyar lapokra, hogy azok csakhamar megszűnének. De a vállalkozások korábban kik, mely szervezetek, alapítványok azok, akik ezt a komoly tehertételt is fel tudják vállalni?

Másodsorban, addig rendben van, hogy a magyar szerkesztőségek saját belátásuk szerint és jól felfogott érdeküknek megfelelően lefordítják és a világhálón közzéteszik azokat az írásokat, amelyek a többségi nemzet tagjai érdeklődésére is méltán számíthatnak. Ám az egészen más, mint amikor a hatóság kimondja, hogy az interneten megjelenő tartalom az első körben csak ukrán lehet, s majd csak másodsorban magyar. Többször utaltunk már rá, hogy a kárpátaljai magyar sajtókiadványok mindegyike ráfizetéses, az online változatok fenntartása veszteséges, s nagyon valószínű, hogy az anyaországi támogatások nélkül a szerkesztőségek többsége már beszüntette volna tevékenységét. Lásd a járási lapok önállósult magyar változatainak szomorú sorsát! Ám azt ki garantálja, hogy a magyar kormányok mindegyike számára fontos marad a kárpátaljai magyar lapok ilyen mértékű támogatása? További kérdés, hogy valamennyi orgánus számára jut-e anyagi forrás, vagy ezekbe csak azok részesülnek, melyek azt valami módon kiérdemelték.

A harmadik nem kevésbé fontos momentum, hogy a kárpátaljai írott sajtó, valamint a TV és a rádió képes-e folyamatosan megújulni, olyan tartalmakat kínálni, amelyek továbbra is fenntartják. Tudnak-e annak a kihívásnak megfelelni, mely szerint az a hír, tudósítás, riport nem is létezik, s ha létezik is, az olvasó, a néző és a hallgató számára nem érdekes, ha azt az okostelefonján nem tudja elérni. Mint utaltunk rá, lassan a 16–32 éves korosztály tagjai közül olyan kevesen olvasnak hagyományos újságot, hogy azt kérdőíves kutatások alkalmával már mérni sem lehet.

A szerkesztőségek számára most aztán jól fel van adva a lecke. Lehet választani: inkább a helyi, valljuk be, legtöbbször nem túl nagy horderejű eseményről tudósítanak, ebbe fektetve legtöbb energiájukat, vagy a régióban megjelenő valamennyi hírportált szemlézik, és gyorsan s jó érzékkel kiválasztják azokat az információkat, amelyek nagy valószínűséggel számot tartanak olvasótáboruk érdeklődésére. Az első esetben valószínűleg továbbra is megtartják a helyi kisebb közösségek szimpátiáját, a másik esetben viszont meglehetősen időre több ezren válnak állandó olvasójukká. Persze csak addig, amíg más híroldalak le nem körözik őket. Erre pedig minden esély megvan.

Miközben a print csökken, az online nő. Ez természetes folyamat, és a kárpátaljai magyar médiumok most ebben az átmenetben vannak, amit kellő érzékkel kell tudni kihasználni és váltani az új platformok irányába. Viszont az nem lehet irány, hogy az online újságírás egy olcsó, értéktelen bulvárba menjen át. A tapasztalatok szerint sajnos a szakmailag értékes munkák kisebb figyelmet követelnek maguknak a világhálón, mint egy recept vagy bűnügyi hír...

A kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek nagyon aggasztónak tartják azt az eljárást, amelynek végeredményeként bezárták a három, Viktor Medvedcsuk képviselő nevéhez köthető tévécsatornát. Darcsi Karolina, a KMKSZ kommunikációs titkára ezzel kapcsolatban

felvetette: amennyiben felmerült az alapos gyanúja annak, hogy ezek a televíziós csatornák ellenséges propagandát folytatnak, akkor a feljelentést követően bírósági eljárás keretében kellett volna ezeket a vádakát megvizsgálni, és meghozni a megfelelő ítéleteket. Mert ha egy ilyen nagy horderejű döntés egy elnöki rendelettel elintézhető, akkor nincs semmilyen garancia arra, hogy bármelyik, a hatalomnak nem tetsző kárpátaljai magyar sajtóorgánium erre a sorsra jut. Vagy – a legpesszimistább forgatókönyv szerint – valamennyi kárpátaljai magyar médium egyszerre.

Hogy mennyire megalapozottak az ilyen és ehhez hasonló felvetések? A kommunikációs titkár szerint mindez könnyen elképzelhető, annál is inkább, mivel sajnálatos módon mostanáig egyetlen nemzetközi szervezet sem tiltakozott az ellen a módszer ellen, ahogyan a szóban forgó televíziós csatornák működését betiltották.

Egyes vélemények szerint a kárpátaljai magyar sajtó megmaradása Budapest-függő. Ugyanis Ukrajnától belátható időn belül anyagi segítségre nem számíthatnak. A szerkesztőségek többsége egyetért abban, hogy kiszámítható, megnyugtató, arányos és igazságos anyarszági támogatási rendszer meghonosítása a kárpátaljai magyar médiában sokat segítene a tervezhetőségben, a létbiztonság garantálásában.

Ha a jogszerű intézkedések, amelyeknek a többsége még csak ezután kerül bevezetésre, Damoklész kardjaként nem lebegnének a fejünk felett, azt mondhatnánk, hogy a kárpátaljai magyaroknak az információhoz való jutása soha nem volt olyan könnyű, szerteágazó és kényelmes, mint manapság. Mivel számítógépeken az online tartalom ugyanolyan gyorsan elérhető, mint okostelefonon. Ezzel a lehetőséggel főleg a fiatalabb korosztály él.

Rögtönzött közvéleménykutatásunk eredményeként elmondhatjuk, hogy a napi információ beszerzése jól bejáratott csatornákon – a kedvelt és az érintett fogyasztók által megbízhatónak tartott internetes portálok segítségével – történik, melyek közül nagyjából a fele a helyi, a másik fele magyarországi. Nem tartozik jelenlegi vizsgálataink tárgyához, de mivel egyre inkább erősödő tendencia, itt mondjuk el, hogy gyors ütemben nő azoknak a kárpátaljai magyaroknak a száma, akik nézik az ukrán televíziók hírműsorait. A magyar népesség idősebb korosztályának a tagjai többnyire a magyarországi közszolgálati és kereskedelmi televíziók, valamint rádióadásokból tájékozódnak. Jellemző módon a tévé és a rádió szerepe napjainkra összemosódott. Sok helyen a konyhában felállított tévékészülék reggeltől estig be van kapcsolva.

Mostanra a magyarországi közszolgálati televíziós csatornák és rádiók egy jól kiépített kárpátaljai tudósítói hálózattal rendelkeznek, így gyakran előfordul, hogy az itteni magyarok ezekből a híradásokból hamarabb értesülnek a megyében zajló fontos eseményekről, mint a helyi hírforrásokból. Normális körülmények között ennek nem így kellene lennie, ám az ukrán valóság gyakran teremt extrém helyzeteket.

Felhasznált irodalom

- BEREGSZÁSZI Anikó – CSERNICSKÓ István – FERENC Viktória: *Nyelvi jogaink és lehetőségeink. Útmutató és tájékoztató a nyelvtörvény gyakorlati alkalmazásához kárpátaljai magyaroknak*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2014.
- CSERNICSKÓ István – HÍRES-LÁSZLÓ Kornélia – KARAMACSI Zoltán – MÁRKU Anita – MÁTÉ Réka – TÓTH-OROSZ Enikő: *Kárpátalja 1920–2020. A kárpátaljai magyarság elmúlt száz éve*. Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, Beregszász, 2020.
- CSERNICSKÓ István – HÍRES-LÁSZLÓ Kornélia – KARAMACSI Zoltán – MÁRKU Anita – MÁTÉ Réka – TÓTH-OROSZ Enikő: Tévút az ukrán nyelvpolitikában: Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról” elemző áttekintés. Termini Egyesület, Törökbálint, 2020.
- CSERNICSKÓ István – TÓTH Mihály: *Az anyanyelvi oktatás joga. Közép-európai hagyományok és Kárpátalja példája*. Atdor-Shark, Ungvár, 2018.
- CSERNICSKÓ István: *Fények és árnyak Kárpátalja nyelvi tájképéből*. Atdor-Shark, Ungvár, 2019.
- CSERNICSKÓ István: *Nyelvpolitika a háborús Ukrajnában*. Atdor-Shark, Ungvár, 2016.
- Decentralizáció Kárpátalján: <https://hodinkaintezet.uz.ua/decentralizacio-karpataljan/>
- HODINKA Antal: *A kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek és tudományos szakértők véleménye a 2019. április 25-én elfogadott új ukrán államnyelvi törvényről*. Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, 2019. november 11.
- Kárpátalja, 2021. január 28.
- MOLNÁR D. István: *A lakosság számának változása Kárpátalja területén az elmúlt 100 évben*. Konferenciaelőadás az Értékteremtő tudomány: a magyar társadalomtudományi kutatások hasznosulása Kárpátalján c. rendezvényen. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Beregszász, 2019. november 13.
- MOLNÁR D. István: *Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig*. MTA TK Kisebbségkutató Intézet – Kalligram, Budapest, 2018.
- TANDEM 2016: szociológiai vizsgálat Kárpátaljáról
- TÁTRAI Patrik – MOLNÁR József – MOLNÁR D. István – KOVÁLY Katalin – ERŐSS Ágnes: A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására. *Metszetek*, Vol. 7. No. 1. 2018.
- Ukrajna törvénye az önkormányzatok önkéntes egyesüléséről. 2015.
- Закон України «Про державну службу». [Az állami szolgálatról szóló törvény] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». [Ukrajna törvénye. Törvénykiegészítés az audiovizuális (elektronikus) média nyelvéről] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19>
- Закон України «Про освіту». [Ukrajna oktatási törvénye] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Закон України «Про засади державної мовної політики». [Az állami nyelvpolitika alapelveiről] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
- Закон України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”. [A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának ratifikációja] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15>
- Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». [Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

Закон України «Про національні меншини в Україні». [A nemzeti kisebbségekről szóló törvény] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>

Закон України від 24 грудня 2015 року № 917-VIII „Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації”

<https://ukrainepravo.com/>

Mellékletek

1. számú melléklet

A kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek és tudományos szakértők véleménye a 2019. április 25-én elfogadott új ukrán államnyelvi törvényről *(részlet)*

- 1) A kijevei kormányzat 2014 és 2019 között számos olyan új törvényt fogadott el, amelyek jelentősen szűkítik a kisebbségi nyelvek használatának jogát és lehetőségét. Ilyen volt például az állami szolgálatról szóló törvény², az elektronikus sajtó nyelvének szabályozását megváltoztató törvény³, az új oktatási törvény⁴.
- 2) A 2012-ben elfogadott nyelvtörvény⁵ hatályon kívül helyezése is jelentősen visszaszorította a regionális vagy kisebbségi nyelvek beszélőinek jogait. Ez a törvény több jogot biztosított a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatára a közigazgatásban, az igazgatszolgáltatásban, az oktatásban, a sajtóban és a kultúrában, mint az 1989-ben elfogadott korábbi nyelvtörvény⁶ vagy a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának ukrainai ratifikációs törvénye.⁷ A 2012-es nyelvtörvényt azonban Ukrajna Alkotmánybírósága (formai okokra hivatkozva) hatályon kívül helyezte 2018-ban.⁸
- 3) Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2019. április 25-én szavazta meg az államnyelvről szóló új törvényt⁹, melynek célja az ukrán mint államnyelv támogatása. 2019. július 16-án a törvény részben hatályba lépett.

2 Закон України «Про державну службу». [Law of Ukraine „On Civil Service”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

3 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». [Law of Ukraine „On Amendments to Some Laws of Ukraine on the Language of Audiovisual (Electronic) Media”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19>

4 Закон України «Про освіту». [Law of Ukraine „On Education”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5 Закон України «Про засади державної мовної політики». [Law of Ukraine «On the Principles of State Language Policy»] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

6 ⁶ SSR”.] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>

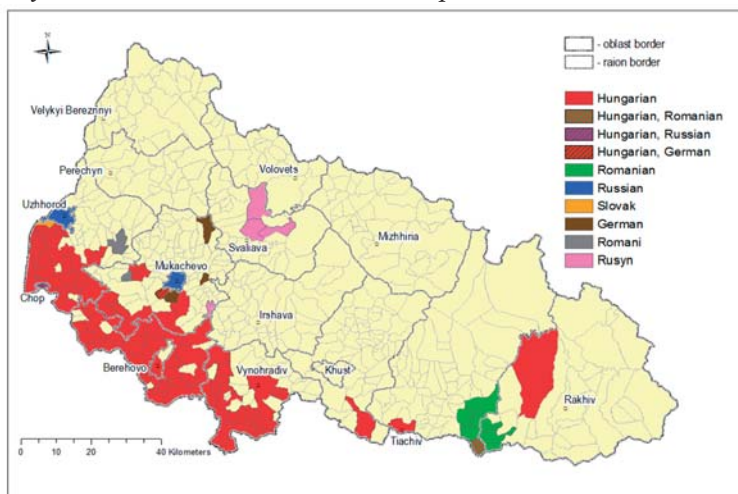
7 Закон України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”. [Law of Ukraine “On Ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages”.] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15>

8 ⁸ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional submission of the 57 Deputies of Ukraine on the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine „On the Principles of State Language Policy”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18>

9 Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». [Law of Ukraine “On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

4) A 2012-ben elfogadott nyelvtörvény¹⁰ lehetővé tette a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát szóban és írásban a magánéletben és a közéletben azoknak a megyéknek (область), járásoknak (район) és helyi önkormányzatoknak a területén, ahol az adott nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya a hivatalos népszámlálási adatok alapján elérte a 10%-os küszöböt. A legutóbbi ukrainai népszámlálás adatai alapján Kárpátalja megyében a magyar anyanyelvűek aránya 12,65% volt. A magyar anyanyelvűek aránya a Beregszászi járásban (80,2%), a Nagyszőlősi járásban (26,0%), a Munkácsi járásban (13,8%) és az Ungvári járásban (36,5%), továbbá 4 városban (Berehove / Берегове / Beregszász, Chop / Чоп / Csap, Vynohradiv / Виноградів / Nagyszőlős, Tyachiv / Тячів / Técső) és 69 falusi önkormányzat területén érte el a 10%-ot. A román anyanyelvűek aránya a Técsői és Rahói járásban, valamint 7 helyi önkormányzat területén érte el a 10%-os küszöböt. A szlovák anyanyelvűek egyetlen településen (Storozhnytsia / Строжниця / Ördarma) érték el a 10%-ot. A német anyanyelvűek aránya 2 településen (Shenborn / Шенборн / Schönborn, Pavshyno / Павшино / Pausching) érte el az egytizedet. A roma anyanyelvűek aránya Szeredne (Середне) településen érte el a 10%-ot. A ruszin anyanyelvűek aránya 2 helyi önkormányzat (Hankovytsia / Ганьковиня, Nelipyno / Неліпино) területén érték el a 10%-os határt (1. ábra).

1. ábra. Azok a települések Kárpátalján, ahol egy (vagy több) regionális vagy kisebbségi nyelv beszélőinek aránya elérte a 10 százalékot a 2001-es népszámlálás hivatalos adatai alapján

10 Закон України «Про засади державної мовної політики». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional submission of the 57 People's Deputies of Ukraine on the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine „On the Principles of State Language Policy”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18>

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

- 5) 5. A 2012-es nyelvtörvényt azonban Ukrajna Alkotmánybírósága 2018-ban hatályon kívül helyezte.¹¹ Mint említettük, a kijevi parlament 2019. április 25-én szavazta meg az államnyelvről szóló törvényt.¹² Jelenleg ez a törvény határozza meg a nyelvek használatának a rendjét Ukrajnában. Ez a törvény jelentős visszalépés a 2012-es nyelvtörvényben rögzített normákhoz képest. A törvény minden nyilvános helyzetben kötelezően előírja az államnyelv használatát, és a regionális vagy kisebbségi nyelveket a magánéletbe és az egyházi szertartások közé szorítja vissza.

Tömegtájékoztatás

70. Ukrajna új törvények elfogadásával alapvetően változtatta meg az elektronikus tömegtájékoztatási eszközök nyelvhasználati szabályait. Az új törvények elfogadása jelentős mértékben szorítja vissza a regionális vagy kisebbségi nyelvek használati arányát a televízióban és a rádióban.

71. 2016. június 16-án fogadták el azt a törvényt¹³, amely minimum 60%-ban határozza meg az ukrán nyelv használatának arányát a közvetített adásokon belül.

72. Ez a törvény rendelkezett arról is, hogy a szöveges zeneművek legalább 35%-ának ukrán nyelvűnek kell lennie a rádióban és a televízióban.

73. A törvény engedélyezi, hogy egyes televízió- vagy rádióadók (külön licenc alapján) műsoridejük 60%-áig az EU valamely hivatalos nyelvén közvetíthessenek szöveges zeneműveket. Ez azt jelenti, hogy azok a regionális vagy kisebbségi nyelvek, amelyek nem számítanak hivatalos nyelvnek az EU-ban (például az orosz vagy a belarusz), csupán 40%-ban jelenhetnek meg a rádió- és televízióadásokban közvetített zenei produkciókban. Azok a regionális vagy kisebbségi nyelvek pedig, melyek az EU-ban hivatalos nyelvként használatosak (például a magyar, a román, a lengyel stb.), maximum 60%-ban lehetnek jelen a rádió- és televízióadásokban közvetített zenei produkciókban.

74. 2017-ben fogadta el Ukrajna azt a törvényt¹⁴, amely megváltoztat több olyan törvényt, amelyek e kérdést korábban szabályozták.

11 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional submission of the 57 People's Deputies of Ukraine on the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine „On the Principles of State Language Policy”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18>

12 Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

13 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій». [Law of Ukraine „On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Share of Musical Works in the State Language in the Programs of Broadcasting Organizations”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-19>

14 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». [Law of Ukraine „On Amendments to Some Laws of Ukraine on the Language of Audiovisual (Electronic) Media”] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19>

75. A törvény¹⁵ rögzíti az ukrán nyelven közvetítendő adások minimális arányát. A korábbi törvények módosítása értelmében az országos és regionális lefedettséggel rendelkező televízió- és rádióadóknak a heti műsoridő legalább 75%-ában ukrán nyelven kell közvetíteniük. A helyi (nem több, mint egy régióban sugárzó) rádió- és televízióadók heti műsoridejének legalább 60%-át kell államnyelven sugározniuk.

76. Nem rendelkezik külön ez a törvény a regionális vagy kisebbségi nyelvek (vagy az ukrainai terminológia szerint: a nemzeti kisebbségek nyelvei) használatáról a televízió- és rádióadásokban. Ez azt jelenti, hogy az országos rádió- és televízióadók műsoraiban maximum 25%-ban lehetnek jelen ezek a nyelvek, a helyi adók műsoraiban pedig 40%-ban.

77. Jelentős változásokat hoz a sajtóban a 2019-ben elfogadott államnyelvi törvény¹⁶ 25. cikke.

78. Az államnyelvi törvény 25. cikk 1. része előírja, hogy a nyomtatott sajtó nyelve az államnyelv. A más nyelvű nyomtatott sajtótermékek kiadását diszkriminatív feltételekhez köti a törvény. A törvény szerint csak úgy nyomtatható ki nem államnyelvű újság vagy folyóirat, ha ugyanakkor, azonos terjedelemben a teljes tartalmat ukrán nyelven is megjelentetik. Az újság minden változatának ugyanazt a címet kell kapnia, tartalmának, példányszámának és nyomtatási módjának meg kell egyeznie egymással, kiadásaiknak ugyanolyan számozott sorozatszámokkal kell rendelkezniük, és ugyanazon a napon kell megjelenniük.

79. Az államnyelvi törvény 27. cikk 6. pontja az Ukrajnában regisztrált online sajtótermékek (például hírportálok) számára is előírja, hogy kötelezően rendelkezniük kell ukrán nyelvű változattal is. Az államnyelven szerkesztett oldalnak az elsődlegesnek kell lennie (az ukrán nyelvű oldalnak kell a főoldalon szerepelnie). Az ukrán nyelvű oldal tartalmában, méretében, szerkezetében nem lehet kisebb, mint a más nyelvű oldal.

80. Az államnyelvi törvény 25. cikk 5. része és a 27. cikk 6. része negyedik bekezdése mentesíti az előző pontban foglaltak alól azokat a sajtótermékeket, amelyek angol nyelven, krími tatár nyelven vagy olyan regionális vagy kisebbségi nyelven jelennek meg, amelyeket az EU-ban hivatalos nyelvként használnak. Az államnyelv támogatása céljából kidolgozott törvény azonban még így is jelentős mértékben sújtja a nem ukrán nyelvű sajtót.

Készült a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontban, 2019. november 11.

15 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19>

16 Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

17

2. számú melléklet

A NYELVI JOGOK FOLYAMATOS SZŰKÍTÉSE UKRAJNÁBAN

A kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek és kutatók közös alternatív jelentése az Ukrajna által az Európa Tanács Szakértői Bizottságához, a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája ukrain alkalmazásáról benyújtott negyedik periodikus jelentés kapcsán *(részlet)*

Szerzők:

Brenzovics László

Zubánics László

Orosz Ildikó

Tóth Mihály

Darcsi Karolina

Cserniczkó István

Beregszász, 2020

Ezt az alternatív jelentést az Ukrajnában, azon belül Kárpátalján működő magyar érdekvédelmi szervezetek és kutatók készítették és nyújtják be az ukrán kormány a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának végrehajtásáról szóló negyedik időszakos jelentéséhez kapcsolódóan. A beszámoló a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ), az Ukrajna Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) valamint a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, illetve a Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont munkatársainak (szakértőinek) együttműködésével készült.

11. Cikkely – Tömegtájékoztatási eszközök

1. A regionális vagy kisebbségi nyelvek használói számára, e nyelvek használatának területein, és e nyelvek mindegyike helyzetének megfelelően, abban a mértékben, ahogy a közhivatalok közvetlen vagy közvetett módon hatáskörrel, hatósági jogkörrel vagy szereppel bírnak e területen, és tiszteletben tartva a tömegtájékoztatási eszközök függetlenségének és autonómiájának elveit, a Felek vállalják, hogy

- a) *abban a mértékben, ahogy a rádió és televízió közszolgálatot lát el*
 - iii. *megteszik a megfelelő intézkedéseket, hogy a műsorszórók regionális vagy kisebbségi nyelveken készült műsorokat is programjukba iktassanak;*
- b) *ii. bátorítják és/vagy megkönnyítik regionális vagy kisebbségi nyelven készült rádióműsorok rendszeres sugárzását;*
- c) *ii. bátorítják és/vagy megkönnyítik regionális vagy kisebbségi nyelveken készült televízióműsorok rendszeres sugárzását;*

d) *bátorítják és/vagy megkönnyítik regionális vagy kisebbségi nyelvű audiovizuális műalkotások készítését és terjesztését;*

119. Ukrajna új törvények elfogadásával alapvetően változtatta meg az elektronikus tömegtájékoztató eszközök nyelvhasználati szabályait. Az új törvények elfogadása jelentős mértékben szorítja vissza a regionális vagy kisebbségi nyelvek használati arányát a televízióban és a rádióban.

120. 2016. június 16-án fogadták el azt a törvényt, amely minimum 60%-ban határozza meg az ukrán nyelv használatának arányát a közvetített adásokon belül.

121. Ez a törvény rendelkezett arról is, hogy a szöveges zeneművek legalább 35%-ának ukrán nyelvűnek kell lennie a rádióban és a televízióban.

122. A törvény engedélyezi, hogy egyes televízió- vagy rádióadók (külön licenc alapján) műsoridejük 60%-áig az EU valamely hivatalos nyelvén közvetíthessenek szöveges zeneműveket. Ez azt jelenti, hogy azok a regionális vagy kisebbségi nyelvek, amelyek nem számítanak hivatalos nyelvnek az EU-ban (például az orosz vagy a belarusz), csupán 40%-ban jelenhetnek meg a rádió- és televízióadásokban közvetített zenei produkciókban. Azok a regionális vagy kisebbségi nyelvek pedig, melyek az EU-ban hivatalos nyelvként használatosak (például a magyar, a román, a lengyel stb.), maximum 60%-ban lehetnek jelen a rádió- és televízióadásokban közvetített zenei produkciókban.

123. 2017-ben fogadta el Ukrajna azt a törvényt, amely megváltoztat több olyan törvényt, amelyek e kérdést korábban szabályozták.

124. A törvény rögzíti az ukrán nyelven közvetítendő adások minimális arányát. A korábbi törvények módosítása értelmében az országos regionális lefedettséggel rendelkező televízió- és rádióadóknak a heti műsoridő legalább 75%-ában ukrán nyelven kell közvetíteniük. A helyi (nem több, mint egy régióban sugárzó) rádió- és televízióadók heti műsoridejének legalább 60%-át kell államnyelven sugározniuk.

125. Nem rendelkezik külön ez a törvény a regionális vagy kisebbségi nyelvek (vagy az ukrain terminológia szerint: a nemzeti kisebbségek nyelvei) használatáról a televízió- és rádióadásokban. Ez azt jelenti, hogy az országos rádió- és televízióadók műsoraiban maximum 25%-ban lehetnek jelen ezek a nyelvek, a helyi adók műsoraiban pedig 40%-ban.

e. *i. bátorítják és/vagy megkönnyítik legalább egy, regionális vagy kisebbségi nyelveket használó sajtóorgánum létesítését és/vagy fenntartását, vagy*

g. *támogatják regionális vagy kisebbségi nyelveket használó tömegtájékoztató eszközök számára újságíróknak és egyéb személyzetnek a képzését.*

126. Jelentős változásokat hoz a sajtóban a 2019-ben elfogadott államnyelvi törvény 25. cikke.

127. A törvény 25. cikk 1. része előírja, hogy a nyomtatott sajtó nyelve az államnyelv. A más nyelvű nyomtatott sajtótermékek kiadását diszkriminatív feltételekhez köti a törvény. A törvény szerint csak úgy nyomtatható ki nem államnyelvű újság vagy folyóirat, ha ugyanakkor, azonos terjedelemben a teljes tartalmat ukrán nyelven is megjelentetik. Az újság minden változatának ugyanazt a címet kell kapnia, tartalmának, példányszámának és nyomtatási módjának meg kell egyeznie egymással, kiadásaiknak ugyanolyan számozott sorozatszám-mal rendelkezniük, és ugyanazon a napon kell megjelenniük.

128. A törvény 27. cikk 6. pontja az Ukrainában regisztrált online sajtótermékek (például hírportálok) számára is előírja, hogy kötelezően rendelkezniük kell ukrán nyelvű változattal is. Az államnyelven szerkesztett oldalnak az elsődlegesnek kell lennie (az ukrán nyelvű oldalnak kell a főoldalon szerepelnie). Az ukrán nyelvű oldal tartalmában, méretében, szerkezetében nem lehet kisebb, mint a más nyelvű oldal.

129. A törvény 25. cikk 5. része és a 27. cikk 6. része negyedik bekezdése mentesíti az előző pontban foglaltak alól azokat a sajtótermékeket, amelyek angol nyelven, krími tatár nyelven vagy olyan regionális vagy kisebbségi nyelven jelennek meg, amelyeket az EU-ban hivatalos nyelvként használnak. Az államnyelv támogatása céljából kidolgozott törvény azonban még így is jelentős mértékben sújtja a nem ukrán nyelvű sajtót. A rendelkezés nemcsak diszkriminatív, hanem torzítja a piaci viszonyokat is.

2. A Felek vállalják, hogy biztosítják a szomszédos országokból egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy hasonló nyelven készült rádió- és televízióadások közvetlen vételének szabadságát, és nem támasztanak akadályt a szomszéd országok ilyen nyelvű rádió- és televízióadásainak tovább sugárzása elé. Ezen túlmenően gondoskodnak arról, hogy egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy ahhoz hasonló nyelven gyakorolt szólásszabadság és az információáramlás szabadsága elé az írott sajtót illetően semminemű korlátozás ne tétessék. Fent említett szabadságjogok gyakorlása, mivel az kötelezettségeket és felelősséget is tartalmaz, a nemzetbiztonság, a területi integritás vagy a közbiztonság, a közrend védelme és a bűncselekmények elkövetésének megakadályozása, az egészség vagy a közérkölc védelme, mások jó hírnevének és jogainak védelme, bizalmas jellegű információk kiszivárgásának megakadályozása, vagy az igazságszolgáltatás tekintélye és pártatlanságának biztosítása érdekében a törvény által előírt, egy demokratikus társadalomban szükséges eljárási szabályoknak, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak rendelhető alá.

130. A Kelet-Ukrajnában zajló fegyveres konfliktusra és a nemzetbiztonsági érdekekre hivatkozva Kijev betiltotta az oroszországi televízióadások ukrain sugárzását.

3. A Felek gondoskodnak arról, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelveket használók érdekeit képviseltesék vagy vegyék tekintetbe a törvényeknek megfelelően esetleg létrehozott, a tömegtájékoztatási eszközök szabadságát és pluralizmusát garantáló testületekben.

131. Kijev nem folytatott konzultációkat a kisebbségek képviselőivel a sajtó nyelvhasználatát átalakító törvények előkészítése során.

132. A szólásszabadság elleni támadásként értékeljük, hogy Ukrajna Biztonsági Szolgálat a szeparatizmus támogatásának vádjával eljárást indított a „Kárpátalja” című, magyar nyelven megjelenő hetilap ellen. A sajtószabadságot és szólásszabadságot érő támadások rendszeresek a hatalom részéről Ukrainában.

3. számú melléklet

Strasbourg, 9 December CDL-AD(2019)032
2019 960/2019 sz. Vélemény

CDL-AD(2019)032

EURÓPAI BIZOTTSÁG A DEMOKRÁCIÁÉRT A JOG ÚTJÁN
(VELENCEI BIZOTTSÁG)

Ukrajna

VÉLEMÉNY AZ UKRAN MINT ÁLLAMNYELV MŰKÖDÉSÉNEK
BIZTOSÍTÁSÁRÓL TÖRVÉNY RENDELKEZÉSEIRŐL

Elfogadta a Velencei Bizottság

121. plenáris ülésén

(Velençe, December 06-07. 2019)

a következő személyek észrevételei alapján

Ms Veronika BILKOVA (Tag, (Tag, Cseh Köztársaság)

Ms Herdis KJERULF THORGEIRSDOTTIR (Tag, Izland)

Mr Jan VELAERS (Tag, Belgium)

Mr Rob DUNBAR (DG II. szakértő)

Mr Rainer HOFMANN (DG II. szakértő)

Államnyelv a médiában (24. és 25. cikk)

a. Televíziós és rádiós műsorszórás (24. cikk)

95. A műsorszolgáltatás nyelvi használatát illetően a 24. cikk a televíziós és rádiós műsorszolgáltatásról szóló törvényre hivatkozik. Ugyanakkor a törvény átmeneti rendelkezése (IX. rész, 7.24. pont) módosítja az utóbbi törvény 10. cikkét, szigorítva a nyelvi kvóta követelményeit azáltal, hogy 75–90-ről 90-re növeli az ukrán nyelvű tartalom arányát a nemzeti és regionális műsorszolgáltatók számára és a helyi műsorszolgáltatók esetében pedig 60–80 százalékra.

96. Amennyiben ezek a rendelkezések a magán műsorszolgáltatókra is vonatkoznak, korlátozzák a véleménynyilvánítás szabadságát [az Emberi Jogok Európai Egyezménye (ECHR) 10. cikke] és az ilyen államokban lévő vallási vagy nyelvi kisebbségek azon jogát, hogy élvezzék saját kultúrájukat vagy saját nyelvük használatát [A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (ICCPR) 27. cikk]. Bár ezek a korlátozások legitim célt szolgálnak, megkérdőjelezhető, hogy arányosak-e e célkitűzéssel, mivel nagyon kevés lehetőséget hagynak a kisebbségi nyelvek használatára. Emlékeztetni kell arra, hogy Ukrajna a Keretegyezmény ratifikálásával vállalta, hogy a rádió és a televízió sugárzásának jogi keretein belül, amennyire csak lehetséges, biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a saját média létrehozásának és használatának lehetőségét. (9.3. cikk)

97. A Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága (ACFC) az Ukrajnáról szóló 2017 évi véleményében már bírálta a televíziós és rádiós műsorszolgáltatásról szóló törvényt, mivel az szigorú nyelvi kvótákat ír elő a műsorszórásban és a 2016-os törvényt módosító törvényt annak érde-

kében, hogy növeljék az ukrán és az EU nyelvek használatát az ukrán televízióban és rádióban. A Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága (ACFC) kijelentette: „*miközben az államnyelv reklámozása a nyilvános médiában legitim cél, feltéve, hogy megfelelő rendelkezéseket hoznak a nemzeti kisebbségi nyelveken történő műsorszolgáltatásról, az új jogszabályban foglalt feltételek sértik a Keretegyezményt, mivel túllépik az engedélyezési követelményeket és indokolatlanul zavarják a magán műsorszolgáltatókat*”. Az államnyelvtörvény, amely tovább korlátozza a kisebbségi nyelvek arányát a nemzeti és a helyi műsorszórásban, ellentétes Ukrajna által a Nyelvi Charta alapján vállalt azon kötelezettségével, miszerint „megfelelő rendelkezéseket hozzon annak érdekében, hogy a műsorszolgáltatók műsorokat kínáljanak regionális vagy kisebbségi nyelveken” (11.1.a.iii. cikk) és „a rádió- és [televíziós] műsorok regionális vagy kisebbségi nyelveken történő rendszeres sugárzását ösztönözzé és / vagy megkönnyítse” (11.1.b.ii. és 11.1.c.ii. cikk). A kisebbségi nyelvek sugárzási idejének ez a csökkentése ellentmond a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Charta (ECRML) és a Miniszteri Bizottság közelmúltbeli ajánlásainak.

98. A jelen véleményre vonatkozó észrevételeikben az ukrán hatóságok rámutattak, hogy a Televízió és Rádió Műsorszórás Országos Tanácsa nyomkövetési adatai szerint a legtöbb televíziós és rádió műsorszolgáltató már meghaladta az államnyelvről szóló törvényben meghatározott kvótát. A Bizottság véleménye szerint ez arra mutat, hogy egy ilyen magas kvóta kivetése a jelenlegi helyzetben nem felel meg a valós igénynek. Ezért a Velencei Bizottság felkéri a jogalkotót, hogy az arányosság elvének figyelembevételével vizsgálja felül a fent említett kvótakövetelményeket, és ha szükséges, dolgozzon ki megfelelő eszközöket, ösztönzők és pozitív intézkedések alapján, az ukrán nyelv műsorszórásban való használatának előmozdítására.

b. Nyomtatott sajtóanyagok (25. cikk)

99. A 25. cikk lehetővé teszi a nyomtatott médiumok közzétételét két vagy több nyelvi változatban, amelynek egyike ukrán nyelvű kell hogy legyen, feltéve, hogy valamennyi nyelvi változat mérete, formátuma és tartalma azonos, és ugyanazon a napon kerül kiadásra. Kivételt csak a krími tatár vagy más őslakos nyelven, valamint az angol vagy más hivatalos EU-nyelven kiadott média esetében (amelyeknek nincs szükségük ukrán fordításra) képez. A törvény előírja, hogy az ukrán nyomtatott média az egyes nyomtatott médiumok terjesztési pontjainak legalább 50%-át képezi. Ezek a szabályok a törvény hatálybalépésétől számított két és fél évvel a nemzeti és regionális médiumokra, valamint öt év múlva a helyi médiákra vonatkoznak (IX. rész, 1. pont).

100. Az e cikkelyben előírt nagyon problematikus eltérő bánásmód mellett (lásd a 44. bekezdést fent), ezek a rendelkezések felvetik a kérdést, hogy a tömegtájékoztató szerkesztőire kivetett magas adminisztratív és pénzügyi terhek nem „*okoznak-e jelentős zavart és nincsenek-e hűsítő hatással*” (lásd a 88. bekezdést fent) a kisebbségi nyelveken történő közzétételre, és ha igen, akkor az információ közlésnek és az információhoz való hozzáférésnek ez a korlátozása szükségesnek tekinthető-e, vagyis arányos-e egy demokratikus társadalomban.

101. A hírek azonnali közlése szempontjából a nyomtatott média nélkülözhetetlen, mikor egyensúlyba hozzuk ezt a jogot az állam érdekeivel, az államnyelv előmozdítása céljából. Ebben a tekintetben a Velencei Bizottság utal az Emberi Jogok Európai Bírósága (ECtHR) esetjogára, amely szerint „a hírek romlandó áru, és a közzététel akár rövid idejű késleltetése, megfoszthatja azt az értékétől és érdekességétől”. Az, hogy kötelezővé teszik az ukrán nyelven

is az összes nyomtatott sajtóközleményt, amely néhány kisebbségi nyelven megjelenik, jelentős késedelmet okozhat az e követelmény által érintett újságok kiadásában.

102. A Bizottság emlékeztet arra is, hogy Ukrajna a Keretegyezmény ratifikálásával vállalta, hogy „nem akadályozza a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek által a nyomtatott média létrehozását és használatát” [9. cikk (3) bekezdés]. Ezenkívül a Nyelvi Charta 11. Cikkének (2) bekezdése alapján vállalta, hogy „nem korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát és az információk szabad áramlását az írott sajtóban olyan nyelven, amelyet a regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy hasonló formában használnak”. A harmadik nyomonkövetési jelentésben a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (ECRML) azt javasolta Ukrajnának, hogy tegyen intézkedéseket annak érdekében is, hogy elősegítse legalább egy heti vagy napilap létrehozását bizonyos nyelveken, amelyek jelenleg még nincsenek, beleértve a belorusz nyelvet (32. §), és nagyon valószínűtlen az a követelmény, hogy egy ilyen fehérorosz újságnak egyidejűleg kell közzétennie egy ukrán nyelvű változatot és ez ösztönözni fogja vagy megkönnyíti az ilyen újság létrehozását; valószínűleg meghiúsítja ezt a célt.

103. Tekintettel a sajtószabadság alapvető fontosságára a demokratikus társadalomban, a Bizottság javasolja a jogalkotónak e követelmény hatályon kívüli helyezését.

Forrás: <https://kmksz.com.ua/2019/12/20/a-velencei-bizottsag-velemenye-ukrajna-2019-evi-allamnyelvi-torvenyerol/>

4. számú melléklet

A KMKSZ és az UMDSZ nyilatkozata az ukrán, mint államnyelv használatáról elfogadott törvénnyel kapcsolatban

Az ukránnak, mint államnyelvnek a funkcionálásáról szóló törvény, kötelező erővel írja elő az államnyelv kizárólagos használatát a közélet szinte minden területén, beleértve a közoktatást, a sajtó és hírközlés, valamint a gazdasági, politikai és kulturális tevékenységek szféráit is, ezzel gyakorlatilag kizárva bármely más nyelvnek a társadalmi érintkezésben való használatának a lehetőségét. Mint állampolgári kötelezettséget határozza meg az ukrán nyelv ismeretét, gyakorlatilag bármilyen kinevezéssel és megválasztással járó közhivatal, illetve méltóság elnyerésének alapfeltételül szabja az ukrán nyelv tudását. Intézményrendszerrel hoz létre az előírt szabályok betartására, annak megsértését hivatalvesztéssel, illetve bírságokkal torolja meg.

Ily módon, e törvény nem csak ellehetetleníti a nemzeti és nyelvi kisebbségek nyelveinek a közösségi térben való használatát, de még büntetést is kilátásba helyez e szabályok megsértői számára, ezzel ellentmond az ország hatályos Alkotmányának és számos nemzetközi kötelezettségvállalásának is.

Úgy véljük, hogy az elfogadott törvény diszkriminatív jellegű, mely alapjaiban sérti az ország polgárainak emberi jogait, drasztikusan tovább szűkíti az Ukrajnában élő nemzetiségeknek az anyanyelv használatával kapcsolatos jogait, tovább gerjeszti a feszültséget bel- és külpolitikai vonatkozásban egyaránt. Ellentmond az ország Európa Unió és Euro-atlanti integrációs törekvéseinek.

Ungvár, 2019. április 25.

Forrás: kmksz.com.ua

5. számú melléklet

A KMKSZ ÉS AZ UMDSZ KÖZÖS NYILATKOZATA

Ukrajna elnökének a 12. kijevi biztonsági fórumon elhangzott kijelentéseivel kapcsolatban

A kárpátaljai magyar szervezetek visszautasítják P. Porosenko azon kijelentéseit, hogy Magyarország Moszkva befolyására állt ki a kárpátaljai magyarok nyelvi és oktatási jogaiért. Az elnök állításával szemben sem Magyarország, sem a kárpátaljai magyarok nem érdekeltek abban, hogy az Ukrajnában élő gyermekek ne sajátítsák el az ukrán nyelvet.

Épp ellenkezőleg, fontosnak tartjuk az államnyelv elsajátítását, s évek óta szorgalmazzuk, hogy megfelelő módszerekkel oktassák a magyar gyermekek számára az ukrán nyelvet. Ez azonban nem jelenti azt, hogy elfogadjuk, ha nyelvi és oktatási jogaiban korlátozzák közösségünket. Ezt támasztja alá az a sok-sok beadvány és a több mint hatvanötezer összegyűjtött aláírás, amiben követeltük jogaink megőrzését.

Sajnálatosnak tartjuk, hogy az elnök megfeledkezett a magyarságnak tett 2014-es választási ígéretéről, hogy meg fogja őrizni, illetve bővíteni fogja a közösség nyelvi és oktatási jogait, mi több tevékenysége ennek épp az ellenkezőjét bizonyítja.

Mi továbbra is kiállunk a kisebbségek, köztük a kárpátaljai magyarság alkotmányos jogainak és az ország nemzetközi kötelezettségvállalásainak maradéktalan érvényesítése mellett.

Ungvár, 2019. április 15.

Forrás: kmksz.com.ua

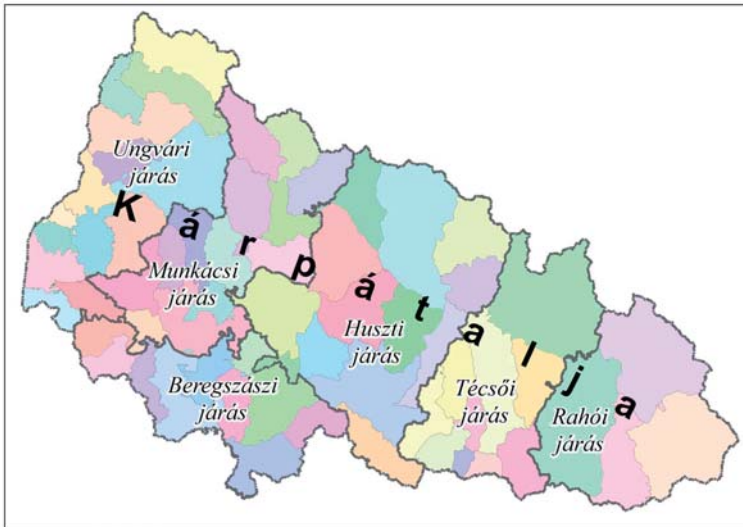
6. számú melléklet

1. térkép: Kárpátalja közigazgatási felosztása a 2020-as decentralizáció előtt

Készítette: Molnár D. István

2. térkép: Kárpátalja közigazgatási felosztása 2020-tól

Készítette: Molnár D. István

Forrás: <https://hodinkaintezet.uz.ua/>

Horvátországi magyar médiumok

KRIJÁK KRISZTINA

1. Kisebbségi alkotmányos jogok és más biztosítékok Horvátországban

1.1. Alkotmányos jogok

A szabad és független Horvát Köztársaság első alkotmánya – és a 2001-ben módosított is – a horvát nemzet mellett államalkotó kisebbségi elemként sorolja fel a magyarokat, a szerbeket, a cseheket, a szlovákokat, az olaszokat, a zsidókat, a németeket, az osztrákokat, az ukránokat, a ruszinokat és még másokat is, összesen 22 nemzeti kisebbséget, akik számára szavatolja az egyenrangúságot, összhangban a szabad világ demokratikus normáival. Lényegében az emberi és alapvető szabadságjogokról szóló fejezetben újból megerősítést nyer, hogy a Horvát Köztársaságban többek között nemzeti hovatartozástól függetlenül mindenkit ugyanazok a szabadságjogok illetnek meg. A következő szakasz is azt tartalmazza, hogy a Horvát Köztársaság minden nemzeti kisebbség számára szavatolja az egyenjogúságot.

Az egyenjogúság és a nemzeti kisebbségek jogainak védelme érdekében további alkotmányerejű törvényeket alkottak. Az érdekvédelem kiteljesedését szolgálja az a rendelkezés is, miszerint minden nemzeti kisebbség joga, hogy képviselőt választhasson a horvát parlamentbe (szábor).

Valamennyi nemzeti kisebbséghez tartozó számára az alkotmány szavatolja, hogy szabadon nyilatkozhasson nemzeti hovatartozásáról, szabadon használja anyanyelvét és írását, valamint élhessen a kulturális autonómia jogával. Tilos és büntetendő a nemzeti gyűlölet szítása.

Minden nemzeti kisebbségi jogot érintő törvényt a legfelsőbb törvényhozó testület, a horvát parlament alkot meg, s elfogadásához a képviselők kétharmados szavazattöbbségére van szükség.

A Horvát Köztársaság 1997-ben csatlakozott az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának aláíróihoz. A Charta elfogadásával gyakorlatilag Horvátország területén is lehetővé vált a regionális vagy kisebbségi nyelvek – köztük a magyar – magánéleti és közéleti gyakorlásának teljes körű joga, amely a meglévő lehetőségek mellett újabban meghonosítására is módot biztosít. A nemzetközi egyezményt 1992. június 22-én fogadta el az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Strasbourgban. Célja, hogy támogassa az Európában beszélt helyi és kisebbségi nyelveket.

A kisebbségvédelem újabb pajzsául szolgál a 2000-ben elfogadott az emberi szabadságjogokról és a Horvát Köztársaság etnikai és nemzeti közösségeiről vagy kisebbségeiről szóló alkotmányerejű törvény. A megalkotott jogszabályegyháttal a kisebbségek – köztük a magyarok – megmaradását, jogegyenlőségét védelmezi a Horvát Köztársaság, továbbá a nemzeti, kulturális és nyelvi fejlődés érdekében segíti a kisebbség és anyaországa közötti kapcsolattartást. Újból deklarálja – ahogy az Alkotmány 15. cikke már egyszer kimondta –, hogy Horvátországban az etnikai és nemzeti közösségeknek vagy kisebbségeknek joguk van a kulturális autonómiára.

Hosszú vita után 2002-ben megszületett a nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányos törvény. A 4. cikke szerint a Horvát Köztársaság minden állampolgárának joga van kinyilvánítani, hogy melyik nemzeti kisebbséghez tartozónak érzi magát. Az 5. cikk határozza meg a nemzeti kisebbség fogalmát: a Horvát Köztársaságban élő őshonos horvát állampolgárok csoportja, akiknek etnikai, nyelvi kulturális és/vagy vallási hagyományai különböznek a többi polgárétól, s e hagyományok megőrzésére töreksznek. A törvény többek között rendezi az anyanyelven történő névhasználat kérdését (9. cikk), az anyanyelv magánjellegű és nyilvános használatát (10. cikk). Az új törvény messzemenően biztosítja az anyanyelven folyó tanítást, a kisebbség nyelvhasználatát: minden olyan településen, ahol a kisebbségben élők száma eléri az összlakosság egyharmadát, lehetőség nyílik az egyenjogú nyelvhasználatra. A törvény szabályozza a kisebbségek részvételét az öngazgatási testületekben. (III. fejezet). A jogok és kötelezettségek megvalósulását a zágrábi Kisebbségi Tanács kíséri figyelemmel és ellenőrzi (IV. fejezet). A nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányos törvény 18. cikkelye rendezi az anyanyelven való tájékoztatáshoz köthető jogokat, amelyeket a következő passzusok foglalnak össze:

- 1.) Az országos és regionális rádió- és televízió-állomások feladata a nemzeti kisebbségek „megértésének és elfogadásának” elősegítése, a nemzeti kisebbségek nyelvén történő tájékoztatásra szánt műsorok készítése és/vagy sugárzása; olyan műsorok készítése és sugárzása, amelyek ösztönzik és támogatják a nemzeti kisebbségek kulturális, vallási és egyéb identitásának fenntartását, fejlesztését és kifejezését, kulturális javaik és hagyományaik megőrzését és védelmét, továbbá olyan műsorok készítése és sugárzása, amelyekből a nemzeti kisebbségek az adott területen tájékozódhatnak az általuk megválasztott kisebbségi tanácsok és kisebbségi képviselők munkájáról és feladatairól. Azoknak a jogi személyeknek, amelyek köztájékoztatási feladatokat látnak el (újság, rádió és televízió), lehetővé kell tenniük a nemzeti kisebbségek egyesületei és intézményei számára, hogy részt vegyenek a kisebbségeknek szánt műsorok készítésében.
- 2.) Az állam és a regionális helyi önkormányzatok a költségvetésükben forrásokat biztosítanak a tulajdonukban lévő rádió- és tévéállomások kisebbségek számára készített műsoraik társfinanszírozására, összhangban a lehetőségeikkel és a horvát kormány által megállapított azon kritériumokkal, amelyeket a zágrábi Kisebbségi Tanács és a helyi önkormányzatok javasolnak a kisebbségi tanácsok (önkormányzatok) előterjesztése alapján.
- 3.) A nemzeti kisebbségek az anyanyelven *való tájékoztatás* jogának érvényesítése érdekében – az írott sajtón, a rádión vagy a televízión keresztül –, a kisebbségi tanácsok (önkormányzatok) és kisebbségi képviselők, valamint a kisebbségek egyesületei a törvényeknek megfelelően végezhetnek köztájékoztatási tevékenységet (lapkiadás, rádió- és tévéműsor készítése, hírügynökségi feladatok).

A horvátországi nemzeti kisebbségek nyelv- és íráshasználatáról szóló alkotmányerejű törvény mellett további jogokat biztosít a nemzeti kisebbségek számára a horvátországi kisebbségek nyelvén és írásával történő oktatásról szóló törvény, valamint a kulturális minisztérium határozata, a nemzeti kisebbségek vagy etnikai közösségek nevelési és oktatási tanterveiről és programjairól.

A nemzetiségi sajtóra ugyanazok a törvények vonatkoznak, mint a többségi nyelvű médiára.¹

1 <http://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima>

1.2. Bilaterális szerződések

Horvátország és Magyarország több bilaterális szerződést is aláírt. Az első az 1992 decemberében a baráti kapcsolatokról és együttműködésről szóló szerződés, amelynek 17. cikkelye szerint: „A Horvát Köztársaságban élő magyar nemzetiségnek és a Magyar Köztársaságban élő horvát nemzetiségnek joga van ahhoz, hogy egyénileg vagy közösségük más tagjaival szabadon kifejezhessék, megőrizték és továbbfejlessék etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukat anélkül, hogy őket bárki akarata ellenére asszimilációra kényszerítené. Joguk van ahhoz, hogy anyanyelvüket a magánéletben és a nyilvánosság előtt szabadon használják, anyanyelvükön információkat terjesszenek és cseréljenek, és azokhoz hozzáférjenek. Joguk van ahhoz, hogy emberi jogaikat és alapvető szabadságjogaikat teljes mértékben és hatékonyan, mindenfajta diszkriminációtól mentesen és a törvény előtt teljes egyenlőségben gyakorolják.”

A két ország kapcsolatában mérföldkőnek számított a következő, 1995-ben aláírt kétoldalú, a kisebbségi jogok garantálásáról szóló egyezmény. Ebben a szerződő felek a kisebbségek tagjai számára a magán- és közéletben biztosítják az anyanyelv, valamint az eredeti vezetékes és utónevek szabad használatát és anyakönyveztetését. A szerződő felek kötelezik magukat, hogy a kisebbségek által lakott területeken biztosítják mindkét nyelv megfelelő használatát, különösképpen a földrajzi nevek és nyilvános feliratok vonatkozásában, a helyi önkormányzatok szerveiben, az írásos és szóbeli kommunikációban, a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban, valamint egyéb közintézményekben, összhangban országaik belső jogrendjével. Az egyezmény kitér arra is, hogy a felek lehetővé teszik az anyanyelvű rendszeres rádió- és televízióadások sugárzását megfelelő műsoridővel, ösztönzik az anyaországi rádió- és tv-műsorok átvételét és sugárzását, támogatják a kisebbségek saját információs tevékenységét. A horvát-magyar kisebbségi vegyes bizottság 1999-ben az oktatás, a tájékoztatás, valamint az anyanyelven folyó vallásgyakorlás terén megállapította, hogy csak lassan vagy egyáltalán nem valósulnak meg a kétoldalú szerződésben foglaltak. Bár a horvát-magyar kisebbségi vegyes bizottság a későbbiekben is ülésezett, igazi áttörést csak 2017-ben értek el újra. Erről külön fejezetben számolunk be.

2. Intézményrendszer

2.1. A zágrábi Kisebbségi Tanács

A Kisebbségi Tanács egy önálló testület, amelynek a működését a horvát parlament által 2002. december 13-án elfogadott, a kisebbségekről szóló alkotmányerejű törvény szavatolja.

Létrehozásának célja azt volt, hogy a nemzeti kisebbségek hatékonyabban vegyenek részt a horvát közéletben, főleg a kisebbségi jogok kérdésének megvitatásában, annak szabályozásában és megoldásában.

A Kisebbségi Tanács a horvátországi nemzeti kisebbségi egyesületek ernyőszervezete, állami szinten összeköti a horvát intézményeket a kisebbségek érdekeivel. Ez egy olyan testület, amely a nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányos törvény és az összes többi, a nemzeti kisebbségeket érintő törvény keretein belül foglalkozik a teljesség igényével, a kisebbségekkel kapcsolatos kérdésekkel.

A testületnek joga van javaslatot tenni a parlamentnek és a kormánynak az általa fontosnak tartott kérdések megvitatására, különös tekintettel az alkotmányerejű törvény és a nemzeti kisebbségek jogait szabályozó külön törvény végrehajtása szempontjából.

Arra is jogosult, hogy véleményt nyilvánítson és javaslatokat tegyen a közmédia felé annak műsoraival kapcsolatban, valamint ajánlásokat tegyen a gazdasági, társadalmi és egyéb intézkedések meghozatalára olyan területeken, amelyekben hagyományosan vagy jelentős számban élnek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, hogy megtartsák őket ezeken a területeken.

A Kisebbségi Tanácsnak joga van az állami szervektől, a helyi és regionális önkormányzatoktól adatokat, valamint jelentéseket kérni és kapni.

A Kisebbségi Tanács együttműködik olyan nemzetközi szervezetekkel és intézményekkel, amelyek kisebbségi kérdésekkel foglalkoznak, így a Horvátországban élő nemzeti kisebbségek anyaországaiban működő illetékes testületekkel is.

A tizenkilenc tagú Kisebbségi Tanácsban egyrészt automatikusan helyet kapnak a parlamenti választásokon megválasztott kisebbségi képviselők – a szerbeknek három, a bosnyákoknak, az olaszoknak, a magyaroknak, a cseheknek/szlovákoknak egy-egy, míg az összes többi kisebbségnek (német, osztrák, ruszin, ukrán, zsidó, roma, bolgár, orosz, román, lengyel, vlach és török) is van egy – közös – garantált mandátuma a 151 fős horvát parlamentben. A második csoportba – amely öt főt számlál – tartoznak a kisebbség soraiból kikerült szakértők, egyházi, kulturális és tudományos területen kiemelkedő eredményt elért személyek, akiket a kisebbségi szervezetek javaslatára a kormány nevez ki. A harmadik csoportba tartoznak a kisebbségi tanácsok (önkormányzatok) által delegált személyek, a parlamenti képviselőkhez hasonlóan hét fő. (A kisebbségi tanácsokról – önkormányzatokról – külön fejezetben lesz szó).

A Kisebbségi Tanácsnak elnökét és két alelnökét a kormány nevezi ki a testület tagjai közül. Mandátumuk négy évre szól, a javaslatokról többségi szavazással döntenek.

A Kisebbségi Tanácsnak fontos szerepe van az állami költségvetésben a kisebbségek számára biztosított keretösszeg elosztásában. A testület évente meghirdetett nyilvános pályázataira kisebbségi civil szervezetek és intézmények jelentkezhetnek programjaikkal. A pályázati kiírások négy területet ölelnek fel: tájékoztatás, kiadói tevékenység, kulturális autonómia és rendezvények. A kisebbségi szervezetek az összegek felhasználásáról a Kisebbségi Tanácsnak küldenek pénzügyi jelentést. Az elszámolásokról a testület jelentést készít a kormánynak és a parlamentnek. Amennyiben a Kisebbségi Tanács az állami költségvetés elfogadását követően 90 napon belül nem dönt a támogatások odaítéléséről, a döntést a kormány hozza meg.

2.2. Az Elektronikus Hírközlési Ügynökség

Az Elektronikus Hírközlési Ügynökség (AEM) egy független szabályozó testület, amely előmozdítja a közérdeket és a média pluralizmusát, szakmai és átlátható fellépésével igazolja a közbizalmat, elősegíti a médiaműveltséget, feltételeket teremt a minőségi horvát audiovizuális tartalom előállításához, és egyenlő feltételeket biztosít a média és a sajtószabadság fejlődésének.

Az ügynökséget az *elektronikus hírközlésről szóló törvény* rendelkezéseivel összhangban hozták létre. Testületei: az ügynökség igazgatója és az Elektronikus Médiatanács, utóbbi egyben az ügynökség irányító testülete is. Az ügynökség adminisztratív, szakmai és technikai feladatokat lát el a médiatanács számára.

A médiatanács elnöke az ügynökség igazgatója is egyben, és a horvát parlament nevezi ki. Az ügynökség igazgatója képviseli és vezeti a testületet, valamint felelős az ügynökség szakmai testületeinek működéséért.

Az ügynökségen belül a következő szervezeti egységek léteznek: igazgatói hivatal, a médiatartalmak felügyeletének és elemzésének osztálya, irányítási és finanszírozási, továbbá jogi osztály.

A napi tevékenysége során az Elektronikus Hírközlési Ügynökség együttműködik más állami és nemzetközi szervezetekkel. Tagja az összes nemzetközi szabályozó hálózatnak (ERGA, EPRA, MNRA, CERF), valamint a médiatanács és az ügynökség is részt vesz az Európai Bizottságon belül működő Tartalmak, Technológiák és Kommunikációs Hálózatok (DG Connect) testületének munkájában, mindezt összhangban az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelvek végrehajtásával.

Az ügynökség és a médiatanács működése során különös figyelmet fordít az emberi méltóság tiszteletben tartására, a kiskorúak védelmére, valamint a faji, nemi, vallási vagy nemzeti alapon gyűlöletet vagy hátrányos megkülönböztetést tartalmazó programok terjesztésének és/vagy népszerűsítésének megakadályozására.

2.3. Az Elektronikus Médiatanács

Az Elektronikus Médiatanács (VEM) a Horvátországban működő elektronikus hírszolgáltatók független szabályozó testülete.

A tanács működését két törvény határozza meg: *az elektronikus hírközlésről szóló törvény és a Horvát Rádióról és Televízióról szóló törvény*. Felhatalmazása alapján frekvenciák, hírközlési azonosítók lekötésére és használatára, valamint felügyeleti és hatósági eljárásokkal kapcsolatban hozhat rendeletet, továbbá felügyeli az elektronikus hírközlési tevékenységet végző szervezetek és személyek jogszabályoknak megfelelő magatartását, a pénzeszközök rendelkezésszerű felhasználását, valamint elbírálja a polgárok panaszait.

A médiatanács, a törvényekkel és rendelkezésekkel összhangban, az elektronikus média pluralizmusának és a tartalmak sokféleségének védelmével – amely egyenlő versenyfeltételeket biztosít minden mediaszolgáltató számára –, valamint a közös értékeket képviselő tartalom előállításának és közzétételének ösztönzésével foglalkozik oly módon, hogy az a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhető legyen, és hozzájárul a társadalom fejlődéséhez.

A médiatanácsnak hét tagja van, akiket a horvát kormány javaslatára a horvát parlament nevez ki. Mandátumuk öt évre szól, és újraválaszthatók. A médiatanács elnöke az Elektronikus Hírközlési Ügynökség igazgatója is egyben.

3. A kisebbségi tartalommal és műsorszolgáltatói elvekkel kapcsolatos jelzések és problémák

3.1. A Kisebbségi Tanács jelzései

A zágrábi Kisebbségi Tanács évente szervez konferenciát annak érdekében, hogy felhívja a figyelmet a horvát községi rádió és televízió (HRT) által készített, a kisebbségek-

kel kapcsolatos tartalmakkal és a műsorszolgáltatási elvekkel kapcsolatos „jelzésekre” és problémákra.

A kisebbségek minőségi bemutatása a HRT egyik fő feladata. A tanács szerint ugyanakkor a közmédia nem tesz eleget ennek a feladatának.

A Kisebbségi Tanács 2017-ben megállapította, hogy a nemzeti kisebbségekről szóló hírek és az azokkal foglalkozó műsorok aránya a közszolgálati rádióban és tévében „katasztrofálisan alacsonyak”.

A HRT éves beszámolója szerint a Horvátországban élő nemzeti kisebbségekről szóló hírek 2017-ben a rádióban 125 órát és 20 percet, a televízióban pedig 60 órát és 24 percet tettek ki, azaz a szolgáltatók műsoridejének mindössze 0,69 százalékát.

Aleksandar Tolnauer, a Kisebbségi Tanács elnöke ezért a kisebbségek helyzetére nézve katasztrofálisnak nevezte a HRT jelentését. Egyrészt – mint mondta – a műsoridő rövidegsége, másrészt a programok hiánya miatt. A két kisebbségekkel foglalkozó televíziós magazin, a Prizma és a Kisebbségi Mozaik kiváló műsorok, de látszik, hogy problémákkal küzdenek, mert kevés az újságíró és nincs kit kiküldeniük terepre – hangsúlyozta. Mindazonáltal felhívta a figyelmet arra, hogy a magán- és helyi kereskedelmi csatornák műsoridejének 1,37 százalékát tették ki a kisebbségekről szóló hírek, ami kétszer annyi, mint a közszolgálati televízióban.

Kiemelte, hogy négy évvel ezelőtt a testület aláírt egy megállapodást a HRT-vel a kisebbségi műsorok finanszírozásáról. A köztvév kiváló képzéseket tartott kisebbségi újságírók számára, valamint fel is vett néhányat a jelentkezők közül – mondta, ugyanakkor azt is hozzátette, hogy ezen újságírók közül már senki nem dolgozik a HRT-nél, még külső munkatársként sem.

Tolnauer úgy vélte: a televízióknak nagyobb hangsúlyt kellene fektetnie az *objektivitásra* és a pártatlanság megvalósítására is. Itt arra utalt, hogy többször szerepeltek olyan személyek a HRT műsorában, akik a kisebbségek jogai ellen szólaltak fel, a csatorna pedig nem kereste meg a Kisebbségi Tanácsot, hogy az válaszolhasson vagy elmondhassa a véleményét az elhangzottakkal kapcsolatban.

2018-ban a Kisebbségi Tanács úgy ítélte meg, hogy a HRT nem teljesítette a kormánnyal kötött megállapodásban foglalt kötelezettségeit. Elsősorban arra hívták fel a figyelmet, hogy a kisebbségekről szóló műsorok nem haladták meg a szerződésben foglalt műsoridő 1,6 százalékát.

A testület úgy vélte, hogy a többségi nemzet tagjai számára készült műsorok nem adnak valós képet a nemzetiségek helyzetéről, helyette közhelyes, sztereotip képet sugallnak. Sok esetben a közmédiában csak a problémákat tekintik hírnek, míg a valódi értékekről nem számolnak be megfelelő terjedelemben.

A HRT és a horvát kormány között kötött 2018–2022-re vonatkozó megállapodás 47. cikkelye szerint – amely a kisebbségekről szóló tájékoztatást írja elő – a HRT kötelezettséget vállal, hogy az országos sugárzású rádióműsoraiban horvát nyelven tájékoztatja a nemzeti kisebbségeket, míg a regionális adókon a kisebbségek nyelvén is (Pula és Rijeka városokban olaszul, Eszéken magyarul és szlovákul). Kninben és Dubrovnikban ugyanakkor horvát nyelven készítenek kisebbségi műsorokat a szerb és a bosnyák nemzeti kisebbség számára.

Ami a televíziót illeti, a HRT vállalta, hogy országos sugárzású adókon teret ad a nemzeti kisebbségekről szóló, részben a kisebbség nyelvén készült műsoroknak (Prizma, Kisebbségi Mozaik). Regionális informatív műsoraiban pedig tájékoztat az adott térségben élő kisebbségek specifikumairól és problémáiról.

A cikkely kitér arra is, hogy a kisebbségi téma ne csak a kisebbségnek szánt műsorokra korlátozódjon, hanem megfelelő terjedelemben az ország lakossága számára készített adásokban

is teret kapjon annak érdekében, hogy minél jobban előtérbe kerüljenek a kisebbségek és a többségi nemzet együttélésének politikai, társadalmi és kulturális aspektusai.

A fejezet a programok tartalmát is taglalja, miszerint azoknak foglalkozni kell a kisebbségi jogokkal, valamint azok be nem tartásával, a kisebbségek politikai részvételével, a foglalkoztatással és a kisebbségek nyelvén való oktatással. Ezenkívül a HRT-nek nagy hangsúlyt kell fektetnie a nemzeti kisebbségek hagyományainak és kulturális programjainak a dokumentálására és bemutatására annak érdekében, hogy minél hitelesebb kép alakulhasson ki a Horvátországban élő nemzeti kisebbségekről, azok identitásáról.

A HRT kötelezettséget vállalt azzal kapcsolatban is, hogy továbbra is nagy figyelmet szentel az újságíróképzésnek, akár a kisebbség soraiból kikerülőkről, akár pedig a kisebbségi műsorokban dolgozókról legyen szó.

Az utolsó mondat szerint a HRT vállalta gyerekműsorok sugárzását is, európai beszerzés útján.²

A 2019-ben rendezett konferencián Aleksandar Tolnauer hasonló problémákat fogalmazott meg, mint az előző években.

Megállapította, hogy a demokratikus Horvátország megalakulása óta számos problémával kell szembenézniük a nemzeti kisebbségeknek a közmédiában való szereplés szempontjából.

„Ehhez a fontos problémához az elmúlt években egyes kormányok megértéssel, mások kevesebb megértéssel viszonyultak. Az ígéret, megállapodások és aláírt szerződések az egyik oldalt jelentik, míg azok megvalósítása már más lapra tartozik. Minden adat arra utal, hogy a nemzeti kisebbségek alulreprezentáltak a közszolgálati médiában, amire a tanács többször is felhívta a HRT vezetésének figyelmét, de a közmédia továbbra is figyelmen kívül hagyta az ajánlásokat, és saját belátásaik szerint cselekedtek. A különböző műsorokban ezért gyakran hiányosan és szakszerűtlenül számolnak be a kisebbségi nemzeti közösségekben történő különböző fejleményekről. Ezért nem az újságírókat hibáztatjuk, hanem a különböző médiaházak szerkesztői politikáját” – fogalmazott Tolnauer.

Úgy vélte: az újságírók az utolsó néhány évben nagyon nehéz körülmények között dolgoznak. Nem tudják „jól tálni a kisebbségekről szóló történeteket”, mert korlátozzák számukra a műsoridőt, a programkoncepció pedig inkább hajlik a marketing és a profit, mint a minőségi tájékoztatás felé.

Tolnauer emlékeztetett, hogy a Kisebbségi Tanács megpróbált segíteni a HRT-nek abban, hogy a témához értő, a kisebbségek nyelvét beszélő újságírókat képezhessen, de ez a projekt nem valósult meg teljes egészében, sőt szerinte akadályoztatva volt. Vannak újságírók, akik régóta foglalkoznak kisebbségi témákkal, de őket „szándékosan nem állítják rá ezekre a témákra” – fogalmazott.

A fórumon, amelynek a Kisebbségek megjelenése a médiában volt a címe, az az általános értékelés született, hogy a nemzeti kisebbségek Horvátországban nem lehetnek elégedettek azzal, amennyi teret kapnak a médiában, és ahogy viszonyulnak hozzájuk.

2020-ban, a koronavírus-járvány miatt nem szerveztek konferenciát.

3.2. A magyar nemzetiség jelzései és helyzete

Jankovics Róbert horvátországi magyar kisebbségi képviselő, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének (HMDK) elnöke a zágrábi Kisebbségi Tanács által 2019. október

2 Nem saját gyártású gyermekprogramokat készít a kisebbségek nyelvén – szerk

28-án megjelentetett közlönynek adott interjújában a magyarokat érintő problémákról beszélt. Az interjút teljes egészében közöljük.

– *2019 áprilisában a horvát kormány támogatásával, 2,7 millió kunából (129 millió forint) épült fel a horvátországi magyar médiaközpont, mit jelent ez a magyar média és a magyar kisebbség számára Horvátországban?*

– A horvátországi magyar médiaközpont megnyitása történelmi pillanat volt számunkra, magyar nemzeti kisebbség számára, mert hosszú távon olyan tartós megoldást jelentenek intézményeink megerősödésében, amilyenek például a magyarországi horvátok számára régóta elérhetők. Az anyanyelvi oktatás és média fejlődése prioritás számunkra, és ebben az irányban további előrelépésekre, valamint jó együttműködésre számítunk a horvát és magyar kormányval, mindkét kisebbség, a horvátországi magyarok és a magyarországi horvátok javára.

Az *Új Magyar Képes Újság* című horvátországi magyar hetilap első száma 23 évvel ezelőtt jelent meg. A lap szerkesztősége azonban máig nem rendelkezett saját helyiséggel. Ez idő alatt a nyomtatott és az elektronikus sajtó, vagyis a *Drávatáj* című magazinműsor szerkesztősége is bérelt és teljes mértékben alkalmatlan helyiségekben működött. A saját médiaház létrehozásával ez a probléma hosszú távon megoldódott. Úgy vélem, hamarosan a minősége is javulni fog.

– *Mi az üzenete ennek a horvát kisebbségpolitika szempontjából?*

– A jelentősége sokszoros. A legfontosabb üzenete, hogy meg lehet csinálni. Továbbá az, hogy megéri kitartani a saját értékeink mellett akkor is, ha 23 évig kell rá várni. Ugyanakkor a harmadik üzenete, a reciprocitás üzenete is nagyon fontos. Nevezetesen: a horvátországi magyar kisebbség az elmúlt két évben csak egy töredékét kapta meg azoknak a dolgoknak, amelyek a magyarországi horvátok számára már évtizedek óta elérhetők.

Mi csak most jutottunk odáig, hogy olyan erős magyar kisebbségi intézményrendszert építhetünk ki Horvátországban, amilyent a magyarországi horvát önkormányzatok már húsz éve kialakítottak. Magyarországon a horvát média státusza hosszú távon húsz évvel ezelőtt megoldódott, mi csak most kerültünk abba a helyzetbe – a kisebbségi intézmények fenntarthatóvá tételével –, hogy megközelítjük azt az színvonalat.

– *Milyen az elfogadottsága a magyar médiának a magyar kisebbség körében? Vannak-e arról információi, mennyien olvassák a magyar lapokat, hányan nézik a magyar nyelvű adásokat, és van-e lehetőség ezek további fejlődésére, új platformok létrehozására?*

– Eddig nagyon jók voltak a visszajelzések, az új infrastruktúrától pedig elsősorban a minőség javulását várjuk. Különösen az elektronikus média terén, erre fektetjük a legnagyobb hangsúlyt. 2019-ben a webes felületeket is modernizáljuk, valamint cél a közösségi oldalakon való erőteljesebb megjelenés. Ugyanakkor a kéthetente megjelenő félórás magazinműsorunkat is szeretnénk heti gyakorisággal készíteni a jövőben.

– *Mennyire fontos, hogy a kisebbség nyelvén jelenjenek meg a sajtóorgánumok, és hogyan kellene továbbfejleszteni őket?*

– Merem állítani, hogy a média nem a negyedik hatalmi ág a törvényhozás, a bírói hatalom és a végrehajtó hatalom mellett, hanem az első a mai társadalomban. A modern világban, ahol az információ tíz perc alatt elterjed, nagyon fontos, hogy hogyan találjuk azt, és fontos tudni bánni vele. Ezért nem számít csodának, hogy a média fejlesztése prioritás számunkra, természetesen az anyanyelvi oktatás mellett. A kisebbségi média fejlődését Horvátországban elsősorban a modern technika alkalmazásában látom.

– *Ön szerint egyes kisebbségi műsorok előtt meg kellene-e nyitnia kapuit a köztelevíziónak? Hogyan látja a horvát közszolgálati televízió (HRT) szerepét a kisebbségi kérdésekben, és elégedett-e vele?*

– A HRT-t illetően nem vagyok derűlátó. Úgy hiszem, nem fogunk többet tudni elérni annál, mint ami most van. Ezért nem is tervezünk nagyobb figyelmet szentelni ennek a dolognak, ha csak nem történik valami csoda. Kisebbségi politikusok előttem rengeteg időt szenteltek ennek a kérdésnek, nem értek el áttörést. Nem fogunk mi sem. Ezért mi, magyarok saját rendszert építünk ki, saját célközönségünknek. Részben elégedettek vagyunk a HRT Prizma című kisebbségi magazinjával, amely jelenleg az aktualitásokra és a hírekre fektet nagyobb hangsúlyt. Ezért ami a magyarság kulturális életét illeti, saját csatornákon keresztül népszerűsítjük azt. A terepen okoz némi frusztrációt, hogy a köztvé kisebbségi magazinműsorának stábjában nem tesz eleget a meghívásoknak, és nem jelenik meg a különböző rendezvényeken és kulturális programokon, de az is érthető, hogy a köztvé megpróbál versenybe szállni a nézettségért a kereskedelmi csatornákkal, ezért a rendezvényekkel szemben előnyben részesítik az aktuális kisebbségi történéseket.

– *A médiaközpont ünnepélyes átadásán más befektetésekről is szó volt. Ki tudná fejteni, melyek azok?*

– Amint már mondtam, a média és az oktatás prioritás számunkra. A médiát illetően a médiaközpont létrehozása mellett fontos, hogy úgynevezett normatív támogatásban részesüljenek a szerkesztőségek. Magyarországon ez már régóta így van. Itt előrelépést értünk el a kulturális minisztériummal, és a jövőben bátrabb döntésekre is számítunk.³ Emellett az oktatásra is nagy hangsúlyt fektetünk. Ahhoz, hogy a kisebbségi nyelven történő oktatás sikeres legyen, jobbnak és időszerűbbnek kell lennie, mint amilyen a többi iskolában van.

A laskói általános iskola nemrég új tornacsarnokot kapott, és 2019 végéig átadjuk az egyetlen horvátországi magyar középiskolai központ, az eszéki Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központ (HMOMK) kollégiumát is, amely 48 fő befogadására lesz alkalmas. Ez a diákotthon lesz az alapja a horvátországi magyar középiskolai oktatásnak. A projektet a horvát oktatási minisztérium finanszírozta. A megmaradáshoz legalább ennyire fontos a horvátországi magyar közösség kulturális autonómiája is, azaz a magyar egyesületek számára megfelelő helyiségek biztosítása. Itt is jó úton haladunk. 2020 végéig tíz magyar házat és kultúrotthonot újítunk fel Horvátország szerte, olyan helységekben, ahol magyarok élnek.

– *Ön sikeresnek látja a horvát kormány kisebbségek számára kialakított operatív programját? Egyesek szerint túl lassan halad.*

– A magyar közösség szempontjából a médiaközpont fontos része a kormány operatív programjának. Én elégedett vagyok annak volumenével és megvalósítási ütemével is. Természetesen Horvátország pénzügyi lehetőségeit szem előtt tartva gondolom így. Úgy vélem: a meghatározott tervek reálisak voltak. A pénz persze sosem elég, de ami a magyar közösséget illeti, óriási előrelépést értünk el, és a megvalósítás jó ütemben haladt. Amennyiben a politika a jövőben is támogatja a javaslatainkat, 2020 végéig – ebben a mandátumban – száz százalékban meg tudjuk valósítani az elképzeléseinket.

– *Segít-e az anyaország (Magyarország) az említett projektek kivitelezésében. Milyenek a tapasztalatok és mik az elvárások?*

– A magyar kormánnyal is kiváló az együttműködés. Magyarország és Horvátország között van egy megállapodás, amely szerint mindkét ország támogatja a saját területén élő kisebbségeket. Így Budapest hihetetlenül jó feltételeket biztosít a Magyarországon élő horvátok számára a kulturális autonómia szempontjából, Zágráb pedig a Horvátországban élő

3 A kisebbségi médiumok jelenleg pályázat útján nyernek támogatást, amelyet évente ír ki a zágrábi Kisebbségi Tanács, és különböző kritériumoknak kell megfelelni. - szerk.

magyarok kulturális autonómiáját támogatja. Ez a megállapodás, ehhez tartjuk magunkat. Ezenkívül a magyar kormány számos más projektekben is partner. A HMDK vidék- és gazdaságfejlesztési stratégiája keretében számos horvátországi magyar kis- és középvállalkozó számára biztosít pénzügyi támogatást.

– *Az idén lezajlottak az ötödik kisebbségi önkormányzati választások is Horvátországban. Hogyan értékeli a választásokat? Ön szerint mit kellene tenni ahhoz, hogy a kisebbségi tanácsok és képviselők munkája javulást érjen el, és betöltsék igazi funkciójukat?*

– Ami a magyarságot illeti, a legutóbbi választások eredménye a várakozásoknak megfelelően alakult. A magyar kisebbség körében volt a legnagyobb a részvételi arány, amely egyes megyékben meghaladta a 60 százalékot. Ezért nem kérdéses a megválasztott képviselőink és testületeink legitimitása. Sajnálom, hogy más kisebbségek nem szerveződtek meg olyan jól, ezért romlott a kisebbségi választásokról kialakult összkép is. Hogy mit tesznek az újonnan megválasztott képviselők a mandátumuk alatt, azt majd meglátjuk. A magyar kisebbség sorából ugyanakkor nagyon sok fiatal képviselő került ki, ezért fellendülésre számítunk.

– *Egyesek szerint Horvátország EU-csatlakozásával némi stagnálás állt be a kisebbségi jogok gyakorlásában és fejlődésében. Horvátország 2020. január elsejétől veszi át az EU Tanácsának soros elnökségét, lát-e előrelépési lehetőséget?*

– Nem mondanám, hogy stagnálás állt be a kisebbségi jogok terén. Ugyanazok a jogok illetnek meg bennünket, mint mielőtt csatlakoztunk volna az EU-hoz. Persze találhatunk hibákat, ha a problémákat nagyon górcső alá akarjuk venni, de a teljes képhez látni kell a társadalom állapotát. Az a helyzet, amiben most vagyunk, a legjobb az adott körülmények között. Ugyanakkor kétlem, hogy a soros elnökség bármilyen módon befolyásolná a kisebbségek jogait Horvátországban. Zágráb esetleg annyit tudna elérni ezen a téren, hogy a kisebbségi jogok napirendre kerüljenek az Európai Parlamentben.

3.3. A magyar médiához átadása

Potápi Árpád János, a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkára 2019. április 27-én Belyén, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK) médiáhozának ünnepélyes átadásán az *Új Magyar Képes Újság*ban közzétett beszámoló szerint a következőket mondta: az erős magyar közösséghez nemcsak az oktatási, kulturális és politikai intézményrendszer tartozik hozzá, hanem az erős, önálló média is.

A média ugyanis nem csak arról szól, hogy a legfrissebb hírekkel lássa el a közösséget, a média maga közösséget formál azok között, akik olvassák, nézik vagy hallgatják – hangoztatta. „Ezért tartjuk kiemelten fontosnak a szerepét” – mondta, hozzátéve: a közösség éltető erő, és amíg a Magyarország határain kívül élő magyar közösség magyarul tud szólni, addig van jövő.

Potápi Árpád János megköszönte a horvát kormánynak, hogy támogatta az épület felépítését és berendezését, és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy egy magyar médiaközpontból lehessen beszélni a horvátországi magyarság szempontjából.

Az államtitkár megköszönte a horvátországi magyar médiában dolgozó újságírók munkáját is. Szavai szerint az elmúlt években jelen voltak a Kárpát-medencei hírek gyártásában és közvetítésében, valamint a horvát média felé is kapcsolatot jelentettek.

A megnyitón Kalmár Ferenc, a Külgazdasági és Külügyminisztérium Magyarország szomszédságpolitikájának fejlesztéséért felelős miniszteri biztosa, a magyar–horvát kisebbségi vegyes bizottság magyar társelnöke hangsúlyozta, hogy a médiaház a vegyes bizottság ajánlásával, a horvát kormány támogatásával jött létre.

A hat szomszédos ország vegyes bizottságaiból a horvát–magyar a leghatékonyabb, és itt tudnak konkrét eredményeket felmutatni. Az elmúlt két évben – Magyarországon és Horvátországban egyaránt – több eredmény született, többet értek el, mint az előző tízben – szögezte le.

Jankovics Róbert, a HMDK elnöke, a magyar kisebbségi parlamenti képviselő elmondta: a háromszintes médiaközpont első emeletén az *Új Magyar Képes Újság* és a *Drávatáj* szerkesztősége, valamint egy új stúdió kap helyet, a legfelsőbb szinten egy konferenciaterem van, a földszinten pedig a HMDK belyei alapszervezetének a közösségi helyisége.

Az *Új Magyar Képes Újság* 1996. április 11-étől jelenik meg. A négyfős szerkesztőség kezdetben anyagi és technikai eszközök, a munkavégzéshez elengedhetetlen feltételek megléte nélkül jelentette meg a lapot. Néhány év múlva, az eszéki magyar iskolaközpont megnyitása után, rövid időre a lap szerkesztősége is helyet kapott az intézményben, ugyanúgy, mint az akkor alakult *Drávatáj* szerkesztősége, amely eleinte határon túli tudósítói pontként működött, és az MTV-t, valamint a Duna TV-t látta el anyagokkal. Ezt követően tíz évig Eszék városa bocsátott rendelkezésére egy kicsi irodahelyiséget. 2011-ben a magyar kormány segítségével és anyagi támogatásával a két szerkesztőség bérelni tudott egy alkalmasabb, saját telephelyet. Jelenleg pedig, 2019 áprilisában a horvát kormány támogatásából, a 2,7 millió kunából (129 millió forint) épült, impozáns épületbe költözhetett – fejtette ki Jankovics Róbert.

3.4. A magyar–horvát kisebbségi vegyes bizottság (KVB)

A magyar–horvát kisebbségi vegyes bizottság (KVB) négy év kihagyás után 2017-ben ülésezett Zágrábban. Utoljára 2012 novemberében tanácskoztak a felek Budapesten.

Kalmár Ferenc, Magyarország szomszédságpolitikájának fejlesztéséért felelős miniszteri biztosa, a bizottság társelnöke a XIII. ülés előtt az *Új Magyar Képes Újság* közlése szerint a következőket mondta a sajtónak: a kisebbségi vegyes bizottság különböző okok miatt nem tudott eddig összeülni, de a fő ok a horvátországi politikai helyzethez volt kapcsolható.

A biztos ez utóbbival kapcsolatban nem bocsátkozott részletekbe, de az elmúlt években többek között a migránsválsággal kapcsolatos véleménykülönbségek miatt feszültség mutatkozott a két ország viszonyában, Horvátországban pedig több kormány váltotta egymást.

„Ennek ellenére a bizottság horvát elnökével, Zvonko Milas úrral mindvégig tartottuk a kapcsolatot” – hangsúlyozta Kalmár Ferenc, majd hozzátette: talán ennek is köszönhető, hogy most számos fajsúlyos téma van az asztalon, de vannak nyitott kérdések is. Ugyanakkor reményét fejezte ki, hogy „a nap végére” ezeket megoldják.

A magyar társelnök szerint azért fontos a kisebbségi vegyes bizottságoknak az őshonos nemzeti kisebbségekre vonatkozó munkája, mert Európában jelenleg vannak olyan irányzatok, amelyek azt mondják, hogy a migránsok jogait egyenlővé kell tenni az őshonos kisebbségek jogaival. „Ez pedig egy veszélyes irány” – húzta alá.

Hozzátette: Magyarországon az idei esztendő Szent László-émlékév, amely emlékeztet a két ország közös keresztény múltjára, hiszen Szent László alapította a zágrábi püspökséget.

„A közös múlt pedig felelősséget és kötelezettséget jelent, hogy meg tudjuk oldani a vitás kérdéseinket” – tette hozzá.

Zvonko Milas horvát társelnök jelezte: az, hogy négy évig nem ült össze a kisebbségi vegyes bizottság, és most mégis létrejött a tanácskozás, azt mutatja, hogy előrelépés történt a két ország kapcsolatában.

Fontosnak tartotta kiemelni, hogy a horvátországi magyarok és a magyarországi horvátok a legmagasabb szintű kisebbségi jogokat élvezik, amelyek megfelelnek a nemzetközi követelményeknek és egyezményeknek.

„Hiszem, hogy a hagyományosan jó együttműködés a kultúra, az oktatás és a határon átnyúló együttműködés területén csak megerősödik, és remélem, hogy ugyanilyen előrelépést érünk el a határ menti infrastruktúra kiépítése terén is” – mondta Milas.

Szavai szerint mindkét fél számára fontos kérdéseket kellett megtárgyalni, a horvát kisebbség számára ilyen a pécsi horvát színház kérdése.

Az ülésen megfogalmazott, a médiára vonatkozó ajánlások szerint a KVB azt javasolta a horvát félnek, hogy biztosítson állandó tételt az állami költségvetésben a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK) által kiadott *Új Magyar Képes Újság* hetilap és a *Drávatáj* magyar nyelvű televíziós magazinműsor szerkesztősége működésére.

Az ülést követően két éven belül elkészült a magyar médiaház, és a magyar szerkesztőség 2019-ben már normatív támogatásban részesült.

A magyar–horvát kulturális együttműködésről szóló megállapodást Kásler Miklós, a magyar emberi erőforrások minisztere és Nina Obuljen Koržinek horvát művelődési miniszter írta alá 2019 decemberében, Zágrábban. Jankovics Róbert, magyar kisebbségi parlamenti képviselő szerint ez az együttműködési szerződés a horvátországi magyarság számára is nagy jelentőséggel bír, hiszen hosszas közbenjárás után sikerült elérni azt, hogy a megállapodás *garantálja a horvátországi magyar média (az Új Magyar Képes Újság és a Drávatáj) folyamatos anyagi támogatását.*

A KVB 2019 decemberében ülésezett újra Zágrábban. A felek megállapították, hogy a 2017-ben jegyzőkönyvbe foglalt ajánlások maradéktalanul teljesültek.

2020 májusában a horvát kormány döntött a Magyar–Horvát Kormányközi Kisebbségi Vegyes Bizottság XV. ülésén fenntartott és elfogadott ajánlások jóváhagyásáról. A kisebbségi jogok érvényesítése terén Horvátország komoly partnerre talált Magyarországon, így az elmúlt időszakban sorra valósultak meg a vegyes bizottság ülésein elfogadott ajánlások.

Jankovics Róbert, magyar kisebbségi parlamenti képviselő ezzel kapcsolatban az *Új Magyar Képes Újságnak* úgy nyilatkozott: elmondhatja, hogy sikerrel jártak, amikor számos egyeztetés után 2017-ben, az új kormány megalakulása után ismét ülésezett a bizottság, azóta pedig a számukra legfontosabb ajánlások sorra valósulnak meg.

„Többek között hatalmas eredmény, hogy megépült a laskói iskola tornacsarnoka, a bellyei magyar médiaház, az Eszéken működő magyar oktatási és művelődési központ diákotthona, amelyet 2019. november 28-án Orbán Viktor magyar és Andrej Plenković horvát miniszterelnök közösen avatott fel. Úgy vélem, mindez ékes bizonyítéka annak, hogy a két ország között a nemzeti kisebbségek, így a horvátországi magyarok is nemcsak összekötő kapoccsá, hanem a két állam közötti viszony alappilléreivé váltak” – mondta Jankovics Róbert, aki hozzátette azt is: az pedig, hogy a kormány jóváhagyta a legutóbbi vegyes bizottságon hozott ajánlásokat is, még nagyobb bizakodással tölti el.

4. A horvátországi magyar nyomtatott sajtó

4.1. Új Magyar Képes Újság

A horvátországi magyarság első havilapja, a *Magyar Néplap* 1949. november 29-én jelent meg Eszéken. Kiadója a Horvát Köztársasági Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség volt. Ötezer példányban, havonta két alkalommal jutott el az olvasókhoz. Ezekből a számokból összesen 24 szám jelent meg. A mindössze két-három tagból álló szerkesztőséget a felelős szerkesztő, a ma már ismeretlen Kartalija Mária vezette, s a lap az eszéki Štampa városi nyomdában készült. Az első szám Üdvözljük a Horvát népköztársasági magyarokat! című vezércikkében nehézkes magyarsággal fogalmazták meg: „A *Magyar Néplap* állandóan foglalkozni kíván a magyar kisebbségünket érdeklő ügyekkel, úgy kulturális, mint gazdasági kérdéseink megvalósításával, és e téren kivívott eredményeinket kívánjuk visszatükrözni.” A lap 1950. december 30-án szűnt meg, mély nyomot nem hagyott a horvátországi magyar sajtótörténetben.

Alig tizenöt hónappal később, 1952. március 15-én Zágrábban megjelent a *Magyar Képes Újság* első száma. Lapalapító főszerkesztője Kiss Flórián (Matušev Cvetko) volt. Évekkel később – 1962. január 1-től néhány éven át – „a jugoszláviai magyarság szórakoztató képes folyóirata”-ként jegyezték. Kiadója a Szocialista Szövetség (a magyarországi Hazafias Népfronthoz lehetne hasonlítani) volt, közvetlen felügyeletet pedig a Horvátországi Magyarok Szövetsége gyakorolt fölötté. Kiss Flórián főszerkesztő mellett Sinkó Ervin, Hangya András és Debreczeni József voltak a lap eszmei irányítói és első számainak szerzői is.

A *Magyar Képes Újság* fejlődése töretlen volt: 1954. január 15-étől a borítólapot már fényes papírra nyomták, 1969. július elsejétől pedig négyszínnyomásos lett a borító. 1971-ben Kiss Flórián nyugdíjba vonult, a szerkesztőség átkerült Eszékre, a főszerkesztői posztot Tausz Imre vette át.

1982-ben a szerkesztőség létszáma a főszerkesztő mellett mindössze négy újságíróból, egy műszaki szerkesztőből, egy főkönyvelőből, egy könyvelő-gépíróból és egy takarítónőből állt. Akkor fogalmazódott meg az igény, hogy a kéthetente megjelenő lap 1983. szeptember elsejétől váljon hetilappá.

1992-ben, megjelenésének a negyvenedik évfordulóján az 1991-ben kirobbant háború közepette, a szerb tüzéség belövéseitől rettegő Eszéken emlékeztek meg a szerkesztőség még együtt maradt tagjai. 1991 és 1996 között úgy tűnt: a horvátországi magyarok által lakott területek – a Drávaszög és Kelet-Szlávia – végleg megszállva maradnak. A lap rendszerelenül, majd évekig nem is jelent meg, végleg 1995-ben szűnt meg. Ebben az időszakban Csörgits József volt a lap főszerkesztője.

A mai nevén, *Új Magyar Képes Újság*ként 1996. április 11-től a HunCro Kft. kiadásában jut el hűséges olvasóihoz. Első főszerkesztője Kalapis Rókus (1996. április 11. – 1997. május), volt. Őt követte Vörös Endre (1997), Tóth Attila mb. főszerkesztő (1998), Taslidžić Davorin (1998), Pasza Árpád (1999–2005), Kriják Krisztina (2006–2014), valamint Micheli Tünde (2014–).

A békés reintegráció után (1997) nagyon nehéz volt munkatársakat találni a hetilaphoz. Az akkori főszerkesztő, Pasza Árpád a menekültségben, Magyarországon diplomát szerzett

horvátországi magyar diákok között toborzott újságírókat. Így került az újsághoz Kriják Krisztina (közgazdász) és Micheli Tünde (agrármérnök).

A négyfős szerkesztőség, köztük Segota Vilmos műszaki szerkesztő évekig, heti rendszerességgel, anyagi és technikai eszközök híján, a munkavégzéshez elengedhetetlen feltételek nélkül jelentette meg a lapot. Mindössze egy számítógép állt rendelkezésükre, amelyet felváltva használtak, a szerkesztőség irodájában pedig nem volt víz, néha áram sem.

Később, miután megnyílt Eszéken a Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központ, rövid időre a lap szerkesztősége is helyet kapott az intézményben, majd ezt követően tíz évig Eszék városa bocsátott rendelkezésére egy irodahelyiséget, ahol 17 négyzetméteren hat munkatárs szorongott (2002-ben a szerkesztőségi tevékenység tudósítói ponttal is bővült, de ezzel majd Az elektronikus média alcím alatt foglalkozunk bővebben).

Az áldatlan állapotok 2011-ig tartottak, amikor is a magyar kormány segítségével és anyagi támogatásával új telephelyhez jutott az akkor már 7 fős szerkesztőség (Kriják Krisztina, Micheli Tünde, Ljubić Molnár Mónika, Pasza Árpád, Varga József, Lefler Attila és Farahó Zsolt), amelyben két iroda és egy tévéstudió is helyet kapott.

Az újság külső munkatársakat is foglalkoztatott ez idő alatt: Lábadi Károly, Andócsi János, Kovácvity Anna, Pataky András rendszeresen vezettek rovatokat a lapnál.

Az *Új Magyar Képes Újság* a horvátországi magyarság kulturális és közéletének az eseményeiről, művelődési rendezvényeiről tudósított, rendszeresen foglalkozott a nemzetiségi jogok megvalósulásával kapcsolatos kérdésekkel, problémákkal, a többségében mezőgazdaságból élő magyar népesség gondoljaival, vállalkozóink nehézségeivel, a horvátországi magyar lét egyéb vonatkozásaival.

A hetilap mellett havilapot (*Horvátországi Magyarság*), gyermeklapot (*Barkóca*) és évkönyvet (*Rovátkák*) is megjelentetnek, valamint könyvkiadással és tankönyvkiadással is foglalkoznak.

A szerkesztőség évente pályázik a zágrábi Kisebbségi Tanács által kiírt pályázatra. A horvát állam támogatja a kisebbségi lapok kiadását, de az összeg mindössze a lapkiadás költségeit fedezi. Az elmúlt két évtized alatt a szerkesztőség a magyar kormány segítségével tudta csak felújítani eszközállományát, pályázat útján az Illyés Közalapítvány, a Szülőföld Alap és Bethlen Gábor Alap támogatásával.

A kezdeti fellendülés és építkezés mindazonáltal egy idő után alábbhagyott. Az anyagi jutatások csökkentése újra nehézségeket okozott a működésben. 2016-ban négy állandó munkatársa és egy rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársa van a szerkesztőségnek: Micheli Tünde főszerkesztő, Tatai Igor újságíró, Varga József szerkesztő-újságíró (TV), Pasza Árpád lektor (külsős), Farahó Zsolt elektronikus tördelő.

Az *Új Magyar Képes Újság* 2014-től a HMDK kiadásában jelenik meg 1200 példányban hetente. A zágrábi Kisebbségi Hivatal utasítására meg kellett szüntetni a HunCro Kft.-t, mert harmadik jogi személy nem kaphatott támogatást lapkiadásra. Az újságnak háromszáz előfizetője van, ebből 50 külföldön. A lap a drávaszegi és szlavóniai falvak vegyesboltjaiban is megvásárolható. A cikkek a világhálón is elérhetők, a lap internetes felületét átlagban 400 egyéni felhasználó látogatja meg naponta.

A szerkesztőség megalakulása óta, 1997-től munkaerőhiánnyal küzd. Horvátországban nem folyik újságíróképzés. Nincs szakképzett munkaerő. A felsőfokú végzettségű is kevés közöttük. Míg a délszláv háborút követően a Magyarországon végzett diplomások, értelmiségiek közül sokan hazatértek és munkát vállaltak, ez a trend mára megváltozott. Miután Horvátország is az Európai Unió tagja lett 2013-tól, továbbá a horvátországi magyarok közül

sokan felvették a magyar állampolgárságot, a világ kinyílt a fiatalok számára, akik az EU más tagállamaiban és az Egyesült Államokban keresnek boldogulást, vagy egyszerűen tanulmányaik befejezése után helyben, Magyarországon helyezkednek el.

Az *Új Magyar Képes Újság* szerkesztősége évről évre megharcolt a horvát állami támogatásért, amely időközönként nőtt, majd nagymértékben csökkent.

A legnagyobb változást 2019 jelentette az *Új Magyar Képes Újság* számára – mondta Micheli Tünde, az újság jelenlegi főszerkesztője. Kiemelte, hogy húsz év folyamatos működés után végre saját helyiségekbe költözhetek, miután elkészült a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének (HMDK) új médiaháza. Az épületben most méltó körülmények között dolgozhat tovább az *Új Magyar Képes Újság* és a *Drávatáj* szerkesztősége is – hangsúlyozta.

A *Képes Újság* több mint fél évszázada a horvátországi magyarok lapja. Az idők során sokat változott minőségében, tartalmában, szerkesztői mindig igyekeztek megfelelni az adott kor kihívásainak, hogy az olvasók a legszínvonalasabb újságból tájékozódjanak a horvátországi magyarságot érintő kérdésekről.

Bővült a terjedelem, színes lett a borító, növelték a lap méretét, és új rovatok is születtek. Rengeteg kulturális és közéleti eseményről tudósított, ezernél is több személy életéről, munkásságáról, a sport vagy művészet terén elért sikereiről írt. Rendszeresen foglalkozik a nemzetiségi jogaink megvalósulásával kapcsolatos kérdésekkel, a többségében mezőgazdaságban tevékenykedő lakosok gondjaival, vállalkozóink nehézségeivel és egyéb olyan témákkal, amelyek a magyarsággal kapcsolatosak. Az újság valamivel nagyobb, mint az A4-es papírméret-szabvány. A borítója színes, belül fekete-fehér, és 24 oldalon jelenik meg.

Az újság nemcsak nyomtatott formában olvasható, hanem weboldalán is, ahol naprakész hírek mellett a *Drávatáj* adásait is vissza lehet nézni. Jelen van a legnagyobb közösségi oldalon (Facebook) is, ahova cikkek mellett rendszeresen töltenek fel fotóalbumokat is az adott héten történt eseményekről, de a közelgő programokat is itt hirdetik.

Nemcsak az újság tartalmával, hanem külső megjelenésével is igyekeznek megfelelni olvasóik igényeinek. A szerkesztők régi álma volt, hogy olyan lapszámot adjanak ki, amelynek minden oldala színes. Ennek sokáig anyagi akadálya volt, végül 2018 májusától már színes kiadásban kerül az olvasók elé.

A 24 oldalas hetilapon jelenleg hatfős szerkesztőség dolgozik: Micheli főszerkesztő, Tatai Igor és Hordósi Dániel újságíró, Facskó Mónika rovatszerkesztő (külsős), Pasza Árpád lektor (külsős), Farahó Zsolt elektronikus tördelő. Az adminisztrációs feladatokat Pajrok Andor szerkesztőségi titkár látja el.

A szerkesztőség anyagi feltételei is javultak az elmúlt két évben. 2019-ben a kiadói tevékenységre az állami költségvetésből 750 ezer kunát (35,8 millió forint), 2020-ban 870 ezer kunát (41,6 millió forint) kapott, és a normatív támogatás is megközelíti ezt az összeget.

A szerkesztőség honlapján a fontosabb cikkeket horvát nyelven is megjelenteti.

4.2. Horvátországi Magyar Napló (megszűnt)

A *Horvátországi Magyar Napló* 2001 augusztusában jelent meg először a Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ) közlönyeként, egyfajta pamfletként, mindössze négy oldalon. 2003-ig nem részesült anyagai támogatásban. A lapot egyetlen ember készítette, Kalapis Rókus, a sokszorosítását pedig egy fénymásoló biztosította.

Miután 2003-ban a Magyar Egyesületek Szövetsége kapott a lap kiadására támogatást a zágrábi Kisebbségi Tanácstól, illetve jelentősebb támogatásban részesült az anyaországi Illyés Közalapítvány részéről is, a *Napló* újságként, nyomtatásban jelenhetett meg heti 16 oldalon.

A szerkesztőség ekkor Zágrárból átkerült a baranyai Pélmonostorra. Főszerkesztői 2003-tól Bisztrícán Nikéta, majd öt Sipos Golub Mária, Varga Sándor, Bognár Attila és Milanović Ljiljana követte.

A *Napló* 2015 óta a Baranyai Júlia Népfőiskola kiadásában, 24 oldalon színes borítóval jelent meg 1000 példányszámban. 897 előfizetője volt, ebből kettő külföldön. A hetilapon túl havilapot (*Hagyaték*), gyermeklapot (*Szivárvány*), évkönyvet és könyveket is megjelentettek. A szerkesztőségnek négy állandó munkatársa és hat külső munkatársa volt.

Az évek során, miután a MESZ-jelöltje, Sója Dénes 2007-ben először nyert a horvátországi parlamenti választásokon, és így bekerült a törvényhozásba és a Kisebbségi Tanácsba, évről évre nagyobb összeggel támogatta a *Horvátországi Magyar Napló* lapkiadói tevékenységét, míg az ki nem egyenlítődt az *Új Magyar Képes Újság* támogatásával.

A pénzelosztással kapcsolatban Jankovics Róbert, a HMDK ügyvezető elnöke a sajtónak akkor úgy nyilatkozott: az elmúlt négy évben, 2011-hez viszonyítva, az összes kisebbségi szervezet közül 2014-ig a HMDK-nak és tagszervezeteinek nyújtott támogatás csökkent a legnagyobb arányban, majdnem 38%-kal, míg más kisebbségi szervezeteknél (csehek, olaszok) a csökkenés mértéke alig érte el a 15%-ot. Megjegyezte, hogy ezzel szemben 2011-hez viszonyítva a MESZ támogatása csupán 0,98 %-kal csökkent 2014-ben. A MESZ-nek 2007-től 2016-ig volt képviselője a horvát törvényhozásban.

Mindkét ernyőszervezet, a HMDK és a MESZ is, ugyanarra a kiadói tevékenységre, hasonló nagyságrendű támogatást kapott. 2016-ban a *Magyar Napló* 690 ezer kuna (33 millió forint), míg az *Új Magyar Képes Újság* 580 ezer kuna (27,7 millió forint) támogatásban részesült.

A zágrábi Kisebbségi Tanács 2017 novemberében ugyanakkor felfüggesztette a MESZ támogatását. A tanács indoklása szerint a felfüggesztés oka a támogatás nem rendeltetésszerű felhasználása volt.

A zágrábi Kisebbségi Tanács honlapján (nacionalne-manjine.info) közzétett döntés szerint a horvát Pénzügyminisztérium a MESZ-t több százezer, nem rendeltetésszerűen felhasznált kuna visszafizetésére kötelezte (2015. évi támogatás). A tanács a MESZ-nek a 2016-os évre megítélt összegeket a fenti okból már nem utalta át.

Az eszéki cégbíróság 2018 novemberében csődeljárást indított a MESZ ellen. A horvát államügyészség javaslatára az eszéki cégbíróság október 23-ai végzésével elindította a MESZ elleni csődeljárást. Ugyanis a szervezetnek (majdnem) két év alatt sem sikerült törlesztenie a horvát állami költségvetés felé az 1.097.693,88 kunás adósságát, amely a 2015-ös évben kapott költségvetési források nem rendeltetésszerű felhasználásának következményeképpen keletkezett.

Az *Új Magyar Képes Újság*ban megjelentetett eszéki cégbírósági végzés szerint a MESZ megnevezése mostantól „MESZ csődeljárás alatt”, ez a közigazgatási hivatalban való nyilvántartásra is vonatkozik. A továbbiakban felsorolják a MESZ tulajdonában lévő ingóságokat és ingatlan vagyont, amely része lesz a csődeljárás alatti értékesítésnek. Így például két személygépkocsit és öt (5) ingatlant, köztük a harashti, ójankováci, sepei és brekinskai MESZ-házakat is, valamint elrendeli az illetékes bíróságoknak, hogy a MESZ vagyona a telexkönyvekben jegyezzék be, hogy ezek „csődeljárás alatt” állnak.

A csödeljárás következtében a MESZ beszüntette tevékenységét, így az általa kiadott *Horvátországi Magyar Napló* is megszűnt.

5. A horvátországi magyar rádiózásról

Az Eszéki Rádió 1945 áprilisában kezdett magyar nyelven sugározni. Eszék felszabadulása napján egy Vécsei nevű magyar partizán szólt magyarul a rádió hallgatóihoz: „Halál a fasizmusra, szabadság a népnek” – jelmonddal, és néhány utasítást adott magyar nyelven a polgároknak. A folyamatos magyar nyelvű rádióműsor csak később indult el, Nikola Kečanin igazgató idejében, akinek kezdeményezésére az akkor már ott dolgozó Borenich Hugó magyar nyelvre fordította és olvasta be a horvát híreket. Kezdetleges, rögtönzött adások voltak ezek, meghatározott séma nélkül, amelyek idővel azért bővültek és fejlődtek, valamint a munkatársak száma is szaporodott.

Borenich Hugó mellett ekkor a rádióban dolgozott már Vörös László, Ungár Jakab, Kartália Mária, Szegő Miklós, Jakab Ilonka, Huber Jenő, külső munkatársak voltak Pápa József, Szécsi József, Popovics Ria, Soszberger Boriska, Sonnenfeld Piroška és mások. A műsorok mind színvonalasabbá váltak. A napi tájékoztató programok mellett volt ifjúsági, mezőgazdasági és kívánságműsor is. A rádiónak külön magyar népi zenekara is alakult.

1949-ben már egy bejáródott, igényes magyar műsort sugárzott az eszéki rádió. Akkor került a rádióhoz Neubauer János, aki a magyar nyelvű műsorok szerkesztője lett. Soszberger Boriska tiszteletdíjas állandó munkatárs a szórakoztató műsorokat, Szegő Miklós a vidám műsorokat szerkesztette. Miután az újvidéki rádió is megkezdte magyar nyelvű műsorának sugárzását, többen közülük átkerültek Eszékről Újvidékre. Ezért csökkent az Eszéki Rádió magyar nyelvű műsorainak száma, a szerkesztést pedig Duzsárdi Anna vette át 1972-ig, nyugdíjba vonulásáig. Ekkor már csak naponta 15 perces, vasárnaponként 30 perces magyar nyelvű adásokat sugárzott az eszéki rádió.

Kovács Irén a hatvanas évek közepén került az Eszéki Rádióhoz. Az *Új Magyar Képes Újságnak* adott interjújában erről az időszakról így nyilatkozott: „Amikor bekopogtam a rádióhoz, Schmidt-Duzsárdi Anna volt a főszerkesztő, és a magyar műsor egyetlen készítője is”. Pályafutásom kezdetén a műsorok tízpercesek voltak, délben sugározták élőben. Elmondta, hogy a magyar nyelvű adás mindig gondot okozott a horvát szerkesztőségnek. Azt mondták, hogy ha az adás elejére teszik, akkor az emberek nem keresik az eszéki rádió hullámhosszát, ha „félidőben” kerül rá sor, akkor pedig elkapcsolnak. Ezért gyakran változtatták a magyar műsor sugárzásának időpontját, ami kedvezőtlenül hatott a hallgatottságra – részletezte.

Irénke szerint a hetvenes évek második felében változott a helyzet, akkor jött a rádió magyar nyelvű adásához Krómer József, illetve Hózsa-Gál Gizella, valamint a műsoridő is bővült.

Kiemelte, hogy sokszor fordult a magyar kisebbség illetékesnek tekinthető szervezeteihez a műsoridő és a szerkesztőség bővítésének kérésével. „A nyolcvanas években elértük, hogy három állandó és három külsős munkatárssal dolgozhattunk. A műsoridő 25 percre bővült, a vasárnapi magazinműsor 30 perces volt. Visszatekintve elmondható, hogy az 1970-es évektől a délszláv háború kitöréséig (1991) tartott a magyar műsor aranykora” – vélekedett Irénke.

Nyugdíjba vonulása után Kovács Irén a Szabad Európa Rádió tudósítója volt mindaddig, amíg Washingtonban nem döntöttek a magyar nyelvű adások beszüntetéséről. A háború alatt a Kossuth Rádiót és a BBC magyar nyelvű adását is tudósította.

Az Eszéki Rádió magyar nyelvű adásának sugárzása mindazonáltal a délszláv háborúban sem szűnt meg, nagyon fontos összekötő szerepe volt a Baranyában (Drávaszög) rekedt magyarsággal. A rádión keresztül üzentek haza az elfoglalt területekről menekültek családtagjaiknak, barátaiknak. A műsort a kezdetekben Pauković Melitta és Fetter Iván készítették, majd később Kutin Zsuzsanna és Facskó Mónika külső munkatárs vette át. A hétvégi műsorokat külső munkatársak szerkesztették: Szabó Zoltán és Szabó Ilonka. A műsoridő először 15 perces volt naponta, majd az évek folyamán 30 percessé vált.

Szabó Ilonka az *Új Magyar Képes Újság*nak egy korábbi riportban azt mondta: az Eszéki Rádió magyar adása akkoriban egyfajta missziós szerepet töltött be, hiszen az éteren keresztül közvetítette a szétszakadt családok üzeneteit, és reményt sugárzott a megszállt területeken maradtaknak.

„Nagyon nehéz időszak volt ez, szomorúan hallgattuk a sok-sok üzenetet, amelyeket igyekeztünk leadni a műsorban, mert tudtuk, hogy sokan csak így tarthatták szeretteikkel a kapcsolatot” – tette hozzá.

1997-ben a rádióhoz visszakerült Krómer József. Kutin Zsuzsannával együtt így már két állandó alkalmazottja volt a magyar szerkesztőségnek. Először Kutin Zsuzsanna ment nyugdíjba 2010-ben, majd 2013-ban Krómer Józsefet is nyugdíjazták. A Szabó házaspárral pedig húsz év után megszüntette az együttműködést a rádió. Évekig szakképzetlen, fiatal külsős munkatársakkal próbálkozott az intézmény, majd csökkentették a műsoridőt is napi 30 percről 15 percre. Az érdekvédelmi szervezetek tanácstalanul álltak a leépítés előtt, panaszaik, közbenjárásuk süket fülekre talált.

2016 májusától Kutin Dániel állandó szerződést kapott a magyar szerkesztőségben, előtte évekig tiszteletdíjasként dolgozott a rádióban, a külső munkatárs Bisztrícán Lilla.

A rádiós állandó munkahely betöltésére egyetemi végzettség a követelmény. Többször írtak ki pályázatot az elmúlt években, majd miután nem találtak „megfelelő” jelöltet – annak ellenére, hogy többen is megfeleltek a követelményeknek –, egyszerűen visszavonták azt.

2018 augusztusában újabb pályázatot jelentetett meg a rádió, és Kolić Marko személyében új állandó munkatárssal bővült a magyar szerkesztőség.

A két újságíró, Kutin Dániel és Kolić Marko napi 25 perces magyar nyelvű adást készít az Eszéki Rádióban, amely mindennap 19 óra 5 perckor kezdődik és fél 8-ig tart.

6. A horvátországi magyar televíziózásról

A Zágrábi Televízió 1978-ban kezdte a nemzetiségek nyelvén készülő tájékoztató jellegű adásait sugározni. Az újvidéki televízióval együttműködve biztosította a megfelelő adásokat, ami annyit jelentett, hogy átvette az Újvidéki TV-től a magyar nyelvű híradót vagy a Barázda című faluműsort. De önálló műsort is szerkesztettek, a Láthatár című televíziós magazint. A műsor az eszéki stúdióban készült, de Zágrábban hívták elő és vágták az adást, és onnét is sugározták. Az adás elkészítésén néhány külső munkatárs, bemondó és újságíró (a *Magyar Képes Újság* és az Eszéki Rádió alkalmazottai), valamint az eszéki stúdióban alkalmazott filmvágó dolgozott. Az adás bevezetésekor tervben volt egy magyarul tökéletesen tudó újságíró alkalmazása is, és külön felszerelés a magyar szerkesztőségnek, de ez soha nem valósult meg. [Néhány évvel ezelőtt a Drávataj horvátországi magyar tévéstúdió azzal a kéréssel fordult a Horvát Rádió és Televízió (HRT) archívumához, hogy bocsássák rendelkezésükre a

Láthatár korábbi felvételeit. Az archívum válaszában azt írta, hogy egyetlen filmtekercs vagy kazetta sem maradt abból az időszakból...]

Az adást a délszláv háború kitörése után, 1991-ben szüntették meg.

1997-től folyamatos volt a próbálkozás, hogy a horvát közszolgálati adó állítsa vissza a kisebbségi műsorokat, de nem volt rá hajlandóság. A kilencvenes évek végén dr. Szántó Tibor akkori magyar parlamenti képviselőt, Furio Radin olasz kisebbségi képviselőt és Kriják Krisztinát, a HunCro kiadóvállalat képviselőjét megbeszélésre fogadta a HRT vezetősége.

Miután a küldöttség sokadszorra is előállt azzal a kéréssel, hogy a kisebbségek számára a közszolgálati televízió állítsa vissza a nemzetiségi műsorokat, a televízió akkori igazgatója felháborodva azt válaszolta: „Szó sem lehet arról, hogy a horvát televízióban ne horvátul beszéljenek”.

A HRT saját berkein belül azóta készít heti rendszerességgel egy Prizma című multinacionális műsort, amely elvileg a kisebbségekről szól, de a többség nyelvén, amit immár 20 éve sugároz.

A zágrábi Kisebbségi Tanács néhány évvel ezelőtt többször is támogatta a kisebbségeknek szánt pénzügyi keretből a Prizmat. Utoljára hat, a kisebbségekhez tartozó ember továbbképzését finanszírozta, akik azóta más műsoroknak dolgoznak a HTV keretein belül, vagy már egyáltalán nem dolgoznak ott, és továbbra sincs a kisebbségek nyelvén szóló adás a közszolgálati televízióban. Egyszerűen minden idevonatkozó törvénynek, kötelezettségnek és a kisebbségi képviselők folyamatos ostromának is ellenállnak.

6.1. Drávatáj

2001-ben az Illyés Alapítvány médiapályázatán 10 millió forint értékben a HunCro Sajtó és Nyomdaipari Kft. (korábban: Huncro Kft.) is eszköztámogatásban részesült. A horvátországi tudósítói pont több munkatársa vett részt különböző továbbképzéseken az MTV-nél, valamint a pécsi stúdió egyik munkatársa fél évig dolgozott Eszéken a stábbal. A munkatársak kiválasztásában és továbbképzésük megszervezésében Bornemissza Eszter és Ruzsicska Mária – mindketten az MTV alkalmazottai – siettek a közösség segítségére.

Az első munkatársak Kriják Krisztina – aki már az *Új Magyar Képes Újság* újságírója volt –, Varga József szerkesztő és Segota Dániel operatőr voltak. A két utóbbi munkatárs hónapokig, minden juttatás nélkül dolgozott az induló tévéműhelyben.

A tudósítói pont akkor az eszéki oktatási és művelődési központban kapott helyet. Az eszéki magyar főkonzulátus ünnepélyes megnyitásával egy időben avatták föl. Eszék-Baranya megye és a város segítségével, egy helyi adón, a Szlavón Televízióban elindították saját műsorukat, a Drávatáj című kulturális magazinműsort. 2002. március 15-én sikerült először adást sugározni.

A szerkesztőség tagjai egy kezdetleges stúdiót hoztak létre az intézmény alagsorában. A három állandó alkalmazott a Duna TV-nek és a MTV-nek is állandó tudósítói voltak. Miután a magyar közszolgálati televízió leépítette a határon túli műsorokat, egyre kevesebb volt a munka. Az eszközállomány tíz év alatt elavult vagy meghibásodott. A működést nehezítette, hogy a minisztérium által kinevezett akkori igazgató, helyiséghiányra hivatkozva, 2008 őszén 24 órát adott a tévéműsor szerkesztőségének, hogy kiköltözzön a központból, így annak két munkatársa (Varga József és Lefler Attila) az *Új Magyar Képes Újság* szerkesztőségébe került, amely maga is helyszűkével küszködött. A Drávatáj így stúdió nélkül maradt, ezért

télen-nyáron, időjárástól függetlenül a szabadban volt kénytelen felvenni a riportokat összekötő műsorvezetői felkonferálásokat. Később, amikor élőben stúdióként jelentkeztek a Duna Televízió Régiók című műsorába, a Szlavón Televízió sietett segítségére, ingyen és bérmentve biztosította számára stúdióját és az eszközeit, míg Budapestről közvetítőkocsi érkezett a helyszínre. A horvát stúdió 6-7 hetente jelentkezett élőben a szlavóniai városból.

Majd egy idő után sorra szűntek meg a határon túli műsorok, és már a Híradó sem rendelt anyagokat.

Hosszú évek kihagyása után, 2012-ben újra bekapcsolódik az eszéki tudósítói pont a Kárpát-medencei tudósítói hálózat vérkeringésébe, miután a magyar közmédiája új vezetése úgy döntött, hogy a Duna Televízió újra a nemzet televíziója lesz, ebbe pedig a horvátországi magyarok is beletartoznak. 2011-ben új telephelyre is költözik, a magyar kormány segítségével épült szerkesztőségi épületbe, ahol az *Új Magyar Képes Újság* és a Drávatáj külön-külön helyiséget kapott, és egy kicsi, de modern stúdiót is sikerült kialakítani a létesítményben.

Mindazonáltal a tévéstúdió megalakulása óta szakemberhiánnyal és pénzügyi gondokkal küszködött. Két állandó alkalmazott, Varga József és Lefler Attila készítette a műsorokat. Minden megpróbáltatás ellenére a Drávatáj megszakítás nélkül, hetente jelentkezett szombaton 6:30-tól 7:00-ig. Az egyik héten adás, a másik héten ismétlés formájában. A magazinműsor mellett rendszeresen készítettek tudósításokat a magyar köztvéneke is. A magazin főszerkesztője 2002-től Kriják Krisztina volt, 2012-től Varga József vette át ezt a feladatot. A műsorvezető Golub Mária, Hajnal Venessza, később Facskó Mónika külső munkatárs lett. 2014-től 2016 tavaszáig Kalajdić Edita dolgozott még a szerkesztőségben.

A stúdió pénzügyi helyzete továbbra is kilátástalan maradt. Eszék városa 2014-ben megszüntette a támogatását, csak a zágrábi Kisebbségi Tanácstól kapott anyagi juttatást, Horvátország és Magyarország kétoldalú megállapodása alapján, évi 200 ezer kunát (8,8 millió forint). Eszközállományát az anyaországi alapítvány által meghirdetett pályázatok útján tudta csak fenntartani. A Szlavón Televízió, egy félig önkormányzati, félig kereskedelmi regionális csatorna ezért a műsorszolgáltatásért pénzt kér. Korábban Eszék városa biztosította ennek költségeit, amióta azonban az önkormányzat úgy döntött, megszünteti a támogatást, a szerkesztőségnek ezt is magának kell kigazdálkodnia.

A szakemberhiány állandóan meglevő probléma, mivel a kisebbségi ernyőszervezetek által működtetett szerkesztőségek alacsony költségvetéssel működnek, és évről évre függenek a Kisebbségi Tanács döntésétől, vagyis bizonytalan kimenetelűek, nem is népszerűek, az alkalmazottak jóval a horvátországi átlagfizetés alatt keresnek.

Másrészről a kis létszámú szerkesztőségekben általában „a mindenkinek mindenhez értenie kell” elv érvényesül. A televíziós újságírónak a kamerához és vágáshoz, a nyomtatott sajtó munkatársainak a műsorvezetéshez vagy a rádiózáshoz is érteniük kell, ami persze a minőség rovására megy. A mindennapi teendők mellett nem jut idő mélyebb, égető problémákat feltáró cikkek, tanulmányok megírására, azok publikálására és archiválására.

Változás az *Új Magyar Képes Újság*hoz hasonlóan itt is 2019-ben állt be, miután megépült a médiaközpont.

A háromszintes épület első emeletén az *Új Magyar Képes Újság* és a Drávatáj szerkesztősége, valamint egy új stúdió kapott helyet. A szerkesztőség három új taggal is bővült, így Varga József főszerkesztő mellett Segota Dániel, Csiszár Norbert és Racsmány Dániel a munkatársak, valamint Facskó Mónika a műsorvezetői munka mellett riporteri feladatokat is ellát,

ezenkívül az *Új Magyar Képes Újság* két újságírója, Hordósi Dániel és Tatai Igor is segítik a munkájukat.

Az anyagi feltételek is javultak, a Kisebbségi Tanács a Horvátország és Magyarország kétoldalú megállapodása alapján 2018-ban 200 ezer kunáról 665 ezerre (9,6 millió forintról 31,8 millió forintra) emelte a Drávatáj évi költségvetését, a 2019-es évben pedig a tévéstudió is részesül normatív támogatásban. 2020-ban az állami támogatások 900 ezer kunát (43 millió forintot) tettek ki.

Egyéb pályázati forrásokból a technikai eszközállományt is sikerült bővíteni.

A műsorkészítés mellett más területen is kipróbálhatták magukat, több kisfilmet, dokumentumfilmet, reklámfilmeket is készítettek. Sikerült olyan szintre eljutniuk, hogy mára már oktatói szerepet is vállalhatnak, az eszéki egyetem magyar tanszékének egyik mentorintézménye lett a Drávatáj televíziós műhely.

Tizenöt éven át a nyári időszakban szünetelt az adás, 2017 óta viszont már nyáron is jelentkezik kéthetente, 2020 februárjától pedig hetente friss adás látható a Szlavón Televízióban. A szombati adás ismétlését hétfőn vetítik.

6.2. Láthatár (megszűnt)

A MESZ által létrehozott Láthatár magyar magazinműsor 2013-ban kezdte működését. A kezdetektől főszerkesztője és műsorvezetője Tomašić Deák Korina volt. Minden szombaton 19 órától lehetett látni a műsort az *Eszék TV*-n. Az egyik héten új témával jelentkezett, a következő héten ismétlés volt látható. A műsor a MESZ kulturális és politikai tevékenységét és rendezvényeit örökítette meg, amely a zágrábi Kisebbségi Tanács támogatásával valósult meg. A műsor a MESZ-szel szemben indított csödeljárási folyamattal megszűnt, ugyanúgy, mint az egyesület által kiadott lap, a Horvátország Magyar Napló is.

Megjegyzés: a korábbi kutatás tárgyát a horvátországi magyar írott és elektronikus média 1991 és 2019 között megjelenő orgánumai képezték. A fent említett médiumok mellett csupán a zágrábi magyarok jelentenek meg időszakonként egy közlőnyt, amelyben saját tevékenységükről számolnak be. Azóta megszűnt egy hetilap és egy televíziós magazinműsor, mindkettő a MESZ támogatásával és megrendelésére készült korábban.

7. A horvátországi magyarok helyzete

A magyar lakosság számát tekintve Horvátország az ötödik helyet foglalja el a Kárpát-medencében Erdély, Felvidék, Vajdaság és Kárpátalja után. Ugyanakkor az is elmondható, hogy a horvátországi magyarság a leggyorsabban fogyó nemzetiség: az 1991-95-ös délszláv háborúk idején lakossága közel harminc százalékát veszítette el. A súlyos harcok miatt, amelyek Eszék-Baranya megyében folytak, ahol a magyar lakosság tömbben élt, sokan elmenekültek otthonaikból, voltak olyanok, akik soha nem tértek vissza. Tovább ront a demográfiai helyzeten, hogy nagyon kevés gyerek születik Horvátországban, valamint nagy az elvándorlás a magyar lakosság körében is.

A 2011-es népszámlálás alkalmával Horvátországban közel 15 ezren vallották magukat magyar nemzetiségűnek, az összlakosság mindössze 0,33 százaléka. Megyék szerinti lebon-

tásban a legtöbben Eszék-Baranya megyében, 8249-en vannak, ami a megye lakosságának 2,7 százaléka. Vukovár-Szerém megyében 1696 volt a magyarok száma (0,94 százalék). Ami a járásokat illeti, Eszék-Baranya megyében a Hercegszőlősi járásban volt a legmagasabb a magyar lakosság aránya: 38,66 százalék (1784 fő). A Bellyei járásban 29,62 százalék (1671 fő), a Darázsiban 24,58 százalék (680), az Ernestinováiban 19,28 százalék (422), a Baranyaszentistvániban (Petlovac) 13,72 százalék (330) volt a magyarok aránya. A Vukovár-Szerém megyei Tordincei járásban 371 fő, vagyis 18,26 százalék vallotta magát magyarnak. A magyart összesen 10 231 fő jelölte meg anyanyelveként országSZerte. A felekezeti hovatartozást tekintve a magyarok közül a legtöbben római katolikusok (9396 fő), illetve reformátusok (3344). 1971-ben Horvátország lakosságának 0,8 százaléka (35 488 fő), 1981-ben 0,55 százaléka (25 439), 1991-ben 0,47 százaléka (22 355), 2001-ben pedig 0,37 százaléka (16 595) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

Megjegyzés: Horvátországban 2021. április 1-jétől május 7-ig tartottak volna újra népszámlálást, ezt a koronavírus-járvány miatt elhalasztották. Az erről szóló új törvényt 2019 decemberében fogadta el a parlament. Az előző népszámláláshoz képest újdonság, hogy az állampolgárok elektronikus úton, az úgynevezett e-polgár rendszeren keresztül tölthetik ki a formanyomtatványokat. Akik ezt nem teszik meg, vagy nincs rá lehetőségük, azokat népszámlálási biztosok keresik fel. Az új rendszer egyik előnye, hogy nem tart hónapokig az összeírás digitalizálása és összeszámolása.

7.1. Általános és középiskolai oktatás

A lakosság drasztikus csökkenése kihatással van a közoktatásra is. A 2000-ben elfogadott, a kisebbségi oktatásra vonatkozó törvény szerint a törvényileg előírt minimális létszámnál kevesebb diák esetében is lehet iskolát alapítani, azonban ez esetben csakis horvát tannyelvű tanintézetről lehet szó. A törvény szerint, ha erre nincs más lehetőség, akkor külön osztályt lehet indítani a horvát tannyelvű iskolán belül, ahol az oktatás nyelve valamely kisebbség nyelve lehet. A kisebbségi nyelven tanuló osztályok elindítását a törvény nem köti minimális létszámhoz. Ismerünk olyan eseteket, amikor egyetlen gyerek számára indítottak osztályt, ami a pozitív diszkrimináció kiemelkedő példája. Az iskola megnevezése, az iskolai dokumentáció és a bélyegző is kétnyelvű lehet. Az iskola által kiadott hivatalos dokumentumok is kétnyelvűek. Azokban a közigazgatási egységekben, ahol alapszabályban rögzített a kisebbségi nyelv és írás használata, lehetővé kell tenni a horvát tannyelvű iskolások számára is a kisebbségi nyelv tanulását. A kisebbséghez tartozók önállóan dönthetnek arról, hogy az A, a B vagy a C modellt választják. Az A modell szerint az oktatás kizárólagos nyelve a magyar. A B modell annyit jelent, hogy nem csak magyar nyelven folyik az oktatás, a tantárgyak felét horvátul sajátítják el a diákok, ilyen csak a laskói általános iskolában van. A C modell az anyanyelvápolást jelenti, ami olyan nyelvi környezetben jelent sokat, ahol csak az iskolában vagy csak a nagyszülőkkel való beszélgetésekben találkozhatnak a magyar nyelvvel. Ilyenekre főleg Szlavóniában és a Szerémségben van példa, de nem kivétel ez alól a Drávaszög sem, sőt, a fővárosban is előfordul.

Itt kell megemlíteni, hogy néhány évvel ezelőtt megkezdődött az általános iskolai tankönyvek magyarra fordítása is, amelyekből jó néhány már használatban van. A törvény lehetővé teszi magyarországi tankönyvek használatát is, de ezeket előtte engedélyeztetni kell az oktatási minisztériummal, amely egyetlen magyarországi tankönyv használatát sem tiltotta meg eddig.

Az eszéki székhelyű Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központot (HMOMK) 1999. szeptember 28-án nyitotta meg Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság akkori elnöke és Zlatko Matesa, a Horvát Köztársaság akkori miniszterelnöke.

A központ alaptevékenysége a horvátországi magyarok anyanyelven történő óvodai, általános és középiskolai oktatása, nevelése. Az eszéki magyar központ elviekben foglalkozhat még gazdasági, közművelődési, sport- és egyéb tevékenységekkel is a horvát törvényekkel összhangban, erre azonban sem kerete, sem kapacitása nincs.

Az igen alacsony diáklétszám mellett az eszéki magyar központ legnagyobb és mindmáig megoldatlan problémája, hogy az alapító okirat szerint jogi szempontból kizárólag a Tudományügyi, Oktatási és Sportminisztérium hatáskörébe tartozik, míg a Kulturális Minisztériumhoz semmilyen vonatkozásban sem. Az intézmény nem foglalkoztathat például művelődésszervezőt, így csak az oktatásra korlátozódik tevékenysége.

Nagy problémát okozott számára, hogy eddig nem volt kollégiuma, így nem tölthette be eredeti funkcióját, miszerint az egész ország területéről odavonzza a magyar nyelven tanulni akaró diákokat.

A diákkollégium alapkövét 2018. október 24-én tette le Kövér László, a magyar Országgyűlés és Gordan Jandroković, a horvát parlament elnöke.

Az *Új Magyar Képes Újság* beszámolója szerint a magyar házelnök a következőket mondta az ünnepélyes alapkövetésénél: „Eszék és a környező magyar falvak nekünk ugyanazt jelentik, amit a horvátoknak Pécs és a vonzáskörzetébe tartozó baranyai vagy somogyi horvátlakta települések. A két megyeszékhelyben közös, hogy ott épültek fel a kisebbségi lét meghatározó oktatási és nevelési központjai.”

„Számunkra öröm, hogy Magyarországon megújíthattuk a rendszerváltozás előtt is működő horvát intézményeket és iskolákat, és jól képzett tanerővel, modern felszerelésekkel ellátva vonzóvá tudtuk tenni a hazai horvátság számára” – hangsúlyozta Kövér László. „Mi több, bővítettük is azokat a magyarországi horvátok igényeinek megfelelően Pécs mellett, Budapesten és Hercegszántón, és kész tervek állnak rendelkezésre egy további nagyvárosban, Szombathelyen is” – fogalmazott.

Mint mondta: Eszéken a horvátországi magyarok egyetlen ilyen központja közel 20 éve nyílt meg, csütörtökön pedig Gordan Jandroković házelnökkel leteheték a magyar központ diákkollégiumának alapkövét.

A sok bizonytalanság közepette van azonban néhány bizonyosság: mi, magyarok és horvátok, valamint a többi közép-kelet európai sorstársaink, együtt erősebbek vagyunk, mint külön-külön, együtt a saját nemzeti érdekeinket és a térségünk érdekeit egyaránt jobban tudjuk érvényesíteni, mintha külön tennénk – hangsúlyozta a magyar házelnök.

„A mai napon közösen elhelyezett kollégiumi alapkö kivitelezési oldaláról pusztán műszaki fejlesztés, de az oktatás és a nevelés tekintetében a szellemi építkezés egy újabb fejezetének kezdetét is jelenti, ami legalább olyan fontos egy különban élő kisebbségi népcsoportnak, mint a tárgyi infrastruktúrában történő gyarapodás, legyen szó határon túli magyarokról vagy horvátokról” – szögezte le.

Jandroković beszédében elmondta, a magyarországi horvátok elégedettek helyzetükkel és jogaikkal, amelyeket Magyarország biztosított számukra. A horvát kormány is igyekszik megfelelő feltételeket teremteni a horvátországi magyarok számára, a HMOMK kollégiumának alapkövetése fontos lépés, hogy a kisebbségek meg tudják élni identitásukat – húzta alá. Úgy vélte: Horvátország és Magyarország kisebbségvédelme példaértékű más országok számára, nagyon magas szinten van. „Ezt nem azért mondjuk el mindig, hogy dicsérjük egymást, ezt elismerik a nemzetközi intézmények is” – jelentette ki.

Andócsi János, az intézmény igazgatója arról beszélt: az intézmény 19 éve alatt eddig nem sikerült elindítani a kollégium építését, mindvégig a pénz, illetve a politikai akarat hiányozott. Ezt a hiányt küszöböljük most ki – mutatott rá az igazgató.

A magyar iskolaközpont kollégiumát végül 2019. november 28-án adta át Orbán Viktor miniszterelnök és Andrej Plenković horvát kormányfő. A 48 férőhelyes diákotthon megépítését a horvát állam 10 millió kunával (479 millió forint) támogatta.

Orbán Viktor az ünnepélyes avatáson köszönetet mondott a Magyarországon élő horvátoknak, hogy megmaradtak horvátnak, és hozzájárultak az ország sokszínűségéhez, valamint a Horvátországban élő magyaroknak, hogy megmaradtak magyarnak, és hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar nemzet is nagyobb legyen. Megköszönte továbbá horvát partnerének, hogy létrehozták a most átadott épületet.

Andrej Plenković beszédében kiemelte, mindkét ország kötelessége, hogy saját politikájában és rendszerében előremozdítsa és ápolja mindazt, amit meg lehet őrizni a két országban élő nemzeti kisebbség identitásában, kultúrájában, oktatásában és hagyományában.

Andócsi János, az intézmény igazgatója arról beszélt, hogy az elkészült diákotthon, amely a horvátországi magyarság jövője értelmiségét hivatott kinevelni, megfelel a modern kor minden kívánalmának. „Egy újabb tartópillére magyarságunknak” - mondta, majd hozzátette: óvoda, általános iskola, középiskola és diákotthon egy fedél alatt egyedi intézménynek számít Horvátországban.

7.2. Magyar tanszék

A horvátországi magyar érdekvédelmi és tudományos szervezetek körében már a kilencvenes években felvetődött az eszéki magyar tanszék indításának a gondolata, amely fontos tényezője az értelmiségképzésnek. Az elképzelés valóra váltását segítette a kisebbségek védelméről 1995 áprilisában aláírt kétoldalú magyar–horvát egyezmény, amely biztosítja az anyanyelvű oktatás kiépülését az óvodától a felsőoktatásig.

1996. szeptember 23–24-én, a két ország vegyes bizottságának ülésén ajánlás készült az eszéki magyar tanszék megalakítására vonatkozóan. 2007. május 17-én együttes ülés keretében találkozott a horvát és a magyar kormány Zágrábban. A két kormány az együttműködés hagyományosan jelentős területét képező kultúra és oktatás terén több témában egyeztetett, s megállapodás született, hogy az eszéki Josip Juraj Strossmayer Tudományegyetemen az ősszel induló tanévben magyar tanszék kezdi meg működését, amelynek elindításával egy tíz éve húzódó kérdés oldódott meg. Így az általános és a középiskola mellett jelenleg egyetemi szinten is lehet magyar nyelvet tanulni Horvátországban. 2007. október elsején húsz államilag finanszírozott hallgatóval megkezdte az akadémiai évet az eszéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék. A tanszék első vezetőjének dr. sc. Lábadi Károlyt választották. A magyar szak mellett kötelezően egy másik szakot is fel kell venni az egyetemen, amelynek oktatása már horvát nyelven folyik. Az egyetemi hallgatók magyar–horvát, magyar–angol, magyar–történelem és magyar–pedagógia szakon tanulhatnak tovább. A mesterképzés kommunikáció szakirányú és bölcsészdiplomát ad. A problémát az okozza, hogy sokan, akik magyar szakot választanak, rosszul beszélnek, vagy egyáltalán nem tudnak magyarul (nem az anyanyelvük, vagy előtte soha nem jártak magyar iskolába).

7.3. Érdekvédelem

A horvátországi magyarok érdekeit jelenleg egy ernyőszervezet képviseli, a jobboldali, konzervatív értékeket valló Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK). A Horvátországban és Magyarországon is inkább a baloldali pártokkal szimpatizáló Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ) megszűnt, egyes tagszervezetei csatlakoztak a HMDK-hoz. A MESZ mint ernyőszervezet ellen csődeljárás folyt, mert nem tudott elszámolni a költségvetési támogatással az államnak.

A HMDK 1993-ban alakult meg Zágrábban. A pártok feletti szervezet a helyi magyarság kulturális, közművelődési, közoktatási, gazdasági, egészségügyi, szociális és környezetvédelmi érdekeinek képviselőjét látja el. Célja a horvátországi magyarok nemzeti identitásának megőrzése és fejlesztése, illetve a magyar anyanyelv megtart(tat)ása és ápolása. Az utóbbi elősegítése érdekében a szervezet hetilapot és folyóiratot jelentet meg, valamint más kiadói tevékenységet is folytat. Kiemelt fontosságúnak tartják az anyanyelvű óvodák és iskolák működtetésének, illetve fejlesztésének biztosítását. Jelenlegi elnöke Jankovics Róbert.

A MESZ 1998. február 21-én a horvátországi magyarság országos hatáskörű érdekképviseleti szervezeteként jött létre, szintén Zágrábban. A szövetség célja, hogy a Horvátországban élő magyar kisebbségek közös érdekeit megfogalmazza és képviselje, tevékenységének minden területén: oktatás, tájékoztatás, kulturális tevékenységek, tudomány, gazdaság, szociális kérdések. A MESZ a HMDK egyfajta ellenzékeként jött létre. Egy ideig a MESZ jelöltje képviselte a horvátországi magyarságot a horvát parlamentben, 2016. szeptember 11-én azonban a HMDK jelöltje, Jankovics Róbert nyerte meg az előrehozott parlamenti választásokat, majd 2019 ismét képviselővé választották.

A 151 fős horvát parlamentbe 140 képviselőt az ország 10 választókerületében választanak meg, minden választókerületben 14-et a politikai pártok listáiról. A nemzeti kisebbségek összesen 8 képviselőt juttathatnak a parlamentbe a magyarok és az olaszok egy-egy kisebbségi képviselőt választhatnak, a horvátországi szerbek hármat, illetve a három fennmaradó képviselői helyért a többi kisebbség verseng. További három képviselőt a horvát diaszpóra választ meg, itt csak azok voksolhatnak, akiknek nincs bejelentett lakcímük Horvátországban. 1992-ben Faragó Ferenc (független), 1995-ben Jakab Sándor (HMDK), 2000-ben dr. Szántó Tibor (HMDK), 2003-ban Ádám Jenő (HMDK), 2007-ben Sója Dénes (MESZ), 2011-ben Sója Dénes, majd fél ciklusban Juhász Sándor (MESZ), továbbá 2015-ben Juhász Sándor képviselte a magyarokat a horvát szaborban. 2016-ban, az előre hozott parlamenti választásokon Jankovics Róbert (HMDK) szerzett mandátumot, majd a 2019-es parlamenti választásokon ismét képviselővé választották.

A horvát parlament 2002-ben fogadta el a kisebbségekről szóló alkotmányerejű törvényt. A rákövetkező évben meg is alakultak az első kisebbségi önkormányzatok, amelyeknek azonban csak véleményezési, tanácsadási joguk van, a végrehajtó testületeket (rendes önkormányzatokat) nem kötelezi a törvény arra, hogy el is fogadják a kisebbségi tanácsok (önkormányzatok) vagy képviselők döntéseit, illetve javaslatait.

Ennek következményeként az eddigi öt kisebbségi önkormányzati választáson rendkívül alacsony volt a részvételi arány, a legutóbbin mindössze 10 százalék körüli. Nem hivatalos adatok szerint ezzel szemben a magyar szavazók több mint 40 százaléka járult az urnákhoz. Magas részvételi arány jellemezte a roma és a lengyel kisebbséget is.

2019 májusában – a legutóbbi horvátországi kisebbségi önkormányzati választásokon – tizenegy horvátországi megyében összesen 365 magyar képviselőt választottak meg az ottani magyar közösségek.

Horvátország megyéiben a HMDK, valamint MESZ egykori tagszervezetei küzdöttek a szavazatok többségének megszerzéséért.

Jankovics Róbert az Új Magyar Képes Újságnak elmondta, a tizenegy megyéből négyben 25 tagú kisebbségi önkormányzati tanácsot választottak, míg hét megyében mindössze képviselőt. Kiemelte, hogy a HMDK nyolc megyében szerezte meg a szavazatok többségét, míg két megyében a MESZ volt tagszervezetei: Isztria megyében a pólai Móricz Zsigmond Magyar Kultúregyesület, valamint Sziszek-Moszlavina megyében a Belovári Magyarok Közössége jelöltjei nyertek.

Zágráb megyei jogú városban független lista indult, az Ady Endre Magyar Kultúrkör, a Horvátországi Magyarok Zrínyi Miklós Cserkészcsapata és a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság indított közös jelölteket. A megyei szinten megválasztott tanácsok alakítják meg az országos kisebbségi önkormányzatot (koordinációt), amelyhez 5+1 megyének elég összefognia – mondta Jankovics.

A magyarok a megyei kisebbségi önkormányzati tanácsok mellett 9 városban és 21 járásban választottak még tanácsokat.

Az összesen 365 képviselőből 38 önkormányzatban a HMDK 313 mandátumot, a MESZ valamely tagszervezete 28 mandátumot, a zágrábi független lista 25 mandátumot szerzett – hangsúlyozta a képviselő, majd nyomatékosította, hogy a többségében magyarok lakta településeken – kivétel nélkül – a HMDK jelöltjei kerültek ki győztesként.

Felhasznált irodalom

- A Horvát Köztársaság Alkotmánya (1990)
- A horvátországi nemzeti kisebbségek nyelv- és íráshasználatáról szóló alkotmányerejű törvény (2000)
- A Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a Magyar Köztársaságban élő horvát kisebbség és a Horvát Köztársaságban élő magyar kisebbség jogainak védelméről Eszéken 1995. április 5-én aláírt Egyezmény
- A Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között Budapesten, 1992. december 16-án aláírt, a baráti kapcsolatokról és együttműködésről szóló Szerződés
- A nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányerejű törvény (2002)
- APRÓ István – PAÁL Vince (szerk.): *A Határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig. Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből*. Budapest, Médiatudományi Intézet. 2014.
- Az elektronikus hírközlésről szóló törvény
- Évkönyv - Horvátországi Magyarok Szövetsége
- *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Horvátországi magyarság*. Budapest, Határon túli Magyarok Hivatala.
- LÁBADI Károly: Nyelvtörvények, nyelvi jogok Horvátországban. In: NÁDOR Orsolya – SZARKA László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Akadémiai, 2003. 176–189.
- SZEKERES Péter: Az anyanyelv használatához való jog Horvátországban. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, 2006. 2. sz. 63–67.
- *Új Magyar Képes Újság*

Szlovéniai magyar médiumok

BENCE LAJOS

1. Előtörténet – sajtóalapítás és hagyományépítés a múlt század fordulóján

Muravidéki magyar nyelvű médiáról, a szó mai értelmében, a 20. század elejei gyorssajtó-termékek, tiszavirág életű lapok megjelenéséig nem beszélhetünk. Közülük kettőt emelhetnénk ki, az *Alsó-Lendvai Híradót* és a *Muraszombat és Vidékét*, amelyek a millenniumi időszakban jelentek meg, utolsó számaik pedig a forradalmak idején, 1919-ben láttak napvilágot. Szerepük mégsem elhanyagolható a muravidéki magyar tájékoztatást illetően.

„A század, melynek végső végét leheljük, ideges és idegbontó” – olvassuk az *Alsó-Lendvai Híradó* elődjének számító *Délzala*, Társadalmi, közművelődési és közgazdasági hetilap egyik első számának felvezetőjében, mintegy kortörténeti diagnózisként. Mert igaz, hogy a lap indításánál a gyorssajtó elterjedésének és rohamos fejlődésének ideje még a boldog békeidőknek számít, de már a gazdasági és erkölcsi válságjelek lépten-nyomon kiütöknöznek.

A gazdaságiakra kíván felelni a lap célkitűzéseiben, az *Alsó-Lendvai Híradónál* már feltűnést keltő, a „társadalmi”, illetőleg „közművelődési” mellett a „közgazdasági” jellegre is célzás történik a fejléc alatt. Erről a bevezető vezércikkben némi „moralizáló” magyarázattal is szolgálnak a szerkesztők: „a munka becsülete, a haza szeretete mellett a jogos anyagi érdek emelése és biztosítása” is szerepel. A Zászlóbontó bevezető további, ma is aktuális, a piacgazdaság és a kapitalista gazdaságpolitika alapjainak számító magyarázattal, igénybejelentéssel is szolgál: „a magyar munka, a magyar vállalkozás versenyképessé tévése”, s természetesen „az egészséges közszellem megteremtése” szerepel célként. A Pályaválasztás címoldal írásban pedig ilyen, ma is korszerűnek számító sorokat olvashatunk: „gazdag az ország, melynek kifejlett ipara és kereskedelme van.”

Ha fellapozzuk az első évtized számait, egy fejlett gazdasági élet, a peremvidéki kisváros kereskedői és szolgáltatói-iparos réteg ma is irigylésre méltó sokszínű és tömeges megjelenésére figyelhetünk fel. Halász Albert a korszak sajtótörténetéről írt alapos munkájában arra a következtésre jut, hogy „a néhány A/3-lapból álló *Alsó-Lendvai Híradó* (...) sem szerkezetében, sem minőségében, sem tartalmában – egyszóval semmiben sem marad el a korabeli magyar sajtótól”.¹

Különösen érvényesek ezek a megállapítások a sajtótermék fönt érintett első 10 évére. Ezután pedig a lap aranykorának is nevezhető fejezetére, amelyet az egyre fokozódó gazdasági helyzet és a világháborús időszak közeledte pecsétel meg. A lap ezen időszakára is érvényes Halász, a lap »statikusságára« tett megjegyzése: a kiadók és laptulajdonosok gyakori váltakozása ellenére a lap arculata, minősége sem követett látványosabb változást, s ha igen, akkor ez a fejlődését szolgálta.

Végére hagytuk a magyarosítást, illetve a Vend-kérdést, amelyről E. Dervarics Kálmán tollából olvashatott a lendvai közösség. Egy 1904-es hírcske a Muraköz veszedelméről (értsd:

1 HALÁSZ ALBERT: *Az alsólendvai sajtó és a néprajz. 1889–1919*. Hunga-Print–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Budapest–Lendva, 1994.

elszakadásáról) szóló írás, melyben bizonyos felhangokkal a Varasdon történt nemzetiségi kilengéseket ecseteli, különösebb feltűnést nem keltve. Ahogy az is csodával határos, ahogy a nemzetiségi iskolák kulturális felemelése érdekében a Dunántúli Közművelődési Egyesülethez intézett kérelmét is közölte, melyben azt kéri, hogy „szerződtessen a kultúregylet színtársulatot a kultúrában elmaradottabb nemzetiségi falvakban”.

Hasonlóképpen a közelgő háború is csak a helyi szereplők révén kerül a lapba, de különösebb hisztériakeltés és nemzeti felbuzdulás nélkül. A hazai közerkölcsök romlását is felpanaszolja egy 1913-as Oszeszly-cikk. Az évre való visszatekintésben az utolsó békeévet „végzetesnek” nevezve. Ennek okát pedig értelemszerűen a „bizonytalanságnak és a háborús félelemnek” a számlájára írta, mely „tönkretette üzleti életünket, elsöpörte biztos egzisztenciánkat”. Történt ez akkor, amikor a kisvárosnak geopolitikai fekvése miatt: „minden lehetősége megvan arra, hogy egykoron gyárváros és kereskedőváros legyen”.

1.2. A nyomdászati és lapalapítási kísérletek az elcsatolás utáni években

A nagy ügyel-bajjal talpraállt államban a trianoni trauma még sokáig kísértett, és a »csonka« magyar állam később a »korlátozott parlamentáris demokrácia« minősítést kapta. Az utódállamokban, a 4 milliós magyar kisebbséggel, még súlyosabb volt a helyzet: itt ugyanis nem csak az államalkotó hagyomány hiányzott, de a nemzetállamról kialakított kép is, mely hamarosan diktatórikus intézkedéseket követelt a széthullás és a pártok érdekeinek különbözősége és önös érdekei miatt. Így volt ez a Szerb-Horvát–Szlovén Királyságban is, ahol a nemzeti, valamint vallási-területi arányok tovább bonyolították a helyzetet, a 30-ban bevezetett diktatúra és az azt követő gyakori választások pedig tovább fokozták a „belső harcot”. A demokrácia látszatát azonban a többpártrendszer szavatolhatta.

A két világháború közötti zűrzavaros, sok esetben ma is sok fehér folttal, információhiányos hézagokkal felkutatott szakirodalmat a régi Jugoszláviát, az Új Jugoszláviával összevető, fekete-fehér, amazt csupa negatív, emezt csupa pozitív tulajdonságokkal felruházó egyoldalú szemlélet jellemezte. Ennek okait kutatva, egyrészt a zűrzavarban való eligazodni nem tudást, másrészt a rálátás hiányát, harmadrészt pedig a gyér értelmiségi réteg által felmutatott kisebbségi helytállás lehetetlensége miatti begyöpösödött passzivitást lehet kiolvasni a kutatói véleményekből. Pedig már az úgynevezett forradalmi korban – 1918 végén – történtek olyan események, melyek előlegezték a közelgő katasztrófát, a Murán inneni terület esetleges elcsatolását, illetőleg Stájerországnak és Krajínának Ausztria Magyarországtól való leválása esetén, a szlovén területtel való összekapcsolódás lehetősége is körvonalazódott.

1.3. A fejlődés szolgálatába állított gyorsajtó

Sajtószabadság témában írt korábbi dolgozatunkban,² bár nem szigorú kronológiai szempontokat követve, de vizsgáltuk a közép-kelet európai rendszerváltásokig terjedő időszak

2 BENCE Lajos: A sajtó- és szólásszabadság, avagy a muravidéki magyarság küzdelmei a XX. században. In: APRÓ István – PAÁL Vince (szerk.): *A Határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig. Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből*. Budapest, Médiatudományi Intézet. 2014. 279–313.

kisebbségi-jogi kitételeit, ebben is kiemelkedő helyen tárgyaltuk a gyorsajtó elterjedésével összefüggő sajtótörténeti vonatkozásait.

A kiegyezéssel induló intenzív fejlődéssel a nagy kiterjedésű járás központjává vált Alsó-Lendva 1872-ben járásbírói székhellyel is rendelkezik. Még ugyanebben az évben megkezdte működését a polgári iskola, majd egy évvel később a helybeli takarékpénztár. A járási körjegyzőség 1876-tól, a csendőrség pedig 1884-től működik a városban. Ezek a tényezők, ahogy a vasút megépítése is, egyfajta polgári életmód kialakulását eredményezték a dél-zalai kisvárosban. Alsó-Lendván a 16. századi előzmények után, melyek során a vándornyomdából kikerülő 1573-as keltezésű protestáns könyvekkel máról-holnapra a Dunántúl egyik meghatározó kultúrcentrumává vált, 1889-ben találunk újra nyomdát. Itt nyomtatták ki az említett év januárjában az *Alsó-Lendvai Híradó* hetilap első számát. Ha figyelembe vesszük a tényt, hogy a mai értelemben vett tömeglapot, a *Kis Újságot* szinte egy időben nyomták a lendvai lappal, akkor késésről nemigen beszélhetünk. A gyors, szinte robbanásszerű fejlődés az információáramlás és a hírközlés előtt is új távlatokat nyitott.

A nyomdaipar és a gyorsajtó elterjedésének, s ezzel párhuzamosan kibontakozó gyors polgárosodás és gazdasági fejlődés e korai szakaszában a Balkányi család a fiatal tőkés réteg megteremtődésének a modelljéül is szolgálhat. Az 1904-ben alapított „Hungária Ernyőgyár”, ami 1906-ra részvénytársasággá alakult, a vállalkozás sikerét is jelezte.

E pezsgő gazdasági-üzleti miliőben a Balkányi család is sikeresen kapcsolódott be, s jó üzleti érzékkel kezdett nyomdaiparának fejlesztésébe. A Budapesten és vidéken szerzett nyomdaipari tapasztalatait hasznosítva, a város támogatását megszerezve hamarosan papírkereskedést, majd kölcsönkönyvtárat és könyvkötészetet hozott létre, 1902-re pedig egy gyorsajtó előállítására alkalmas „gépezetet” is beszerezett. A vállalkozást az alsólendvai főutcán felépített új lakóépületébe helyezte át. Eközben a terjeszkedés gondolatával is eljátszott, 1904-től Muraszombatban fióknyomdát nyitott. Mivel a Lendva-vidék, s főleg a Murához közelebb eső Muraszombat környéke mindig is többnemzetiségű területnek számított, hamarosan a magyar nyelvű kiadványok mellett szlovén, illetve vend nyelveket is nyomtatott. Így pl. 1914-től a lendvai nyomdában kezdték nyomtatni a Klekl József által szerkesztett *Novine* című újságot, mely a Murán inneni terület legnagyobb példányszámú katolikus lapjának számított, s utóbb derült ki, hogy a többségében nem a hungarus tudatú vendség körében az önállósodást, az elszakadást és a magyarellenességet hirdette, gyakran a szószékről.

Függetlenül attól, hogy a nyomda nyitott volt a különböző pártok és egyének hatalmi érdekeire, közel 50 éves fennállása alatt mégis meggyűlt a baja a megrendelőkkel. Nem csak a nyelvbéli lojalitást, de a politikait is elvárták a különböző színekben megjelenő gazdák: elég az *Alsó-Lendvai Híradó* első két évtizedének számaint áttekinteni, hogy minderről meggyőződjünk.

A lapot a háborús időkben is sikerült kiadnia, de ahogy Halász szellemesen írja, már csak árnyéka volt önmagának: a „Gyilkos merénylet” című cikk, melyben a lap a szarajevói, a trónörökös és neje ellen elkövetett terrorista cselekményről számol be, „az újságot is így érintette”. Hiszen 1919. július 20-i megszűnéséig másról sem cikkezett, mint a háborúra való felkészülésről, a harci sikerek után a veszteségekről.

1.4. Lapalapítási kísérletek az elcsatolás után

A forradalmi időszakban³ és az új államalakulatban „kézről-kézre” járt a lap, eleget téve a megrendelők igényeinek, mondhatni, kénye-kedvének. Elég a lap fejlécét és az alcímét szemügyre venni, hogy tájékozódni tudjunk, a lokális, helyi érdekeket és közügyeket, valamint kulturális értékeket prezentáló lap, hogyan válik máról holnapra, de főleg a forradalmi időszak forgatagában, hol az egyik, hol egy másik párt kiszolgálójává: miként válik a lokálpatrióta „Társadalmi és gazdasági hetilap” „Szociális lappá”, miként alakul át szerkesztésében és irányvonalában, majd a II. világháború utolsó évében Szálasi hatalomátvétele után *Göcseji Őrszem* címen, végül „Hungarista hetilappá”, propagandaújsággá. A szlovén és vend nyelven nyomtatott keresztény-tendenciózus és a nép felemelkedését sürgető *Novine* (Újság) és az erősen baloldali, kommunista-szocialista *Ljudska pravica* (*Népjog*), melyek már a Jugoszláv Királyság „szabadabb” légkörében is megjelentek a Balkányi-nyomdában. A magyar sajtó(szabadságot) teljességgel figyelmen kívül hagyó, teljes jogfosztottság időszakában, melynek abszolút kedvezményezettje Klekl József katolikus pap volt, aki a magyar egyházi körökkel, – különösképpen Mikes János⁴ szombathelyi megyéspüspökkel – továbbiakban is jó viszonyt ápolt. A szombathelyi püspökségen, amelyhez nyugdíj iránti kérelmével jelentkezett, megoszlottak a vélemények „lelkipásztori” tevékenységéről. Mikes főleg az őszinteséget hiányolta plébánosánál, Kleklnél, aki pánszláv törekvéseit a püspök előtt mindig letagadta, s egyházmegyéje tiltakozó papságának a pártjára áll, „(…) hogy az ügyis rendkívüli nehézséggel egybehozható nyugdíjból olyan ember is részesüljön, aki irodalmi, politikai és népszervezési munkára elég erős, de a lelkipásztorkodásra nem (…).” Ahogy egyik sajtótörténeti írásban olvassuk: a tájnyelvi szlovén és magyar sajtó segítségével a muravidéki politikai élet kreálói rájöttek, hogy a „színen” tudnak maradni. Kleklnek, a muravidéki katolikusok és a muravidéki szlovénség önjelölt vezetőjének, akit a szlovén néptömegek vakon követtek, az agrárreform feletti felügyeletével és hatalmával a „Megváltó szerepét” is sikerült eljátszania.⁵

Bánffy Szilvia⁶ a 20-as és 30-as évekbeli lendvai nyomda tevékenységéről, a gazdasági válság súlyosbodó papírhelyzetről írja: „A korszak viharos történelmi eseményei, mint például az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése, Balkányit is erősen érintette, muraszombati nyomdáját el is veszítette. Ő ezek ellenére tevékenységét nem csak fenn tudta tartani, de az 1920-as 30-as években még tovább is fejlesztette”.⁷

Az impériumváltás utáni években, ahogy láthattuk, Balkányi az alsólendvai sajtó történetének szabadság-küzdemeiben már nem vállal közvetlen szerepet, csupán jónevű és megbíz-

3 Az *Alsó-Lendvai Híradó* 1919. júniusi számában a katonai tanács felhívása és a forradalmi törvényszék megalapítása szerepel a címlapon, valamint a Strasser Ármán ügyvéd letartóztatásáról szóló beszámoló, akit ékszeres elrejtéséért vettek őrizetbe, lefoglalva a 140.000 korona értékű kincset. A lap elretentő retorikát gyakorol az olyan egykori uralkodó elemekkel szemben, „akik a Tanácskormány rendeleteinek kijátszását forgatják fejükben”, következésképpen „a tanácskormány szerveinek sas szemei mindent észrevesznek, és kíméletlen vasökölrel sújtanak le mindenkire, akik nem respektálják, s kijátszani igyekeznek a forradalmi kormányzótanács rendeleteit”.

4 GÖNCZ László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva, 2001. „Nem kételkedem – írja Mikes –, hogy Klekl kifogástalan életű pap, és azt hiszem, hogy jó szándék vezérli”. Majd néhány sorral lejjebb: „Az is bizonyos, hogy Klekl nagyon naiv politikus és sok baj okozója.”

5 PIVAR Ella: Muravidéki magyar sajtótermékek a két világháború között. *Naptár '85*: 97–105.

6 BÁNFI Szilvia: A polgárosodás szolgálatában működő alsólendvai nyomda. *Lindvamuseum* 2, 25–51.

7 Uo., 31.

ható, nem egy esetben lojális nyomdászként, a minőségi nyomdatermékek előállítására terén válik a szakma és ipar meghatározó alakjává.

1.5. A cenzúra működésbe lép: vádemelés Alsó-Lendva nyomdája ellen

A Maribori Területi Levéltári források között egy Balkányi elleni vádiratot is találunk a „trianoni időkből”, azaz 1920. április 14. és 1921. június 13. közötti időszakot érintően. A Maribori Körzeti Bíróság a nyomdászt és 19 társát (valószínű a nyomda dolgozóit) „a haza elleni bűncselekmény vádjával” perbe fogja. A vád szerint az idézett „békés időszakban” jogtalanul szereztek tudomást a hadi egységek mozgására vonatkozó tervekről, valamint a háborúra és az ország védelmére vonatkozó titkos intézkedésekről. A vádirat ugyanakkor kitér a „haza, az uralkodó és az alkotmány” elleni büntett részleteire is. E szerint Balkányi és társai tettüket azzal a szándékkal követték el, hogy egy idegen ország kémelhárításának szolgálatot tegyenek. Ahogy azzal is, hogy a magyar tiszteknek jugoszláv újságokat küldözgettek Zalaegerszegre. Szó van arról is, hogy Balkányi (Erst) kémigazolvány birtokában közvetített szerbek és a magyar kémszolgálat között.

Az említett bíróság azonban 1922 áprilisában Balkányit a vádanyag hiányosságaira való indokkal felmentette. A zavaros, szlovén és szerb felmentő iratból azonban a bíróság a titkos adatok és a kémek közötti adat és információközvetítésről megjegyzi: „Sehol sincs feljegyzés, sem bizonyíték arról, hogy Šranc (egyik kém neve) felé a határon túlra történt-e adatközvetítés, s arról sem, hogy ismerte-e azok tartalmát. Amennyiben voltak ilyen szándékai, Balkányi rossz állampolgár, s jugoszláv állampolgárként és bölcs emberként, jóemberként nem szabadott volna ilyen tennie. De cselekedeteiben erre utaló, a vádirat súlyának megfelelő, bizonyítékokkal is alátámasztott döntést nem lehet hozni.”⁸

Az *Alsó-Lendvai Híradóval* párhuzamosan megjelenő *Muraszombat és Vidéke* a Vas megyéhez tartozó, s szorosabban is ehhez a megyéhez gravitáló Muraszombatnak és a szűkebb környéknek, az itt élő hungarusz-tudatú szlovén lakosságnak volt a sajtója. Az 1884-től 3 és fél évtizeden keresztül folyamatosan megjelenő lap 1919-ig jelent meg nagyon is hullámozó színvonallal, de ahogy az *Alsó-Lendvai Híradónál* is megjegyeztük, rengeteg művelődéstörténeti és néprajzi, valamint helytörténeti értéket őrzött meg, nem véletlenül, hiszen a szerzők és szerkesztők között olyan nevekkal találkozunk, mint a kiváló, népfőiskola-alapító és néprajzos Bellosics Bálint, a kitűnő helytörténész Dervarics Kálmán vagy Pataky Kálmán, akikben a magyar tudományos élet úttörő nagyjait, fáradhatatlan szervezőit ismerhetjük fel.

Ezért egyetértünk azokkal, akik a Balkányi-nyomda 1947-ben történt államosításának tényével, „(...) egy a Gyomaendrődi Kner családhoz hasonló jelentőségű nyomdászat” korszakának a lezáródását regisztrálják a dunántúli régióban, Nyugat-Magyarországon, a történelmi Alsó-Lendván. A kultúra közreadása és megismertetése vonatkozásában pedig a kisvárost nálánál nagyobb városok fölé emelve, méltó utóda volt a Bánffyok nyomdászához, Hoffhalter Rudolfnak.⁹

8 ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK Gordana: A Balkányi család említése a Maribori Területi Levéltár fondjaiban. *Lyndvamuseum* 2. 53.

9 BÁNFI i. m. 41.

Említettük már, hogy a lendvai nyomdában az új körülményekhez alkalmazkodva szlovén, illetve vend nyelvű lapok is készültek. A *Novine*, a cím magyarázataiban a Szlovén Vidék Híradójaként határozza meg magát, kiadójaként pedig a cserencsói plébánost, Klekl Józsefet jelöli meg. Csupán a nyomdász, Balkanji Ernest neve szerepel a fejléc melletti kis négyzetben, aki a hirdetések gyűjtését is felvállalja. Klekl, aki a trianoni döntés előkészítésében, az elcsatolásban is fontos szerepet játszott, hol burkoltan, hol pedig nagyon is nyíltan magyarellenes propagandát fejtett ki a muravidéki szlovének körében. Hogy mennyire tisztában volt a sajtó általi manipulációs lehetőségekkel, arra talán elég egyetlen példát felhozni. A magyar polgárok, illetve katolikus érzelmű hívek meggyőzésére az 1926. évi választásokra pártot is alapított (Független Muravidéki Párt), így a magyarok szavazataira számítva a *Novinének* hamarosan magyar nyelvű „testvére” is született, *Népújság* címmel. Ennek első száma 1926 januárjában jelent meg, profilját tekintve „politikai és társadalmi hetilap” volt, utódja a *Naše novine* (A mi újságunk), melynek magyar fejlécén a *Néplap* cím díszelgett. A pártalapítás kudarcával azonban ezek a lapok is rövid életűek voltak: 1926 januárjától, illetve májusától az év decemberéig jelentek meg.

A Balkányi család alsólendvai szerepvállalásáról többféle tanulság is levonható, egyiket, s talán leginkább mához szólót, a családról írt összefoglalóban a Kepe házaspár tette közze nemrég (Lendva 820 éve): „A Bakányiak (is) szép példát jelentettek arra, hogy a családi vállalkozásokban, a dinasztikában öröklődő mesterségbeli tudás, a szakmai alázat, az üzleti érzék és a szolgálatkészség – amelyeket a családtagok az anyatejjel szívnak magukba – sehol máshol nem tanulható és semmivel sem pótolható. Óriási veszteségünk, hogy ezeket a polgári családokat a 20. századi diktatórikus rendszerek tönkretették és eltüntették a történelem színpadáról”.¹⁰

1.6. A második világháború utáni időszak

A *Muraszombat és Vidékével*, valamint a lendvai nyomdának a nyilasterror időszakában nyomdafestéket látott *Göcseji Őrszemmel* a muravidéki magyar sajtó újabb, második világháborús fejezetének végére is pont került. Tragikus epilógusa a muramenti nyomdászati tevékenységnek Balkányi Ernő fiának, Eleknek a Szálasiék általi likvidálása, s a lendvai nyomdának az új hatalom államosítási intézkedései által a nyomda lefoglalása (1947) és Ljubljanába szállítása.¹¹

Bár már 1949-ben is történtek kísérletek a muravidéki magyar nyelvű sajtó újbóli feltámasztására, az újságírók hiánya miatt minden terv, elképzelés lehetetlennek bizonyult. Az első lépéseket a „kuss”-magyar kor (1945–48-ig) után Vlaj Lajos járasi aktivista tette meg a magyar sajtó ügyében, akinek háborús és baloldali érdemeit az új hatalom is elismerte. (Vlajt költőként a vajdasági magyar irodalmi életben is számon tartották: Szirmai K., Herceg J., a polgári szellemiségű *Kalangyának* volt megbecsült szerzője.) De ez már egy másik történet, melynek feldolgozása már részben elkezdődött.

A lendvai képviselő-testületben elfogadott lapalapítási szándéknyilatkozatot követően a Muraszombatban megjelenő *Ljudski glas*-ban (*Népszava*) felhívás jelent meg Vlaj Lajos alá-

10 KEPÉNÉ BIHAR Mária – LENDVAI KEPE Zoltán: A Balkányi család (összefoglaló írás). In: *Lendava 820 éve...* Lendava, MNTI, 2013.

11 BÁNFI i. m. 31.

írásával: „Mennyi szép akció lezajlott, mennyi sikeres munka és az újságban nyoma sem volt mindennek. Meg kell változni ezen áldatlan állapotnak. A *Magyar Szó*-t természetesen fogjuk ezután is olvasni, mert hiszen az a mi tanítónk, de emellett (...), a mi szűkebb vidékünk *Ljudski glas* lapja hozza majd írásainkat.”¹²

Az értelmiség nélkül maradt magyarságot azonban csaknem érintetlenül hagyta a képviselő felhívása, melyet a bizalmatlanság teljes jeleként is felfoghatunk. Nagyobb visszhangja a szlovéniai magyarok 1952-es kisebbségi konferenciájának volt, de a sajtó ügyében előmozdulás nem történt. Így a háború utáni évtizedben is a pangás nyomta rá a bélyegét a muravidéki magyarok önszerveződésére, s a magyar sajtóra.

1.7. Közel fél évszázados úr a muravidéki magyarok sajtótörténetében

A világháború utáni zűrzavaros időszak nem kedvezett a lapalapításoknak. Az impériumváltás és II. világháború pedig még bonyolultabbá tette a helyzetet, a gazdasági válság és a pénztelenség nagyfokú bizonytalanságot szült, így sem kiadója, sem vállalkozó kedvű nyomdája nem akadt a vidéknek, aki akár propaganda céllal lapot indíthatott volna. A muravidéki magyar közösség 1919–1959-ig sajtóorgánum nélkül volt, ennek következtében a muravidéki magyarok tájékoztatása is nehézkesen működött. A II. világháború utáni időszakra az 1910-es népszámlálási adatokhoz mérten a lakosság mintegy 1/3-ával lett kevesebb. A világháborúk, internálótáborok, az egymást követő kivándorlási hullámok okozta veszteség komolyan érintette, a „kritikus tömeg” és a magyar értelmiség teljes hiánya miatt szellemileg is meggyengült, így a politikai önkénynek kiszolgáltatott magyar közösség csak az ötvenes évek végén kezdett magára találni. A magyar közösségből kikerült, a kommunista párt kegyeibe fogadott konjunktúra-lovagok, a közművelődésben és a helyi képviselő-testületekben csak kevés eredményt tudtak felmutatni. A muravidéki magyarság első sajtóterméke, a kétheti mellékletként megjelenő Népújság elődje fordításokból, illetve a vajdasági *Magyar Szó* cikkeinek másodközléseiből állt. Az újság indulását nagyban befolyásolták az '56-os forradalom és a körülötte zajló, országhatárokon is „átívelő” események. A hatóságok nem is annyira a magyar menekültek tájékoztatását tartották elsődleges célnak – ahogy ez az első jelentésekből kitűnt –, hanem az volt a propagandisztikus szándék, hogy a nemrég még aknazárral és vasfüggönnyel lezárt szomszédos ország magyarságát a hazai magyarság előtt, a szocialista eszmeiségből való kiábrándulás „bűne” miatt lejárássák. Ez a célkitűzés és irányzatosság, valamint a propagandaeszközök, az elektronikus sajtó gyors és hatékonyabb alkalmazása, a forradalom befejezésével is fenntartotta a pozitív érdeklődést, a menekültek iránti szolidaritás érzését. A Maribori Rádió hullámhosszán magyar nyelven sugárzott hírek, utasítások – a keleti határon sikeresen átlépő magyar szabadságharcosok és más menekültek ügyeit illetően – pedig a rádió- és hírközlési hálózat továbbfejlesztését tették lehetővé.

12 BENCE Lajos: *Írott szóval a megmaradásért. A szlovéniai magyarság 70 éve*. Győr–Lendva, Hazánk–Széchenyi, 1994. (Bővített kiadása 1996). 58–59.

2. A Népújság és a Muraszombati Magyar Rádió megjelenése

Így 1958-59-ben a maribori rádió (amely korábban maga is a stájerországi rádió regionális adója volt) fiókrádiója, a muraszombati is elkezdte működését. A muravidéki magyar nyomtatott sajtó elindításához hasonlóan a muravidéki rádiózás kibontakozása is hosszabb időt vett igénybe. Ennek okai nem annyira technikai jellegűek voltak, mint inkább személyiek, a szakképzett munkaerő és az újságírók hiánya. A Vajdaságból érkezett segítség, a hazai káderek szükséglet kielégítésére a munkatársak a szabadkai tanárképzőben vagy a muraszombati tanítóképzőben gyorsstanfolyamot végzett tanítógárda soraiból kerültek ki.

Bár alapítója az állam volt, a 60-as évek végén a községi szervek jobbnak látták, hogy finanszírozása a kisebbségi kormányhivatal hatáskörébe kerüljön. A Muravidéki Magyar Rádió (MMR) megalakulásáig, (amely a Szlovén RTV kereteiben működik ma is), a média privatizálására szakosodott vállalat, a Podjetje za informiranje volt a tulajdonosa.

Így a *Pomurski vestnik*, a *Népújság*, a szlovén és a magyar nyelvű rádióműsor szerkesztősége, ahogy kiadóvállalata az új, önálló intézmény is (Újság- és Rádiós Tevékenység Intézete, később „Podjetje za informiranje”), a rendszerváltás tájékán céggént működött. A *Népújság* 1967-től 1993-ig e munkaszervezet kiadásában látott napvilágot.

A '80-as években a lap „tartalmi és társadalmi célkitűzései” is megegyeztek a szlovén nyelvű lapokéval, legfőbb feladatának pedig „az öngazgatású szocialista társadalmunk fejlődésének a kreálását” tartotta. „Az oly sokat emlegetett nyelvmegőrző szerepnek is csak részben tudott eleget tenni, a politikai frázisok és a steril ideológiai terminológia miatt, nem beszélve a tömérdek nyelvi botlásról és dagályról, körülírással túlbonyolított fogalmazványokról” – áll az egyik ritkaságszám-ba menő sajtótörténeti írásban. A nyelvművelés terén is csekély eredményekkel büszkélkedhetett a lap, de az ízlés és az identitásfejlesztés terén sem mutatott nagyobbakat. Elemző kritikát, glosszát vagy esszét szinte alig találunk az akkori *Népújság* hasábjain. A legértékesebbek talán a közművelődéssel foglalkozó írások voltak, ezek is legtöbbször csupán dokumentumértékük miatt érdemelnek figyelmet. A *Népújságnak* a hetvenes évek végén a felelős szerkesztővel együtt nyolctagú újságírógárdája volt. A nemzetiségi sajtó eredményessége nagymértékben attól függött, hogy az újságot az illető nemzetiség – a többségi nemzet támogatásával, az anyavállalat óvó-örökdő pártfogásával, de befolyásmentesen – miként készítette. Ez a sok szempontból „bizonytalan” időszak 1993-ig tartott, a lendvai székhelyű Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet megalakulásáig.

A lap Lendvára költöztetése azonban csak az újságírók, jobbára a lendvai munkatársak munkájának megkönnyítését szolgálta, az igazgatóság és a kiadóvállalat továbbra is Muraszombatban maradt. Így a régi vezetés – Varga Sándor főszerkesztő nyugdíjba vonulása – után az utódlás kérdése már korántsem volt egyértelmű a lap és a rádió „fél-függetlenségét” illetően. A hetilap és a rádió egy házban, a muraszombati iroda fenntartásával két házban működött, s a fiatalabb munkatársi gárdát foglalkoztató rádió külön utakon kezdett járni. A *Népújság* új felelős szerkesztőjének kiválasztása körüli nézeteltérések azonban tovább mélyítették az újság és a rádió szerkesztősége közötti szakadékot.

2.1. A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet megalapítása – a függetlenedés útján

A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet (MNTI) 1993. július 1-jén jött létre, s a teljesen újjáalakult, Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Közösséget jegyezték alapítóként. Utób-

bi mára, az időközbeni közigazgatási átszervezést követően, Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösségre módosult, mely csúcsszervezetből és 5 községi szervként, öt kisebb járási funkcióval bír, a többségi nemzet által alapított önkormányzati státust élvező kisebbségi státussal bíró szervből áll. A *Népújság* kiadója napjainkban is a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet, vezetője Tomka Tibor igazgató, a lap felelős szerkesztője Király Meszelics Jutka.

Az 1956-ban indult lap 1994-es újjáalapításakor az irányítást Cár József igazgató és dr. Bence Lajos főszerkesztő vette át. Ezzel új korszak kezdődött a nemzetiségi tájékoztatás történetében a Muravidéken. Voltaképpen csak innentől lehet számítani a „független” magyar sajtó és újságírás újabb történetét, hiszen addig a muraszombati szlovén sajtó jelentős befolyással bírt, azáltal, hogy főleg a vezetői helyekre, lojális (s ezzel együtt befolyásolható) embereket, az intézményi pártapparátusnak is megfelelő „kádereket” helyezett. A *Népújság* alapítója tehát a muravidéki magyarság csúcsszervezete, a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önkormányzati Közösség lett. Az intézet megbízott igazgatója *Cár József* 4 évig, megbízatása lejártáig, 1997 júliusáig látta el feladatát. A *Népújság* megbízott felelős szerkesztője, dr. *Bence Lajos* volt, aki egyben a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet igazgatója is lett. Az *önállóság felé* című vezércikkében 1993. július 9-én (XXXVII. évf. 27. sz., címlap) így írt az akkori eseményekről: „A társadalmi élet minden területén történő mozgások, változások a nemzetiségi sajtót is megérintették. A rendeletben kiadott kötelező, a sajtóorgánumokra is kiterjeszhető privatizálás a muravidéki magyar nemzetiség körében nem aratott osztatlan sikert. Nemzetiségi jellegű sajtóról lévén szó – valljuk be őszintén – ez igen furán nézett volna ki. Később a »minden áron privatizálók« is elálltak eltökélt szándékuktól, a keserű szájját azonban már nem lehetett édesre változtatni. A nemzetiség magára találásának egyik kézzel fogható jelenségéről kezdtek beszélni az egyik oldalon. Természetesen a »szakma« mindent megtett, hogy megvédje az »újságírói autonómiát«, a szólásszabadságra – a demokrácia »alapkövére« – hivatkozva. Garancia lehet rá az önálló sajtóintézet megalapítása és a függetlenített magyar sajtó.”

Az önálló magyar sajtóintézet megalapítása nemcsak ajánlatos volt, hanem egyenesen szükségszerű is – ez volt a véleménye Varga Sándor korábbi főszerkesztőnek, aki közel 3 évtizedig állt a *Népújság* élén, mint „ideológiai vezér”. S bár a nemzetiségi sajtó privatizálási folyamata számos problémát és nehézséget vetett fel, sok vitát kavart, neki is az volt a véleménye, hogy egy politikailag független, az állami költségvetési pénzekre a továbbiakban is nagy mértékben támaszkodó központba kellene tömöríteni a magyar média vitális erőit, a nagy nehézségek árán, de a fiatalításon is átesett, részben átképzett „káderállományt”. A szlovén sajtóban ekkor támadássorozat, sajtóhadjárat indult, amely a muraszombati Tájékoztatási Vállalat (anyagi) érdekeit féltette, felvetve az állami támogatás esetleges megvonását is, holott ez a támogatás biztosította a kisebbségi sajtó anyagi függetlenségét is.

A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet önállósulásával több jogot és szabadságot kapott. Az olvasók az új intézettől azt várták, hogy pártatlan legyen, és az itt élő magyarság érdekeit képviselje. Természetesen sokkal jobb lett volna, ha ez az önállósulási szándék előbb ért volna célt, különösen, hogy ezek a folyamatok más nemzetiségi területeken is lezajlottak. Az új szemléletet és „nyelvi és tudatbéli” megújulást is hirdető, a szocialista idők örökségével és a „testvériség-egység” kiüresedett szellemiségével végleg szakító lap régi, már bejáródott és márkajelként ható nevét is felvállalta.

Második mandátuma kezdetén Tomka Tibor igazgató a fejlesztési pénzek elmaradásával, a „jogi űrben” tengődéssel indokolta a muravidéki magyarok tájékoztatási problémáit. S bár gazdáltságról nem beszélhetünk, hiszen a lap kiadásának a költségvetése továbbra is stabil, de a fejlesztésekre, továbblépésre ebből már nemigen futja. A „jogi űr” tényét pedig azzal magyarázta, hogy „sem közintézmények, sem a médiaházak szabályai (igazából) nem alkalmazhatók esetében”. A problémát illetően nagy reményeket fűz(t)ünk az általános nemzeti-ségi törvény elfogadásához, mely „rendszerbéli” megoldásokat kínál, az összes nemzetiségileg fontos területre vonatkozóan, jogi és költségvetési kötelezettségekkel. (Ennek elodázásával Göncz László parlamenti képviselő közel 10 éves munkájának törekvései esnének kútba.) Annak ellenére, hogy az elmúlt években tapasztalható fejlődés „az alkalmazottak anyagi megbecsülése” (bérek-juttatások) területén, ezek még mindig elmaradnak az átlagbérektől, s továbbra is csak bízni tudunk az állami költségvetési támogatás növelésében. „Lehet, hogy külső szemmel ez nem fontos szempont, de a meglévő káder megfelelő megbecsülése nélkül csak nehezen képzelhető el a fejlődés, nem beszélve az esetleges fiatal pályakezdők megszerzéséről” – írta Tomka.

Az új mandátumra vonatkozó elképzelései között Tomka Tibor igazgató a *Népújság* elsődleges feladataként a hetilap rendszeres megjelenését és hagyományos, postai úton való terjesztését tekinti. A lapnak az öntudati tényezők megerősítése, a kisszámú közösség asszimiláció elleni harca is egyre fontosabb feladatává válik. Jelenlegi nyelvi szintje az „elvárások” szerint kielégítő, bár a „kollektíva” szakmai-nyelvi képzése a továbbiakban is esedékes. A lap fenti célkitűzései mellett az információs kapcsolatépítés terén való tájékozódás, a nemzeti összetartozás, valamint az összmagyar értékek és a nemzetstratégiai kérdések területén való eligazodás erősítése szerepel. Az éppen aktuális, innovatív reform területéről a *Népújság* nyomtatott verziójának megújítását és az internetes verzió felújítását-frissítését, a tartalmak „több digitális platformon való megjelenítésének” a feladatát említette az igazgató. Ezt, az újság jövője szempontjából döntőnek nevezett feladatot azonban csak „kiegészítő, fiatal káderrel” lehet realizálni. A további tervek között a *Népújság* nyomtatott és internetes verziójának kétváltásztása is szerepel. A nyomtatott újság a hagyományosan „hetilapos” cikkek, tematikus összefoglalók és háttéranyagok, az internetes verzió pedig a napi friss hírek, fotóriportok és videóanyagok közzlésére összpontosít. Mindehhez természetesen pénzeszközökre van szükség, amelyeket nehéz lesz megszerezni, tekintettel arra, hogy csak rendszerbéli finanszírozással oldható meg mindkettő, a nyomtatott és az internetes verzió párhuzamos működtetése.

A további aktuális kihívások is az internet és a digitális felületek ügyének körébe tartoznak. A hetilap 2008-ban került fel a világhálóra, www.nepujasg.net honlappal. Ennek megújítása sem tűr halasztást – amennyiben sikerül pénzeszközöket találni a napi frissítésű honlaphoz. Az eddigi simítások mára a szükséges „felülépítést” is indokolják, amit eddig belsősen, a technikai szerkesztők munkaátrendezésével oldottak meg.

A lap megjelenése a világhálón egy nap késleltetéssel történik, a „Népújság-online” rovat pedig napi frissítéssel közöl rövid híreket. Ez azonban mára elégtelennek tűnik, bár a látogatottság évről évre növekvő tendenciát mutat. A nyomtatott sajtó visszaszorulásával az olvasók, főleg a fiatal populáció véleménye fontos a lap „virtuális előfizetőinek” megtartásában, a tájékoztatási igények növekedésének kielégítésében, az új generációk naprakész világhálós tájékoztatásában.

2.2. A magyar nyelvű rádió és a magyar nyelvű tévé intézményrendszerének építése az új szlovén államban

Egy korábban a médiáról írott dolgozatban e sorok szerzője a sajtónak és az elektronikus médiának megkülönböztetett szerepet szánt a nemzeti tudat formálását és a „kritikus tömeg” szintjére süllyedt közösség megmaradását illetően. A kiindulási alap az volt, hogy az iskolájától (magyar oktatás helyett kétnyelvű iskola) és templomától (magyar nyelvű igehirdetés hiánya) is megfosztott közösség az említett intézmények steril és kevésbé kisebbségbarát gyakorlata miatt, a függetlenebb sajtó és média, valamint a nemzeti kultúra új hajtásainak elültetésével (népzene, néptánc, hagyományörzés stb.) a kulturális intézmények felé fordul, ezek lehetnek a megmaradás elősegítői, hosszú távú hordozói. A megfelelő tömegtájékoztatás persze mástól is függ, a fentiekkel összhangban, mint például az anyagi és még inkább a személyi feltételek. Főként az utóbbi szabta meg hosszú távon a magyar rádiózás és tévézés sikerességét, nem egy esetben sikertelenségét.

Egy azonban bizonyossá vált, a tengeremelléki olasz média az őshonos kisebbségeknek kijáró többletjogokra apellálva, a több tagköztársaságra oszló közösségben, anyaországi támogatás tekintetében is összehasonlíthatatlan előnyökre tett szert a magyar, jobbra „képzetlen” politikusokból álló, tisztségviselői állásokat betöltő, jogászai végzettségű, újságíró-szerkesztő és más társadalmi szférában elhelyezkedő magyar nemzetiségű „aktivistákhoz” képest. Tény és igazság, hogy a szlovén politikai elit 1959-60 táján a jószomszédi viszonyok alakulására is nagyobb hangsúlyt fektetett. A nyugati orientáltság pedig a titói politikának is egyre fontosabb elemévé kezdett válni. Ezt használta ki a számarányaiban csekélyebb, de jóval képzetlenebb tengeremelléki olasz kisebbségi elit, amely a nyelvi egyenjogúságot is szavatoló 1946-os alkotmányi jogok mellett kisebbségi „különjogokat” kezdett emlegetni. „Mérőföldkőnek tekinthető az alkotmányos jogok fejlődése és a kisebbségnek nyújtandó „különjogok” tekintetében az 1974-es alkotmány. A nyelvi egyenlőség mellett a sok szempontból a Szlovén Köztársaságot »államiság« kompetenciáival felruházó aktus, a kisebbségi lét vitális területeire – úgy mint az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás, az anyaországgal való kapcsolattartás – állami költségvetési kötelezettséget irányoz elő. S ami még ezen is túltesz, az őshonos kisebbségek különjogainak a védelmére, nemzetiségi alapon, amolyan politikai „védőháló” gyanánt, az „oktatási-művelődési érdekközösségek létrehozásának a lehetősége, a nemzeti szimbólumok használatának a joga” – olvassuk az egyik összefoglalásban.

A szuverén államalakulat első, 1991-ben elfogadott alkotmányában tovább bővül a „nemzeti közösségeknek” adható jogok palettája, így pl. az egy-egy garantált parlamenti képviselői hely, a nyelvhasználati jogok terén pedig a „nemzetiségileg vegyesen lakott területen” a magyar nyelv „hivatalos nyelvi” státust élvez. Kétnyelvűek a helységnevtáblák, feliratok, a helyi közigazgatásban a nyomtatványok magyar és szlovén nyelven is elérhetőek, a kisebbség képviselői identitásuk megőrzésére szervezeteket, sajtó – korábban elképzelhetetlennek tartott – nemzetiségi (nemzeti) alapon szerveződő intézményeket hozhatnak létre stb.

Ezek az intézmények, később éppen kulturális, illetve tájékoztatási előtaggal, a rendszer-váltást követő időszakban a helyi önkormányzatok megalapításának mintájára, nemzetiségi önkormányzati közösségekként, önkormányzati jelleget kaptak, s a csúcsszervezet finanszírozásához hasonlóan a szlovén költségvetési pénzekből gazdálkodhatnak, irodákat tarthatnak fenn, alkalmazottakat foglalkoztathatnak. A Kárpát-medencei kulturális ernyőszervezetek a

lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet mintájára később Zentán, Dunaszerdahelyen és Beregszászon hoztak létre hasonló intézményt.

2.3. Állami támogatás, függetlenségi dilemmák

A fentiekből látható, hogy a kezdetekben igencsak nehezen alakult a magyar nyelvű tömegkommunikáció ügye, hiszen ha csak a nagyobb horderejű, költségesebb felszereléshez, szórásai költségekhez és infrastruktúrához kötött elektronikus médiát vesszük figyelembe, a komolyabb állami támogatás ellenére is két teljes évtized választja el egymástól a rádió és a tévé indulását. A munkatársak toborzása azonban az újságíró kollégák segítő közreműködésével könnyebben ment. Így 1958 novemberében a Muraszombati Rádióban magyar nyelvű rádióadásra került sor. A hét négy napján sugárzott félórás műsorban a legfontosabb tájékoztató jellegű műsorok kaptak helyet, a vasárnapi, csaknem teljes órás műsorban pedig zenés üdvözetek. A következő 20 évben alig változott a műsorstruktúra, de a sugárzási időtartamban sem történt változás. Mivel a rádió munkatársai – zömében csekély tiszteletdíjért – a *Népújság* munkatársai is voltak, az a helyzet adódott, hogy a heti öt megjelenéssel gyors, és az aktualitásban verseny nélküli hírközlésével, a *Népújságnak* komoly konkurenciát kezdett jelenteni. Így a 60-as évek végén szükségessé vált a két szlovén sajtóorgánum muraszombati szlovén vállalatától való leválasztása és Lendvára hozatala. De évek teltek el, amíg a lendvai rádióstúdió megépült, s ezzel a műsoridő az eddigi napi fél órától egy órára bővíthetett. A megörökölt, használt stúdió-berendezés és -felszerelés azonban a 80-as évek elejére teljesen elavulttá, s a hullámhossz ügye is aktuálissá vált. A köztársasági szervekkel való hosszabb huzavona után, 1991 februárjától a nevében is megújult Muravidéki Magyar Rádió (MMR) új stúdió-felszereléssel, új hullámhosszon sugározta műsorát. A heti hat óra műsoridő napi 5 és fél, vasárnapi 7 órára bővült, 1993-tól pedig napi 7 és fél órára. A rádió és a magyar kisebbségi tájékoztatás ügye a muraszombati Tájékoztatási Vállalattal való végső szakítás után, 1996-ban „megnyugtató” szervezeti keretek közé került, a központi Szlovén RTV-hez való csatlakozással.

Voltaképpen az adott pillanatban, kihasználva az RTV hatásgyakorlását és központosító törekvéseit, ez volt a legkézenfekvőbb stratégiai húzás, mely a privatizációs útra lépő média-vállalattól való megválás lehetőségeként kínálkozott a magyar közösség számára.

Szúnyogh Sándor programigazgató kinevezésével, a magyar sajtó- és médiaközpont ügyének elnapolásával, a viszonylagos függetlenség megvalósulni látszott a magyar rádió és a tévézés új szakaszában. Egyúttal új együttműködés indult el az addig – az esetleges „külső beavatkozástól” tartva – tabuként kezelt magyar rádió- és tévékapcsolatok kialakításában és eredményes fejlesztésében. Szúnyogh Sándor, a korábbi tévés kapcsolatokat kihasználva, mind a szlovén, mind a magyar nyelvű rádiózás, de leginkább a semmiből való stúdióteremtés nagy munkáját is elvégezte, nem szólva a munkatársak és a technikai személyzet (felvételező és vágó, valamint riporter-újságíró) beállításának feladatáról. Korai halála óriási veszteség volt a televíziózás ezen, korai szakaszában, hiszen mindeneként vette ki részét a munkából, szervezett, lóttott-futott egész nap, s közben alig győzte semlegesíteni az egyes munkatársak áskálódó-rosszindulatú-gáncsoló magatartásából származó kártékony tevékenység romboló hatását.

Az igazgató korai halála után megárvult helyét 1998-ban dr. Halász Albert vette át. Vezetése alatt megépült az új Magyar Nyelvű Műsorok Stúdiója, mely 2004 szeptemberében a szerkesztőségek közötti egység kérdését csak részben szilárdította meg.

A stúdióépítő, a szerkesztőségépítés terén a jobbára képzetlen fiatal és a nyugdíjas korhatárhoz közelítő újságírógárda egységes szerkesztőséggé való kovácsolása miatt szerényebb sikereket tudhat maga mögött. E – sok szempontból politikailag is ingatag korszak – az új stúdióépítést is mellékvágányra helyezte. A Szlovén RTV és a kormány közötti ping-pong politikának, Pozsonc Mária országgyűlési képviselő szemfülességének köszönhetően, a korábban a jugoszláv állam széthullását megelőző időszakban a szövetségi kormányfői tisztséget is betöltő Janez Drnovšek halálával, pénzügyminisztere, Anton Rop kormányfői terveket kezdett szövögetni. Ezt használta ki Pozsonc Mária magyar országgyűlési képviselő, aki elérkezettnek látta az időt arra, hogy a lendvai stúdió ügyét újra felmelegítse. Anton Rop, a magyar szavazópolgárok voksainak megszerzését, a korábbi, az RTV és a kormány közötti makacs ellenállás feloldásaként, a magyar szavazópolgárok voksaira számítva, engedményeket tett, hogy a 2 millió eurós beruházást támogatásáról biztosítsa. Az összeg elégségesnek bizonyult az ingatlanvásárlásra, a rádió- és tévés stúdióhelyiségek, valamint az új irodahelyiségek és szerkesztőségi szobák kialakítására. A vadonatúj digitális technikán alapuló berendezések megvásárlásával a lendvai RTV Stúdió Közép-Európa egyik legjobban felszerelt stúdiója lett. Az igazgató megbízatásának lejártával, a politikai nomenklatúra váltással Halász Albert újabb kinevezése elmaradt.

2.4. A jelen felé: a média helyzetének alakulása 2004-után

Az elmúlt 15 évben pedig valóságban is a régió rádiójává vált az MMR: hallhatósága ugyanis a zalai–vasi térség mellett a stájerországi székhelyig terjed ki. Emellett fontos szerepet tölt be a határ menti régi gazdasági kapcsolatok elmélyítésében, a kulturális és politikai együttműködés kiszélesítésében a Muravidék és a határ menti dunántúli régió megyei között. A digitalizált stúdió-felszerelés a hirdetési és reklám-lehetőségek tökéletesedését is eredményezte. A vezetés a fiatalok képzésére, a vágó-montázsoló és a felvételezési stúdiótechnikákra és a szakkáder nevelésére is nagy hangsúlyt fektetett.

A magyar nyelvű muravidéki tévészés – a fentiekből kitűnik – hasonlóan rögzös utat járt be, mint a háború utáni sajtó, illetve a vele párhuzamosan kialakult rádiózás. Az első magyar nyelven sugárzott „hazai” készítésű adásra, húsz évvel a magyar nyelvű rádiózás után nyílt lehetőség 1978 őszén. A szerkesztőség kezdetben Ljubljában működött, majd Mura-szombatban volt, s csak 1992-ben, a kísérleti jelleggel felállított stúdióval került Lendvára. A kezdeti kétheti, majd heti félórás műsorrendet mára heti négy félórás váltotta fel. A jelenlegi felelős szerkesztő, Magyar Lovrić Mirjana az igen változatos, a populáció egészére kiterjedő, fiataloknak is szóló műsorrácsból a szórakoztatás, tájékoztatás és ismeretterjesztés-kultúra követelményének eleget téve, a következő négyet emelte ki. Hidak-Mostovi: legnagyobb mértékben a nemzetiségi politika, a nemzetiségi kultúra, az oktatás és a hagyományörzés területe, a gazdaság, a mezőgazdaság és környezetvédelem jelenik meg benne. A szerdánként sugárzott műsorban a következő rovatok szerepelnek: Gazda(g)ság, Magvető, Egészségünkrel!, Iskolapad és Emlékezünk... A pénteki műsorban pedig két rovat, a Köztünk élnek (portré) és a Hagyományörző a hagyományörzés területét járja be, a hagyományápoló közösségek tevékenységeit, rendezvényeit követi nyomon.

Vendégem címmel olyan, a Muravidékről elszármazott személyiségek teljes körű bemutatását tűzte ki célul, akik a szűkebb vagy tágabb környezetükben, Magyarországon vagy

máshol értek el látványos eredményeket, szakmai sikereket. Emellett olyan személyiségeket is bemutatnak, akik a „kétnyelvű területen” letelepedve mutattak fel sikereket a két nép barátságát, együttműködését illetően.

A Nagyító alatt című műsor „elmélyült elemzésnek” veti alá a helyi élet gazdasági vagy kulturális vonatkozásait.

A Kanapé címmel sugárzott műsorban elsősorban a fiatalok életvitele, szokásai és az őket érintő témák kerülnek bemutatásra. Benne magyar, külföldi és szlovén együttesek is szerepelnek, a Zenevilág című rovat pedig hozzájuk kapcsolódó videoklipekkel egészül ki. A Divatsarok szlovén és magyar divattervezőket, trendeket és stílusokat mutat be.

A Pitypang című gyermekműsor a legkisebbeknek, tehát az óvodásoknak és az alsó tagozatos általános iskolás tanulóknak szól. A szórakoztató-oktató jellegű műsorban a gyerekek a stúdió falai között, Makk Palkó manóval beszélnek meg „ügyes-bajos” dolgaikat. Stúdión kívül pedig „élőben” is sok mindent megtapasztalhatnak és kipróbálhatnak.

2.5. Munkaügyek, felszereltség, szervezethez, perspektíva 2016 után

A Szlovénia egész területére sugárzott, feliratozott műsorok a magyarság örömeinek és gondjainak bemutatásán, anyanyelvi tájékoztatásán kívül „közvetett” szerepet is felvállalnak: képet adnak a Szlovéniában élő magyar nemzeti közösség életéről, eredményeiről és problémáiról a többségi nemzet számára. Ezen kívül a Kárpát-medencében kiépülő koprodukciós együttműködésnek is fontos láncszemei kívánnak lenni, ahogy a magyar nemzetiség életét befolyásoló gazdasági és politikai eseményeknek is fokozott figyelmet szentelnek a jövőben is.

A lendvai tévétúdió közszolgálati jellegű, státusát tekintve állami intézmény, szervezetenként a Szlovén RTV központ önálló magyar adója. A napi műsoridő 0,28 óra, heti időtartamban 1,84 órában sugároz országos lefedettségben magyar nyelvű műsorokat. Fő célkitűzései a tájékoztatás, a kultúra és a tudományos ismeretterjesztő és szórakoztató jellegű műsorszámok mellett a magyar identitás megőrzését szolgáló műsorblokk összeállítása, közvetítése, az aktuális táji sajátosságok, néprajzi, turisztikai értékek és a táj kulturális nevezetességeinek a feltérképezése, az egyesületi munka követése képen és hangban. De a fontosabb egyházi és civil kezdeményezések, a szociális intézményrendszer híreinek közvetítése és újdonságainak bemutatása is.

Mindezt a magyar nyelvű rádiózás 50, a magyar nyelvű tévzés 30 éves évfordulója kapcsán a tévé- és rádióműsorokért felelős vezérigazgató-helyettes, Zver Ilona, valamint Magyar Lovrič Mirjana és Végi József főszerkesztők által jegyzett kötetben záróképpen így foglalták össze: „A lendvai Magyar Műsorok Stúdiója műsorkészítési és szervezethez szempontról a Szlovén RTV Közintézmény autonóm egysége, amely szervezethez szempontról a Maribori Regionális RTV Központ-hoz tartozik. Keretében a magyar nyelvű rádióműsorok és a tévé-műsorok egysége tevékenykedik a legkülönbözőbb újságírói-riporter és műszaki-művészeti munkakörökben, a legkülönbözőbb műsorok előkészítésében és elkészítésében. A rádió esetében a tájékoztató tartalmak mellett a művelődési, oktatási, szórakoztató, ifjúsági és vallásos műsorok, a tévé-műsorok egységén belül pedig az oktatási, a sport- és dokumentumműsorok szerkesztősége mellett a művelődési, művészeti, ifjúsági és gyermekműsorok szerkesztősége egészíti ki a tájékoztatási jellegét.”

A tévétúdió pályázati pénzekből több dokumentum- és portréfilm készítésében is szerepet vállalt, így pl. legutóbb az alsólendvai Kultsár György prédikátorról, korábban pedig

Laubhaimer Oszkár lendvai jegyzőről készített portréfilmet, de jelentős a saját erőből létrehozott, *Muravidéki lakodalom* című, néprajzi érdekességeket felvonultató film is, s ennek folytatásaként a „Lakodalom lesz a mi utcánkban” című videó-produkció.

Továbbra is gátja lehet a kitzűzött célok szerinti működésnek a közszolgálati RTV szigorú, múltból öröklött „fegyelmezettsege”, a kereskedelmi adókhoz hasonlóan, a behódolás a kormány és a pártok által szuggerált tendenciózus magatartás követése és a túlzott lojalitás hangsúlyozása. A muravidéki (szlovéniai) magyarság jövőjét illetően, egyik médiavezető sem felejtette el kifejteni az anyaországi támogatások fontosságát, melynek korábban az infrastruktúra kiépítésében volt fontos szerepe, az utóbbi időkben pedig a fenntartható „fejlesztésben”. Az internetes megjelenés csak egy bizonyos réteg médiafogyasztójára van hatással, s az olvasói-előfizetői tábor számbéli alakulására. A Gutenberg által terjesztett írott és nyomtatott szó az idősebb korosztály körében továbbra is közösségépítő szerepkörű, a sorsközösség és az összmagyar viszonyrendszerben való gondolkodás alakítása terén.

A rádió és a televízió igazgatóival, felelős szerkesztőivel nemrég készített felmérés, a 2016-os állapot óta alig mutat változást. A Szlovén RTV Magyar Műsorok Stúdiójának Lendván ma 25 rádiós és 22 tévés főállású munkatársa van. Az ötvenfős „kollektíva” 3 fős vezetői-igazgatási személyzete a vezérigazgató-helyettessel, a technikai dolgokért felelős igazgatóval, valamint egy szervező-koordináló titkárral egészül ki. Ezzel párhuzamosan a maribori regionális stúdió mellett a lendvai magyar műsorok stúdiójának a pénzelése is a ljubljanai központi, a közpénzek elosztásának szigorú felügyelete alatt történik. A vezetők a hazai és külföldi finanszírozást illetően inkább elégedetlenek, mint elégedettek a finanszírozás mértékével, s az elkövetkező évekre sem jósolnak nagyobb változást. Az anyaországi támogatást a továbbiakban is szükségesnek tartják (Bethlen Gábor Alap), ennek köszönhetően saját produkciók, játék- és dokumentumfilmek készítésére is módjuk lenne. Az 58 négyzetméteres stúdióhelyiséggel, 400 négyzetméteres szerkesztőségi irodai munka- és irodaterülettel, digitális-professzionális felvő és vágó felszereléssel, saját ingatlanvagyonnal rendelkező, a műsorszolgáltató szempontjából önfenntartó stúdió jelene talán irigylés méltó a Kárpát-medencei kisebbségi magyar médialehetőségek ismeretében. A tévéstúdió a 2020-as évi tervében heti négy félórás magyar nyelvű, szlovén feliratozású műsor elkészítése és sugárzása szerepelt. „Mivel valamennyi adásunkat a Szlovén Televízió egyes csatornája sugározza, a témák kiválasztásánál arra törekszünk, hogy az elsődleges célközönségünk mellett megszólítsuk velük a Szlovén Televízió összes nézőjét. A műsorrácsban, s a fejlesztést illetően a 2020-as állapotokhoz viszonyítva alig tapasztalható változás. Ez utóbbi keretében a rádió és a tévé stúdióinak a belső felújítása várható, de a járványhelyzet miatt ez is késni fog” – nyilatkozta Zver Ilona, a stúdió vezetője.

3. Az olasz és a magyar kisebbségi műsorok helyzetét befolyásoló újabb politikai tényezők

A kormány mellett működő Nemzetiségi Hivatal igazgatója, dr. Stane Baluh a költségvetés tárgyalása kapcsán a Nemzetiségi Bizottság problémafelvető gyűlésén¹³ elmondta: a kisebbségi

13 A Nemzetiségi Bizottság 2019. évi gyűlésén elhangzottak szerkesztett változata. A helyzet azóta sem változott, kivéve, hogy az új RTV tanácsának az összetétele a kormánypárti képviselőkkel az egyensúly felé közelít, s új vezérigazgató-választást írtak ki.

ségi médiaközpontok a 2020-ra tervezett összeget 50 ezer euróval léphetik túl. Ezen – kimondottan – a Koperi Stúdió kérésére történő kiegészítés politikai akaratból teremtődött meg. Ezzel azonban – így a szakember –, az RTV autonómiájába való beleszólás is megtörténik, ami eredendően egyik félnek sem szándéka. Ezért a főigazgatóval egyetértésben olyan kérdések is felmerülnek, mint az előfizetői díj növelésének ügye. Az igazgató emlékeztetett a több alkalommal elindított, általános elemzés szükségességére, amelyben a jelenlegi állapotokat is tisztábban lehetne szemlélni. Ezek között a modernizáció, a programfrissítés kívánkozik az első helyre, amit az eddigi RTV-s vezetés és programtanácsok csak ad hoc jelleggel kezelte a helyi szintű (kisebbségi) tévéstúdiók problémáival együtt.

Tamara Vonta, a Kulturális Minisztérium médiával foglalkozó főigazgatóság képviselője, a szólás- és a véleménynyilvánítás szabadságának biztosítása, a valós és teljeskörű tájékoztatásra törekvés mellett a médiaközpontok fejlődésének ügyét is döntő fontosságúnak nevezte. Ugyanakkor az Európai Tanácsban napirenden lévő, *Utolsó kiáltás* címmel zajló tanácskozásra való utalással, a hosszabb ideig az újságírói pályán tevékenykedő főigazgató olyan széleskörű összehangolt cselekvési program létrehozását sürgette, mely kormányközi viszonylatban is égetően fontos minden minisztériumi tényezőnek. A helyzet fontosságát kiemelendő, hangsúlyozta: a média nélkül maradás az ország szuverenitásának az elvesztését is jelenti egyben. A történelem legnagyobb transzformációja zajlik napjainkban, s meg kell értenünk, hogy a média ügye már régen nem csupán pénzügy. A fiatalok és kevésbé fiatalok ugyanis olyan platformokhoz nyúlnak nagy számban, ahol a jogi-törvényességi alapokat sem sikerült megteremteni. A szlovén nemzeti médiaterről ugyanis már régen nem beszélhetünk, de az uniós utasítások késedelme miatt egyre égetőbbé válik a szabályozás az újságírói hivatás, a kiadóházak és média-központok igazgatása, a médiafelületek meghatározása, és következtésképpen az újságírói autonómia és sajtószabadság megvalósítása területén. „A közélet és média eme orgánuma sohasem volt annyira fontos »az ország létezését« illetőleg, mint éppen most. Erre a kultúrszférában már tapasztalatot szereztünk, de azt szeretnénk, ha határozott intézkedések történnének, így a készülő RTV-törvény időszakában, ahol máris óriási a lemaradás. S azt sem értjük, mire való az időhúzás a taglétszámot és a leendő tagok intézményi elosztását illetően” – mondta a biztos.

3.1. Az Olasz–magyar Nemzetiségi Bizottság újabb megállapításai

Az évente egy-két alkalommal ülésező, nemzetiségi problémák orvoslására felállított bizottság (elnöke Horváth Ferenc, magyar nemzetiségű országgyűlési képviselő) az olasz közösség kezdeményezésére hívta össze nemrég a sok vitát tisztázó, a témában érdekelt intézmények és a parlamenti pártok képviselőit.

A Koperi Rádió – Radio Capodistria – már évek hosszú sora óta munkatárs-problémával küzd. Tudjuk, hogy a folyamat nehezen visszafordítható, ez azonban nem csak jó szándék, de pénzügyi eszközök kérdése is. Hogy a probléma még nagyobb legyen, a sugárzás kérdése is akadályokba ütközik, a műholdas továbbítás pillanatnyilag nem funkcionál, mert a rádió és tévé az isztriai olasz nemzetiségű horvát területre is sugároz közszolgálati jellegű, informatív adásokat.

A 4D-s sugárzásra részben saját erőből, részben az olasz állam és a kisebbségi szervezetek összefogásának eredményeiből eddig is több millió eurót különíthettek el. Ebben a vonatko-

zásban a „szlovén előfizetők pénzére” való hivatkozásokat pedig egyenesen a „másság iránti” türelmetlenség egyik jelének értelmezte. Mint mondotta, az olasz kulturális, gazdasági stb. értékeknek a megmutatása a szándék azzal, hogy azok az egész olasz területen, nem utolsósorban az olasz anyanemzet tengeremléki részén is megjelenjenek.

Bači Zsuzsanna, magyar RTV programtanács-tagja a magyar tévéstudiót és a magyar műsorok sugárzását a kaderszükséglet szempontjából elfogadhatónak értékelte, de szerinte a műsorstruktúra bővítésére, új programok bevezetésére több eszközre lenne szükség. Kiemelte a rádiónál tapasztalható, pillanatnyilag még kielégítő szakkáder-állományt, de szólt a közeljövőben esedékes nyugdíjazásokról. Pótlásukat ösztöndíjazás bevezetésével lehetne megoldani, 4-5 munkatársról van szó, akik helyén a fiataloknak már most dolgozniuk kellene.

Horváth Ferenc összegzésében az RTV programtanácsában tapasztalható újabb kori fejleményekről elmondta: „Az RTV tanácsának tagjaként azt kell, hogy mondjam, nagyon nagy csalódásban volt részem egyes tanácsstagok furcsa megnyilvánulását, viselkedését illetően. Egyesek a magyar műsorokat egyszerűen törölték volna mindenféle magyarázat nélkül. Több becsmérő szó is elhangzott akkor, azóta az új igazgató normalizálta a két (koperi és mariborilendvai) regionális központ működését, a pénzeszköz sohasem elegendő, de néha már a pozitív hozzáállás is sokban segít. Az eszközök a következő évre biztosítottak, de több új felvételt is vártam a lendvai munkatársaktól. Így például mindenki előtt világossá kezd válni, hogy a fiatalok felületigényeit ki kell elégítenünk, s ez nem is annyira a nekik készített műsoroktól függ. Arról van szó, hogy az internetlehetőségeket is fel kell kínálni a fiataloknak ahhoz, hogy a magyar műsorokkal való azonosulásuk megoldódjék, hiszen ezeken a felületeken a megjelenés már szinte kötelező. S nemcsak az elektronikus médiának, de a *Népújságnak* mint nyomtatott sajtónak is előnyére válna egy jól működtetett honlap, mely a médiafelület bővítését jelentené. A lap online változatban is elérhető, de a frissítés kérdését nem tudták még kellőképpen rendezni. Egy közös honlap létrehozása is sokban segítene, s itt a fiatal ízlésnek megfelelő minőség és vizualitás kérdését sem szabad elfelejteni. A 12. órában vagyunk, hiszen itt a legnagyobb a »lemorzsolódás«, a fiatalok kevesebbet olvasnak, így a »vizuális alapú továbblépés« nem halogatható tovább.”

Az olasz stúdió problémája a magyar nyelvű rádiózás közeljövőben esedékes teendőit, kaderszükségletét is előrevetíti, ezért mindent meg kell tennünk, a szlovén kormánnyal is egyeztetve, hogy a problémán túljussunk.

Igor Kadunc, az RTV Slovenija vezérigazgatója válaszában utalt arra, hogy 2013-ban az Olasz Köztársaság visszamondta a műholdas sugárzás költségeinek a részbeni fedezését, ezeket 2016 óta a Szlovén Kormány (Nemzetiségi Hivatal) vállalta fel, 30-35 százalékos részarányban. Az RTV igazgatósága a műholdas sugárzás újbóli elindítását nem tervezi, hiszen úgy véli, hogy a szlovéniai rész e nélkül is fedve van. Viszont azokat a tartalmakat, amelyek az izsotriai horvátoknak, illetve az anyaországnak szólnak, nincs módjukban finanszírozni, mert törvényellenes cselekedetnek számítana.

Zver Ilona, a magyar műsorokért felelős főigazgató-helyettes a programfrissítéssel kapcsolatosan elmondta: két új rádióadást is terveznek, a tévéműsorok területén programfrissítésre, egy műsor (Vendégem) elhagyására kerül majd sor a jövőben. Ez kötelező is valamilyen módon, ha a műsorokat „élő organizmusként” fogjuk fel, amelyek állandó változást/kiegészítést igényelnek. Egyes adások elérve a csúcra, elfáradnak, ezért szükséges az állandó újítás. A vezérigazgató-helyettes szólt a gondokról is, melyek az olasz közösségi rádiónál már műsorkiesséssel, sok esetben fiatal diplomás szakkáder hiányával hozhatók összefüggésbe, s melyek a

Muravidéki Magyar Rádiónál is mutatkoznak. Ösztöndíj híján a fiatalok toborzása is nehézkes. Egy-egy területen való biztos helytállás (pl. sport, gazdaság, kultúra stb.) rovatvezető-szerkesztőként újabb tanulóéveket igényel és évtizedes, terepen szerzett gyakorlatot.

A 2020-as, gondosan, számarányokkal is alátámasztott munkaprogram és stratégiai tervben az általános tudatformáló nemzet- és nyelvmegtartó szerep, az események dokumentálásának feladata mellett kitételként szerepel a „szakmai alapelvek és programszabványok” felett örködő, tévénező és rádióhallgatók biztosával való kapcsolattartás, véleménynyilvánítási lehetőség.

Kadunc vezérigazgató a központi intézménynél jelentkező hiányt az előfizetői díj emelésével (ma a családi havi díj 12 euró, az egyéni pedig, nyugdíjasoknak is 4 euró) látja pótolhatónak. A „tévé-ház” költségvetése, közszolgálati intézet lévén, az állami költségvetési pénzek mellett a piaci tevékenységből (közvetítési díjak, reklám, hirdetések, szponzorok stb.) származó bevételekből és az előfizetési díjból befolyó összegekből is áll. De a pártok és az országgyűlés aktívabb részvételét is kiemelte a probléma kezelésében.

Nem hagyható viszont figyelmen kívül az a tény, hogy a „tévé-ház”-ban újabb létszámleépítéseket helyeztek kilátásba, amennyiben az igazgató az előfizetési díjemelését célzó számításait foganatosítani nem tudná.

3.2. Záró megjegyzések, összegzés

A fentiekből megállapítható: a szlovéniai magyar média a költségvetésből származó pénzekből tartja fenn magát. Csak így vonatkoztatható rá az „önellátó” jelleg. A hetilap esetében ez talán némi átláthatóságot is biztosít, s így a fenti, 90-es években megfogalmazott „szabad és független” igény is könnyebben megvalósítható. Az RTV kötelékeibe tartozó rádió és televízió pénzügyei már kevésbé átláthatók, s egyre kevésbé férnek be a nemzeti-közszolgálati jellegű gondolkodásba, gyakran kaotikus, a politikamentességet hangsúlyozó, de arra állandóan rázoruló, több más platformoknak is alávetett építményébe. A „szinten tartható” álláspontja a programbővítések és a fejlesztések ügyének sem használ. Az új „platformok” felépítése azonban a szakkaderek képzésének elhúzódása miatt, s az új internetes ablakok „nagyobb dinamikája miatt” évekig elhúzódhat. A „szólás és vélemény szabadságra” épülő magyar nyelvű internetes portálok ügye, bár a vélemények szabad áramlására és a kontrollszerepre specializálódás miatt kétségtelenül szükség lenne, s az előfizetők számának csökkenésével, a napilapnak elektronikus formában való megjelentetése is egyre sürgetőbbé válik.

S nem utolsósorban: a társadalmi kontroll szerepének az értelmezése, a jelenleg nemlétező, de a készülő médiatörvény alapszabályi értelmezésében a közösségi önkormányzati médiastratégia első pontja egyikében, a média megtartó szerepének a meghatározásán túl, a politikai célkitűzések mellett a média fölötti örökődést és a beleszólási-szabályozási „önkontroll” szerepet is tartalmaznia kellene. Így talán biztosítva lenne a szerkesztők és médiavezetők autonómiája is, mint alapvető követelménye a szabad sajtónak és a különböző médiumok autonóm működésének „többségben, kisebbségben” egyaránt.

4. A muravidéki sajtó és elektronikus média teljes regisztere

I. Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet: MNTI

A sajtótermék neve: Népujság, hetilap

Település: Lendava, Lendva

Utca, Házszám: Fő utca 124.

Honlapcím: www.nepujsag.net

E-mail cím: info@nepujsag.net

Telefonszám: 00386-2-5776-180

II. Tévéstúdió Lendva

Település: Lendava, Lendva

Cím: Kranjec u. 10.

Postai irányítószám: 9220

Honlapcím: www.hidak.si

E-mail cím: hidak.mostovi@rtvslo.si

Telefonszám: 00386-2-429-9700

III. Muravidéki Magyar Rádió (MMR)

Település: Lendava, Lendva

Cím: Kranjec u. 10.

Postai irányítószám: 9220

Honlapcím: <https://myonlineradio.hu/>

E-mail: mmr@rtvslo.si

Telefonszám: 00386-2-429-9700

5. További megjegyzések (kivonatok és státutum- részek)

A szlovén Alkotmány és törvényhozás néhány, a nemzeti közösségeket érintő passzusa, a közszolgálati rádió és televízió (RTV Slovenija) státusára és működésére, különös tekintettel a magyar nemzetiségi rádiózást és televíziózást érintő cikkelyek kivonatos ismertetésével.

5.1. A Szlovén Köztársaság Alkotmányának kisebbségekre vonatkozó részei

I. Általános rendelkezések

1. cikk Szlovénia demokratikus köztársaság.

2. cikk Szlovénia szociális jogállam.

3. cikk Szlovénia valamennyi állampolgárának állama, amely a szlovén nép tartós és elidegeníthetetlen önrendelkezési jogán alapul. Szlovéniában a hatalom a népé. Az állampolgárok a hatalmat közvetlenül és a választások útján gyakorolják, a hatalomnak törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalomra történő osztása alapján.

3a. cikk Szlovénia szuverén jogai gyakorlásának egy részét az országgyűlési képviselők szavazatainak kétharmados többségével ratifikált nemzetközi szerződéssel az emberi jogokat és az

alapvető szabadságjogokat, a demokratikus elveket és a jogállamiság elveit tiszteletben tartó nemzetközi szervezetekre ruházhatja át, valamint védelmi szövetségre léphet a fenti értékeket tiszteletben tartó államokkal.

Az előző bekezdés szerinti nemzetközi szerződés ratifikálását megelőzően az Országgyűlés népszavazást írhat ki. A népszavazásra bocsátott javaslat abban az esetben számít elfogadottnak, ha azt a választópolgárok az érvényes szavazatok többségével támogatták. A népszavazás eredménye az Országgyűlésre kötelező. A megtartott népszavazást követően nem írható ki népszavazás az adott nemzetközi szerződés ratifikálásáról szóló törvényről. Azon nemzetközi szervezetekben elfogadott jogi okmányok és döntések, amelyekre Szlovénia szuverén jogai gyakorlásának egy részét átruházza, ezen szervezetek jogrendjével összhangban alkalmazandók. Az elfogadási eljárás során a kormány folyamatosan tájékoztatja az Országgyűlést azon jogi okmányok és döntések javaslatáról, valamint az ezekkel kapcsolatos tevékenységről, amelyeket azokban a nemzetközi szervezetekben hoznak meg, amelyekre Szlovénia átruházta szuverén jogai gyakorlásának egy részét. Az Országgyűlés erről állásfoglalást hozhat, amit a kormány saját tevékenysége során figyelembe vesz. Az Országgyűlés és a kormány közötti, jelen bekezdésben szabályozott viszonyról a jelenlevő országgyűlési képviselők szavazatainak kétharmados többségével elfogadott törvény rendelkezik.

4. cikk Szlovénia területileg egységes és oszthatatlan állam.

5. cikk Az állam saját területén védi az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat. Védi és biztosítja az őshonos olasz és magyar nemzeti közösség jogait. Gondoskodik az őshonos szlovén nemzeti kisebbségekről a szomszédos országokban, a kivándorolt szlovénekről és a vendégmunkásokról, valamint serkenti kapcsolataikat hazájukkal. Gondoskodik a természeti kincsek és a kulturális örökség megőrzéséről és biztosítja a feltételeket Szlovénia összehangolt civilizációs és kulturális fejlődéséhez. A szlovén állampolgársággal nem rendelkező szlovének Szlovéniában külön jogokat és kedvezményeket élvezhetnek. Ezen jogok és kedvezmények fajtáit és terjedelmét törvény határozza meg.

64. cikk

5.2. Az őshonos olasz és magyar nemzeti közösség külön jogai Szlovéniában

Az alkotmány az őshonos olasz és magyar nemzeti közösségnek és ezek tagjainak biztosítja a jogot nemzeti szimbólumaik szabad használatára és arra, hogy nemzeti identitásuk megőrzése céljából szervezeteket alapítsanak, fejlesszék a gazdasági, kulturális és tudományos kutatói tevékenységet, valamint a tömegtájékoztatás és a könyvkiadás terén folytatott tevékenységet. A törvénnyel összhangban e nemzeti közösségeknek és tagjaiknak joguk van saját nyelvükön való nevelésre és oktatásra, valamint e nevelés és oktatás alakítására és fejlesztésére. Törvény határozza meg azokat a területeket, amelyeken a kéttannyelvű oktatás kötelező. Az alkotmány a nemzeti közösségeknek és tagjaiknak biztosítja a jogot az anyanemzetükkel és ezek országával fennálló kapcsolatok ápolására. Az állam anyagilag és erkölcsileg támogatja e jogok gyakorlását. Azokon a területeken, ahol e közösségek élnek, tagjaik saját jogaik érvényesítése érdekében önkormányzatokat alapítanak. Javaslatukra az állam e nemzeti önkormányzatokat felhatalmazhatja az állam hatáskörébe tartozó meghatározott feladatok ellátására, valamint biztosítja ezek elvégzéséhez szükséges forrásokat. A két nemzeti közösség közvetlen képviselő

lettel rendelkezik a helyi önkormányzat képviseleti szerveiben és az Országgyűlésben. Törvény szabályozza az olasz, illetve a magyar nemzeti közösség helyzetét és jogaik érvényesítésének módját azokon a területeken, amelyeken élnek, a helyi önkormányzatok kötelezettségeit e jogok érvényesítésénél, valamint azokat a jogokat, amelyeket e nemzeti közösségek tagjai ezeken a területeken kívül is érvényesítenek. Mindkét nemzeti közösség és tagjainak jogai létszámukra való tekintet nélkül biztosítottak. Azok a törvények, más előírások és általános okmányok, amelyek kizárólag a nemzeti közösségek alkotmányban meghatározott jogainak érvényesítésére és helyzetére vonatkoznak, a nemzeti közösségek képviselőinek beleegyezése nélkül nem fogadhatók el.

5.3. Az RTV jelenleg is érvényben lévő státus-dokumentuma

1. cikk

A Szlovén Rádió-Televízió (hivatalosan: Radiotelevizija Slovenija, a folytatásban is így) különös kulturális és nemzeti érdekeltséggel bíró közszolgálati intézet. A jelen jogszabály értelmében a rádió- és a televíziózás területén olyan közszolgálati érdekeltséget tölt be, mely a Szlovén Köztársaság állampolgárai számára a demokratikus, szociális és kulturális igényeit, valamint a világban élő szlovéneket elégíti ki (a továbbiakban: Határon túliak), az ausztriai, az olaszországi és a magyarországi szlovén nemzetiség, valamint a Szlovén Köztársaságban élő olasz és a magyar nemzeti közösség, valamint más, e törvényhez és az RTV Statútumához, valamint a médiatörvényhez kapcsolódó tevékenységekben.

2. cikk

(1) Az RTV Slovenija Intézet alapítója a Szlovén Köztársaság. Ennek kötelezettségei közé tartozik az intézményes autonómia és a RTV függetlenségének a biztosítása, valamint a megfelelő finanszírozás és a közszolgálati biztositása.

(2) A közszolgálati intézet neve Radiotelevizija Slovenija, rövidített neve RTV Slovenija.

(3) Az RTV Slovenija székhelye Ljubljanában van.

II. AZ RTV SLOVENIJA TEVÉKENYSÉGE

A rádiós és televíziós terület közszolgálati tevékenységei

3. cikk

(1) A közszolgálati tevékenység keretének e törvény szerinti meghatározása kiter a következő alkotói, előkészítési, archiválási és sugárzási területekre, feladatokra:

- két nemzeti televíziós programra;
- három nemzeti rádióadásra;
- két regionális központ, a Koperi és Maribori rádió- és tévéműsor működésére;
- egy-egy rádió és tévéprogram az őshonos olasz és magyar nemzeti közösségek (a továbbiakban nemzetiségi műsorok), valamint a roma etnikai közösség (a továbbiakban: romák műsora) számára készített műsorokra;
- a szomszédos országokban élő szlovén nemzeti kisebbségek, valamint a kivándorolt szlovének (a továbbiakban: kivándoroltak) rádió és televíziós igényeinek a kielégítésére;

- a külföldi nyilvánosság számára készít rádió és televíziós adásokra;
 - teletext, internet és mobil-portál működtetésére.
- (2) A közszolgálati jelleg értelmében a fentiek mellett, külön nemzeti televíziós programok felvételi-elkészítési kötelezettségével ruhazza fel az Országgyűlés és munkabizottságainak üléseinek a közvetlen, illetve közvetlen sugárzás, vagy későbbi közvetítésre alkalmas, információs bázis elkészítésével a parlamenti eseményekről, a parlament nemzetközi aktivitásainak a komplex közélet információs igényeinek a kielégítésére, a z Államtanáccsal való együttműködésről, összhangban a Szlovén Országgyűlés alkotmányi, illetve jogrendjének jegyében.

4. cikk

(1) Az előző, az RTV Slovenija kötelezettségeit taglaló cikkely folytatásaként, különös hangsúllyal ügyel és tudósít:

- hiteles és független tájékoztató műsorokat formál, s komplex képet alkot a hazai és a határon túli régiókban zajló politikai eseményekről, az európai országokban, de főleg az Európai Unió tagországaiban, s a más államokban zajló fontosabb történésekről és világpolitikai eseményekről, melyek tartalma hozzásegít a Szlovén Köztársaság, a külhoni szlovének, valamint az Ausztriában, Olaszországban és Magyarországon élő szlovén kisebbség; a Szlovéniában élő olasz, magyar és roma közösségek és etnikumok objektív, közszolgálati tájékoztatásához;
- hangsúlyt fektet az olasz és a magyar nemzetiségi közösségek tájékoztatási jogainak a megvalósítására a rádió- és tévéadásokban, ösztönzi a nemzetiségek egymás közötti kölcsönös kapcsolatát, valamint az anyanemzeteikkel való kapcsolattartást, különös tekintettel az olasz és magyar nemzetiségi kulturális és egyéb eredményeinek propagálását a nemzetiségi műsorokban;
- államközi szerződésekkel, a szomszédos államok közszolgálati televízióival és más intézményekkel ösztönzi a határon átvélő tévé, rádióműsorok és projektek születését;
- külön figyelmet fordít a regisztrált egyházi felekezetek helyzetére és ezek tevékenységére;
- különös érdeklődést tanúsít az általános, nyelvi és politikai kultúra alakulása iránt;
- serkenti és ösztönzi a társadalmi csoportok közti párbeszédet, a társadalmi problémák széles körű megtárgyalását;
- serkenti a Szlovén Köztársaságban élő lakosság kulturális és egyéb eredményeiről való tájékoztatás kiterjesztését a határon túli közösségek felé és nemzetközi téren.

III. VEZETÉS-IGAZGATÁS, FELÜGYELET

23. cikk

(1) A Programtanács a 9 tagú Olasz és Magyar Műsorok Programbizottságának a kinevezésében is részt vállal. Kivételnek számítanak azok a tagok, amelyeket a nemzetiségi közösség, vagy a nemzetiségi műsorok alkalmazottai delegálnak.

(2) A Programbizottságot az olasz és a magyar nemzetiség nevezi ki, 4 mandátumévré, kétharmados többséggel.

(3) A Programbizottságot, a szakasz (1) bekezdésére való utalással, az olasz és a magyar rádió és tévéstudiók alkalmazottjai nevezik ki.

(4) A nemzetiségi műsorok Programbizottsága véleményezi és jóváhagyja a felelős szerkesztő személyét, s hozzájárul a programrács, illetve annak tartalmi, sztenderdbeli vonatkozásait,

mely összhangban kell, hogy legyen az RTV közintézetének anyagi lehetőségeivel, valamint a munkaügyi előírásokkal.

Az RTV SLOVENIJA ELLENŐRZŐ BIZOTTSÁGA

26.cikk

(3) Az ellenőrző bizottság írásban értesíti a Programtanácsot, az olasz és a magyar RTV-műsorok Programbizottságát, az Országgyűlést és az illetékes Minisztériumot határozatairól, megállapításairól. Ha helytelenséget észlel, a főigazgatót felszólítja a hibák kijavítására. Ilyen esetekben jogában áll és kötelessége követelni az illetékes hatóságok közbenjárását.

28. cikk

(1) Az RTV ügyvitele nyilvános. Az éves költségvetés megjelentetését az alapszabály határozza meg. Az éves beszámolóban a különböző programcsoportok, tartalmi vonatkozások szerinti költségvetési összegeket (költségek) is tartalmaznia kell. Ez az RTV Slovenija honlapján is közzétehető. Hasonlóképpen a Felügyelő Bizottság álláspontja és a Nemzetiségi Műsorok Programbizottságának állásfoglalása is nyilvános.

(2) A Programtanács ülései nyilvánosak, kivéve, ha ügyviteli titkok megvitatása, vagy más okok esetén, ilyenkor az ülés a nyilvánosság kizárásával is történhet, a törvény és a statútum rendelkezéseinek betartásával.

29.cikk

(1) Statútummal szabályozzuk:

- a közintézet szervezeti felépítését, ezeknek a különböző szervezeti egységekhez való kapcsolódását;
- a közintézet szerveit, hatáskörét és törvény szerinti érdekelttségét;
- a főigazgató kinevezési és elbocsátási eljárását, hasonlóképpen a felelős szerkesztők és más szerkesztők kinevezését és elbocsátását, valamint munkaköri kötelezettségeiket;

IV. A finanszírozásról

30. cikk

(1) Az RTV Slovenija tevékenységének fedezésére az alábbi forrásokat tud felhasználni:

- az RTV programok előfizetési díjából;
- piaci tevékenységből;
- az állami költségvetésből;
- szponzori tevékenységből, s más forrásból, összhangban a törvényben és statútumban foglaltakkal.

(2) Az állami költségvetésből történnek a finanszírozások:

- a nemzetiségi műsoroknak egy része, mely kívül esik az előfizetési díjon;
- az RTV programoknak a szomszédos országokban élő szlovén nemzetiségek, a kívándoroltak és külhoni a világban szétszóródott szlovén diaszpóra, valamint az idegenben rekedtek számára, arányosan és összhangban az előfizetési díjból nem részesülőkkel;
- egyes kulturális, tudományos és általános oktatási jelentőségű projektek, valamint az archívum és felszerelés technológiai digitalizációját szolgáló, a minisztériumok által javasolt, az előfizetési díjból nem részesülő tartalmakkal, arányos finanszírozásban.

Felhasznált irodalom

- Alsó-Lendvai Híradó, 1889–1891. 3 évf.
- Alsó-Lendva és Vidéke, 1897.1. évf.
- Délzala, 1897–1899. 2-3. évf.
- Alsó-Lendvai Híradó, 1899–1919, 24 évf.
- BENCE Lajos: A sajtó- és szólásszabadság, avagy a muravidéki magyarság küzdelmei a XX. században. In:
- APRÓ István – PAÁL Vince (szerk.): A Határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig. Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből. Budapest, Médiatudományi Intézet. 2014. 279 – 313.
- BENCE Lajos: *Írott szóval a megmaradásért*. Győr–Lendva, 1994. bővített kiadása 1996.
- BENCE Lajos: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. *Muratáj*, '06, 1-2./30-37.
- BENCE Lajos: Vljaj Lajos (1904-1966),(tanulmány) 1983. *Lendvai Füzetek*, 7.
- BENCE Lajos: *Identitás és entitás*. Zalaegerszeg, Pannon Tükör, 2005.
- GÖNCZ László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva, 2001.
- GÖNCZ László: *Felszabadulás vagy megszállás? (A Mura mente 1941–1945)*. Lendva, 2006.
- HALÁSZ Albert: *Az alsólendvai sajtó és a néprajz. 1889–1919*. Hunga-Print–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Budapest–Lendva, 1994.
- Lendava-Lendva 820. (A város első említése kapcsán kiadott képes album. é.n.)
- LENDVAI KEPE Zoltán: Lendvai polgárosodás, nyomdászat és ernyőgyártás *Lyndvamuseum 2*, Lendva, 2008.
- Mörska Kajina–Muravidék 1922–1927-ig, majd Muravidék-ként 1927–1931.
- Népújság, a DNSZSZ lapja, 1958–2000.
- PIVAR Ella: Muravidéki magyar sajtótermékek a két világháború között. Naptár '8. 97–105.
- PIVAR Ella: Muravidéki magyar sajtótermékek a két világháború között. Naptár '8. 97–105.
- Pomurski Vestnik, magyar nyelvű kiadás. I. és II. évf.
- ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK Gordana: A Balkányi család említése a Maribori Területi Levéltár fondjaiban. *Lyndvamuseum 2*.
- Szabadság, 1923–1926.

Vajdasági magyar médiumok

KECSKÉS ISTVÁN – VARGA TIBOR

Bevezető

A vajdasági magyar média világa, közege, igen hasonló arcát mutatja, valahányszor megpróbálunk a közelébe férkőzni, hogy tájékozódjunk vállalt feladatunk elvégzéséhez. Az ajtók csak nehezen, szinte nyikorogva nyílnak, és be kell látnunk, nincs ebben semmi, amit kifogásolhatnánk, hisz 100 év kisebbségi lét minden kínja, fenyegetettsége, megaláztatása után, érthető a bizalmatlanság, ha valaki csak úgy bekopog, és szokatlan érdeklődést mutat az adott médium működése, anyagi helyzete vagy éppen munkatársai iránt. Végül általában mégis megnyílnak az ajtók, amint megértik szándékunkat és helyreáll a bizalom, az intézményvezetők és munkatársaik immár a legnagyobb nyitottsággal igyekeznek bemutatni médiumukat, segítik feladatunk sikeres elvégzését. Köszönet illeti őket ezen a helyen is.¹

A vajdasági magyar közszolgálati média helyzete, szolgáltatásaik minősége az elmúlt néhány év alatt jelentősen megváltozott. Bodzsoni István igazgató szavaival (itt elsősorban a Pannon ház médiumaira gondolva) – nézhetővé, fogyaszthatóvá vált. Nem kis lépés ez, hisz még néhány évvel ezelőtt is csak súlyos túlzás és elfogultság árán lehetett volna ilyet általánosságban kijelenteni. A hír viszont igaz, és igencsak örömteli, hogy valódi a javulás, a fejlődés. Határozottan szebben beszélnek a műsorvezetők, a hírolvasók, sokat javult – így korszerűnek, egészen „mainak” nevezhető – a látvány, ami nem mellékes, hiszen a csomagolás is fontos, amint azt régóta tudjuk. Ahogy az sejthető, ennek háttérben rengeteg munka van: a munkatársak folyamatosan képzéseken vesznek részt, az ifjú kollégákat helyben és magyarországi tanfolyamokon, szakmai kurzusokon zárkóztatják fel a színvonalas munka érdekében. Ez igen fontos, hisz munkájuk során ők maguk is tanítani fognak, akarva-akaratlanul. A médiában kimondott, leírt szó mintául szolgál a nézőnek, hallgatónak, olvasónak, így a feladat, a felelősség hatalmas. A teljesség igénye nélkül, de mindenképpen helye van e bevezetőben a Vajdasági Magyar Újságírók Egyesületének, melynek taglétszáma folyamatos emelkedést mutat, és egyre népszerűbb szakmai körökben. Igen szerény eszközeik dacára, jelentős segítséget tudnak nyújtani a továbbképzésekben, a tehetséges fiatal újságírók felfedezésében. Az évenként kiosztott szakmai díjak ugyan nem tűnhetnek fontosnak a médiafogyasztó közönség szemében, viszont a szakma jól tudja, hogy az erkölcsi megbecsülés (is) nagy érték az e területen dolgozók számára.

Korábbi felméréseink során elsődlegesen a közszolgálati feladatokat (is) ellátó médiumokkal foglalkoztunk, de fontos felhívunk a figyelmet a helyi, mára már kizárólag magánfenntartású

1 Külön köszönet munkánk hatékony segítségével Bodzsoni Istvánnak, a Pannon Alapítvány igazgatójának; Mohácsi Hubának, a Pannon Televízió főszerkesztőjének; Soós Georginának, a Pannon Rádió főszerkesztőjének; Agárdi Gábornak, a Szabadkai Magyar Rádió főszerkesztőjének; Németh Zoltánnak, a Magyar Szó főszerkesztő-helyettesének; Gusztos Andrásnak, az Újvidéki Rádió Magyar adása főszerkesztőjének; Vojvodity Ágnesnek, az Újvidéki Televízió magyar adása főszerkesztő-helyettesének; Sebestyén Imrének, a Vajdaság Ma hírportál főszerkesztőjének; Máriás Endrének, a Vajdasági Magyar Újságírók Egyesület elnökének.

szolgáltatókra is. Ebben a szegmensben sajnos nincsenek biztató fejlemények. Technikailag (talán) követik a változásokat, de a szolgáltatások terén úgyszólván megállt az idő. Különösen igaz ez a helyi rádiókra, amelyek saját készítésű műsorokkal is kiszolgálják a hallgatókat. Ide sorolva a híreket, illetve zenei (kívánság) műsorokat is. E médiumok munkatársai aligha járnak szakmai továbbképzésekre, beszédgyakorlatokra vagy éppen valamely ismeretbővítést elősegítő oktatásra. Bizonyára itt is igaz a mondás: Szegény ember vízzel főz. A pénzhiány általános, így nem telik a munkatársak pallérozására sem. A kisebb településekről (már hosszú ideje) súlyos az elvándorlás, különösen a fiatalok körében, így nem állnak sorban a rátermett ifjú munkatársak a falusi/kisvárosi stúdiók ajtajában. A helyi médiumok is igyekeznek szerény bevételeiket kiegészíteni egy-egy pályázati forrással, de ez csak pusztán túléléshez elég, érdemi fejlesztésekhez, fejlődéshez aligha.

Tanulmányunkban sajnos nem törekedhettünk teljességre, sem az egész vajdasági média-spektrum, sem pedig az egyes médiumok tekintetében. Azok az információk, amelyeket sikerült begyűjtenünk talán sokszor hiányosnak, töredékesnek mondhatók, viszont szándékunk és meggyőződésünk szerint mégis kirajzolnak egy pillanatképet a vajdasági magyar médiarendszer akut problémáiról és helyzetéről. Célkitűzésünk lényegében ez volt, reményeink szerint a jövőben módunk nyílik még átfogóbb adatgyűjtésre és elemzésre is.

1. A magyar nyelvű média jogi környezete Szerbiában

Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó keretegyezményének 9/1. cikke a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek véleménynyilvánítási szabadságáról szól, amely magában foglalja „a véleményalkotás szabadságát és az információk, az eszmék megismerésének és közlésének szabadságát a kisebbség nyelvén, országhatárokon tekintet nélkül és hatósági szerv beavatkozása nélkül”. A tagországok kötelezettséget vállaltak, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket nem éri hátrányos megkülönböztetés a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutásban.

A keretegyezményben részes államok nem akadályozhatják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket a nyomtatott tömegkommunikációs eszközök létrehozásában és használatában (9/3. cikk). Kötelezettséget vállaltak továbbá, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára megkönnyítik a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutást, ezzel is előmozdítva a toleranciát, és lehetőséget teremtve a kulturális sokszínűségnek. (9/4. cikk).

Az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának ratifikálásával Szerbia vállalta, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvek használói számára e nyelvek használatának területein, tiszteletben tartva a tömegtájékoztatási eszközök függetlenségének és autonómiájának elveit, (11/1. cikk – Tömegtájékoztatási eszközök): (a/ii.) bátorítja és/vagy megkönnyíti legalább egy-egy, a regionális vagy kisebbségi nyelven sugárzó rádióállomás és televíziós csatorna létesítését; (d.) bátorítja és/vagy megkönnyíti regionális vagy kisebbségi nyelveken készült sajtócikkek rendszeres közlését; (f/ii.) kiterjeszti a létező pénzügyi támogatási intézkedéseket a regionális vagy kisebbségi nyelvű audiovizuális műalkotásokra.

Szerbia úgyszólván vállalta (11/2. cikk), hogy biztosítja a szomszédos országokból egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy hasonló nyelven készült rádió- és televízióadás közvetlen vételének szabadságát, és nem támaszt akadályt a szomszéd országok ilyen nyelvű rádió- és televízióadásainak tovább sugárzása elé. Ezen túlmenően gondoskodik arról, hogy a

regionális vagy kisebbségi nyelveket használók érdekeit képviseltesék vagy vegyék tekintetbe a törvényeknek megfelelően esetleg létrehozott, a tömegtájékoztatási eszközök szabadságát és pluralizmusát garantáló testületekben (11/3. cikk).

1.1. Tájékoztatási jogszabályok

Szerbia alkotmánya biztosítja a sajtószabadságot (50. szakasz) és a tájékoztatásra való jogot (51. szakasz). A 79. szakasz biztosítja a nemzeti kisebbségek számára a jogot a teljes körű, idejében történő és pártatlan anyanyelvű tájékoztatásra – beleértve az információk és eszmék kifejezését, fogadását, továbbítását és cseréjét is, valamint saját tájékoztatási eszközök létrehozását a törvénnyel összhangban.

Szerbia a tájékoztatás területén is serkenti a tolerancia és a kultúrák közötti párbeszéd szellemét, és hatékony intézkedéseket foganatosít a területén élő minden ember közötti kölcsönös megbecsülés, megértés és együttműködés fejlesztése érdekében, etnikai, kulturális, nyelvi és vallási hovatartozásuktól függetlenül (81. szakasz).

Vajdaság Autonóm Tartomány (Vajdaság AT) illetékességét a tömegtájékoztatás területén a Vajdaság AT hatásköreinek meghatározásáról szóló törvény 62. szakasza határozza meg. A szakasz 3. pontja arra kötelezi a tartományt, hogy biztosítsa a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek nyelvén működő tájékoztatási eszközök munkájához szükséges eszközök egy részét vagy egyéb feltételeket a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek saját nyelvű tájékoztatására.

A törvény ugyancsak felhatalmazza a tartományt, hogy szervei révén felügyeletet gyakoroljon területén a tömegtájékoztatást szabályozó törvény végrehajtása felett. Ezt a teendőt a tartomány átruházott jogkörben látja el (63. szakasz).

A tömegtájékoztatás terén a hatáskörébe tartozó teendőket a tartomány a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsaira ruházhatja át (74/5. szakasz).

Vajdaság AT statútuma szerint (25/1. szakasz) az összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai a nemzeti tanácsok révén vesznek részt a tájékoztatást érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban is. A szakasz második bekezdése alapján Vajdaság AT jogainak és kötelességeinek keretében az egyes feladatok ellátását a nemzeti tanácsokra bízta, vagy bevonja őket a tájékoztatás kérdésköreiről való döntéshozásába, és eszközöket biztosít e feladatok ellátásához. Ezek a megfogalmazások azonban túlságosan általánosak és eltérő értelmezésekre adhatnak okot, amíg pontosítva nem lesz, hogy a nemzeti tanácsoknak valójában milyen illetékessége is van ezen a téren.

Kétségtelen azonban, hogy Vajdaság AT hatáskörébe tartozik a nemzeti kisebbségi nyelvű, tartományi jelentőségű tájékoztatási eszközök működésének biztosítása (Statútum, 29. szakasz, 12. pont, 3. bekezdés). Valamint az is, hogy a Tartományi Képviselőházban a tömegtájékoztatás kérdéseiben kötelezően ki kell kérni a nemzeti közösségek tanácsának véleményét. (40/7. szakasz).

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 17/1. szakasza alapján a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogosultak saját nyelvükön a teljes körű pártatlan tájékoztatásra, beleértve az információk és eszmék kifejezését, fogadását, továbbítását és cseréjét a sajtó és más tömegtájékoztatási eszközök útján. Az államnak kötelessége a közszolgálati rádió és televízió műsoraiban biztosítani a tájékoztatási, kulturális és

oktatási tartalmakat a nemzeti kisebbség nyelvén, de alapíthat külön rádió- és televízió-állomásokat a nemzeti kisebbségék nyelvén sugárzott műsorokra. A szakasz megismétli a nemzeti kisebbségekhez tartozók alkotmányos jogát, hogy saját nyelvű médiumokat alapítsanak és tartsanak fenn.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek önkormányzati jogukat a tájékoztatás területén is a nemzeti tanács által valósíthatják meg (19/1. szakasz), amiről a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény részletesen rendelkezik.

A törvény alapján a nemzeti tanács képviseli a nemzeti kisebbséget az anyanyelvű tájékoztatásban, mint az önkormányzat érvényesítése négy területének egyikében, részt vesz a döntéshozatalban, vagy dönt az e területre vonatkozó kérdésekről.

A nemzeti tanács a törvénnyel összhangban önállóan vagy más jogi személlyel egyetemben lapkiadó, rádió-, televíziós, nyomdai, valamint vételezett (hang- és képhordozó) médiát reprodukáló tevékenységet folytató intézményeket és gazdasági társaságokat alapíthat, és alapítói jogokat és kötelezettséget gyakorolhat (2. szakasz, 2. bekezdés; 10. szakasz. 1. bekezdés, 6. pont; 19/1. szakasz).

A tájékoztatási törvény szerint tájékoztatási eszközt alapíthat minden belföldi jogi személy. A tájékoztatási eszközt beírják a tájékoztatási nyilvántartásba. A tájékoztatási eszközt alapító jogi személy alapítója lehet minden belföldi és külföldi jogi és természetes személy a törvénnyel összhangban (14. szakasz, 1. és 2. bekezdés). (A közhivatalokról szóló törvény is – a 3/4. szakaszban – kimondja, hogy a törvény által meghatározott nemzeti kisebbségi nyelvű tájékoztatási tevékenység, illetve feladatok végzésére intézmények vagy vállalatok alapíthatók.)

Szerbiában tájékoztatási eszköz alapítója nem lehet – sem közvetve, sem közvetlenül – az állam és a területi autonómia, sem intézmény, vállalat és egyéb jogi személy, amely többségben állami tulajdonban van, vagy amelyet teljes egészében, illetve túlnyomó többségben közjövödelmekből pénzelnek, kivéve, ha ez nincs külön, a műsorszórást rendező törvénnyel előírva. (14/3. szakasz). Habár a törvény a helyi önkormányzatokat nem említi, tekintettel arra, hogy alapító nem lehet olyan jogi személy, „amely teljes egészében, illetve túlnyomó többségben közjövödelmekből pénzelnek”, úgy tekinthető, hogy ez a rendelkezés az önkormányzati egységekre is vonatkozik.

A nemzeti kisebbségeknek és etnikai közösségeknek az anyanyelvű tájékoztatáshoz való joga megvalósítása, kultúrájuk és identitásuk ápolása céljából Szerbia a „nemzeti kisebbségi és az etnikai közösségi nyelvű médiák működéséhez biztosítja az eszközök, illetve az egyéb feltételek egy részét” (5. szakasz).

A körzet (jelenleg felső) bíróság az ügyész javaslatára megtilthatja (17. szakasz) az információk terjesztését, amikor megállapítja, hogy ez a demokratikus társadalomban szükséges a faji, nemzeti és vallási gyűlöletre való uszítás megakadályozása érdekében, „az információ megjelentetése pedig közvetlen, jöváthatetlen következménnyel fenyeget, amelynek a bekövetkeztét más módon nem lehet megakadályozni”.

A törvény tiltja (38. szakasz) az olyan eszmék, információk és vélemények megjelentetését, amelyek ösztönzik a hátrányos megkülönböztetést, egyes személyek vagy csoportok elleni gyűlöletet vagy erőszakot, mert valamely fajhoz, valláshoz, nemzethez, etnikai csoporthoz, nemhez tartoznak vagy nem tartoznak, illetve szexuális orientációjuk miatt, függetlenül attól, hogy a közlés által bűncselekményt követtek-e el vagy sem. Annak a személynek vagy csoportnak, akire, illetve amelyre az ilyen információ vonatkozik, joga van a szerző és azon médium felelős szerkesztője ellen, amelyben az információ megjelent, bírósági keresetet in-

dítani, amellyel követelhető az információ ismételt közlésének megtiltása és az ítéletnek az alperesek költségére való megjelentetése. (39/1. szakasz).

A törvény megköveteli (56/7. szakasz), hogy a médiában az információ helyesbítése azon a nyelven jelenjen meg, mint az információ, amelyre valaki válaszol, vagy amelyet helyesbít. Amennyiben a válasz vagy a helyesbítés más nyelven készült, mint a reagálásra okot adó információ, a felelős szerkesztő köteles megjelentetni a választ, illetve a helyesbítést, ha az a személy, akinek joga van a válaszra, illetve a helyesbítésre, a saját költségén lefordíttatja arra a nyelvre, amelyen publikálásra került az információ, amelyre válaszol, vagy amelyet helyesbít (56/8. szakasz). Ha a válasz nem azon a nyelven készült, amelyen a sérelmezett információ, és utólag sem lett arra a nyelvre lefordítva, ez indokoltá teszi a meg nem jelentetést (58. szakasz, 1. bekezdés, 10. pont).

A tájékoztatási eszközöket a törvény (101. szakasz) kötelezte, hogy szervezeti felépítésüket és általános aktusaikat a hatályba lépéstől számított 90 napos határidőn belül hozzák összhangba a törvénnyel. Azok a tájékoztatási eszközök, amelyeknek alapítói az állam és a területi autonómiai vagy olyan intézmény, illetve vállalat, amely többségében állami tulajdonban van, vagy ha olyan tájékoztatási eszközről van szó, amelyet többségében közjövelmekből pénzelnek, és amelyekre nem alkalmazzák a műsorszórásra vonatkozó törvényt, a törvény hatályba lépésétől számított három éven belül megszűnnek működni.

A műsorszórási törvény szerint (4. szakasz) a közszolgálati műsorszórási szolgáltató kifejezésen a következőt kell érteni: a polgárok részére általános érdekű tájékoztatási, oktatási, művelődési-művészeti, gyermek-, szórakoztató, sport-és egyéb rádió- és televízió műsorok gyártása, vásárlása, feldolgozása és közvetítése, különösen pedig emberi és polgári jogaik megvalósítása, az eszme- és véleménycsere, a politikai, nemi, nemzetek közötti és vallási tolerancia, valamint a nemzeti identitás megőrzése érdekében.

A műsorszórási politika hatékony megvalósítása és fejlesztési feltételeinek biztosítása érdekében a törvény létrehozza a Műsorszórási Ügynökséget (RRA).

Az ügynökség tanácsának 9 tagja van (22. szakasz), akiket olyan területeken dolgozó tekintélyes szakértők közül választanak, amelyek fontosak az ügynökség feladatainak végzése szempontjából (médiaszakértők, hirdetési szakértők, jogászok, közgazdászok, telekommunikációs mérnökök stb.). A tanács tagjait a Szerb Képviselőház választja a törvényben meghatározott javaslattevők által jelölt személyek közül. A nem kormányzati szervezetekkel és a polgárok egyesületeivel közös jelöltet javasolhatnak a tanácsba a nemzeti és etnikai kisebbségek védelmével foglalkozó szervezetek is (23. szakasz, 2. bekezdés, 5. pont).

Az ügynökség hatáskörébe tartozik egyebek között az olyan műsorok sugárzásának megakadályozása, amelyek ösztönzik a hátrányos megkülönböztetést, az egyes személyek, vagy csoportok elleni gyűlöletet, mert valamely fajhoz, valláshoz, nemzethez, etnikai csoporthoz vagy nemhez tartoznak (8. szakasz, 2. bekezdés, 3. pont).

A törvény kötelezi a műsorsugárzókat, hogy az iskoláskor előtti gyermekek számára készült külföldi műsorokat szerb nyelvre vagy a nemzeti és etnikai kisebbség nyelvére szinkronizálják (68. szakasz, 7. pont). A műsorsugárzó köteles a programot szerb nyelven készíteni vagy sugározni, illetve biztosítani, hogy az idegen nyelvű műsorok szerb nyelvre legyenek lefordítva. Ez a kötelezettség nem vonatkozik azokra a műsorsugárzókra, amelyek a nemzeti kisebbségek számára sugároznak, valamint a közszolgálati intézmények nemzeti kisebbségi nyelvű műsoraira és a külföldi zeneműsorokra sem (72. szakasz). Az ilyen műsorsugárzók kötelesek a nemzeti kisebbségi nyelven sugárzott műsornak legalább 50%-át saját produkció-

jukban előállítani (73. szakasz). (Ugyanez a kötelezettség vonatkozik a szerb nyelven sugárzó adókra is.)

A közszolgálati adók által készített és sugárzott műsorokat általános érdekűnek nevezi a törvény, amelyeknek biztosítaniuk kell a tartalmak sokféleségét és kiegyensúlyozottságát, valamint a mai társadalom demokratikus értékeinek támogatását, „különösen pedig az emberi jogok és kulturális, nemzeti, etnikai, valamint a politikai pluralista eszme és gondolkodásmód tiszteletben tartását” (77. szakasz).

A törvény – a műsorszórók általános kötelezettségein túl – kötelezi az adóállomásokat, hogy a műsorszórási területeken tiszteletben tartsák a nyelv és a beszéd standardjait, mind a többségi nemzet, mind – megfelelő arányban – a nemzeti kisebbségek, illetve etnikai csoportok tekintetében (78. szakasz, 3. pont). Továbbá, hogy olyan művelődési programokat sugározzanak, amelyek kifejezik a sokszínűséget mind a népek, mind a kisebbségi és etnikai csoportok tekintetében (78. szakasz, 4. pont).

A közszolgálati adók kötelesek a tájékoztató műsorok készítése és sugárzása idején a különböző politikai szereplők bemutatásakor tiszteletben tartani a pártatlanság és a tárgyilagosság elvét, kiállni a közvélemény szabad és pluralista megnyilvánulása mellett, megakadályozni a faji, vallási, nemzeti, etnikai és egyéb türelmetlenség vagy gyűlölet minden formáját, illetve a szexuális beállítottság miatti türelmetlenséget (79. szakasz).

A helyi önkormányzatokról szóló törvény előírja, hogy a község/város saját intézményei révén (20. szakasz, 34. pont) gondoskodik a helyi jellegű tájékoztatásról, és biztosítja szerb nyelven és a községben használatos nemzeti kisebbségi nyelven való tájékoztatást. Televízió- és rádióállomásokat alapíthat a községben hivatalos használatban lévő nemzeti kisebbségi nyelvű tájékoztatásra, valamint az olyan kisebbségi nyelveken való tájékoztatásra, amelyek nincsenek hivatalos használatban, de ezt is biztosítani kívánják. A helyi önkormányzati egység szervei és szolgálatai kötelesek a munkájukról a tájékoztatási eszközök által és más megfelelő módon tájékoztatni a polgárokat (71/1. szakasz).

A község/város szolgálatokat, közvállalatokat, intézményeket és szervezeteket alapíthat státútumával összhangban, és felügyeli azok munkáját (32. szakasz, 8. pont). Ez azt jelenti, hogy a község/város rendeletet hozhat közszolgálati tájékoztatási vállalat alapításáról, amelynek az igazgatási jogát a képviselő-testület gyakorolja.

A 2015-ös új privatizációs törvény, mely kimondja, hogy az állam, az országos televíziókon (és más médiákon) kívül nem lehet alapítója, üzemeltetője a médiáknak, illetve nem költhető közpénz ilyen célra: azaz, a helyi médiákat kötelezően privatizálni kell. Ennek folyománnyaként jó néhány önkormányzati alapítású – fenntartású helyi média sorsa pecsételődött meg.

1.1.1. A magánosítás kísérletei

Szerbiában több hullámban rugaszkodtak neki a médiaprivatizációnak. Az ezt szabályozó első törvényszabályokat 2004-ben az EBESZ ajánlatára hozták meg. Az indokolás szerint a privatizáció a független média létrehozását eredményezi majd. Az így létrejövő médiaházak bíráltni tudják akár az állami, akár a helyi hatalmat. Az akkori hatalmi többség ebben az ország demokratikus fejlődésének az egyik szegmensét látta. A médiumok privatizációját a kezdetektől határidőhöz kötötték, de folyamatos volt az időpontok elhalasztása. Az első törvénycsomag szerint az első határidő 2006 júliusa volt, amit aztán 2007 végére halasztot-

tak. Ekkorra kellett volna minden állami vagy önkormányzati tulajdonú sajtóorgánumnak magánkézbe kerülnie. Ez a folyamat azonban nagyon nehezen indult be, lényegében be sem indult.

Az eladási felhívások hosszas előkészületek mellett is nehezen születtek meg. Ha ki is írták őket, vevők csak ritkán jelentkeztek. Az egyik első ilyen próbálkozás a zombori rádióban zajlott le, amelynek volt magyar nyelvű műsora is. A privatizálás 2007 végén zajlott le, az új tulajdonos azonban elsőként szembesült azzal, hogy nem könnyű nyereségesen működtetni egy médiaházat Szerbiában. Ennek következményeként szó szerint magára hagyta a dolgozókat, akiknek a száma csakhamar megfeleződött. Attól kezdve pedig az elmúlt években megindult a rádió műsorának a leépülése. Az elmúlt években, a műsorszórás megszűnéséig a többnyelvű rádióban már főként csak zenét lehetett hallani. Hasonló módon dicstelenül végződött a Kúlai Rádió privatizálása is. A sorozatos kudarcok után 2008-ban gyakorlatilag leálltak a médiaprivatizálással Szerbiában. A téma időnként ugyan napirendre került, de főként politikai célú utalások tárgyaként. Az újabb nekirugaszkodás 2014-ben kezdődött, amikor a Szerb Haladó Párt került kormányzati pozícióba. A párt nem sokkal a hatalomra kerülése után közzétette a médiaprivatizálással kapcsolatos álláspontját, amely lényegében a korábban meghatározott út folytatása volt. Ennek az alapállása pedig az volt, hogy nem lehetnek állami vagy önkormányzati tulajdonban a médiaházak.

1.2. A 2014-ben meghozott médiatörvény-csomag és következményei

A 2014. augusztus elsején meghozott médiatörvény arról rendelkezett, hogy 2015. július elsejéig privatizálni kell az érintett médiumokat, függetlenül attól, hogy milyen nyelven tájékoztatnak. A Magyar Nemzeti Tanács (MNT) a közvita során tiltakozott a kötelező magánosítás ellen, azzal érvelve, hogy a kisebbségi média nem bír fennmaradni kereskedelmi alapon, egy médium privatizálása után viszont az új tulajdonos legfontosabb szempontja a haszonszerzés.

A szerbiai parlamentben a pártok a három új médiatörvény-tervezetről: a köztájékoztatásról és a médiáról szóló törvényjavaslatról, az elektronikus médiáról szóló, valamint a közszolgálatról szóló törvényjavaslatról vitáztak. A frakciók többsége, közöttük a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) képviselői támogatták az új médiatörvény-csomagot.

A VMSZ frakciója számára rögtön világossá vált, hogy az elképzelések egyáltalán nem felelnek meg a vajdasági magyarság igényeinek és elvárásainak, ezért tárgyalásokat kezdeményeztünk a kulturális és tájékoztatási minisztérium vezetőivel. Most már elmondhatjuk, hogy nehéz, de egyúttal sikeres egyeztetésen vagyunk túl. A törvénynek a vajdasági magyarság szempontjából fontos szakaszait ugyanis a javaslataink alapján sikerült módosítani – nyilatkozta Pásztor Bálint frakcióvezető. Szavai szerint a VMSZ azért küzdött, hogy az önkormányzatok által alapított médiumokat ne lehessen kényszerprivatizáció alá vetni. Mert bebizonyosodott, hogy a magánosítás nem igazán jó megoldás a kisebbségi nyelveken sugárzó médiumok esetében. Ennek ellenére azonban az alkotmánybírói döntés értelmében nemcsak az állam és a tartomány, hanem a helyi önkormányzatok sem lehetnek különféle médiumok alapítói. A VMSZ parlamenti képviselői szerint a VMSZ és a Minisztérium közötti hosszú egyeztetésnek köszönhetően olyan biztosítékok kerültek a törvényjavaslat szövegébe, amelyek nem csorbítják a nemzeti közösségek anyanyelvi tájékoztatásra való jogát, sikerült olyan biztosítékokat beépíteni a törvénybe, amelyek szavatolják a kisebbségi, azon belül

a magyar nyelvű tájékoztatás változatlan mértékű színvonalát. A médiatörvény előírja, hogy az új tulajdonosnak legalább öt évig fenn kell tartania a privatizált céget, például egy rádióállomást. Erre az időszakra kötelesek megtartani az addigi műsorrácsot, vagyis, hogy a jövőben is megmaradjanak a tájékoztatási, művelődési, vallási, ismeretterjesztő és gyermekműsorok, avagy folytonossá váljon az eddigi teljes műsorsáv.

1.2.1. Reagálások

A Szerbiai Képviselőház által sürgősségi eljárásban elfogadott média és köztájékoztatási, az elektronikus médiumokról és a közszolgálati médiumokról szóló törvényekre reagálva Pásztor Bálint a VMSZ frakcióvezetője emlékeztetett, hogy a VMSZ az utóbbi tíz évben nagy küzdelmet folytatott két cél megvalósításának érdekében: 1. a nemzeti tanácsok médiumok alapítói lehessenek, illetve maradhassanak; 2. a helyi önkormányzati alapítású médiumok pedig megmaradhassanak közszolgálati tájékoztatási eszköznek, és ne kelljen ezeket kényszerprivatizáció alá vetni.

Egyebek mellett a VMSZ javaslatára került bele a helyi önkormányzati törvénybe, hogy az önkormányzatok kisebbségi nyelveken is sugárzó elektronikus médiumok alapítói lehetnek.

Amikor napvilágot látott a médiatörvények tervezete, azzal kellett szembesülni, hogy ezek katasztrofális következményekkel járnának a kisebbségi közösségek nyelvén történő tájékoztatás szempontjából – magyarázta Pásztor.

Ezért tárgyalásokat kezdeményeztünk a tájékoztatási miniszterrel. Három konkrét célunk volt. Az első az, hogy a nemzeti tanácsok ne csak intézményeket és alapítványokat hozhassanak létre a tájékoztatás területére vonatkozóan, hanem gazdasági társaságokat is. Ez azért lényeges, mert mondjuk a Magyar Szó és a Hét Nap 2003 óta az MNT alapításában kft.-ként működik, ezt viszont nem tette volna lehetővé a médiatörvény tervezete. Hosszas tárgyalásokat követően végül sikerült elérni célunkat – taglalta Pásztor. A VMSZ második célja az volt, hogy a nemzeti tanácsok alapította médiumok esetében megmaradjon a jelenleg működő normatív támogatási rendszer, és ezt is sikerült kiharcolni – nyilatkozta Pásztor Bálint. A harmadik, a médiumok kényszerprivatizációjának elkerülésére vonatkozó célunkról sajnos le kellett mondanunk, hiszen közben az alkotmánybíróság határozatban mondta ki, hogy nemcsak az állam, hanem a tartomány és a helyi önkormányzatok sem lehetnek médiumok alapítói. Innentől kezdve a jogalkotó keze meg volt kötve, a magánosítás elkerülhetlenné vált.

Annyit tehetünk, és azt meg is tettük, hogy komoly biztosítékokat építettünk bele a törvényjavaslat szövegébe, így a médiumokat megvásárlóknak nemcsak a tájékoztatási tevékenységet kell fenntartaniuk a privatizációtól számított öt éven belül, hanem az összes sugárzási nyelvet is. A Szabadkai Rádió esetében ez öt nyelv, a topolyai Régió Rádió esetében pedig legalább három.

Azt is sikerült beépíttetni a törvénybe, hogy a jövőbeli tulajdonosoknak öt éven át az összes sugárzási nyelv tekintetében meg kell őrizniük a műsorrácsot. Egy ilyen rendelkezés kedvét szegi mindenféle tisztességtelen szándékkal privatizációba induló potenciális tulajdonosnak.

Ha pedig a következő év folyamán nem kel el – mondjuk a Szabadkai Rádió – akkor ingyen részvények kerülnek kiosztásra a foglalkoztatottak körében, vagyis az alkalmazottak ingyen megvásárolhatják a Szabadkai Rádiót vagy bármelyik másikat – foglalta össze Pásztor.

Kérdésünkre, hogy ezek az általa komolyan nevezett biztosítékok elegendőek lesznek-e ahhoz, hogy a Szabadkai Rádióhoz hasonló médiumok fennmaradjanak, akár nemcsak öt évig, hanem tovább is, a VMSZ frakcióvezetője igennel válaszolt.

Az öt év a privatizációs szerződés értelmében a leghosszabb idő, amennyit bármilyen kötelezettségre vonatkozóan elő lehet írni a jövőbeli tulajdonosok számára, magyarázta Pásztor, aki azt is fontosnak tartotta kiemelni, hogy az elektronikus médiumokról szóló törvényjavaslat értelmében a Köztársasági Műsorszórási Ügynökség egy másik, kilenc tagú szervvé alakul át, ebbe pedig a nemzeti tanácsok közösen delegálhatnak egy tagot. Ez nem mellékes, hiszen ez a szerv egyebek mellett a műsorszórási engedélyek kiosztásának szempontjából rendelkezik fontos hatáskörökkel – nyomatékosította Pásztor.

1.2.2. Elvárások

Kókai Péter, az MNT tájékoztatási kérdésekért felelős megbízott tanácsosa szerint a három törvényt egyszerre szemlélve érhető tetten a törvényhozónak az a törekvése, hogy megfeleljen az európai elvárásoknak, médiafogyasztási szokásoknak és a modern médiaipar követelményeinek.

Ezek a törvények most megpróbálják terminológiailag is tisztázni és meghatározni a modern média világában használatos fogalmakat, az egyes médiatartalmakat és a médiapiac szereplőit, a korábbinál azonban pontosabban határozzák meg például a médiahatóság megalakulásának módját, munkáját és hatásköreit. Pozitívumnak tekinthető például az is, hogy a törvény igyekszik valós és teljes függetlenséget biztosítani a közszolgálati médiumoknak, mind a finanszírozás, mind a szerkesztéspolitikai terén. Csak a törvény betűjét nézve tehát kétségtelenül vannak pozitív hozadéka a törvénycsomagnak, de jól tudjuk, hogy minden törvény annyit ér, amennyi a gyakorlatban megvalósul belőle – fogalmazott Kókai.

Az MNT első hivatalos reagálása szerint tehát a kisebbségi média tekintetében nem sok az újdonság a törvényjavaslatokban. A média és köztájékoztatási törvényjavaslat meghagyja a nemzeti tanácsoknak azt a jogát, hogy a tájékoztatás terén intézményeket, gazdasági társaságokat és alapítványokat hozhassanak létre az anyanyelven történő tájékoztatás biztosításának érdekében.

A kisebbségi, konkrétan magyar szempontból legfontosabb tájékoztatási eszközeink működési formájában és finanszírozási módjában nem várható jelentősebb változás.

1.2.3. A helyi rádiók sorsa

Az új törvénycsomag életbe lépését, illetve az önkormányzati alapítású rádiók és televíziók magánosításának a határidejét még egyszer elhalasztották: 2015. július 1. helyett, négy hónappal később, október 31-én léptették életbe. Aztán egymás után szüntek meg a helyi rádiók. A műsorszórási törvény hatályba lépésével 34 vajdasági magyar nyelven is sugárzó rádió többsége megszűnt.

A Dél-bácskai magyarság fontos tájékoztatási eszköze lett a médiaprivatizáció első áldozata. 2015. július elsején elnémult a Temerini Rádió. A Temerini Rádió, amely napi hatóság magyar

nyelvű műsort sugárzott, 44 év után hallgatott el. A Szabadkai Rádió volt az első – nem véletlenül –, amely tiltakozott. Aznap 15 órakor, a fő hírműsor előtt egy percre ők is elnémultak.

2015. december 19-én – 37 év után – elhallgatott a Nagybecskereki Rádió, amely a szerb mellett naponta egyórás magyar műsort sugárzott, időközönként pedig szlovák és román nyelvű műsoraik is voltak. A legnagyobb bánáti városban ugyanis mind a négy nyelv hivatalos használatban van. Az indoklás az volt, hogy december 17-én lejárt a műsorszórási engedélyük és ezért kellett gyorsan dönteni a műsor leállításáról.

A dolog hátterében viszont az állt, hogy nem találtak új gazdát, az önkormányzat pedig a törvény szerint immár nem lehetett a tulajdonosuk. A formális ok nyilván jó ürügy volt arra, hogy megszüntessék a műsorszórást. Közben megérkezett a Privatizációs Ügynökség hivatalos értesítése arról, hogy a dolgozók részéről sem volt érdeklődés a vállalat részvényeinek a megvásárlására. A dolgozók egy része közös megegyezéssel (értsd végkielégítéssel) távozott, öt dolgozó viszont továbbra is a médiaház dolgozója maradt. A vállalat ugyanis formálisan még létezett, mivel a helyi képviselő-testület nem hozott döntést a hivatalos megszüntetéséről, de a végeredmény nem kétséges.

Az ilyen végkifejlett pedig komoly csapás a Közép-Bánátban élő kisebbségi polgárok tájékoztatására, mivel körzeti rádióról van szó. A körzetben még két rádió szüntette be a műsor-sugárzást. Korábban elköszönt a hallgatóktól a Törökbecsei Rádió, amely 18 éven keresztül sugárzott egész napos műsort, főleg szerb, de magyar nyelven is. Hasonló sorsra jutott a Szécsányi Rádió is, amelyen már korábban megszüntették a magyar műsor sugárzását.

A Nagyikindai Rádió 1991 óta sugározta műsorát, szerb, magyar, időlegesen pedig román és roma nyelven is. 24 év folyamatos munka után 2015 decemberében beszüntette a műsorszórását. Ez volt az észak-bánáti körzet legrégebbi rádiója. A helyi önkormányzat döntése értelmében már ki is törölték a médiumok nyilvántartásából.

Mivel késtek a dokumentumok átadásával, a nagyikindai rádió nem vehetett részt a privatizáció második fordulójában, ugyanakkor sem a jelenlegi, sem pedig az egykori dolgozók nem tartottak igényt az ingyenes részvényekre, így a nagyikindai képviselő-testületnek lényegében csak jogilag-formailag kellett kimondania a médiumok jegyzékéből való törlést.

Valamivel északabbra, Törökkanizsán pedig ugyan új tulajdonost kapott a Tájékoztatási Központ (CINK) közvállalat, de már egyetlen foglalkoztatottja sincs, illetve az új tulajdonos meg sem jelent, hogy megnézzé, mit vásárolt mindössze 480 euróért (a kezdőár 235 euró volt). Furcsamód a helyzet valamivel jobb Dél-Bánátban, ahol a legkevesebb magyar él. Ha nehezen is, de egyelőre még működik az antalfalvi (Kovačica) rádió és televízió, amely szerb, szlovák, magyar és román nyelven sugároz rádió és tv-műsort. A szlovák többségű községi székhelyen 2002-ben Szlovákia 250 ezer eurós támogatásából indították be a médiumot.

Egyelőre talpon maradt a Pancsovai RTV is, amelynek magyar nyelven heti 25 perc televíziós és heti 55 perces rádiós műsora van. A Kevevári Rádióban pedig vasárnaponként zenei kívánságműsort sugároznak a vidék magyar hallgatói számára. Hivatalosan 2015. október 31-én ért véget a médiaprivatizáció Szerbiában, mostanáig azonban a hetvenhárom érintett sajtószerv közül mindössze harmincnégy kapott új tulajdonost. Összesen huszonegy médium vár a részvények ingyenes szétosztásával történő magánosításra, tizennégyet meg fognak szüntetni, négy pedig változtatni fog a tevékenységén.

1.2.4. Szabadkai Rádióból Szabadkai Magyar Rádió

A törvénycsomagok elfogadása nehéz helyzetbe hozta a negyvennyolc éves múlttal rendelkező Szabadkai Rádiót is, amely korábban az önkormányzat tulajdonában volt. Saját épület hiányában, elavult technikai felszereltség mellett előre borítékolható volt, hogy nem találnak egykönnyen gazdára. Ilyen helyzetben a dolgozóknak járó részvények kiosztása se segített volna. 2015. október 31-én megszűnt a rádió egész napos magyar adásának a sugárzása.

A közzvállalat megszűnése után a rádió szerkesztőségének egyik része csatlakozott (beolvadt a Pannon RTV-be), és az így létrejött Szabadkai Magyar Rádió újonnan felállított stúdiójában elkezdtek a műsor sugárzását. Ettől kezdve a Pannónia Alapítványnak gyakorlatilag két rádiója van: a Szabadkai Magyar Rádió, amely a magyar közszolgálati tájékoztatást próbálja folytatni és a Pannon Rádió, amely inkább kereskedelmi rádióként működik. Maráci Barabás Mónika, szerkesztő: „A Szabadkai Magyar Rádió közérdekűbb lesz. Olyan témákkal készülünk, amelyek időszerűe miatt nem tudtak helyet kapni a Pannon Rádióban. Ami ott csak röviden elhangzik, arról itt részletesen beszámolunk, stúdió vendégekkel, tudósításokkal, hírháttér műsorokkal, komoly témákkal, komoly szakemberekkel esetleg hosszabb időn keresztül beszélgetünk, hogy részleteket is megtudjunk. Tudósítások lesznek, helyszíni kapcsolások, telefonos kapcsolások.”

Bodzsoni István, a Pannon RTV igazgatója: „Nagyon örülök annak, hogy a Szabadkai Rádió magyar szerkesztőségéből többen itt folytatják a munkát, ugyanakkor nagyon sajnálom, hogy néhányan ezt nem vállalták. Különösen sajnálom, hogy ez nem történt meg Németh Ernővel, aki több éven keresztül vezette a Szabadkai Rádió magyar adását és nyilván az, amit ők dolgoztak, ők tettek ott, az alapozta meg annak a lehetőségét, hogy ezt a műsort itt folytatni lehet.”

Hétköznaponként a reggeli órákban aktuális közéleti, gazdasági, politikai témákkal, telefonkapcsolásokkal, interjúkkal készülnek a kollégák, 10 órától pedig a tájékoztató-szórakoztató jellegű sávban helyet kap egyebek mellett a szociális és az egészségügy, a művelődés, az oktatás és a sport is. Az esti órákban különböző zenei stílusú műsorokkal várják a hallgatókat a Szabadkai Magyar Rádió munkatársai a 89,6 megahertzen.

1.2.5. Súlyos veszteségek: a magánosítás következményei

A magánosítás baljós árnyként vetült a kisebbségi médiumokra. Az alábbiakban néhány példán illusztráljuk a folyamatot, a közben zajló diskurzust és a drámai következményeket

Marad-e a magyar műsor a Szabadkai Rádióban?

A helyi szerkesztőségek különösen kiszolgáltatottá váltak, de olyan, szilárdabb alapokon nyugvó intézmények is megrendültek, mint a több mint 40 éves múlttal rendelkező Szabadkai Rádió. Miután a három körben lezajlott magánosítás alkalmával egyetlen érdeklődő sem jelentkezett a Szabadkai Rádió megvásárlására, a tulajdonjogot a rádió nyolc egykori dolgozója között osztották szét, akik eladták azt egy olyan vállalatnak, amelynek a tulajdonában további négy helyi televízióállomás van Vajdaság területén, valamint a City Rádió társtulajdonosa. Az új tulajdonos ígérete szerint továbbra is megtartja a médium azon jellegét,

amelyről felismerhetővé vált az elmúlt évtizedek során, vagyis a magyar és horvát nyelvű műsorokat.

„Nem kell félni, folytatódik a tájékoztatás a kisebbségek nyelvén, de nem csak magyarul és horvátul, mivel a Bunyevác Nemzeti Tanács kezdeményezésére megkezdtuk a tárgyalásokat a bunyevác nyelven történő sugárzással kapcsolatban is, s nyitottak vagyunk a tárgyalásokra a többi nemzeti kisebbség képviselőivel is” – mondta Vladan Stefanović, a VTV ComNet vállalat tulajdonosa. Elmondta azt is, hogy az eddigiektől eltérően nem készítenek úgynevezett szendvics programot, vagyis nem váltja majd háromóránként egymást a három nyelv, hanem párhuzamosak lesznek egymással.

A Vajdasági Újságírók Független Egyesülete (NDNV): Ké lett a Szabadkai Rádió?

Az egyesület szerint a Szabadkai Rádió esetében is megmutatkozott, hogy az újságírók nem állnak készen a médiumuk feletti felelősség átvételére, ez pedig utat nyit a politikai kereskedelemnek és a pártdominanciának a sajtóban, áll a közleményükben. Az egyesület emlékeztet, hogy a Szabadkai Rádiót Vladan Stefanovićnak már négy televízióállomása is van (Verbászon, Óbecsén, Szabadkán és Törökbecsén). Közben pedig, ahogy fogalmaznak, emellett átláthatatlan együttműködést folytat egyes helyi önkormányzatokkal. Ezért azzal gyanúsítják, hogy valójában a Szerb Haladó Párthoz (SNS) közeli tájfun [gazdasági oligarcha], aki a párt számára vásárolja meg a médiumot, amelyről a leginkább ennek a rádióknak a programja tanúskodik majd, ezért nagyon fontos, hogy azt figyelemmel kísérjük, tekintettel a többnyelvű média tájékoztatási és kulturális tartalmaira, figyelmeztet az NDNV közleményében.

Szerbiai Újságírók Egyesülete(UNS): 11 médium megszűnik

A Szerbiai Újságírók Egyesülete (UNS) a médiaprivatizáció első köre után arról tájékoztat, hogy a 73 médium közül, amelyeket privatizálni kellett volna, 35-öt eladtak, 15-öt nem adtak el, 23 médium tőkéjét pedig térítésmentesen átruházzák a dolgozókra, vagy megszüntetik a médiumot.

A civil társadalom médiumai jelenthetik a megoldást

A Szerbiai Újságírók Független Egyesülete (NUNS) és a Vajdasági Újságírók Független Egyesülete (NDNV) arra biztatja a sikertelen privatizáció miatt bajba jutott többnyelvű és kisebbségi médiumoknál foglalkoztatottakat, hogy használják ki a törvényes lehetőségeket és indítsák meg a civil hátterű médiumok alapításának eljárását, ami kiváló modell lehet a kisebbségi nyelveken tájékoztató médiumok számára. A szervezet ugyanakkor bírálta a Szerbiai Rádió és Televíziót, mert figyelmen kívül hagyja azt a kötelességét, hogy kisebbségi nyelvű műsorokat kellene közvetítenie, különösen a Vajdaság területén kívül élő kisebbségek esetében.

Az állam szerint a privatizáció sikeres volt

Saša Mirković, a művelődési és tájékoztatási minisztérium államtitkára egy kerekasztal-beszélgetésen sikeresnek nevezte a média magánosítási folyamatot, hiszen – mint mondta –, a

júniusi törvénymódosítás alkalmával a privatizációs ügynökség 50 helyi médium privatizációját hirdette meg, és ezek közül 36 médium magánosítása sikeres volt, tehát a lokális média privatizációjának ez a szakasza 72 százalékban sikerrel járt. Az államtitkár szerint, ha ezt az eredményt összehasonlítjuk más ágazatokkal, a médiaprivatizáció folyamatát sikeresnek kell elkönyvelnünk.

„Első lépésként az önkormányzat a helyi közvélemény bevonásával ki kell, hogy elemezze a helyzetet ahhoz, hogy megállapítsa, melyek a polgárok igényei, hogy a későbbiekben teljes körű tájékoztatást tudjon biztosítani. Minden önkormányzatnak megvannak a sajátos helyi igényei, és ezekhez kell illeszteni a pályázatokat, amelyek átláthatónak kell lennie, véli Szerencsés Zsuzsanna médiaelemző.

A Vajdasági Újságírók Független Egyesülete: A kisebbségi tájékoztatás miatt törvénymódosításra van szükség

A sajtóra vonatkozó törvénycsomag előkészítésekor és kidolgozásakor nem fordítottak kellő figyelmet a nemzeti kisebbségek nyelvén történő tájékoztatásra, ez pedig egy sor problémát váltott ki, amelyekkel a médiareformok során szembesültek, értékelt a Vajdasági Újságírók Független Egyesülete.

„A törvényhozó a jogszabály előkészítése során nem ismerte fel az interkulturális társadalom értékét mint közérdeket, ezzel rossz helyzetbe hozta a többnyelvű médiumokat. A törvényhozó ezzel közvetve a kisebbségi közösségekben ösztönözte a gettósodást. Ezt a médiatörvények módosításával kell kijavítani” – fejt ki a szervezet.

Lesz-e (még egyszer) Muzslyának rádiója?

2004-től 2008 szeptemberéig sugározta egész napos magyar műsorát az első és eddig egyetlen bánáti magyar rádió. Sziveri István a muzslyaiak álmát valósította meg, amikor a saját telkén berendezte a stúdiót, felállította a rádió tornyát, és életre keltette a Zeppelin Rádiót. Ez volt az első (és eddig egyetlen) bánáti rádió, amely egész nap magyarul szólt a hallgatókhoz. Azonban négy év után nem kaptak hullámhosszot a Köztársasági Műsorszórási Ügynökségtől. Betartva a törvényszabályokat az első között szüntette be az adását, míg a tizenhárom nagybecskereki rádió közül sok a tiltás ellenére még hónapokig folytatta a műsorszórást.

A Zeppelin Rádió egész nap magyarul szólt a hallgatókhoz: ezért sokan reggeltől éjfélig hallgatták a műsort. A Nagybecskerek környéki magyarok települések mellett a hangja elérte Magyarittabét, Magyarcsernyét, de jelentkeztek hallgatók Szécsányból, Módosról, Títelről is.

Időnként – elsősorban a választási kampányok idején – a politikai pártok a zászlajukra tűzték a muzslyai rádió visszahozását. Aztán, mint sok más ígéretüket, később ezt sem valósították meg. A hallgatók még ma is rákérdeznek a tulajdonosra, hogy mikor szólal meg újra a Zeppelin Rádió.

Egy nap alatt minimális befektetéssel minden működőképesé tehető. A jelenlegi adó annakidején fél évet dolgozott, az antenna megvan, a helység úgyszintén. Megvan a négyévi archívum is. Csak egy kis (politikai) jóakarát hiányzik. Hogy valaki megértse, hogy Közép-Bánátban él 15 ezer magyar, s hogy számukra, de nemcsak nekik, hanem szélesebb körben,

mondhatnánk egész Bánát területén nincs magyar rádió. Különösen a megszűnésünk előtt, nem volt olyan párt, amely nem ígérte, hogy majd mögénk áll, hogy legyen megint magyar rádió Muzslyán. De mind csak ígéret maradt – mondja a tulajdonos. Bánátban egy vagy félórás magyar műsorok nem elégítik meg azokat, akik anyanyelvükön szeret(né)nek rádiózni. De azt tapasztaljuk, hogy egyik-másik elektronikus média kisebbségi műsorok sugárzására kap pályázati pénzeket. A gyakorlat viszont az, hogy rövid nekilendülésről van szó (amíg van rávaló), mire az emberek megszoknák a műsort, addigra megszűnik. Az ilyen műsoroknak a minősége enyhén fogalmazva kétes.

1.2.6. Helyi rádiók helyett hírportálok

Amint azt már vázoltuk, a műsorszórási törvény hatályba lépésével az önkormányzati alapítású rádiók 2015 októberében megszűntek, helyükre viszont újakat nem alapítottak. A magánosításukról szóló elképzelések nem valósultak meg, emiatt harmincnégy vajdasági magyar nyelven is sugárzó rádió szűnt meg.

Legnagyobb részüket formálisan is kitörölték a nyilvántartásból. Néhányukat ugyan privatizálták, de a potomáron elkelt rádiók az óta se szólaltak meg. Maguk a dolgozók sem mutattak nagy érdeklődést az iránt, hogy esetleg maguk váljanak a médiaházuk tulajdonosává. Sok újságíró inkább szakmát cserélt, vagy az időnap előtti nyugdíjaztatást választotta. Csak egy kisebb részük kapott munkát más médiában.

Az önkormányzatok az új törvényszabályok értelmében már nem lehetnek a helyi rádiók alapítói, ezért az utóbbi években gyakorlattá vált, hogy a költségvetésnek a tájékoztatásra szánt nagyobb részét elsősorban a hatalomhoz közel álló médiumok körében osztják el.

A kisebbségi, legfőképpen a magyar helyi tájékoztatást egyes önkormányzatok ideiglenes megoldásokkal próbálják biztosítani. A kisebbségi nyelveken való tájékoztatásra előirányzott pénzek ugyanis leginkább hat hónapra, néha egy évi műsorsugárzásra elegendők. Miután elfogyott a pénz, az adás megszűnik, még mielőtt a hallgatóság megszokta volna a hallgatását. Ha egyáltalán egy heti félórás műsor ehhez elegendő lehet.

Annak ellenére, hogy a helyi rádiók sorozatos megszűnése óta már lassan öt év eltelt, nem látni komolyabb igyekezetet a helyi rádiók hálózatának a visszaállítására. Felmérések sincsenek arról, hogy egyáltalán mekkora igény is volna erre. De az érdekvédelmi szervezetek részéről sem észlelni ez irányú ténykedést, még elképzeléseket sem hallani. Egyértelmű, hogy a helyi rádiók kiszorultak a helyi tájékoztatásból, és az is valószínű, hogy nem lesz könnyű azok visszahozása. A helyi rádiók helyét jórészt a helyi hírportálok foglalták el. Községek hivatalos honlapjai mellett mindenhol legalább két-három, néhol ennél is több hírportál igyekszik tájékoztatni a helyi történésekről. Természetesen az információ megfogalmazása és a megválogatása megmutatja a hírportálnak a hatalomhoz való viszonyulását is. Az viszont egyértelmű, hiszen ezek a hírforrások javarészt az önkormányzati juttatásokból és a helyi vállalatok hirdeteiből élnek. Ilyen helyzetben, erősen megfogyatkozva egy helyi magyar hírportálnak a beindítása komoly anyagi és politika hátszél nélkül lehetetlen. Anyanyelvi tájékoztatás híján a kisebbségiek körében is egyre népszerűbbek a szerb helyi hírportálok.

1.3. Új fejezet: a 2020–2025 évi szerbiai médiastratégia

Csaknem öt évvel a korábbi határidő lejárta után, 2020 januárjában, hosszas egyeztetések és többszöri halasztás után a szerbiai kormány elfogadta a 2020–2025-ös médiastratégiát, amelybe bekerült, főleg az újságírói egyesületek részéről benyújtott, több módosító javaslat is. A dokumentumot jóváhagyta az EBESZ is. A kisebbségi tájékoztatást illetően a megegyezés egyik kerékkötője az a javaslat volt, amelynek elfogadása esetén a kisebbségi nemzeti tanácsokat jórészt kiszorították volna az adott közösség tájékoztatási eszközeinek az irányításából. A javaslat ellen többször is felemelte a szavát a Magyar Nemzeti Tanács. Az elfogadott médiastratégia szövegébe végül is nem kerültek bele a vitás módosítási javaslatok és megmaradt a nemzeti tanácsok egyik alapvető jogköre.

A kisebbségi nyelveken való tájékoztatással az új szerbiai médiastratégia külön fejezetben foglalkozik. A Szerb Köztársaságban kisebbségi nyelven tájékoztatnak a közszolgálati és magántulajdonban levő médiumok, de ide sorolták a civil társadalmi médiát is. A jogi keretbe bekerültek a nemzeti tanácsok által alapított, valamint internetes médiumok is.

A nemzeti kisebbségek tagjainak a tájékoztatását normatív és gyakorlati problémák terhelik, ami arra utal, hogy szükség van a kisebbségi nyelveken történő információszolgáltatás átfogó megközelítésére. A nemzeti tanácsok, a kisebbségi jogok gyakorlásában jelentős közhatalommal rendelkeznek, így a tájékoztatásban is. Noha ezeket a testületeket állami alapokból finanszírozzák, alapítói is lehetnek a médiaházaknak. Véleményt mondhatnak az adott kisebbségi médiumok főszerkesztőjének a kinevezésekor, akár csak az adott médiaház projektjeiről, pályázatairól. Véleményt mondhatnak az adott információszolgáltatás minőségéről, de ennek sincsen kötelező érvénye.

Annak ellenére, hogy a nemzeti tanácsok munkájának nagy jelentősége van az adott kisebbség jogainak érvényesítésében, a kisebbségi média tájékoztatása nem szorítkozhat kizárólag csak a testület munkájának a promóciójára. A dokumentumban megállapítják, hogy „van némi aggodalom a pluralizmus biztosítása és a média szerkesztői függetlensége szempontjából”, amit egyes újságírói egyesületek ezzel kapcsolatos reagálásaikban hangsúlyoznak is. Ugyanakkor jelentős problémát jelent a nemzeti kisebbségi médiumok pénzügyi biztonságának megteremtése. Rendezni kell azok pénzügyi hátterét, elsősorban a közpénzekre való jogosultság részleteit. Ugyanakkor fontos az is, hogy a közszolgálati médiumok megfeleljenek a kisebbségi nyelven való tájékoztatás követelményeinek.

A médiastratégia szolgál majd alapul a médiatörvény kilátásba helyezett módosításához. Tekintettel arra, hogy a médiastratégia elfogadása egy igen hosszantartó folyamat volt, nem várható más a törvénymódosítás esetében sem. 2021 végén megjósolni sem lehet, hogy ez folyamat meddig tart majd. Egyelőre annyit tudni, hogy a munkafolyamat elindult, viszont hivatalos információ arról nincs, hogy meddig jutottak vele. Tekintettel az ezzel kapcsolatos hallgatásra, nyilvánvaló, hogy az új médiatörvény meghozatala akár még évekig elhúzódhat.

Közben már egy ideje készül a Magyar Nemzeti Tanácsnak a magyar médiára vonatkozó akcióterve is, amivel a még érvényes, több mint egy évtizeddel ezelőtti, elavult médiastratégiát fogják lecserélni. Az elsődleges terv az volt, hogy 2020 márciusáig elkészül, de ez 2021 végéig sem történt meg. A munkának a 90 százalékával már készek. Jelenleg a dokumentumnak az új szerbiai médiastratégiával való jogi „összefésülése” tart.

2. A vajdasági magyar médiarendszer meghatározó elemei

2.1. A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete

A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete (VMÚE) a vajdasági magyar újságíró-társadalom szakmai szervezeteként kiemelt célkitűzésének tekinti az újságírók képviselését, a kiemelkedő teljesítményt nyújtó kollégák munkájának elismerését és díjazását, a szakmai továbbképzések szervezését, az utánpótlás-nevelés serkentését, a külhoni magyar újságíró-szervezetekkel, valamint az anyaországi intézményekkel és szervezetekkel való együttműködést, illetve minden ezen tevékenységei révén az újságírói szakma presztízsének növelését a vajdasági magyarság körében. Az egyesület hosszú távú célkitűzése ugyanis az, hogy mindezen törekvései jegyében az újságírói hivatást megkísérelje minél vonzóbbá tenni a vajdasági magyar fiatalok számára. Az egyesület elnöksége azt szeretné, ha tevékenységének köszönhetően eredményesebb együttműködés alakulhatna ki az egyesület és a szerkesztőségek között, illetve, ha ezáltal a VMÚE hozzá tudna járulni a szerkesztőségek közötti kapcsolatok javításához is.

Az újságíró-társadalom újjászervezésének fontos elemét képezi a képzések és továbbképzések szervezése, ugyanis a tapasztalatok azt mutatják, hogy a média rendkívül gyorsan változó világában a kollégáknak egyre nehezebb megfelelniük azoknak a kihívásoknak, amelyeket ezek a változások állítanak eléjük. A médiumok zömének sajnos nincs lehetősége arra, hogy képezze, illetve továbbképezze a munkatársait. Ezt az űrt szeretné lehetőségeihez mérten pótolni a VMÚE olyan szakmai továbbképzések életre hívásával, amelyek mind az írott sajtóban, mind az elektronikus sajtóban dolgozó kollégák számára hasznosak lehetnek. Ennek jegyében az elmúlt években előbb Adán, majd Zentán indult újságíró-iskola a fiatalok számára, illetve több továbbképzés és szakmai fórum is megrendezésre került, amelyek közép-pontjában egyebek mellett a sajtónyelvvel és a nyomtatott sajtó jelenének, illetve jövőjének kérdésével foglalkozó témakörök álltak, vagyis olyan témák, amelyek hosszabb távon is a vajdasági magyar újságírás fejlődését szolgálhatják.

A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete nagy hangsúlyt fektet a kistérségi médiumok felkarolására, nemcsak anyagi, hanem szakmai támogatást is nyújtva nekik. Ezt a célt szolgálja egyebek mellett a VMÚE által életre hívott Kistérségi Médiumok Találkozója is, amely első ízben Zentán, második alkalommal pedig Adán került megrendezésre, amely helyszínén jeles szakemberek tartottak szakmai előadásokat a kistérségi médiumok képviselőinek, akik számára ezek az összejövetelek kiváló lehetőséget kínáltak a szakmai ismereteik elmélyítésére, a tapasztalatcserére, a kapcsolatok fejlesztésére és az együttműködés serkentésére is.

A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete évről évre átadja szakmai elismeréseit, amelyeknek presztízse az elmúlt évek során mind nagyobbá vált a vajdasági magyar újságírók körében. A díj megalapításának célja az volt, hogy az egyesület ráirányítsa a figyelmet azokra a kollégákra, akik kiemelkedő teljesítményt nyújtanak, megköszönje nekik a munkájukat, és arra ösztönözze őket, hogy a továbbiakban is hasonló színvonalú tevékenységet fejtsenek ki. A VMÚE minden évben öt kategóriában adja át szakmai elismeréseit: pályakezdő, írott sajtó, elektronikus média, szórvány és életmű kategóriában. A díjátadó ünnepséget az egyesület minden évben március közepén, a magyar sajtó napjához kapcsolódóan szervezi meg, az egyesület elnöksége arra törekszik, hogy a szakmai elismeréseket minden alkalommal olyan helyszínen adja át, amely meghatározó jelentőséggel bír a vajdasági magyarság számára.

A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete a Vajdasági Magyar Művelődési Intézettel és a Magyar Nemzeti Tanáccsal közösen 2019-ben felvállalta a padéi Takáts Rafael Magyar Kultúrkör által meghirdetett riportpályázat díjazott alkotásait felölelő kötet megjelenését. Egy évtizeddel a pályázat első tíz évének legkiválóbb alkotásait összegyűjtő kiadvány után, amely 2009-ben *Kompravaló* címmel jelent meg, egyértelmű volt ugyanis, hogy a második tíz év termését is kötetbe kell rendezni. Így született meg az *Útravaló* című kötet, amely a riportpályázat második évtizedének sajátos krónikája, hiszen a benne szereplő írások nemcsak az elmúlt évek történéseiről adnak átfogó képet, hanem hozzájárulnak az egykori *Napló* hetilap szellemiségének továbbéléséhez, illetve magának a riport műfajának a népszerűsítéséhez is.

Ez utóbbi célt szolgálja egyebek mellett az a törekvés is, amelynek jegyében 2019-ben immár negyedszer került sor a VMÚE riporttáborára, amelynek helyszíne ezúttal Törökkanizsa volt. A táborba a vajdasági magyar médiumok munkatársai mellett az erdélyi és a magyarországi újságíró-társadalom jeles képviselői is eljöttek, lehetővé téve egyrészt a szakmai tapasztalatcserét és az együttműködés továbbfejlesztését, másrészt azt, hogy a saját régiójukba is elvigyék térségünk híret, ezáltal is erősítve nemzeti összetartozásunkat. Az első ilyen riporttáborban született írásokból 2014-ben jelent meg a *Szigetlét*, a másodikban születettek közül 2016-ban az *Érdomslyói hídfő*, a harmadikban készületekből pedig 2018-ban a *Maradék maradvéka* című kötet, amelyek kivétel nélkül létünk lenyomatát hivatottak megőrizni az utókor számára. Ennek a programnak a folytatásaként 2020-ban megjelenik a törökkanizsai riporttáborban készült írásokat összegyűjtő kötet is, amely sajátos módon örökíti meg az ott élő közösség életének a legmeghatározóbb momentumait.

Az egyesület elnöksége kiemelt célkitűzésének tekinti a külhoni magyar újságíró-szervezetekkel, valamint az anyaországi intézményekkel és szervezetekkel való együttműködés elmélyítését, amely elsősorban a Kárpát-medence különböző helyein megszervezett szakmai tanácskozásokon és egyeztető fórumokon, valamint a Külhoni Magyar Újságíró-egyesületek Konvenciója rendezvényein való részvételben és a különféle közös projektumok megvalósításában jut kifejezésre, amelyek a kapcsolattartás javítása és az együttműködés továbbépítése mellett nagymértékben hozzájárulnak a közös Kárpát-medencei médiatérben való gondolkodás kiterjesztéséhez is.

A nemzeti összetartozás jegyében 2019-ben a korábbinál is hangsúlyosabb szerep jutott a Kárpát-medence magyar újságíró-szervezetei együttműködésének, amelyek a közös projektumok megvalósításában, a szakmai tapasztalatcserében és az együttműködések szálainak további erősítésében nyilvánultak meg. Mindebben fontos volt egyebek mellett az is, hogy minél többen, köztük fiatal újságírók, szerkesztők is bekapcsolódjanak ebbe a vérkeringésbe, olyan ismeretekhez, tapasztalatokhoz és élményekhez jutva, amelyek a szakmai továbbképzésekhez hasonlóan szintén fontos motivációs erőt jelenthetnek számukra munkájuk magasabb szintre való emeléséhez. Egyéb projektumok megvalósulása mellett ezen törekvések jegyében érkezett első ízben, ám hagyományteremtő szándékkal a Vajdaságba a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete sajtófotó-kiállítás, és ennek köszönhetően kötött egymással hivatalos együttműködési megállapodást a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete, a Székelyföldi Magyar Újságírók Egyesülete és a Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete.

A VMÚE 2020-as tervei között szerepel a megkezdett projektjei folytatása mellett a Vajdasági Magyar Médiatár megújítása, egy szakmai kézikönyv megjelentetése, valamint szá-

mos egyéb olyan projekt megvalósítása is, amelyek elősegíthetik a vajdasági magyar újságíró-társadalom újjászervezését és szakmai fejlődését, illetve az újságírói hivatás presztízsének növelését.

2.2. Vajdasági Rádió és Televízió

2.2.1. *A Rádió második műsora, nem magyar nyelvű adón belül működő önálló magyar szerkesztőség*

1949. november 29-én alakult meg az Újvidéki Rádió. A szerkesztőség alapító/főszerkesztője Szalai István volt. Az első időben tisztán propagandacéllal működtették, hogy ellensúlyozza az akkor a keleti tömbhöz tartozó Magyarország rádió adásait. Igazi virágkorát a 1980-as évek végén élte, amikor a magyar szerkesztőség munkatársainak száma meghaladta a százat. Az 1990-es évek délszláv háborúitól kezdve egészen a közelmúltig folyamatos volt a leépítés és egy pillanatban a munkatársak száma a harminchoz közeledett. Az utóbbi egy-két évben valamennyit javult a helyzet, a létszám most állandósulni látszik a negyven fő körül. Az eddigi főszerkesztők sorából kiemelkedik Vébel Lajos és Gion Nándor.

Országos érdekeltségű, közszolgálati rádió

Újvidék, Ignjat Pavlasz utca 3.

Honlapcím: www.RTV.RS

Főszerkesztő: Gusztony András, andras.gustony@rtv.rs

Főszerkesztő-helyettes: Ternovác István, ternovac@gmail.com

2.2.2. *Szerkesztőség*

A szerkesztőség legfontosabb célkitűzései: a tájékoztatás, a magyar identitás megőrzése, kulturális vagy tudományos ismeretterjesztés, szórakoztatás. A műsoraik célközönsége a teljes lakosság, illetve minden médiafogyasztó: középkorúak, idősek, fiatalok, értelmiségiek, vallási közösségek, szakmai csoportok.

Jogi értelemben a médium működtetője az állam. A szerkesztőség által használt alapterület 250 négyzetméter, ami nem elegendő ahhoz, hogy a szerkesztőség kényelmesen működjön. A jelenlegi pénzügyi helyzetükben szinten tudnak maradni. Belső munkatársként foglalkoztatott szerkesztők, riporterek száma: 40 fő. Rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma: 10 fő.

Legjelentősebb műsoraik:

Délutáni híradó – Központi hírműsor

Faluműsor – Mezőgazdasági jellegű műsor

Sport, zene, derű – Vasárnap délutáni szórakoztató műsor

Objektív – Politikai elemző műsor

Szempon – Kulturális művelődési műsor.

Műsorcsere szempontjából nem állnak egyetlen intézménnyel sem állandó partneri kapcsolatban. Hírügynökségek: MTI (díjmentes), Tanjug és Fonet (mindkettő fizető).

2.2.3. *Műsorsugárzás*

Napi 24 órás magyar műsort sugároznak, ebből 22 óra saját összeállítású műsor. Frekvenciák:
90,5 MHz
92,5 MHz
100,4 MHz

Nincsenek adatok arról, hogy hány háztartásban hallgathatók a műsoraik, mert nagyon változó a sugárzás minősége. Dél-Bácskában meg észak-Bácskában az ott található két leadó-állomásnak köszönhetően (Újvidék, Vörösfalu 90,5 és 92,5), valamint Zombor környékén, ahol ugyancsak van egy leadó-állomás (100,4 MHz), tehát nyugat-Bácskában elfogadható a vétel. Viszont Bánátnak a java része rosszul vagy helyenként egyáltalán nincs lefedve.

Regionális stúdióik nincsenek, terveik között sem szerepelnek, hiszen lehetőségük sincs ilyenek megnyitására.

2012 óta interneten is elérhetőek a műsoraik. Műsoraik kevesebb, mint a 25 százaléka kerül fel internetre és követhető online formában.

Napi 24 órás magyar nyelvű műsort sugároznak, közszolgálati jelleggel. Céljuk nemcsak a tájékoztatás, hanem a művelődés, az oktatás és a szórakoztatás témában is adnak műsorokat. Felölelik a vajdasági közvélemény érdeklődésének minden szegmensét.

Vannak független produkcióik is: Az éjszakai műsor, a Vidám műsor, van két portréműsor. Ezek együttesen nem érik el a műsor volumenének tíz százalékát. Mondhatjuk, hogy heti szinten lebontva, átlagolva 6–7 százaléka a műsoroknak független produkció.

Anyagi erőforrásokkal egyáltalán nem rendelkeznek önállóan, tekintettel arra, hogy a költségek a ház szintjén kerülnek leosztásra és felhasználásra. Amivel mégis önállóan rendelkeznek, azok a hazai és a külföldi napidíjak, a tiszteletdíjas munkatársak kifizetése és az anyagi költségek. De mindennek nagysága egy kisebb polgári egyesület szintjének felel meg. A szerkesztőség dolgozóinak a munkabére egységesítve, a médiaház bértáblája alapján kerül kifizetésre.

A technikai feltételek nagyjából megvannak, főleg adományoknak köszönhetően, de a ház szintjén is kaptak bizonyos technikai eszközöket.

2.2.4. *Munkatársak*

Az állomány – legalábbis ami a puszta számokat illeti – mondhatni viszonylagos. 1986-ban százegyen voltak, de akkor is úgy tűnt, hogy nincsenek elegenden. Most csak negyvenhárman vannak a szerkesztőségben, de mégis csak elkészül minden tervezett műsor. Sőt, ma több műsort csinálnak, mert abban az időben nem volt éjszakai műsor.

Helyben élő tudósítók Szabadkán, Topolyán, Kishelyesen, Zomborban, Magyarakanizsán, Adán, Zentán, Óbecsén, Temerinben, Nagybecskereken/Muzslyán vannak. Dél-Bánátnál nincsen tudósítójuk.

A dolgozók száma az elmúlt három évben legalább 10–15 százalékkal növekedett, az optimális szám a hatvan körüli lenne. A létszámstop miatt nem bírnak új munkatársakat felvenni, csak meghatározott időre, akik aztán átkerülnek a munkaközvetítő ügynökséghez. Most hat emberük van ügynökségnél, ami a dolgozóknak mintegy 15 százalékának felel meg. A Vajdasági RTV egészében egyébként évek óta gondot okoz, hogy a dolgozók jelentős része ügynökségen keresztül dolgozik. A VRTV-ben az ügynökségen keresztül háromszázhetvenen dolgoznak. Több mint a negyed része az összes dolgozónak. Valamennyivel kevesebb fizetést kapnak ugyanazért a munkáért és kevesebb a szabadság, tehát hátrányosabb helyzetben vannak az állandó munkatársaknál. Fiatal újságírókat is foglalkoztatnak. Az elmúlt három-négy évben tíz fiatal újságíróat vettek fel, elmondható, hogy a szerkesztőség zömében fiatal. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékén jelenleg van újságírószak, onnan is érkeznek hozzájuk képzett újságírók. A Szabadkai Tanítóképzőben pedig idén (2021) ősszel nyílik kommunikációs szak, bíznak abban, hogy idővel majd onnan is érkeznek képzett szakkáder.

2.2.5. Anyagi háttér

Előfizetésből, illetve a tartományi kormány támogatásából működik a szerkesztőség. Pályázatokon való részvételre saját folyószámla hiányában nincs lehetőség. Hogy mi lesz, ha átkerülnek az új székhelyre, azt jelenleg senki sem tudja pontosan. Egyes jóslatok szerint lesz bizonyos fajta összevonás a tévés és rádiós területen. Vagyis nem fogják duplázni az újságírókat az eseményeken. De, hogy ez hogy fog működni, azt senki se tudja előre megjósolni. Tervben van például egy központi szerkesztőség, akkor talán csak a híreket fordítják a kisebbségi nyelvekre, ezt egyenlőre csak találgatni lehet. Amit fontosnak látnak, oda lehetőségük van a munkatársaknak elmenni, hogy tudósítsanak. Havi egy-két alkalommal külföldi útra is van lehetőség.

A Magyar Nemzeti Tanáccsal való együttműködést a szerkesztőség vezetése korrektnek ítéli és szerintük nem érzékelhető befolyásolási szándék.

Válaszó személy: Gusztov András, fő- és felelős szerkesztő

2.3. Vajdasági Televízió Magyar Szerkesztőség

A szerkesztőség a jugoszláviai magyar televíziózás úttörőjeként 1968. január 1-jén alakult meg. Alapító főszerkesztő: Fejős István. Műsorait a Belgrádi TV-ből sugározta 1973-ig, az újvidéki székhelyű Újvidéki Televízió beindításáig. Az évtizedeken át tartó fejlődést, bővülést a '90-es háborús évek törtek meg, az egész televízió a belgrádi állami televízióba olvadt be. 1999-ben a NATO bombázás következtében megsemmisült a TV székháza, azóta a régi irodaházból némileg átalakított épület ad otthont a televíziónak. A 2020. év folyamán átköltözik az új, korszerű székházba, amely a régi helyén épült fel.

Jelenlegi címe: Újvidék, Ignjat Pavlasz utca 3, Sutjeska 1

Honlapcím: www.rtv.rs

E-mail cím: kabinet@rtv.rs

Főszerkesztő: Mirko Konjuh, mirko.kan@gmail.com

Főszerkesztő-helyettes: Vojvodity Ágnes, agnes.vojvodic@gmail.com

A szerkesztőség legfontosabb célkitűzései: a szórakoztatás, a tájékoztatás, kulturális és tudományos ismeretterjesztés, a magyar identitás megőrzése. A műsorok célközönsége: minden médiafogyasztó, értelmiségiek, szakmai csoportok, gyermekek/ifjúság, középkorúak, idősök. Műsorcsereiben részt vesznek, állandó partneri kapcsolatuk van az országban működő magyar nyelvű műsorszolgáltatókkal. Hírügynökség, amelynek híreire leginkább támaszkodnak: Tanjug. Műsorszórás: digitális, kábelhálózaton, interneten. A digitális sugárzásnak köszönhetően megfelelő vevőkészülékkel a Vajdasági Televízió magyar adása Vajdaság egész területén nézhető.

2.3.1. A szerkesztőség anyagi helyzete

A magyar szerkesztőség által használt alapterület (138 m²) nem elegendő ahhoz, hogy kényelmesen működjön. Saját gépparkjuk nincsen, ebben a tekintetben teljes mértékben a nagy szerkesztőségtől függenek.

Az állami, költségvetési bevétel a költségvetés 20–40 százalékát jelenti, a saját bevételük 95 százaléka előfizetésből származik, a reklámbevétel 5 százalék alatti, szponzorálás pedig csak időnként van.

Az egész ház egységesen működik, a magyar szerkesztőség része a Vajdasági Rádió és Televízióknak, viszont van önálló költségvetésük éves szinten, amit jóvá kell hagyatni a felsőbb szervekkel. A szerkesztőség javasol, és aztán azt a „nagy szerkesztőség” elfogadja. Ezen a téren nincsenek komolyabb gondok, a költségvetést jóváhagyják, mert mint mondják a magyar szerkesztőségben, „tudják, hogy mennyit lehet kérni”. A bevételi források alakulása szempontjából a következő évekre jelentős csökkenést jósolnak.

2.3.2. Műsorok

Magyar műsor napi sugárzása: 3,5–5 óra, a heti sugárzása pedig 35 óra

Saját produkciók:

Mindennap vannak hírek (vasárnap kivételével) – 10 perc.

A hét minden napján van híradó – félóra.

Hétfőnként van a Napjaink, közéleti, politikai magazinműsor – egy óra.

Hétfőnként sportműsor – félóra.

Jó estét, Vajdaság!, tájékoztató, szórakoztató, oktató műsor – egy óra.

Medikus, egészségügyi műsor – havonta kétszer félóra.

Fesztelen – havonta kétszer félóra.

Jelen-lét – hetente egyszer félóra.

Barázda, mezőgazdasági műsor – hetente egyszer félóra.

Fókuszban, stúdióbeszélgetés – hetente egyszer félóra.

Glóbusz, külpolitikai műsor – hetente egyszer félóra.

Visszapillantó, a híradós riportok válogatása –hetente egyszer félóra.

Durindó/Gyöngyösbokréta népzenei műsor – havonta négyszer félóra.

Vallási műsor – havonta egyszer félóra.

Paletta – hetente egyszer, ötven perc.

A műsorainkból válogatás, szerb fölirattal. Halló, Tévél! – havonta egyszer kilencven perc.

Külsősök komplett műsorai (pályázat útján):

Okos tojás, gyerekműsor – félóra.

Siker, vállalkozói műsor – félóra.

Aranykor, nyugdíjas műsor.– félóra.

Vidám műsor, Természetfilm – kéthavonta félóra.

2.3.3. *Technikai felszereltség*

A többi szerkesztősséggel együtt, közös technikával dolgoznak, ami azt jelenti, hogy egyeztetni kell, hogy kinek van az adott esetben és időben nagyobb szüksége a forgatásra, és előre, hetente kétszer le kell adni a forgatási igényeket. Egy koordinátor próbálja összehangolni a különböző igényeket. A hirtelen felmerülő forgatási témáknál olykor nehéz megegyezésre jutni, kié legyen az elsőbbség.

2.3.4. *Káderállománnyal kapcsolatos gondok*

Belső munkatársként foglalkoztatott szerkesztők, rendezők, riporterek száma: harminckét fő. Rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma: négy fő.

A törvény által előírt létszámstóp itt is gondot okoz. A meghirdetett pályázatokra akad alkalmas jelentkező, de mivel nem lehet állandó munkaviszonyba felvenni senkit, a megbízási idő lejártával a munkavállalók ügynökségre kerülnek. Az ügynökségen keresztül azután újra alkalmazhatják őket ugyanarra a munkára, de már kedvezőtlenebb feltételekkel. Nemrég szó volt róla, hogy megszűnik a létszámstóp, de egyelőre mégis maradt minden a régiben.

Van néhány tiszteletdíjas munkatárs is, túlnyomó részük még egyetemi hallgató. Tehát hiányoznak a káderek, de mivel egyesek hosszú éveken keresztül nem kerülnek állandó munkaviszonyba, ez semmilyen jövőképet nem ad a fiataloknak, érthetően nem akarnak ilyen bizonytalan munkahelyet választani maguknak. A fiatalok felkészültsége sem egyforma. A Magyar Tanszéken azt mondják, hogy ők újságírókat, tanárokat, lektorokat képeznek, de a televízió szerkesztőssége szerint ennek elég változó az eredménye. Kész újságíró nem igazán jön hozzájuk. Általában inkább náluk tanulja meg a szakmát a szerkesztősségben. Amit felvétel előtt ellenőriznek az a magyar nyelvtudás, valamint a szerb nyelvtudás, mert az is elengedhetetlen, az idegen nyelvtudás szintén föltétel szokott lenni, továbbá a beszédkészség, az olvasás-technika, a tájékozottság.

A szűkös káderhelyzet pedig odahat, hogy nem tudnak eljutni minden fontos eseményre. Mostanában mindenki azt mondja, majd felköltöznek az új épületbe (a régi székházuk helyére épült, melyet 1999-ben a NATO lebombázott), akkor ott lesz jobb felszerelés, meg másféle szervezés. De nyilvánvaló, hogy akkor is ugyanúgy közös technikával fognak majd dolgozni, és nem fog lényegesen változni semmi, amíg nem oldják fel a létszámstopot.

Regionális stúdiók helyett a tudósítóhálózat kiépítése van tervben. Szabadkán, Zomborban, Nagybecskereken, Zentán és Óbecsén vannak helyi tudósítók. Csak a nagyobb horderejű eseményre mennek ki a nagy szerkesztősségből.

Harmínckettő belső munkatárs van (beleértve az ügynökségen keresztül alkalmazott dolgozókat is), de vannak külső munkatársak, tiszteletdíjasok. A dolgozók optimális száma ötven fő lenne. A technikai személyzet szempontjából nagyon jó lenne, ha több operatőr, vágó tudna magyarul, sajnos kevesen vannak. Sokkal jobb, hogyha az operatőr is érti, hogy miről van szó, akkor tud megfelelő felvételeket készíteni. Ennek híján külön el kell magyarázni a technikai személyzetnek minden apróságot, ami csökkenti a hatékonyságot.

2.3.5. *Finanszírozás*

A Vajdasági Rádió és Televízió (RTV) javarészt a köztársasági költségvetésből kapott támogatásból működik. Részben az előfizetésből is, mert annak az összege bekerül a költségvetésbe és onnan kapják vissza. A hirdetésekéből is származik bevétel. A magyar szerkesztőség mint állami médium anyaországi támogatást nem kaphat és pályázatok útján sem juthat komolyabb támogatáshoz. Korábban volt rá példa, hogy a Magyar Nemzeti Tanács pályázataira jelentkeztek.

2.3.6. *Viszony a Magyar Nemzeti Tanáccsal*

A Magyar Nemzeti Tanács véleményezi a szerkesztőség felelős szerkesztőjének a kinevezését, de nem ő nevezi ki. Nem kötelező érvényű a véleménye. A szerkesztőség és az MNT közötti együttműködés megfelelő.

Válaszoló személy: Vojvodity Ágnes, főszerkesztő-helyettes

2.4. **Magyar Szó napilap**

A *Magyar Szó* a vajdasági magyarság (1992-ig jugoszláviai, 1992–2006-ig szerbia–montenegrói, 2006-tól szerbiai) egyetlen napilapja és egyik legfontosabb azonosság-tudat-megőrző intézménye. Hétköznapi számai 16–20 oldalon jelennek meg, a szombat-vasárnapi összevont kiadás pedig 44–52 oldalon. Színes, tematikus napi mellékletei vannak, külön tematikus kiadványokkal, valamint alkalmi könyvkiadással is foglalkozik. Alapítója és tulajdonosa a szabadkai székhelyű Magyar Nemzeti Tanács.

A *Magyar Szó* első száma még a második világháború alatt, 1944. december 24-én jelent meg *Szabad Vajdaság* címmel, amit 1945. szeptember 27-én *Magyar Szóra* változtattak. Beindításával az akkori Jugoszláv Kommunista Párt vezetősége, többek között az első számnak a katolikus karácsonyra való időzítésével is, azt kívánta szemléltetni, hogy a testvériség-egység politikáját valóra váltja. Az első szám Josip Broz Tito üzenetét közvetítette: „A békülés baráti jobbát nyújtjuk minden becsületes polgárnak, aki kész arra, hogy velünk együtt felépítse összerombolt hazánkat.” Az alig néhány héttel korábban lezajlott magyarellenes kivégzési hullám nyomán ezt sokan kételkedve fogadták, pedig a lap élére a párt agitprop szerve, Kek Zsigmond egykori szabadkai református lelkipásztort állította.

A lap költségvetési intézményként működik, jogi értelemben az alapítója az állam és az ingatlan, amelyben a szervezet működik, szintén az állam tulajdonában van.

2.4.1. Adatok

Magyar Szó Lapkiadó Kft.

Újvidék, Vojvoda Misity u. 1.

Honlapcím: www.magyarszo.rs

E-mail cím: deszk@magyarszo.rs Főszerkesztő: Varjú Márta, tel.: 064 8055017, varju@magyarszo.rs

Főszerkesztő helyettes: Németh Zoltán, tel.: nemeth@magyarszo.rs

Kabók Erika, tel.: kabok@magyarszo.rs

Belső munkatársak száma: 82 fő

Rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma: 80 fő

A szerkesztőség négy részből áll: Újvidéken, Szabadkán, Zentán és Topolyán van szerkesztőség. Vannak állandó munkatársak Belgrádban, Zomborban, Óbecsén és Nagybecskerekén.

A lap legfontosabb célkitűzése: a tájékoztatás és a magyar identitás megőrzése, kulturális és tudományos ismeretterjesztés, szórakoztatás.

A lap célközönsége: általánosan minden fogyasztó, középkorúak és idősek, értelmiségek, gyermek/ifjúság, vallási közösségek, szakmai csoportok.

A hírügynökségek, melyek híreit felhasználják: az MTI-t díjmentesen, a Beta hírügynökséget pedig fizetős alapon.

A lapot postai, saját hálózaton és magánkézben lévő hálózaton keresztül terjesztik. A lap 1999 óta – teljes tartalommal – elérhető interneten is. Az internetes verzióban van plusz tartalom is. Átlagban négyezer felhasználó kattint rá naponta.

Fele-fele arányban színes és fekete/fehér nyomtatásban jelenik meg. Rendelkezik saját nyomdatechnikával. Az átlagos példányszám 7000, szabadárusításban pedig átlagban 5500 újságot adnak el. Hétszáz előfizetője van. Van olyan nap, amikor 14 ezer újság is elkel, ez a csütörtöki meg a szombat/vasárnapos szám. De van olyan nap (kedd), amikor az eladott példányok száma négyezer körüli. Tehát a többi napokon ötezer alatt van a példányszám, átlagban pedig hétezer. Ebből a remittenda a nagy példányszámnál körülbelül hat–hét százalék, legfeljebb tíz százalék, a kisebb eladott példányszám esetében pedig tíz–húsz százalék között van. Ez érthető is, mert kis példányszámú lapot rendkívül nehéz terjeszteni. Nagy a terület, nagyon nehéz úgy szétosztani, hogy a remittenda ne legyen magas. Például, ha egy faluból visszajön az egyetlen oda eljuttatott újság, akkor ez már 100 százalékos remittenda.

Az újság tartalmának több mint a háromnegyed része saját hírforrás. Tehát saját szerzői írásaik vannak, a többi pedig vagy az MTI-ből vagy a Beta-tól vagy más hírügynökségektől átvett hír. Vannak más lapokból átvett fordítások, de ezek terjedelme aránylag kicsi.

2.4.2. Anyagi háttér

Az anyagi forrásokat részben állami támogatásként, a tartományi kormánytól kapják, de van bevételük az eladott példányokból, a hirdetésekéből és egyéb támogatásokból is. Időnként a Magyar Kormánytól is kapnak támogatást, amit tiszteletdíjak kifizetésére szoktak fordítani. Az önkormányzatok pályázataira is számítanak, főleg ott, ahol vannak regionális oldalaik. Ezek a települések pedig: Szabadka, Zenta, Topolya, Újvidék – ezektől szinte rendszeresen kapnak kisebb vagy nagyobb támogatást. Időnként más önkormányzatok is segítik munkájukat.

2.4.3. A Magyar Szó szerkezeti felépítése

A szerkesztőség négy részből áll: Újvidéken, Szabadkán, Zentán és Topolyán van szerkesztőségi iroda. Állandó munkatársaik vannak Belgrádban, Zomborban, Óbecsén és Nagybecskerekén. A cégben pillanatnyilag 193 dolgozó van, ebből a szerkesztőségben 83-84-en tevékenykednek. Ha ebből leszámítjuk a hirdetőosztályt, a terjesztőosztályt, amelyek szintén ide tartoznak, leszámítjuk azokat az embereket, akik műszaki feladatokat végeznek (lektorok, tördelők), vagyis nem újságírók, akkor az újságírók száma 55–60 között mozog. Az elmúlt három évben nem nagyon volt változás ezen a téren, a létszámstop, ami nem a szerkesztőség vezetésétől függött, a lap számára nagyon negatív volt. Bár ez mostanára megszűnt, a vezetőség ma sem nagyon hajlik afelé, hogy új embereket vegyen fel. Főleg újságírókra lenne szükség.

2.4.4. Káderállománnyal kapcsolatos gondok

Az optimális újságírólétszám meghatározása komoly felméréseket igényelne, de annyi biztos, hogy a *Magyar Szó* terjedelme, tehát oldalszáma és a Magyar Szó Lapkiadó Kft. kiadványainak a száma az elmúlt harminc év alatt nem változott, sőt a kiadványok száma még nőtt is.

A Lapkiadó gyakorlatilag napi szinten megjelentet egy napilapot, egy mellékletet, s akkor ezen kívül még a *Képes Ifjúságot*, a *Jó Pajtást*, a *Mézeskalácsot*, és vannak még külön kiadványai. Tehát több munka van, mint mondjuk harminc évvel ezelőtt, amikor pedig több mint száz újságírója volt. Körülbelül felére csökkent az újságírók száma – a munka pedig megmaradt. A jelenlegi újságíróknak tehát el kell végezni ugyanazt a munkát, mint annak idején, viszont azért nem kapnak kétszer akkora fizetést. Sőt, ha jobban utána nézünk, akkor megállapíthatjuk, hogy akkor az újságírók többet kerestek, mint most. A múlt század nyolcvanas éveiben nagyobbak voltak a bérek, mint most és kevesebbet kellett azért dolgozni. Nemcsak, hogy több volt az újságíró, hanem sokkal jobban meg volt szervezve, kiépítve a tudósítói hálózat.

Jobb lenne, ha több helyről lenne állandó, helyben élő tudósítója a lapnak, ami korábban megvolt. Jelenleg igen nagy terepet kell lefedjen az adott régió tudósítója, ami nagyon nehéz feladat egy személynek. Tudósítók híján annak teljes feladatköre az állandó munkatársakra hárul. A tudósítói hálózat ugyanis az elmúlt harminc év alatt teljesen leépült és azóta sem sikerült újjáéleszteni. Persze ennek is anyagi vetülete van, a tiszteletdíjas munkához szerződést kell kötni a céggel, a tiszteletdíjas keret pedig erősen korlátozott. Ráadásul sok olyan feladatot is tiszteletdíjas munkatársak látnak el, amit korábban rendes munkaviszonyban végeztek. A mintegy száz tiszteletdíjas között akad szerkesztő, rendszeresen író munkatárs, rajzoló, és ha ezeket összeszámoljuk, akkor nagyon kevés pénz marad a keretből, az egykori tudósítói hálózat visszaállítására.

Kevés a fiatal újságíró

A megelőző három évben létszámstop volt, tehát nem lehetett új munkatársakat felvenni, tiszteletdíjasként alkalmazták a fiatalokat is. A tiszteletdíjak azonban sajnos annyira alacsonyak, hogy akinek többre volt szüksége, mint 10–20 ezer dinár havonta, az elment

és keresett más munkát. Pillanatnyilag négy fiatal munkatársa van a lapnak. Újvidéken, Szabadkán, Zentán is vettek fel fiatal újságírókat. Viszont az a szerkesztőség tapasztalata, hogy nehéz olyan fiatal újságírót találni, akinek nyelvi és szakmai felkészültsége megfelelő lenne az azonnali munkavégzéshez. Márpedig ezeket a fiatal újságírókat rögtön „be kell dobni a mélyvízbe”, nincs idő és mód gyakornokoskodásra. Korábban volt egy gyakornoki státusz/időszak – ez lehet, hogy most is benne van a kollektív szerződésben, de nem alkalmazzák. Tehát egy gyakornoki időszak, fél éves vagy egy éves időszak, amikor egy kezdő tanul. Most pedig nem tanul, hanem rögtön úgy dolgozik, mint a többiek. A szerkesztők dolga lenne, hogy egy kicsit foglalkozzanak velük, de sajnos az idejük ezt alig engedi meg. Azelőtt a kezdő fiatalokkal egy úgynevezett „medvecsoport” foglalkozott, amelyben volt 10–15 újságíró, aki itt élte le az életét szinte a szerkesztőségben, mindent tudott, tőlük tanulhattak a fiatalok.

A legtöbb fiatal a Magyar Tanszékről jön, ott van újságírószak, de gyakorlatilag bármilyen egyetemről és végzettséggel jöhetnek. Van, aki még nem fejezte be az egyetemet, tanulmányainak a vége felé jár, de a szerkesztőségben is dolgozik.

A gond az, hogy nincsenek olyan újságíróiskolák, ahol megtanulhatnák az újságírás alapjait, és azt később valóban alkalmazni is tudják. A Magyar Szóban az a tapasztalat, hogy a „gyorstalpaló” magán újságíróiskolákból jövő fiatalok sokkal felkészületlenebbek, nehezebben találják fel magukat, mint a Magyar Tanszékről érkezők, még azok is, akik nem tanultak kifejezetten zszurnalisztikát.

2.4.5. Lapterjesztési problémák

A lapterjesztés rettentő nehéz és drága ott, ahol szétszórtan élnek magyarok és kevés újság fogy. Ezért a lapterjesztésre külön támogatás kellene, hogy ezeket a költségeket valami módon lefedjék. Mert sok olyan település van a Vajdaságban, ahová egyáltalán nem, vagy csak nagyon késve jut el a *Magyar Szó*. Ilyen gondok vannak szinte a Bánát egész területén. De ilyen fehér foltként lehet feltüntetni a Nyugat-Bácskát is. Van, ahol csak a TV-s műsormellékletet vagy a hétvégi kettős számot vásárolják meg. Németh Zoltán, a lap főszerkesztő-helyettese annak a szorgalmazója, hogy azokba a falvakba, ahol magyarok élnek (legalább 15–20 százalékban) feltétlenül jusson el az újság. Még akkor is, ha egyetlen egy példányt sem vesznek meg. Szerinte akkor is ott kell, hogy álljon a magyar újság, az emberek szeme előtt kell, hogy legyen. Egyrészt azért, hogy ők is érezzenek valami biztonságot, hogy azért vagyunk még. Ez inkább politikai szempont, gazdasági szempontból ez persze nem kifizetődő. De tudvalevő, hogy egy kisebbségi nyelven megjelenő lapnak a kiadója nem gazdasági cég. Nem azért működik, hogy profitot teremtsen, hanem azért, hogy ellásson egy szolgáltatást. Tehát minden vajdasági magyar elé oda kellene, hogy kerüljön a *Magyar Szó*.

Volt egy időszak, amikor egyáltalán nem volt a Dél-Bánát lefedve, illetve az újság többnapos késéssel ért oda postán. Néha egyhetes késéssel is, ami egyáltalán nem volt jó. Másfél évvel ezelőtt sikerült elérni, hogy a Dél-Bánátba is menjen a Beo-Pres cég terjesztésében újság. Ők terjesztik a lapot Versectől egészen Pancsováig, mindenfelé. Ez volt az egyik nagy „fehér folt” – a terjesztés most ott is működik, bár még nem tökéletes minden szempontból.

Természetesen a *Magyar Szónak* is van internetes kiadása, amivel oda is eljut, ahol esetleg nincsen nyomtatott *Magyar Szó*, mint a kisebb falvakban, amelyekben csak pár magyar él. Ők az újság honlapjából tájékozódhatnak.

2.4.6. A nemzetiségi vezetők és a szerkesztőség közötti viszony

A lap alapítója és tulajdonosa a Magyar Nemzeti Tanács, amellyel a lapnak korrekt viszonya van. A főszerkesztő-helyettes szerint a MNT részéről nem éreznek nagy nyomást, befolyásolási szándékot. A politikai pártok persze mindig hajlamosak bizonyos helyzetekben megpróbálkozni valamiféle befolyásolással, így az MNT-t alkotó pártok részéről is előfordul, hogy felhívják a figyelmet, hogy jó lenne bizonyos eseményen ott lenni, valami megnyitón, vagy felteszik a kérdést egy-egy cikk kapcsán, hogy „ez most miért jelent meg?”. Ez messze nem cenzúra, minden politikai pártra jellemző magatartás, bármelyik is van hatalmon, vagy abban a helyzetben, hogy ezt megteheti. A szerkesztőség dolga ezeket a helyzeteket kezelni, de mindez korántsem olyan mértékű, ami érdemben negatívan befolyásolná a munkát.

Válaszadó személy: Németh Zoltán főszerkesztő-helyettes

2.5. Vajdaság Ma hírportál

A *Vajdaság Ma* (vajma.info) 17 éve működik. Független médium, teljesen magánkezdeményezésből és magáneszközökből jött létre, majd a Kiadó szerény támogatásának, a későbbiekben alapítványi és intézményi támogatásoknak köszönhetően működhetett. A *Vajdaság Ma* létrehozásával legkevesebb húsz újságíró-munkatárs állandó tiszteletdíjas munkalehetőséghez jutott. Most 26-an működnek közre a médiumnál.

Induláskor az elhatározáson, a megvalósulásához szükséges szakmai tapasztalaton és lelkesedésen kívül más nemigen állt rendelkezésre. Az alapító családjából azonban kikerült a három szakértői profil, amely egy ilyen internetes újság létrehozásához és folyamatos működtetéséhez szükséges: grafikus, programozó és újságíró. Kezdetben tehát családi vállalkozás volt, s annak is kellett maradnia, amíg a munkáért nem járhatott tiszteletdíj. Hamarosan azonban alakulni kezdett a szerkesztőség, kezdetben annak tagjai is a honoráriumról lemondva küldték írásait. Mindenki tisztában volt azonban azzal, hogy lelkesedéssel nem lehet egy internetes hírportált sikeresen működtetni és fenntartani. Fizetett hirdetések híján támogatók után kellett nézni, pályázatokon kellett részt venni, hogy a működés költségeit – beleértve a szerzői honoráriumokat is – előteremtsék. Az alapítók tudatában voltak, hogy szakmai minőséget kell felmutatni, ami szolid olvasótábort eredményez, s a látogatottságra vonatkozó adatokkal már nagyobb reményekkel lehet támogatásért folyamodni. Lehetett. A látogatottsági adatok ugyanis azt mutatták, hogy a vajdasági magyar olvasótábornak kell egy internetes portál. Akkoriban a *Vajdaság Ma* az egyedüli ilyen jellegű médium volt, amely folyamatosan, szinte a nap 24 óráján át frissült. Több mint másfél évtizeddel ezelőtt a térségben ez még újdonságnak számított. A tájékozódni kívánó polgárnak ugyanis nem kellett megvárnia a kerek órákban sugárzott rádiós híradókat, a *Vajdaság Ma* mindig friss hírekkel szolgált. 2004 elejétől kezdett működni a *Honestas Ügynökség*, amely azért jött létre, hogy tulajdonosként működtesse a médiumot. Most a kiadói és a működtetői feladatokat – társkiadóként – a

Vajdaság Ma Egyesület végzi. Mostanra a hírportál a vajdasági magyar tájékoztatásnak egyik fontos szereplőjévé vált.

2.5.1. Adatok

Vajdaság Ma

Újvidék, Mornarska 33

Honlapcím: www.vajdasagma.info, www.vajma.info

E-mail cím: szerk@vajdasagma.info office@vajdasagma.info

Főszerkesztő: Sebestyén Imre, sebestyen@vajdasagma.info

Tulajdonos neve: Honestas Ügynökség (Honestas Agencija)

A portálhoz kapcsolódó, a szerkesztőség tevékenységét támogató alapítvány/egyesület: Vajdaság Ma Egyesület (bejegyezve Újvidéken)

2.5.2. Legjelentősebb rovatok, célkitűzések

A legnépszerűbbek a hírrovatok. Területi alapon osztják meg a napi híryanagot. Ám van egy egész sor más rovat: a Gazdaság, a Kultúra, a Sport vagy a Tükör és a Válasz.

Belső munkatársak száma: 1 fő

Rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma: 26 fő

A portál célkitűzései: a tájékoztatás és a magyar identitás megőrzése, kulturális és tudományos ismeretterjesztés, a szórakoztatás.

A portál inkább közszolgálati, a célközönsége általánosan minden médiafogyasztó, az ország határain átnyúló.

A saját tartalom: 20 százalék; átvett, más nyelvből fordított tartalom: 80 százalék. A saját híreket a tudósítói hálózat szállítja. A szerkesztőség önállóan működik a szakma szabályai szerint, az anyagi forrásokkal pedig a portált működtető Honestas Ügynökség és a Vajdaság Ma Egyesület rendelkezik, kizárólag a médium érdekeit tartva szem előtt. A portál működtetéséhez megvannak a műszaki feltételek. Jól felszerelt szerkesztőségük van Újvidéken.

Heti bontásban: 200 hír, 2 háttéranyag, 1 interjú, 5 egyéb közlemény. A tartalmat naponta frissítik.

A portál mozgóképes tartalmakat is kínál, amelyek a teljes tartalom 4–5 százalékát teszik ki. A hírportál a következő hírügynökségek híreit használja: MTI, Tanjug, RTS/RTV (mindhárom díjmentes.)

Portál látogatottsága: naponta átlagban 8.408, hetente 29.943, havonta 61.496 kattintás/letöltés.

2.5.3. Szervezeti kérdések, intézményi háttér, és infrastrukturális adottságok

A szerkesztőség által használt hasznos alapterület 150 négyzetméter, ami pillanatnyilag megfelelő a szerkesztőség számára. Technikai fejlesztés utoljára 2017-2018-ban volt, 180 ezer dinár értékben, saját forrásból és pályázatok útján szerzett eszközökből.

2.5.4. Személyi állomány és utánpótlás

A személyi állományt illetően már kevésbé elégedettek, de tisztában vannak vele, hogy a vajdasági magyar újságírást egészében is sújtja a szakmabeliek hiánya.

Az állandó tiszteletdíjas munkatársak száma nem változott, eddig mindig sikerült pótolni a hiányt, de ez mind nehezebben megy. Vannak fiatal munkatársak, ám néhányuk esetében előfordul, hogy szakmai tudásuk további képzést követelne. A hiányzó szakmai oktatást igényeznek a napi munka során pótolni. Szervezett újságíróképzés nincs.

2.5.5. Finanszírozási környezet

Az alapvető működésre megvannak a források. Az utóbbi években azonban néha az anyagi szempontok figyelembevételével válogatni kell, hogy mely eseményekre tudnak eljutni. Ez főleg olyan helyekre vonatkozik, ahol nincsen saját tudósító. A magyarságot érintő/érdeklő eseményekre azonban mindig biztosítják a szükséges pénzt.

A portál működtetése tisztán üzleti szempontból veszteséges. A saját bevétel 100 százaléka reklámból származik.

Pályázatok: 30 százalék belföldi, 70 százalék magyarországi pályázat. (Bethlen Gábor Alap, Tartományi Művelődési Tájékoztatói Titkárság, önkormányzatok, Szerbiai Művelődési Minisztérium.)

Mivel a *Vajdaság Ma* portált működtető Honestas Ügynökség és a társkiadóként működő Vajdaság Ma Egyesület nem rendelkezik elegendő forgótőkével, tartalékkal, az év első hónapjaiban – a pályázati pénzek érkezéséig – általában súlyos anyagi gondokkal találja magát szemben, amely időszakot kölcsönrel, a kifizetések halasztásával igyekszik átvészelni. Nagy segítség lenne, ha ez az időszak lerövidülhetne egy-másfél hónapra.

2.5.6. A nemzetiségi vezetők és a szerkesztőség közötti viszony

A médium működtetői szerint az MNT-vel vagy más érdekvédelmi, politikai szereplőkkel való kapcsolat nem befolyásolja a kisebbségi jogok érvényesülését a tájékoztatásban.

Válaszadó személy: Sebestyén Imre, főszerkesztő

2.6. Pannon RTV

2.6.1. Pannon Televízió

A Pannon RTV-t működtető Pannónia Alapítvány 2005-ben jött létre, azzal a céllal, hogy biztosítsa a magyar nyelvű tájékoztatás megmaradását a Vajdaságban.

A Pannon Televízió 2006 óta sugároz. Kezdetben csak Szabadkán és környékén láthatták a nézők, ma azonban az IPTV rendszernek köszönhetően az egész Vajdaságban fogható, valamint a tartomány több kábeltévé-szolgáltatója is felvette kínálatába. Az interneten a világ bármely pontjáról követhető az adás, illetve visszanezhetők az egyes műsorok.

Saját készítésű tájékoztató- és szórakoztató műsorai naponta átlagosan 4–5 órát töltenek ki, emellett számos partner-televízió (köztük a magyarországi és a szerbiai köztvé) produkcióit (riportműsorait, sorozatait) is sugározza. A legnépszerűbbnek számító tájékoztató sáv mellett a szórakoztató tartalmak is egyre nagyobb teret kapnak. A Magyar Nemzeti Tanács médiastratégiájának részeként a Pannon TV a vajdasági magyar televíziós hálózat központja, a rendszer kialakítása 2012-ben, a stratégia elfogadása után kezdődött.

2.6.2. *Pannon Rádió*

A Pannon Rádió 2008 márciusában indult. A 91.5 MHz-es regionális frekvencián napi 24 órás magyar nyelvű műsort sugároz. A Pannon Rádió a kereskedelmi rádiók hangzásvilágával, tömörségével és dinamizmusával szól közönségéhez úgy, hogy közben közérdekű híreket is közöl, és tartalmaz szórakozási lehetőséget kínál hallgatóságának. Zenei világa a slágereket veszi alapul, 50 százalékban magyar zenét sugároz, 40 százalékban külföldit, 10 százalékban szerb és ex-yu [jugoszláv] zenét.

Szabadka, Magyarkanizsa, Törökkanizsa, Csóka, Padé, Ada, Mohol, Zenta, Topolya, Kishegyes és Óbecse községek által határolt térségben fogható, illetve Magyarországon Szeged, Kiskunhalas és Bácsalmás vonzáskörzetében. A Pannon Rádió on-line is hallgatható a világhálón. A Pannon Rádió mára Vajdaság egyik leghallgatottabb magyar nyelven sugárzó rádiója lett.

A Pannon RTV célja a kezdetektől az, hogy a Vajdaságban minden körülmények között megmaradjon a magyar nyelvű tájékoztatás. Az alapításkor a kuratórium tagjai között volt Biacsi Antal is, a Szabadkai Rádió akkori igazgatója. „Amennyiben megszűnik az államilag vagy önkormányzatilag támogatott rádiók pénzelése, akkor kell, hogy legyen egy magyar nyelvű műsorunk a Vajdaságban” – hangsúlyozta Biacsi.

A Pannon Rádió 2007 decemberében kapta meg a sugárzási engedélyt, ezt követően beindult a kísérleti műsorszórás. 2008. március 10-én egy saját antennarendszer kiépítésével már sokkal nagyobb térségben volt hallható az adás. A 91.5 MHz-en a hallgatók napi szinten értesülhetnek a Vajdaság, Szerbia, Magyarország és a világ aktuális történéseiről. Azzal az elsődleges céllal, hogy fejlessze a Vajdaságban a magyar nyelvű tájékoztatást, és hozzájáruljon a közösségként való megmaradásához, társadalmi felzárkózásához. A Magyar Nemzeti Tanács 2010. július 30-án a Pannónia Alap társalapítójává vált.

2.7. **MOZAIK Televízió**

A Mozaik Alapítvány 2003. október 20-án alakult meg azzal a céllal, hogy non-profit, civil önszerveződési formaként segítse a magyar kultúra, a hagyomány és a nemzeti hovatartozásunk ápolását, valamint erősítését, elsősorban a Dél-Bácskában és a Szerémségben, ahol a magyar közösség nagy része szórványban él. Az Alapítvány 2004-ben döntött arról, hogy felszerel és működtet egy regionális jellegű non-profit televíziót a vajdasági szórványmagyar-ság tájékoztatása céljából. Így a Mozaik Televízió 2004. szeptember 1-jén a Vajdaságban mint első magyar civil televízió kezdte meg adásainak sugárzását.

2007 októberében az illetékes Köztársasági Műsorszórásügyi Ügynökségtől az újvidéki Delta RTV-vel közös helyi frekvenciával rendelkező műsorszórás engedélyt kapott. Azóta időbeosztásos rendszerben napi 12 órában sugározta műsorát. Műsorait nyolc állandó munkaviszonyban lévő, két szerződéses foglalkoztatott és néhány időnként bedolgozó munkatárs készíti.

Anyagi gondok miatt a televízió szerkesztőségének a működtetése utóbbi években veszélybe hozta a médiaház létezését. Aztán 2016. augusztus elsején, több mint tíz év után – meghatározatlan időre – megszűnt az újvidéki Mozaik Televízió adása. „Az első önálló vajdasági magyar televízió folyamatos leépítése meghozta a várt eredményt. Létjogosultságunkat számtalanszor bebizonyítottuk: igyekeztünk olyan eseményekről tudósítani, amelyekről más média hírt sem adott, de olyanokról, amelyek igenis érdekelték a célközönségünket, a vajdasági magyar szórványt. Ennek most vége. Reméljük nem örökre” – állt Mozaik TV szerkesztőségének közleményében. A tévé hivatalos helyi frekvenciát kapott Újvidéken, de a kábelszolgáltatóknak köszönve regionális jelleggel is bírt, így a székvároson kívül még Temerinben, Szenttamáson, Óbecsén, Törökbecsén, Kishegyesen, Verbászon, Kúlán és Cservenkán láthatók voltak az adásaik. Együttműködött a Pannon televízióval is.

3. Médiaregiszter

VAJDASÁGI NAPI- ÉS HETILAPOK

Magyar Szó

Közéleti napilap

Főszerkesztő: Varjú Márta

foszerk@magyarszo.com

Kiadja a Magyar Szó Lapkiadó Kft.

Megbízott igazgató: Ökrész Rozália, Vojvoda Mišić 1. 21000 Újvidék

Telefon (központ): 021/457-244, titkárság: 021/456-066, 021/557-232

Hét Nap

Vajdasági magyar hetilap, Szabadka – megjelenik minden szerdán

Lazar Nešić tér 1/VI; Pf. 75, 24000 Szabadka

Főszerkesztő: Tóth Livia

Kiadja a Hét Nap Lapkiadó Kft.

Megbízott igazgató: László Edit.

Telefon: 024/555-181; 024-555-856

hetnap@tippnet.rs

Családi Kör

Független hetilap, Újvidék

Alapító és kiadó: Családi Kör Kft.

Igazgató: Kókai Péter

Főszerkesztő: Tőke János
Futaki u. 6., pf. 392, 21000 Újvidék
Telefon: 021/548-395, 021/473-91-08
www.csaladikor.com

GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI SAJTÓ

Jó Pajtás

Vajdasági magyar gyermeklap, megjelenik a tanévben minden csütörtökön.
Vojvoda Mišić 1., 21000 Újvidék
Kiadja a Magyar Szó Kft.
Megbízott igazgató: Ökrész Rozália
Felelős szerkesztő: Nagy Magdolna
Telefon: 021/475-40-08

Képes Ifjúság

Jelenleg a *Magyar Szó* szerdai közéleti ifjúsági melléklete
Vojvoda Mišić 1., 21000 Újvidék
Kiadja a Magyar Szó Lapkiadó Kft.
Megbízott igazgató: Ökrész Rozália
Megbízott főszerkesztő: Varjú Márta
Megbízott szerkesztő: Benedek Miklós
21000 Újvidék, Mišić vajda u. 1.,
Telefon: 021/457-244
www.kepesifi.com

FOLYÓIRATOK

Bácsország

Vajdasági honismereti szemle, megjelenik negyedévenként
Alapító: Grafoprodukt Kft., kiadó: Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság.
Cím: József Attila u.26., 24000 Szabadka
Telefon: 024/555-032, fax: 024/55-032
www.bacsorszag.rs

Aracs

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata, megjelenik évente négyszer
Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos
Főszerkesztő: Bata János
bata.janos@gmail.com
Prvog ustanka 20., 24000 Szabadka,

Telefon: 024/542-069
aracs-ujzag@tippnet.rs

Létünk

Társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat
Fő- és felelős szerkesztő: Bence Erika
Vojvoda Mišić 1., 21000 Újvidék
Telefon: 021/457-216
letunk@forumliber.rs

Híd

Irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat
Vojvoda Mišić 1., 21000 Újvidék
Telefon: 021/457-216
Főszerkesztő: Faragó Kornélia
hid@forumliber.rs

Sikoly

Irodalmi és művészeti folyóirat, megjelenik évente négyszer.
Kiadó: Sziveri János, Művészeti Színpad, Muzslya
Főszerkesztő: Sándor Zoltán
s.zultan@citromail.hu
Magyar Kommün 39., 23206 Muzslya
Telefon: 023/540-525
szjmsz.civ@gmail.com

Közösségi Tér

Délvidéki civil folyóirat, megjelenik 250 példányban.
Szerkesztő: Szalai Teodóra és Zsoldos Ferenc.
Kiadja CI-FI Civil Központ
Fő tér 18., 24400 Zenta
Telefon, fax.: 024/811-383
iroda@civilportal.net

Jó Gazda

Mezőgazdasági és környezetvédelmi folyóirat
Petőfi Sándor u. 70/I, 21235 Temerin
Telefon: 021/843-750, fax: 021/843-750
Felelős személy(ek): Dujmovics György tulajdonos;
Főszerkesztő: Varga D. Judit

ELEKTRONIKUS MÉDIA

VAJDASÁGI RÁDIÓ ÉS TELEVÍZIÓ

Újvidéki Rádió

Ignjat Pavlas 3., 21000 Újvidék
Magyar szerkesztőség, felelős szerkesztő: Öreg Dezső
Telefon: 021/522-226, 021/425-588
madjarska.vesti@rtv.rs

Újvidéki Televízió magyar szerkesztőség

Sutjeska u. 1., 21000 Újvidék
Telefon: 021/423-651, 021/423-718, 021/66-15-144 – 1060 mellék
Felelős szerkesztő: Buda Hajnalka, 064/819-51-20
hajnalka.buda@rtv.rs

INTERNETES MÉDIA

Vajdaság Ma internetes portál

Főszerkesztő: Sebestyén Imre
August Cesarec utca 18., III. emelet, 308, 21000 Újvidék
Telefon: 021/63-98-441, 064/144-68-90
office@vajdasagma.info, szerk@vajdasagma.info

Vajdaság Portál

www.vajdasag.eu – magyar nyelven
Kiadja a Westbook.eu Kft.
www.westbook.eu
szerkesztoseg@vajdasag.eu
Kapcsolattartó személy: Fodor Attila szerkesztő
Köztársaság u. 7., 24410 Horgos
Mobil: 064/29-31-483

Jó reggelt Vajdaság – véleményportál

www.joreggeltvajdasag.com
Főszerkesztő: Bálint Sándor
Felelős szerkesztő: Horváth Noémi
hnoemi84@gmail.com
Telefon: 0659840409

KISTÉRSÉGI MÉDIA

BÁCSKA

ADA község

Községi Körkép – Opštinska Panorama

Ada, kétnyelvű lap, megjelenik havonta

Kiadja: az adai Panorama-Körkép Tájékoztatói Társaság

Tito marsall 43., 24430 Ada

Telefon: 024/851-424

Felelős személy(ek): Gecse István fő- és felelős szerkesztő,

Vastag János főszerkesztő-helyettes

www.panoramada.co.rs

Adai Rádió, 107.7 MHz

Petőfi Sándor 51., 24430 Ada

Telefon: 024/853-281, fax: 024/853-195, 063/7-417-715

www.radioada.rs

CATV

Tormás Nándor tulajdonos

Petőfi Sándor 51., 24430 Ada

Telefon: 024/853-193, 063/569-005

www.catv.adanet.rs

VoySat kábeltévé

Vuk Karadžić 16., 24430 Ada

Telefon: 024/854-980

www.voysat.com

KISHEGYES község

Szó-Beszéd

Évente 10 szám jelenik meg.

Tito marsall 32., 24321 Kishegyes

Telefon: 024/730-010

Felelős személy(ek): Molnár Márta főszerkesztő,

Laczkovics Annamária felelős szerkesztő

szobesz@gmail.com

KÚLA község

Kúlai rádió, 89.2 MHz

Naponta 1,5 órás magyar műsora van, reggel fél, délután egy óra.

Kúlai Kommuna

Kéthetente megjelenő helyi lap, egy magyar oldalt tartalmaz.

Makszim Gorkij utca 1., 25230 Kúla

Telefon: 025/722-948, fax: 025/722-908

ipckula@gmail.com

MAGYARKANIZSA község

ÚKÚ – Új Kanizsai Újság

Kéthetente jelenik meg.

Alapító és kiadó a tóthfalusi Logos-print d.o.o.

Felelős vezető: Deák Verona

Telefon: 062-21-76-74

Művelődési Ház, Damjanich u. 2., pf. 39., 24420 Magyarkanizsa

Felelős szerkesztő: Jenei Klementina

Telefon: 062-21-76-79

uku@stcable.rs

INFO TV

A CNESA Oktatási és Művelődési Intézmény keretében működik.

Fő tér 9., 24420 Magyarkanizsa

Telefon: 024/873-043, 024/874-077

Főszerkesztő: Csendír Viktor

infotv@cnesa.rs

Panda Rádió, 103.5 MHz

Magántulajdonú kereskedelmi rádió, az önkormányzat műsoridőt és stúdiót bérel. Tulajdonos:

Vladimir Janjatović, 064-314-66-77

80 km-es lefedettség, napi 24 órás műsor, szerb és magyar nyelven.

Bosanska bb., 24420 Magyarkanizsa

Telefon: 024/873-428

pandaradio@pandaradio.net

ÓBECSE község

Bečejski Mozaik – Becsei Mozaik

Megjelenik minden pénteken.

Kiadó és alapító: Mozaik DOO

Főszerkesztő és igazgató: Vladan Filipčev

Matija Gubec 43., 21220 Óbecse

Telefon: 021/69-10-114
redakcija@becejski-mozaik.co.rs

Radio Active, 105.4 MHz

Zelena ulica 30., 21220 Óbecse
Telefon: 021/69-11-822, 021/69-11-731
www.radioactive.rs
Börcsök Ferenc igazgató
direktor@radioactive.rs

Bečejski Dani (kéthetente jelenik meg, két magyar oldallal)

Kapcsolattartó Fehér Rózsa
Telefon: 00648055137

TV Becej (napi egy híradót lefordítanak magyarra és beolvassák)

SZABADKA község

Szabadkai Magyar Rádió

A sikertelen privatizáció után 2015. október 31-én megszűnt a Szabadkai Rádió egész napos magyar adásának a sugárzása. A Pannon RTV munkatársai és a Szabadkai Rádió szerkesztőségének néhány újságírója a Szabadkai Magyar Rádió stúdiójában dolgozik. Szerkesztő: Maráci Barabás Mónika

Pannon Rádió, Szabadka

91.5 MHz, regionális frekvencia, napi 24 órás magyar nyelvű műsor, óránként hírekkel, napi három Híradóval, egyéb közszolgálati és szórakoztató tartalmakkal.
Megbízott fő- és felelős szerkesztő: Orosz Ildikó

Pannon TV, Szabadka

Fő- és felelős szerkesztő: Kozma Zoltán
Telefon: 0631117240
Igazgató: Bodzsoni István
Ago Mamužić u. 11. 24000 Szabadka
Telefon: +381 24 621-401
office@pannonrtv.com

Mária Rádió

Naponta 12 órás magyar nyelvű műsört sugároz.
www.mariaradio.rs

Szabadka és Újvidék után immár a muzslyai Emmausz katolikus kollégiumban is van stúdiójuk.

SZENTTAMÁS község

Szenttamási Rádió, 102.6 MHz

Liszt Ferenc u. 2/5, 21480 Szenttamás

Telefon: 021/731-444, 021/731-449

Velez Martina igazgató

Paracki László főszerkesztő

Telefon: 021/27-000-27, 063/10-60-331

Infocsatorna – Cable TV

Liszt Ferenc u. 2/5, 21480 Szenttamás

Telefon: 021/731-444, 021/731-449

Velez Martina igazgató

Paracki László főszerkesztő, 021/27-000-27, 063/10-60-331

vajdasagimr@gmail.com

www.vajdasagiradio.info

TEMERIN község

Temerini Újság

Helyi független tájékoztató hetilap, Temerin

Petőfi Sándor 70/1, 21235 Temerin

Telefon, fax.: 021/843-750

Felelős személy(ek): Dujmovics György alapító, főszerkesztő

Temerini Rádió

Novosadska 324., 21235 Temerin

Telefon: 021/843-287, 021/843-695, fax.: 021/843-883

A rádió a helyi Művelődési Központhoz tartozik, igazgatónő és a magyar műsor felelős szerkesztője Ágoston Mária.

temerineradio@gmail.com

TOPOLYA község

Régió Rádió és Express Channel

A topolyai Régió Rádió és Express Channel kábeltelevízió a Tájékoztatási Közvállalat keretében működik.

Alapító: Topolya község képviselő-testülete

Régió Rádió (107,9 MHz)

24 órás műsort sugároz, ebből 4–5 órát magyar, ugyanennyit szerb nyelven, a többi műsor vegyes, kétnyelvű (magyar–szerb), tehát a műsoridő felét magyar nyelven sugározzák. Heti egy alkalommal fél-fél óra ruszin és szlovák műsor is van.

Express Chanell

A kábeltévéen hétköznap 16-tól 24 óráig, hétvégén pedig 8-tól 24 óráig van TV műsor, a többi órában a Régió Rádió műsorát sugározzák. A műsorok fele magyar nyelvű.

A magyar rádióműsort 2 újságíró készíti + 2 külmunkatárs, a tévéműsort ugyanaz a 2 újságíró + 1 külmunkatárs.

Topolyai Tájékoztatási Közvállalat

Duna utca 8/III., 24300 Topolya

Telefon: 024/711-171, 024/715-910

E-mail: jip@stcable.net

Igazgató: Domány Dudás Diana

Telefon: 063/754-43-52

diana.dudas@yahoo.com

Magyar műsor fő- és felelős szerkesztője: Komáromi Gizella

Telefon: 063/530-257

TREND Rádió, 97.8 MHz és Televízió

Duna u. 2., 24300 Topolya

Telefon: 024/ 716-999, 715-373

TV csatorna: S2

radiotrend@stcable.net

Omega TV

D.o.o. Radio Omega

Tito marsall 77., 24300 Topolya

Telefon: 024/711-308

Slobodan Traparić főszerkesztő

traparic@stcable.net

A műsor fele részben magyar nyelvű.

Magyar műsorok: Hadzsy János

Telefon: 064/306-37-16

hadzsy@yahoo.com

PACSÉR község**Pacsér TV**

Fogható Pacséron és Bácskossuthfalván.

Igazgató: mgr. Szombathy Zoltán

Szerkesztő: Komáromi Gizella

Lenin u. 32., 24342 Pacsér

Telefon, fax: 024/744-038

tvpacir@stcable.net

ÚJVIDÉK

Újvidéki Városi Televízió

Napi 15 perc hírműsor magyar nyelven, 17.30 órai kezdettel

Márton Bálint Teodóra

Telefon: 064/133-18-32

Trg Slobode 3., 21000 Újvidék

Telefon, fax.: 021/472-23-40, 021/472-23-41

www.enovisad.rs

Mozaik TV - megszűnt

VERBÁSZ község

Tájékoztatási Központ Verbász – Verbászi Rádió – 95.5 MHz, és Bácska Televízió

Tito marsall u.105., 21460 Verbász

Telefon: 021/706-360

Kapcsolattartó személy: Vujkovity Mária

Telefon: 064/429-84-69

ZENTA község

No Limit Rádió

A No Limit Rádió a teljes kétnyelvűségre épül. A műsorát egyidejűleg hallgathatják a szerb és magyar anyanyelvű hallgatók. Ez azt jelenti, hogy a stúdióban egy szerb és egy magyar anyanyelvű műsorvezető egyidejűleg vezeti a műsorokat, de nem szimultán fordításként kell elképzelni, hanem párbeszédként a két fél között.

Vuk Karadžić 23., 24400 Zenta

Telefon: 024/827-545, 024/827-546, 064/8-624-624, 064/8-624-634

www.nolimitradio.net

Pro Media

A Pro Media magánvállalkozás az adai Voysat kábeltévé hálózaton és a zentai Sabotronic kábeltévén sugározza adását. Három dolgozója van.

A céget 2008-ban alapította Ürményi Frigyes.

Fő tér 6., 24400 Zenta

Telefon: 024/817-191, 063/8-545-377

ZOMBOR község

Megszűnt a *Dunatáj* hetilap és a Zombori Rádió, úgyhogy jelenleg egyetlen magyar média sincsen a községben.

BÁNÁT

ANTALFALVA község

Antalfalván napi rendszerességgel jelentkezik az OK TV magyar nyelvű adással, illetve a 93.2 MHz-n fogható Kovacsikai Rádió.

Műsorvezető-szerkesztő: Vereski Dudás Natália

Telefon: 062/256-439

Az adásnyelv szerb, magyar, szlovák és román.

Janošikova 127., 26210 Antalfalva (Kovačica)

Telefon: 013/661-016, fax: 013/662-666

BEGASZENTGYÖRGY község

Tordai Újság

A tordaiak és a Tordáról elszármazottak lapja, kiadja a Tordaiak Klubja. 1998 óta jelenik meg az anyagi lehetőségektől függően 2–3 havonta.

Főszerkesztő: Mezei Zsuzsanna

Megszűnt a TV Torda, amelyet a helybeli kábeltévé-szolgáltató csatornáján nézhettek.

CSÓKA község

A kábeltévé műsorán csak reklám van, időnként levetítik a képviselő-testület üléseit.

Rádió Maks (MAX), 106.6 MHz

A rádiót egy törökkanizsai bejegyzésű kft. működteti.

A magyar műsor felelőse Joó Renáta

Tito Marsall 2. 23320 Csóka

Telefon: 0230/71-071

KEVEVÁRA község

Székelykevei Igaz Szó (havonta jelent meg) – megszűnt

Szatmári Mihály szerkesztő

Telefon: 062/86 75308

szatmariek52@gmail.com

MAGYARCSERNYE község

Csernyei Újság

A csernyeiak és a Csernyéről elszármazottak lapja – évente négyszer jelenik meg tizenhat oldalon.

Kiadója a Csernyeiak Klubja

Főszerkesztő: Nagy Erzsébet

JNH 113., 23218 Magyarcsernye

Telefon: 023-815-024

NAGYBECSKEREK

Zrenjanin

Községi hetilap, szerb nyelvű, egy vagy fél magyar oldallal.
Kralj Aleksandar Karadorđević 43., 23000 Nagybecskerek
Telefon: 023/536-730, fax: 023/562-406
redakcija@listzrenjanin.com

Muzslyai Újság

Megjelenik havonta.
Fő- és felelős szerkesztő: Molnár Aranka
Magyar kömmün u. 42., 23206 Muzslya
Telefon: 023-527-755
muzslyai.ujsg@gmail.com

Zrenjanini Rádió – megszűnt.

NAGYKIKINDA község

Kikindske hetilap

Generala Drapšina 6., 23300 Nagykikinda
Szerb nyelvű hetilap, egy magyar oldallal.
Telefon: 0230/401-730, 0230/401-731, 0230/401-740, fax: 0230/401-741
kikindske@yahoo.com
Szokolai Zsuzsa
szokolai@freemail.hu

A Kikindai Rádió – megszűnt.

KISOROSZ község

Kisoroszi Hírmondó

Kétnyelvű (szerb és magyar).
A Torontál Magyar Oktatási, Művelődési és Ifjúsági Központ lapja.
Fő- és felelős szerkesztő: Talpai Sándor
Petőfi Sándor u. 21., 23314 Kisorosz
torontal@panline.net

PANCSOVA község

Pancsovai televízió, Magyar percek

1999 végén indult a műsor és hetente egyszer jelentkezik (28 perc).
Szerkeszti: Lócsei Ilona
lecei.ilona@gmail.com
Telefon: 0642187297

SZÉCSÁNY község

Magyar nyelvű helyi lap nincs, a rádióban megszűnt a magyar műsor.

TÖRÖKBECSE község

Törökbecsei Rádió – megszűnt

TÖRÖKKANIZSA község**Törökkanizsai Újság**

Szerb és magyar nyelvű.

Moša Pijade tér 11., 23330 Törökkanizsa (Novi Kneževac)

Telefon, fax: 0230/83-066, 0230/83-264

VERSEC község

Se a rádióban, sem pedig a helyi lapban nincsen magyar nyelvű tájékoztatás.

ZICHYFALVA község

A községben beszüntette a műsorsugárzást a helyi rádió és vele együtt megszűnt a magyar nyelvű tájékoztatás.

EGYHÁZI ÉS VALLÁSI TÉMÁJÚ LAPOK**Hírvivő – Katolikus hetilap**

Alapító: Római Katolikus Egyházközség, Tóthfalu

Felelős szerkesztő: Utasi Jenő

Főszerkesztő: Dobó Tibor

Alapító és kiadó: LOGOS-print d.o.o., Tóthfalu, Kossuth u. 14., 24427

Telefon: 024/887-140, fax: 024/887-141

hirvivo@tippnet.rs

Hitélet

Katolikus folyóirat, havonta jelenik meg.

Fő- és felelős szerkesztő: dr. Harmath Károly OFM

Cara Dušana 4., 21000 Újvidék

Telefon: 021/469-474

www.agape.hu/hitelet

Református Élet

Tördelőszerkesztő: Halász Sámuel

Testvériség utca 26. 24323 Bácsfeketehegy

Telefon: 024/738-070

A felvidéki magyar média

BALASSA ZOLTÁN

1. Bevezető

Ez a tanulmány egy többszörös korszakhatár idején készült. A koronavírus időszak zárta le a múltat, melynek még e sorok írása közben sincs vége, viszont véget ért a postmodernnek nevezett kor, amelyről képet alkothatunk anélkül, hogy sejtenénk a jövőt. Így e „szerencsés” időszakban íródott és azt is tudjunk, ez a médiára is kihatással van és lesz¹.

2020-ban Szlovákiában parlamenti választások zajlottak és egy egészen új politikai garnitúra került hatalomra. Olyan pártok, melyek a hagyományos világnézeti besorolásba nem illeszthetők, ami ugyan nem csak szlovákiai sajátosság, de mégis új politikai és társadalmi közeget jelent. A magyarság szempontjából lényeges, hogy az új felállásban nincs magyar párt a parlamentben. A magyarok tehát nem tudják hallatni hangjukat, néhány magyar bejutott ugyan más pártok színeiben, de nem fogják tudni képviselni a magyar érdekeket. Ehhez képest is új helyzetet jelenthet a magyar pártok készülő szövetsége, ami az egységes érdekképviselést hivatott helyreállítani.

Mindez a felvidéki médiapiacra is változásokat fog eredményezni, amelyek kimenetele még ismeretlen.

Dolgozatunk ugyan a felvidéki magyar sajtóval foglalkozik, de meg kell említenünk a szlovákokat is. Ez Magyarországgal – és nemcsak az Orbán-kormányval szemben – gyakran méltánytalanul kritikus, és ebbe a kórusba sok felvidéki magyar publicista is beáll anélkül, hogy tudatában lenne, milyen erőknélk a malmára hajtja a vizet és mindez hová vezet. Ezt a szemléletet nyilván nem az etika, hanem sokszor a pénztárca és az elfogultság, netán a műveltség hiánya táplálja.

„A külhoni térségek közül számában a felvidéki magyarság a második legnagyobb, közösségi erőnk ezt azonban nem tükrözi vissza, az asszimiláció és az elvándorlás rendkívül erős, mintha az önfeladás útjára léptünk volna. Így, avagy ezzel összefüggésben meglehetősen szegényes a felvidéki sajtótérkép is. Forráshiányos – a pénznélküliség alapjaiban határozza meg, ezzel természetesen összefügg, hogy a struktúrája is foghíjas, féloldalas és gyenge – például nincs egy közéleti hetilap, és utánpótlás, újságíróképzés híján hiányoznak a szakemberek is.”²

Juhász Dósa János D. Kovács Józsefről (1964–2016) szóló nekrológiájában is erre mutatott rá: „A szlovákiai és a gömöri magyarság az egyik legjobb és legfelkészültebb újságíróját veszítette el egy olyan időszakban, amikor maga a szakma egyre mélyebb válságban van, s nagyítóval is alig találni újságírót.”³

Bemutatjuk tehát a felvidéki Laokoón csoportot.

1 Ez a tanulmány nem készülhetett volna el néhány személy segítőkészsége nélkül, akik megírták, vagy elmondták észrevételeiket és tapasztalataikat. Ezúton köszönöm Molnár Juditnak, N. Gyurkovits Rózának, Nagy Emesének, Bárdos Gyulának, Dr. B. Kovács Istvánnak, Havasi Péternek, Lacza Tihamérnak, Lovász Attilának, Németi Róbertnek, Óry Péternek, ifj. és id. Szaszák Györgynek, hogy rendelkezésünkre álltak.

2 MOLNÁR Judit: *A Kárpát-medencei kisebbségi sajtó helyzetéről szóló brüsszeli konferencia felvidéki sajtóról szóló előadás szerkesztett változata*. Brüsszel, 2017. június 7. – kézirat a szerző birtokában.

3 JUHÁSZ DÓSA János: D. Kovács József is elment. *Gömörilap*, regionális hírportál, 2016.04.21. www.gomoritlap.sk/kozelet/d-kovacs-jozsef-ement/

2. Történeti áttekintés: a hiányzó gyökerek

A felvidéki sajtónak több korszakát különböztethetjük meg. Az első II. Rákóczi Ferenc *Mercurius Veridicus*ával kezdődik (1705–10), majd jön Ráth Mátyás a pozsonyi Magyar Hírmondójával (1780–88), Kazinczy és Batsányit is említhetnénk, a komáromi *Mindenes Gyűjtemény* (1789–92), a kassai *Felsőmagyarországi Minerva* (1825–33), de ott volt a kevésbé számon tartott, szintén Kassán megjelenő *Ábrázolt Folyóirat* (1848), mely az első képes lap. Az év folyamán *Képes Ujság*, majd *Mulattató Képes Ujság* lett a neve. „De a mi *Ábrázolt Folyóiratunk* még más tekintetben is számot tarthat a rokonszenves érdeklődésre. Ez ugyanis, műszaki kiállításának újdonságát tekintve, az utolsó nagyjelentőségű kezdemény a magyar sajtó életében, amely nem a központból, a szellemi nagyhatalommá fejlődött Pestről indult ki, hanem vidéki városból. Ez a város Kassa. És hetilapunk az ő vidéki voltának teljes tudatában van, helyzetének előnyeit és hátrányait először állítja tudatosan szembe a fővárosi lapokéval.”⁴ De ebből sem lett hagyomány. Nem volt folytatása.

A felvidéki magyarság nem alkotott egy egységet az első világháború végéig sem. Ez a természetes fejlődés következménye. Egészen a honfoglalásig visszamenve, az Abák területe lesz a magja a Felső-Magyarországnak nevezett területnek. Ennek központja Kassa.⁵ De a 18. századra kezd elhomályosodni a fogalom, kohéziós ereje is már alig van. A későbbi Szlovákia nyugatabbra eső területei nem tartoztak soha Kassa vonzáskörzetébe. Azoknak saját regionális központjai vannak, de egyik sem tud Kassa vagy Pozsony szintjére emelkedni. A pozsonyi lapokat nem olvassák Kassán és fordítva. Ahogy Szvatkó Pál írja: „(...) éppen a magyar sajtó terén nagy úr tátongett a két országrész között: a pozsonyi lapok nem kellettek keleten, a kassaiak nyugaton.”⁶ Összmagyarság mint lelki és gyakorlati tartalom/mozgósító erő nincs.

Ezen a területen nem kelet-nyugati kapcsolatok épültek, hanem a középkori kereskedelmi utak átrendeződésével minden Budapest központú lesz. A vízi utak, a közutak és a vasút is ezt a vertikális kapcsolatrendszert támogatta. Trianon után Budapestet elvágták, kelet-nyugati kapcsolatok nincsenek. Sőt, szolidaritás sincs és ez mindmáig hat/tart.

Az 1918 előtti időszak nyilvánvalóan szintén bontható, hiszen nem egységes, de mindenképpen ez a Magyar Királyság korszaka. Nyilván a kiegyezés is ilyen, a politika által létrehozott mezsgye, de a mindennapi élet haladt megszokott tempójában és hajszálerein. Közben az újság a városi polgár számára észrevétlenül mindennapi olvasmánnyá válik és szinte minden nagyobb városnak van ilyen-olyan színvonalú lapja. Ha meg nincs, kéznél vannak a megyei vagy az országos lapok. Az első valóban világrengető korszakhatár a Nagy Háború. Eltemeti a múltat és egy merőben új korszak következik, melynek kihívásaira és mentalitására senki sem készült föl.

Még tehát ha hagyományokkal rendelkezünk is, egybehangzó vélemény, hogy a korábbi sajtóhagyománynak nem volt valódi folytatása, megtermékenyítő hatása. Többek között azért sem, mert orgánumai kérész életűek voltak. Magyarország nem decentralizálódott,⁷

4 DEZSÉNYI Béla: Az első magyar képes hetilap. In: *Magyar Könyvszemle*. 64/1940. 1. 17.

5 L. részletesebben BALASSA Zoltán: Felső-Magyarország? *Felvidék.ma*, 2014.08.02. <https://felvidek.ma/2014/08/felso-magyarorszag/>; A *Felsőmagyarország* című lap Miskolcon is megjelent (1932–1935) és ilyen nevű kiadó is (1991–) létezik.

6 SZVATKÓ Pál: A sajtó. In: BORSODY István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Budapest, Az Ország Útja, 1938. 141.

7 Szvatkó Pál, Turczel Lajos, Filep Tamás Gusztáv is így látja; I. TÓTH László – FILEP Tamás Gusztáv: *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 II*. Budapest, Oktatásügy – közművelődés – sajtó, rádió, televízió, íster, 1998. 332–333.

hiszen ennek korábban nem látta senki értelmét, pedig utólag nagyon hasznos lett volna. Akkoriban sem létezett az a visszapillantó tükör, amelyben ezt láthattuk volna és persze ilyen ma sincs.

Amikor Csehszlovákia megalakul, még színes a paletta. Csehül, szlovákul, németül és magyarul tájékozódhat, aki erre igényt tart. Persze a fejekben nagy a zűrzavar. Ki hová tartozik? Ki hová tart? Ki kicsoda? Mi a követendő stratégia? A többnyelvűség még él, főleg a városokban, de már megkezdődik a terelgetés. Az elvárások béklyóznak. Megjelenik a félelem. Itt vannak a kimondott és kimondatlan elvárások. A magyarországi sajtótermékeket és könyveket cenzúrázzák, vagyis nem engedik át a határon, így a helyi sajtó iránti igény megnő. Ám hiába voltak meg az egykori történelmi adottságok, a trianoni gödör sok mindent betemet. A múlt meg már tehetetlen, a kor emberét nem tudja megsegíteni, ha nem tartják számon! Az sem mellékes, hogy nincsenek jó újságírók.⁸ Idő kell azok kineveléséhez.

Azután jön húsz év irányított demokrácia, mely nem képes torzulásmentesen értékelni az előző időszakot, hiszen mindent a korábbi tagadására épít. Majd egy újabb rövid torz időszak jön, amikor sem idő, sem lehetőség nem marad a helyzet józan végig gondolására. Hiába ér véget a második világháború, ami állítólag (végre) igazságos (világ)rendet biztosít. Először a cseh és szlovák nacionalizmust szabadítja rá a békére és nyugalomra vágyó kisebbségekre. Az 1968-as álreform sem hoz megoldást, a husáki neosztálinista visszarendeződés még kevésbé alkalmas korszak, s az újabb húsz évig tart. Láthatjuk, voltaképpen nincs egy olyan pillanat sem 1918 óta, amikor józan higgadsággal értékelni lehetett volna a korábbi időszakokat. Erre csak most lenne lehetőség, ám a józan közeg szétmállott és nem várt kihívások gátolják a hűvösen tárgyilagos szembenézést. Nincs konszenzus és nincs közös álláspont. Újfennt egymásnak feszülő szempontok feleselnek, s ezek a múltat is többféleképpen láttathatják.

Ha az 1918 utáni kezdeteknél a kortársak kifogásolni valót láttak abban, hogy a vörös emigránsok érzéketlenek voltak a feltornyosuló kisebbségi kihívások iránt és egy külön világot képviseltek, ma is – egészen más okoknál fogva – a felvidéki magyar sajtó világa kettészakadt. Mentegethetjük ezt azzal, hogy világjelenségről van szó, ami tagadhatatlan, ám azért, mert a világ egy része hallgat ezekre a szirénhangokra, még nem azt jelenti, az öngyilkosság követendő példa lenne. Ha a különböző látásmódoknak csak visszamenőleges, a múltat érintő hatása lenne, akkor ez nem okozna akkora gondot, azonban nyilvánvalóan, mindennek jövőnket befolyásoló következményei is lesznek.

Ezek tehát az előzmények és a „háttér”, vázlatosan, amit azért is fel kellett vázolnunk, mert Szvatkó Pál fentebb idézett megállapítása mindmáig érvényben van.

3. Elmélet és gyakorlat

3.1. A kisebbségi sajtó bástya, fegyver, pajzs és vetőmag?

Értekezésünkben a szűkebb értelemben használjuk a média kifejezést, mivel az írott sajtóval, a rádióval és a világhálóval kívánunk foglalkozni.⁹ Ezen belül is értelemszerűen a szlovákiai, vagy ha úgy tetszik a felvidéki kisebbségi médiumokkal, de ezek nem légtüres térben működnek, szükségszerűen a szlovák média elemeit is említenünk kell.

Tisztázni kellene az elején tán azt is, milyen feladat vagy küldetés hárul a médiára általában és kisebbségi helyzetben. Az utóbbi esetében milyen külön pluszfeladatai vannak a negyedik hatalmi ágnek.

A kisebbségi média – akkor még „csak” sajtó – feladatával Duka Zólyomi Norbert (1908–1989) jogász, politikus és publicista is foglalkozott. Szerinte „a kisebbségi sajtó nem a fényűzés, a műveltség túltengésének egyszerű kivetítője, a szabad fejlődés szabad útmutatója, mint a többségi újságírás, hanem sokkal mélyebb, sokkal létfenntartóbb hivatása van: bástya, fegyver, pajzs és vetőmag, amely egy nemzettest fennmaradását, emberi és nemzeti életét és további fejlődését védi és megalapozza.”¹⁰ Ezzel a megállapítással e sorok írója is azonosul.

A két háború között Németh László *A Magyar Rádió feladatai* (1934) című programjavaslatában fogalmazta meg – amikor akkoriban a rádiónak 300.000 előfizetője volt –, a következőket. „(...) s itt van a magyar nyelvterületen három-négyszázezer ládácska, amely azt a szót a levegőből leszűri, a mindent elnyelő távolságtól visszakeri. Szó és ládák közt nincs vezeték, amelyet el lehetne vágni, még csak finánc sincs, aki a dugárut elkobozza. A szó árad, országok és osztályok megnyílnak előtte, s a sok százezernyi láda fülel és elfogad. A rádió az egyetlen ér, amely a határok szorítóköte alatt is kilökheti a kisebbségek felé a vért; (...) A magyarságnak nincs nagyobb érdeke ma, mint hogy azokat a határokat, amelyek népünk egyharmadát lefűzik rólunk, meglazítsa. Hogy ezt elérhesse, gyengítenie kell a környező népek nacionalizmusát. A Duna-vidék népei évszázadokon át egy nagy birodalomban helyezkedtek el. A rádió nem szállhat síkra politikai célokért,¹¹ de emlékeztethet e közös múltra és közös sorsra azzal, hogy e nagy terület népei közt az ősi kulturális nedvkeringést nyelvészeti, néprajzi, művészeti téren kimutatja.”¹²

Amióta megjelent az internet, nemcsak a hang, hanem a kép és az írott szó is, ignorálja a határokat. Németh nemes törekvése azonban akkor sem valósult/valósulhatott meg. Csak

9 Tágabb értelemben ide sorolják még az adatok tárolására alkalmas hordozókat (CD, DVD- és videórendszereket), az okostelefonokat, notebookokat, tableteket és az ezeken futó alkalmazásokat, szintúgy a különféle marketing-eszközöket (szórólapok, óriásplakátok, termékcímkék, bannerek, stb.). Sőt a legszélesebb értelmezés szerint, ide tartozik az emberek közötti kommunikáció is, hiszen az is információkat közvetít. (Médiaelmélet, www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelméletV2/i13_mdia.html) (Már nem élő link – 2021.03.15.)

10 Idézi CSIKMÁK Imre: *Erről, arról, azokról*. Dunaszerdahely, Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, 2016. 13.

11 Ez persze csak vágyálom maradt. A rádió, illetve a média a propaganda eszköze is lett, tehát a politika játéktere. „A modern állam szónoki emelvénye az újság...” Lakatos Imre, erdélyi esszéista

FILEP Tamás Gusztáv: Szempontok a (cseh)szlovákiai magyar sajtó első két korszakának történetéhez. In: TÓTH–FILEP i. m. 334.

12 <https://mek.oszk.hu/01000/01013/01013.htm#4>

egy múltbéli példáról van tudomásunk, mely azonban nem terebélyesedhetett ki, nem lehetett egy új kor nyitánya.

Az első bécsi döntés után, a csehszlovák hatóságok a kassai rádió épületéből minden berendezést leszereltek. Az üres falakat hagyták csupán hátra. Mégis november 14-én a rádió megszólalt. Még hozzá egy nemes gesztust tett a szlovákok felé, a magyar és a szlovák himnuszt is eljátszotta.

Másnap a szlovák fél méltó választ adott. Alexander Mach propagandafőnök november 15-én este nagy feltűnést kiváltó beszédet mondott a pozsonyi és besztercebányai rádióban. Üzenetét először szlovák nyelven adta elő, azután magyarul. „Egymásra vagyunk utalva és mindkét részről arra kell törekednünk, hogy a határ kötött forma legyen csupán, amelyen az élet áramlik.” – szögezte le rádióbeszédében. – „Örömmel fogadjuk, hogy magyar részről őszinte iparkodás és megértés tapasztalható a hibák jóvátétele érdekében. El akarunk felejteni mindent, ami fáj és bízunk a jövőben. Egy pillantás a térképre elég ahhoz, hogy megmutassa, mennyire egymásra vagyunk utalva, magyarok és szlovákok. Mennyire erős a gazdasági és kulturális egymásrautaltság.

A kulturális téren való együttműködésnek az a célja, hogy biztosan a magyarországi százezernyi szlovák lakosság szükségleteit és ugyanakkor a nálunk maradó magyar testvérek kulturális igényeit is kielégítse. A Magyarországon maradt szlovákokra és a Szlovákiában maradt magyarokra az a nemes munka és feladat vár, hogy összekötő hidat képezzenek a két nemzet és a két állam között, amelyek sokszáz éven át éltek együtt.”

A *Pesti Hírlap* november 17-én teljes terjedelmében tette közzé Mach beszédét. A lap vezércikke nagyra értékelte ezt a gesztust. Azt is, hogy a magyarokat testvéreknek nevezte.¹³

Azonban a náciknak nem állt érdekében a szlovák-magyar közeledés, így hisztérikus magyarellenességet szítottak.¹⁴ Ez a reményteljes kezdeményezés tehát dugába dőlt, azonban a médiatörténet szívet melengető méltatlanul feledett epizódja maradt.

Azt a szerepet, amelyet Németh László a médiának szánt, véleményünk szerint mindmáig nem teljesítette. Külön kérdés, hogy egyáltalán alkalmas-e rá.

Tény, hogy valóban határok nélkül válogathatunk az elképzelhetetlenül sokszínű, mennyiségében már zavaróan áttekinthetetlen, ám számtalan esetben értéktelen és félrevezető tartalmak között.

Nem tudhatjuk, hogy hány újságíró és más személy készít magyar nyelven naponta cikkeket, tanulmányokat, elemzéseket és egyéb más írásokat. Megkockáztatjuk, hogy ez akár a napi tízezres nagyságrendet is elérheti. Az újságdoldalakat meg kell tölteni. Ha elfogadjuk, hogy a Pareto-elv ezen a területen is érvényes, akkor legalább napi 2.000 oldalt kellene az embernek elolvasnia és megemésztienie. Egy számítógépes oldal elolvasása nagyjából 3 percet vesz igénybe. 6.000 perc az napi 100 óra! Ez pedig nyilvánvalóan képtelenség.

De a sajtó is megváltozott: „(..) a technológiai fejlődés, valamint a médiakoncentráció és globalizáció miatt a szerkesztői függetlenség, a minőségi újságírói munka végveszélybe került.” – állapították meg 2001-ben az International Federation of Journalists kongresszusának küldöttei.¹⁵

13 POPÉLY Gyula: Felvidék 1929–1939. *A második évtized csehszlovák uralom alatt*. Budapest, Magyar Napló, 2017. 657.

14 Uo., 680.

15 BELLAI László: A cselekvés ideje. In: ENYEDI NAGY Mihály – POLYÁK Gábor – SARKADI Ildikó (szerk.): *Magyarország médiakönyve 2002 I.*, ENAMIKÉ, 2002. 124–25.

Az írott sajtó, rádió, tévé voltaképpen egyoldalú kommunikáció.¹⁶ A szerző cikket ír, beszél a rádióban vagy a tévében és ezt sokan hallgatják/nézik. Az interneten már többoldalú is lehet a kommunikáció.

Ma is aktuális a kérdés, hogy mi legyen a média szerepe kisebbségi helyzetben. *Horribile dictu*: a feladata. Nyilvánvalóan vannak általános kívánalmak (korrekt és naprakész informálás, szórakoztatás, művelődés, kultúra, tudomány [ezen belül történelem és műemlékvédelem], vallás és spiritualitás, gyógyászat és egészség, sport, étkezés, szabadidő, barkácsolás...). Tehát szóljon az élet/az emberi cselekvés minden területéről. Kisebbségi közegben lehetetlen biztosítani az igények teljes kielégítését, de az anyaország sajtó médiájával kiegészítheti a kínálatot.

Hogyan látja ezt a közeget egy konzervatív főszerkesztő?

„Szomorú tény, hogy bő harminc évvel a rendszerváltás után a hazai magyar sajtótérkép rosszabb képet mutat, mint a volt rendszerben, legalábbis, ami a kínálatot illeti. A sajtókínálat szegényességét támasztja alá a többi külhoni térséggel is az összehasonlítás, az erdélyi helyzet összehasonlíthatatlanul gazdagabb, napilapok, hetilapok, rádióadók és televíziók egész soráról lehet beszélni, de a többi térség, ami számában majd fele, vagy annál is kisebb a felvidéki népességtől, sokkal strukturáltabb sajtóval rendelkezik.”¹⁷

3.2. Sajtó, kisebbségi identitás és felelősség

Izgalmas kérdés, hogy a sajtó mai világunkban miképpen hat a felvidéki magyarok identitására.

Az identitás önmagunk megítélése, mely viszonylag tartós. Ez motiválja az egyént, annak viselkedését és a cselekvését. Egyrészt a valahová való tartozást, az otthonosságot jelenti, másrészt az elhatárolódást. A kisebbségi különbözőség tudata stigma, akár a testi fogyatékoság. Ebben a helyzetben a külső és belső tényezők feszültséget váltanak ki, ami az adott léthelyzetben azután szubjektíválódik és beépül a tudatba, de nyilvánvalóan a tudatalattiba is. Kisebbségi helyzetben a társas lény mivolt nem lehet teljes körű, vagyis csonka. Így magától értetődő, hogy az egyén állandó nyomásnak/kihívásnak van kitéve. Ez a feszültség hajlamossá teszi az asszimilációra (kultúra elhagyásra, etnikai adaptációra). Ebben a helyzetben alapkérdés, hogy milyen az anyanyelv státusza, tehát milyen a nyelvhasználat lehetősége és a nyelvvédelem lehetősége. Ezt pedig csak kollektív jogokkal lehet biztosítani,¹⁸ amit Szlovákia elutasít.

Egy ide vágó felmérésről van tudomásunk, amely csak nagyon óvatos következtetésekre alkalmas.

A Most-Híd párt számára a Focus és Publicus Slovensko ügynökség 2013 áprilisában és májusában közvélemény-kutatást végzett. Többek között a következő kérdést tették föl: „Hogyan jellemezné Ön önmagát? Ön... a) magyar, b) szlovákiai magyar, c) felvidéki magyar, d) egyéb”. A válaszadók 52,8%-a választotta a szlovákiai magyar megjelölést, 37,4% a magyar, 5,4% a felvidéki magyar meghatározást. A hidasok zöme szlovákiai magyarnak, az MKP-sok többsége magyarnak vallotta magát. A bizonytalanok, a nem választók és a szlovák párto-

16 Kétoldalúvá válhat, ha pl. telefonálás műsorrá válik. Ez azonban nem vált be. L. alább.

17 MOLNÁR Judit: Adalékok a felvidéki magyar sajtó helyzetéhez (2021. március) – a szerző a ma7.sk főszerkesztője felkérésünkre foglalta össze tapasztalatait.

18 Az identitással kapcsolatos rész Dr. Bodó Barna, a Sapientia egyetem tiszteletbeli professzora 2015. június 23-ai kassai előadásának felhasználásával készült.

kat választók a Híd-táborhoz hasonló választ adtak. Felvidéki magyarnak leggyakrabban az MKP-sok vallották magukat (9,6%). Minket azonban nem ez érdekel elsősorban.

Az eredményeket a Publicus Slovensko vezető elemzője ismertette és elemezte, de annak nevét az *Új Szó* online kiadása nem közölte.

A kutatásban szlovákiai magyar, szlovákiai szlovák és magyarországi médiumok fogyasztására kérdeztek rá, az online médiára ezúttal nem figyelve. Ha az egyes médiumokat nézzük, a fenti ellentmondás nem oldódik föl. A legtöbben az azóta megszűnt *Szabad Újság*, a *Pátria Rádió* és a *Kossuth Rádió* olvasói és hallgatói közül azonosították magukat magyarként; a legkevesebben a szlovák sajtó fogyasztói közül. A magukat szlovákiai magyarnak vallók ezzel teljesen ellentétes tendenciát mutatnak. A felvidéki magyarok előfordulása azonban teljesen kaotikus: a legtöbb ilyen önbesorolás (sorrendben) a *Pravda*, a *Szabad Újság*, az *Új Szó*, a *Sme* és a *Szlovák Televízió* magyar adásának olvasói és nézői között fordult elő.

Minél nagyobb a médiafogyasztás, annál nagyobb eséllyel vallja magát valaki felvidéki magyarnak és magyarnak. A szlovákiai magyarnak magukat vallók aránya az alacsony médiafogyasztásúak között a legmagasabb, de a közepes és zéró médiafogyasztók között is magas. Ez független attól, hogy valaki a szlovák, a szlovákiai magyar, vagy a magyarországi médiumokat kíséri figyelemmel.

Nagy vonalakban tehát elmondható, hogy a magyar önmeghatározásra az MKP-s pártpreferencia és a szlovákiai magyar média pozitívan, a szlovák média negatívan hat. A szlovákiai magyar önmeghatározásra az MKP-s pártpreferencia és a szlovákiai magyar média figyelése hat negatívan. A szlovák média figyelése és az iskolázottság pozitív hatást gyakorol. A felvidéki magyar identitásnak a szlovákiai magyar média követése és a kis településméret kedvez.

A magyar és a szlovákiai magyar kategória tehát egymás ellentétpárja: ahol az egyik erős, a másik gyenge. Az idősök között több a magyar identitást vallók száma, a legfiatalabbak között a legtöbb a szlovákiai magyar önmeghatározás. A felvidéki magyar öndefiníció, elsősorban azok sorában magas, akik jelentős médiafogyasztók.

2013. szeptember 27-én a pártok honlapján egyértelműen a szlovákiai magyar kifejezés volt túlsúlyban, az online médiumok zöme gyakorlatilag kiegyenlítetten használta a két kifejezést. Aki sok médiát fogyaszt, a valós életben előfordulónál jóval nagyobb mennyiségben találkozik a felvidéki kifejezéssel, így hajlamos azt választani. De ez a válaszadók csupán 5,4%-át jelenti.

A *Népszabadság* online 95,1%-ban, az *Origo* 93,0%-ban, az *Index* 79,5%-ban a szlovákiai magyar kifejezést használta. A *Magyar Nemzet* online kiadásában 69,2% ez az arány. Tehát a magyarországi szóhasználat nem befolyásolja a gyakori médiafogyasztót.

A felmérések alapján ma a szlovákiai magyar identitás van túlsúlyban, és ez a generációváltással még inkább erősödni fog – állapítja meg az elemző.¹⁹

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a felvidéki magyarként, vagy magyarként önmagukat meghatározó egyének (42,8%) még nem szakadtak le mentálisan a magyar nemzetről. Viszont a szlovákiai magyarként magukat meghatározó egyének (52,8%), úgy tűnik, elindultak ebbe az irányba, így a fiatalok zöme is.

Hozzá tartozik a képhez, hogy a szlovák lapok zöme a neten ma csak előfizetés révén férhető hozzá teljes terjedelemben. Tehát csupán a cikkek eleje olvasható, ellentétben a felvidéki magyar és magyarországi lapok zömétől.

19 Identitás és média: a felvidéki magyarok mítosza, *Új Szó Online*, 2013.09.30. <https://ujso.com/k,ozelet/identitas-es-media-a-felvideki-magyarok-mitosza>

Természetesen az emberek nem a médiából tanulják meg, milyen legyen az identitásuk, de az erősítheti vagy gyengítheti, elbizonytalaníthatja kötődéseiket. A felvidéki magyarok statisztikai arányának csökkenése is ezt támasztja alá, aminek természetesen messzemenően más okai is vannak, de ez kívül esik vizsgálódásunk körén.²⁰

A kisebbségi újságírás felelőssége is megkerülhetetlen kérdés. „Liberális és nemzeti oldal között véleménykülönbség lehet abban is, hogy van-e kisebbségi újságírás, előbbiek gyakran mondják, hogy csak jó vagy rossz újságírás van. Ezzel szemben a nemzeti oldal meggyőződése, hogy specifikumaiból kiindulva van kisebbségi újságírás, hiszen kisebbségi létben a szakma megélése is sokkal nehezebb, az újságírónak specifikus a helyzete. Nehezíti a helyzetet, hogy a közösség sokkal belteresebb, a kapcsolatok sokkal inkább tetten érhetők, mindenki ismer mindenkit, korlátozhat az is, hogy kisebb a piac, az újságírónak nincs olyan választási lehetősége, mint többségi helyzetben. Ezek azonban csak másodlagosak. Ha specifikumról beszélünk, elsődleges a közösségi érdek, a közösségi szempont. Vannak olyan érzékeny kérdések, például az oktatásügy, ahol sok mindent figyelembe kell venni, mert visszahat az egész közösségre. – Csak egy példa, ha egy településen a magyar iskola rossz, és ezt mi minden további nélkül leírjuk, a szülők majd nem oda, hanem a szlovák iskolába viszik a gyermeküket. Kinek tettem jót? – Ezek a kisebbségi újságírás nagy dilemmái és kihívásai, s ehhez kell a szakmai tudás, hogy finomhangolásokkal érijünk el eredményeket. Ez persze nem a tények elhallgatását jelenti. Nem az a cél, hogy ne mondjuk el, ha valami rossz, de tudni kell elmondani, úgy hogy a közösség annak ne lássa kárát.”²¹

3.3. A média elhanyagolása

A médiát mindenki fontos területnek tartja. Az a közvélemény formálásának, esetenként manipulálásának hatékony eszköze, tehát hatalmi ág. Amennyiben korrekt módon működik, az emberek naprakész, lehetőleg torzulásmentes információkhoz jutnak, ami a társadalmi kohéziót is szolgálhatja. Az internet révén a média befolyása hihetetlenül megnövekedett és sokkal gyorsabban juttatja el olvasóihoz, hallgatóihoz, nézőihez az események hírért, kommentárokat, tanulmányokat, magyarázatokat. A politikai pártok is tisztában vannak a média hatalmával és igyekeznek természetesen arra irányulni, hogy megnyerjék (rosszabb esetben: megvegyék) annak kegyét. Politikusok vásárolnak föl lapokat, lapkiadókká válnak, hogy biztosítsák maguk számára a támogató mediális hátteret. Mindezek közismert jelenségek.

A fentiek ellenére azt látjuk, hogy a sajtónak mégis viszonylag kevés figyelmet szentelünk. A felvidéki magyar sajtó teljes története eddig még nem készült el.²² Nem tudjuk, voltaképp

20 Most zajlik Szlovákiában a népszámlálás az interneten keresztül, kíváncsian várjuk az eredményeket.

21 MOLNÁR (2017) i. m.

22 FILEP Tamás Gusztáv: Szempontok a (cseh)szlovákiai magyar sajtó első két korszakának történetéhez. In: TÓTH–FILEP i. m. 330–377., ezen belül két fejezetet Lacza Tihamér írt [Magyar nyelvű rádiózás Csehszlovákiában a két háború között 1928–1938. (TÓTH–FILEP i. m. 367–369.), a Magyar nyelvű rádiózás a második világháború éveiben 1939–1945. (TÓTH–FILEP i. m. 369.)] és Lacza Tihamér: A magyar sajtó Szlovákiában 1945 után (TÓTH–FILEP i. m. 378–426.) Egy írás jelent meg nemrégiben ebben a tárgykörben. CSANDA Gábor: A csehszlovákiai magyar nyomtatott sajtó 100 éve. *Új Szó*, 2020.02.02. <https://ujsoz.com/panorama/a-csehszlovákiai-magyar-nyomtatott-sajtó-100-eve>; A cikk csupán vázlatos áttekintést ad erről az évszázadnyi korszakról. Hiszen az egész írás 234 sorból áll csupán.

pen ki kicsoda ebben a történetben, kik voltak csak bértollnokok, vagy szélkakasok és kik azok, akik ma is megérdemelnék tiszteletünket.

Az egyik lehetséges gondra Filep Tamás Gusztáv mutat rá: „A két háború közötti cseh-szlovákiai magyar sajtónak a megítélésében sem a következő – az 1938 utáni, a második világháború alatti – korszakában, sem a világháború utáni, sem az 1968–1969-et követő »konszolidáció« idején nem alakult ki egységes, az orgánumok egyaránt tárgyyszerű megítélésére alkalmas szempontrendszer. Minden említett korszak hivatalos ideológiái merev választóvonalakat tartottak fenn az első kisebbségi korszak sajtótermékeinek megítélésében (...) Ezen utólagos ítéletek szempontjai minden esetben politikaiak voltak, de minthogy az ideológiai hovatarozás egyben az erkölcsi értékmérő szerepét is betöltötte, az ellentábor sajtója, s annak képviselői, szerkesztői, riporterei, munkatársai sem menekülhettek meg a megsemmisítő morális ítéletektől.”²³ A további gond: „majdnem hatvan év alatt sem készült el magyar részről az 1918–1938 között megjelenő magyar sajtótermékek teljes és pontos adatfelvétele, következőképpen megbízható tipológiája sem.” Idézett munkáját ezért inkább vázlatnak nevezi, és inkább szempontokat szeretne adni a további kutatáshoz.²⁴ A helyzet pedig tudomásunk szerint, azóta sem változott.

Senki sem tartja számon a létező felvidéki médiumokat.²⁵ Még a somorjai székhelyű Fórum Kisebbségkutató Intézet sem. A felvidéki magyar újságíróknak nincs érdekvédelmi szervezetük. Németi Róbert, az *Új Szó* szerkesztője, fotóriporter ennek hiányát nagyon is érzékeli, ugyanis nem érzi, hogy a szlovákiai magyar újságírás kellő háttértámogatást kapna bármilyen szervezettől, amely minden magyar újságírót egyaránt védene és tájékoztatna.

Lacza Tihamér²⁶ szerint „a felvidéki magyar sajtónak korábban csak szebb időszakai voltak. A mostani helyzethez viszonyítva a két háború közötti közel két évtized (1920–1938) szinte »aranykornak« tekinthető, noha az sem volt valami fényes. A második világháború utáni 3–4 esztendő persze ebből a szempontból akár tragikusnak is nevezhetnénk, de ez az egész nemzetrész helyzetére igaz. Aztán jött a kommunista diktatúra 40 éve, és ebben az időben – ne tagadjuk – azért létrejöttek mindenféle lapok és folyóiratok, amelyek még megélhetést is biztosítottak a sajtómunkásoknak. Hogy kiknek és milyen alapon, azt most ne firtassuk, hiszen a megújulás és a jobb színvonal elérésének a lehetősége adva volt, bár még a legjobbak is csak gúzsba kötve táncolhattak. Majd eljött az 1989-es rendszerváltás és a nagy remények ideje. Néhány hétig-hónapig mondhatni paradicsomi állapotok uralkodtak a kisebbségi sajtó glóbuszán: az addig is létező lapok munkatársai minden eltitkolt vágyukat és lelkesedésüket igyekeztek mozgósítani. Mert az újságszerkesztés és -kiadás anyagi háttere azért meglehetősen homályos volt kezdetből fogva, és ahogy telt az idő, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a központi pénzosztó becsukta a kasszát, a nyomdát meg a papírt viszont ki kel-

23 FILEP i. m. 330.

24 Uo., 331.

25 A Szlovákiai Magyar Adatbank (más szlovákiai magyar intézményekkel együttműködve a somorjai székhelyű Fórum Kisebbségkutató Intézet működteti) nagyon vázlatosan foglalja össze az adatokat. <https://adatbank.sk/lexikon/magyar-sajto-1918-1945/> A Szlovákiai Magyar Internetes Portálok Szövetsége honlapján lehet tájékozódni az egyes médiumokról, de aki nem tagja ennek a szervezetnek, természetesen nem szerepel rajta. www.mipsz.org/szlovakiai-magyar-online-media/

26 Lacza Tihamér (1948–) publicista, műfordító, több tudománytörténeti és tudományos ismeretterjesztő kiadvány szerzője. A pozsonyi *A Hét* szerkesztője, majd főszerkesztője (1975–95), később a *Pátria Rádió* és a *Szabad Újság* szerkesztője. – Ha nem jelzem külön, a tanulmány írójának felkérésére írt gondolatait idézem – a továbbiakban: Lacza Tihamér elemzése.

lett fizetni. Voltak szárnyaszegett próbálkozások egy magyar lapkiadó létrehozására, amely Dobos László Kossuth-díjas író nagy álma is volt, de az egymás iránti bizalmatlanság, meg a kölcsönös rivalizálás gátat emelt ennek és mindenki járta a maga útját.

A Csemadok égisze alatt létrejött Hont Kiadó így csak a kulturális és társadalmi szervezet hetilapját, az *A Hét*-et és a felsőtagozatos iskolások számára készült *Tábortűz*²⁷ (1968–) című kéthetente megjelenő lapot tudta »szárnyai alá« venni, bár helyesebb volna azt mondani, hogy a még 1994 végéig folyósított állami támogatás felett örködött és olyasmire is költötte a pénzt, aminek vajmi kevés köze volt a lapkiadáshoz.

Aztán Horn Gyula és Vladimír Mečiar Párizsban 1995 márciusában aláírta a magyar–szlovák »barátsági« szerződést²⁸ és ettől kezdve egy fillér sem érkezett a kisebbségi lapoknak, sőt a Csemadoknak sem, miközben a Matica slovenská²⁹ nevű »kulturális« szervezet alanyi jogon kapja azóta is az apanázst. Az *A Hét* 1995. április 30-án megszűnt (az újságírói szakma persze mindezt közömbösen vette tudomásul), bár volt egy gyámoltalan próbálkozás a feltámasztására, de ez léggömbnek bizonyult, ami egy hónapon belül kipukkadt.

Sajnos 1998–2006 között az MKP sem tett semmit azért, hogy a felvidéki magyar sajtó anyagilag biztos talajon álljon. A különböző forrásokból csordogáló támogatások átmenetileg lélegeztető gépként működtek, de hosszú távon nem jelentettek megoldást. Ez elsősorban a *Szabad Újság* című hetilapra igaz, amely az egykori *Szabad Földműves* hetilapból egy merész ugrással a rendszerváltás után napilappá próbált átalakulni, de ehhez hiányzott a folyamatos működést biztosító tőke és egy olyan csapat is, amelynek a napilap készítésében kellő tapasztalata lett volna. Így fél év után visszatért a heti egyszeri megjelenésre, de paradox módon továbbra is azzal próbálkozott, hogy valamiképp a napilap jellegét is megőrizze. Ebben a sajtós formában létezett 2009-ig, amikor a lapgazda kénytelen volt túladni rajta. A megújult külsejű *Szabad Újság* így vegetált még éveken át, mindenféle kitérésre is bevetve (egy időben hetente háromszor jelent meg), aztán 2016 nyarán befejezte. Amíg Dobos László volt

27 Előzménye a *Pionírok Lapja* (1950–1968).

28 L. alább.

29 Jellemezzük röviden ezt a nacionalista szervezetet, melyet 1863-ban alapítottak. A rendszerváltás után a magyarellenes törekvések egyik fő fészke lett a Szlovák Nemzeti Párttal és még néhány jelentéktelenebb csoportosulással együtt. 1968-ban szintén ezen a téren jeleskedett. A nyíregyházi születésű Jozef Markuš (1944–), a Matica akkori elnöke például kijelentette: „Aki optimista, tanuljon szlovákul, aki pesszimista, tanuljon magyarul, aki realista, vásároljon fegyvert!” (1990.10.04.) Bíróság elé állították sikkasztásért, ám egészségi állapotára való tekintettel, ügyének tárgyalását bizonytalan időre elhalasztották. Dr. Juraj Furdík (1935–2002), eperjesi egyetemi tanár az Anti-Matica című híres felhívásában fogalmazta meg a Maticával szembeni álláspontját: „Nagyon jól ismerem e nemzetek és kultúrák közötti kapcsolatokat viszontagságait. Sohasem értelmeltem azt úgy, mint a tűz és víz viszonyát, mint valamit, ami kirekeszt.” „Vádolom a Matica slovenská vezetőségét, hogy a Maticát a nemzetiségi türelmetlenség fészkévé tette. (...), hogy kétes politikai hordószónokok szolgálatába szegődött, (...) készségesen visszaél a szlovák nyelvvel, azt mint korbácsot használja mások ellen. (...) a nemzeti tudatot a gyűlölet terjesztésével „erősíti” (...), hogy (...) politizálni kezdett, méghozzá a legszerencsétlenebb módon – alantas szvenvedélyek szításával, álproblémák napirendre tűzésével (...) gyűlölet szításával az összes szomszédos nemzet iránt, hozzájárulva Szlovákia elszigeteléséhez (...), hogy olyan állapotba juttatott minket, amikor közülünk mindenki kénytelen lesz szegénykezni bármely civilizált ország képviselője előtt, hogy szlovák, vagy kénytelen lesz letagadni a szlovák nemzethez való tartozását. (...) hogy a Matica slovenskát szlovákellenes, nemzetellenes és kultúraellenes szervezetté változtatta. (...) Ez az ún. Matica slovenská nem olyan szervezet, melyben a modern szlovák, nemzetileg öntudatos értelmiségnek dolgoznia kellene. (...) Mindenkinek megfontolás tárgyává teszem, (...) gondolkozzon el azon, vajon ilyen szervezetre jelen időben Szlovákiának szüksége van-e.” [Kultúrny život (Pozsony) 1990/31. 16.] Sajnos, bátor kiállásának nem maradt visszhangja. A Matica jelentősége napjainkra csökkent, nyilván a fent említett botrány miatt is.

a fő részvényese Magyarországról még a szocialista-szabaddemokrata kormányok idején is sikerült támogatáshoz jutnia, de Dobos betegsége és visszavonulása ezeknek a forrásoknak az elapadását is jelentette. A *Szabad Újság*ról azért elmondható, hogy a lehetőségeihez képest igyekezett a felvidéki magyarok nemzeti identitását erősíteni, a balliberális eszmeiség nem volt rá jellemző, és a Most-Híd vegyespárt politikájának a következetes bírálója volt.³⁰ Ennek az lett a következménye, hogy a szlovák pénzosztó kuratóriumokban ülő balliberális magyarok minimális támogatásra kárhoztatták, sőt előfordult, hogy nem kapott egy centet sem.”³¹

Kiegészítésképpen hadd tegyük hozzá, a *Szabad Földműves*³² először *Szabad Földműves Újság* lett. Akkor szövetkezeti vezetők háttérével, hetilapként jelent meg. Azután megalakult a Gazda Magyar Mezőgazdasági Lap- és Könyvkiadó Kft., melyet napilapként adtak ki az 1992-es választásokig 14.000 példányban. De akkorra már nagyon eladósodott, ami annak volt „köszönhető”, hogy sem a Magyar Polgári Párt, sem az Együttélés, sem a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom nem fizette ki a megjelentetett politikai hirdetéseit. A Gazda Kft. annyit kilincsel Magyarországon, hogy végül összekoldulta a számítógépes rendszer árát, így azt ki lehetett fizetni. A Madách-Posonium Kft. alapító tulajdonosai kikötötték, a lap kiadója csakis ők lehetnek, azonban a vételárát (250 ezer korona) soha nem fizették ki. Magyarországon ugyan támogatást nyújtott, de azt a Madách-Posonium másra költötte, így lett a *Szabad Újság* kényszerből hetilap. Nyugdíjasok lettek a főszerkesztők, mert akkor azok után nem kellett tb-járulékot fizetni. 35-ezres példányszámban jelent meg még, de már elindult a lejtőn. Az újságírókat elbocsátották. Azután a kiadó lemondott a lapról. Ekkor az MKP próbálkozott, de az eredmény az lett, hogy 5.000 alá esett vissza a példányszám. Majd 2.000 alá zuhant. Ezért nem adott rá pénzt a magyar kormány.

„Sokat elárul a felvidéki magyar sajtóban uralkodó állapotokról az a tény – folytatja Lacza –, hogy amikor a *Szabad Újság* végleg megszűnt, egyetlen más felvidéki magyar újság, elektronikus és internetes média (rádió és televízió, webportálok) munkatársai nem vállaltak szolidaritást és nem ejtettek még egy könnyecseppet sem a lapért.”

Árnyalja a képet a következő adalék is. Az „*Új Szó* főszerkesztőjének saját bevallása szerint sem magyar a lap, hanem magyar nyelven megjelenő szlovák újság. Kvázi a SME [szlovák liberális napilap – B. Z.] magyar változata. Az egyszerű polgár böngészgetés közben leginkább azzal szembesül, hogy a lap szellemiségében a szlovák–magyar vegyespárt [értsd: Híd-Most] szolgálatában áll, annak ideológiáját közvetíti, tehát szinte pártlapként funkcionál. Mindezt olyan agresszív módon igyekszik terjeszteni, hogy pl. az általuk nem kedvelt rendezvényekről, pl. egy szabadegyetemről, melyen több ezer ember részt vett, több neves helyi és magyarországi közéleti személyiség megfordult, szándékos elhallgató módon, egy árva sort nem közölnek le.”³³

30 „A *Szabad Újság* 1997-ben megkapta a MÚK [Magyar Újságírók Közössége, Bp.] Petőfi Sajtószabadságdíját, név szerint Balassa Zoltán, Gyurkovits Róza, Mihályi Molnár László és Neszméri Sándor publicisztikai tevékenységéért.” POGÁNY Erzsébet: N. Gyurkovits Róza a *Felvidék Ma* főszerkesztője. *Felvidék.ma*, 2010.01.07. <https://felvidek.ma/2010/01/n-gyurkovits-roza-a-felvidek-ma-foszerkesztoje/> (2021.03.15.)

31 Lacza Tihamér elemzése.

32 1950–59 hetilap, 1959–64 kéthetente jelent meg, majd 1990-ig hetente. <https://adatbank.sk/lexikon/szabad-foldmuves/>

33 <https://korkep.sk/cikkek/media/2014/08/11/a-h+irlap-es-a-halal/> (2021.03.15.)

Az előzőekből is kirajzolódnak a politikai táborok. Ezért írta Csonka Ákos, hogy „Félmilíós közösségünknek (...) égető szüksége lenne egy független, nekünk és értünk szóló igényes napilapra, mely nem valamelyik hatalmi ágazatnak a kiszolgálója.”³⁴

3.4. A Könyvtárellátó segítsége

A Könyvtárellátó Nonprofit Kft. úgy segíti a periodikus sajtót, hogy néhány száz példányt vásárol föl e lapokból és azokat eljuttatja a könyvtáraknak.³⁵

3.5. Kétes arcképcsarnok

2014-ben jelent meg Végh László: Szlovákiai magyar újságírás arcképcsarnoka (Szlovákiai Magyar Írók Társasága). A kötetbe azok kerültek be, „akikről sikerült jó minőségű fotót szerezniük. (...) Tehát nem a szakértő válogatás történt meg először, hanem megnézték a fotótárat, s akiről találtak képet, az bekerült.”³⁶ Nincs itt szemernyi szakértői munka sem”. A bemutatón „nem sok érdemleges hangzott el a felvidéki magyar újságírás helyzetéről”. Az olvasó a kötetben „félígazságokkal szembesül majd, olyan nevekkal találkozok, akiknek lövésük nem volt a szlovákiai magyar sajtóban, viszont nagyon sok lényeges momentum marad ki.” Az cikkíróban felmerül az a balsejtelem, hogy esetleg szándékos ferdtítés történt, „s a drága pénzen kiadott kötet sok mindenre alkalmas lehet, csak arra nem, hogy képet adjon a Trianon utáni időszak felvidéki magyar újságírásáról.” Az arcképcsarnokban olyanok is szerepelnek, „akiknek minimális újságírói életműve sincs (legfeljebb kinevezett főszerkesztői), vannak olyanok, akik már az írók arcképcsarnokában is szerepeltek (tegyük hozzá, ott nagyobb joggal), bántóan háttérbe szorult a regionális újságírás”. Szerepel itt Szabó Béla sztálinista újságíró és Lőrincz Gyula kommunista pártkorifeus.

„Az újságírás halott – hangzott el a bemutatón, holott mégsem az újságírás halott [a] Felvidéken (bár tény, hogy sokan, akik a kötetben szerepelnek, aktívan hozzájárultak a haldokláshoz), hanem azok a dilettánsok, akik önkényesen úgy döntöttek, hogy mindenféle szakértelem híján megírják ennek a közel száz évnek a történetét.”³⁷

Ez a félresikerült kötet annak a következménye, hogy nem létezik egy szakmunka sem, mely ezt a területet feldolgozná. Erre hívta fel a figyelmet a Fórum Kisebbségkutató Intézet 2018. október 11-én a szlovákiai magyar sajtó elmúlt 100 évét bemutató kiállítás ünnepélyes megnyitóján Lovász Attila, aki „úgy vélekedett, a szlovákiai magyar közélet nagy adósa a szlovákiai magyar sajtónak egy igazán igényesen megírt történeti monográfiával, amely feldolgozná akár a rádiózás, akár a nyomtatott sajtó történelmét, mindezt pedig úgy, hogy szerzője egy történész,

34 CSONKA Ákos: A hírlap és a halál. *Körkép.sk* 2014.08.11.

35 2019-ben ezen a módon támogatták a *Fórum Társadalomtudományi Szemle, Gömörország, Irodalmi Szemle, Kalligram, Kassai Figyelő* (1000 pld.-ből 350-et vásárol meg) és a *Tücsök* című felvidéki lapokat. <https://konyvtar.kello.hu/kelloshop/media/download?mediaId=622>

36 „Voltak, akik azért nem kerültek be, mert fotó és életrajzi adatok hiányában ez lehetetlennek bizonyult.” Szlovákiai magyar újságírás arcképcsarnok, Felvidék.ma 2014.05.29. <https://felvidek.ma/2014/05/szlovakiai-magyar-ujzagiras-arckepcsarnoka/>; Ez egyszerűen nem igaz. Életrajzot lehet kérni, fotót is lehet készíteni. Persze, az élőket illetően.

37 JUHÁSZ DÓSA János: Akiknek megtalálták a fotóját. *Kassai Figyelő*, 12/9. 2014. szeptember 18.

nem pedig egy újságíró lenne. Egy ilyen publikáció ugyanis a történelmi hűség és források kritikai feldolgozásával, és a történelemtudomány módszertanát felhasználva készülne el.”³⁸

3.6. Ismétlődő attitűdök

Érdekes, amikor egészen más körülmények közepette egyes helyzetek ismétlődnek bár nincs közöttük kontinuitás vagy éppen közvetlen összefüggés.

Szvatkó Pál szerint Csehszlovákia megalakulása előtt a felvidéki olvasó teljes egészében a budapesti sajtó piaca volt a főváros közelsége miatt. A pesti lapok már délelőtt megjelentek valamennyi nagyobb városban. A vidéki sajtó jelentéktelen maradt.

Az államfordulat után az elkényeztetett olvasó elképzeltetlenné tartotta, hogy ezután a vidéki újságokkal elégedjen meg. A jótollú újságírók mind a fővárosba költöztek. A Felvidéken alig maradt valaki. A szlovákiai dilettáns, olykor bohém, vidéki szerkesztő képtelen volt az új kihívásnak eleget tenni. Sem szorgalma, sem képzettsége, (úgy látszik elhivatottsága), sem kedve nem volt hozzá. Így a többnyelvű polgárság a bécsi, prágai vagy pozsonyi német és cseh lapok felé fordult, melyek színvonalával és értesültségével a magyar lapok eleinte nem tudták fölvenni a versenyt.

A következő tényezőt a Bécsbe és Csehszlovákiába emigrált kiváló magyar újságírók jelentették. A *Bécsi Magyar Ujság*, a *Jövő* vagy a *Kassai Napló* oldalain jelentek meg, hogy most a hetilapokat ne is soroljuk. Így a szlovákiai magyar sajtó teljesen a talajtalan idegen újságok befolyása alá került és velük együtt a közönség is. Ezek nem foglalkoztak a helyi gondokkal, hanem nosztalgiával vegyes gyűlölettel Pestre figyeltek. Így ellenzéki magyarországi politikát űztek és az egyre égetőbbé váló kisebbségi problémákat mellőzték, lenézték. Ha nem sikerült időben váltaniuk, akkor fokozatosan háttérbe szorultak így a múlt század 20-as éveitől új lapok indultak.

Am a kettősség megmaradt. Egyik oldalon létrejött a kormánypárti magyar sajtó, melyet magyarellenesnek tartottak akkor, hiszen Magyarországon csak kritizálni valót látott szemben a csehszlovák „demokráciával”.³⁹ Nem véletlenül, hiszen az emigráns, forradalmi kommunista, szocialista újságírók szemben álltak a Magyarországon kiépült ellenforradalmi rendszerrel, a prágai kormánynak meg jól jött ez a nem várt segítség. A másik oldalon a nemzetvédő kisebbségi lapok álltak, melyek függtek a magyarországi támogatásoktól is. Ezen kívül még egy magyar kommunista lap is létezett.⁴⁰

Tehát nagyjából ez volt a helyzet a múlt század 30-as éveinek közepén. Az 1938-as politikai események újabb átrendeződést hoztak magukkal. 1945 után meg évekig magyar sajtóról Csehszlovákiában szó sem lehetett, leszámítva néhány szamizdat lapot.⁴¹ Amikor végre,

38 RADI Anita: A szlovákiai magyar sajtó 100 éve: a kisebbségi újságírók helyzete mindig nehezebb, mint a többségé. *Ma7*, 2018. október 12. <https://ma7.sk/kozelet/a-szlovakiai-magyar-sajto-100-eve-a-kisebbségi-újságírók-helyzete-mindig-nehezebb-mint-a-tobbsege>

39 Szvatkó Pál jellemezte a legszellemebben a helyzetet: „A kisebbségek alulról szagolták a demokráciát.”

40 Ezt a részt – SZVATKÓ I. M. 138–142. – írásának felhasználásával foglaltuk össze.

41 Az illegális Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség két magyar lapot adott ki 1945–46-ban a *Gyepű Hangját* és az *Észak Hangját*. Ezek felemelték szavukat a magyarokat ért jogfosztások ellen és tájékoztattak az őket érintő döntésekről. Szlovákiai Magyar Adatbank. <https://adatbank.sk/lexikon/lipcsey-gyula/>, <https://adatbank.sk/lexikon/gyepu-hangja/>; Majd csak 1989 végén, 1990 elején az MDF miskolci szervezetének, névleg Fuhrmann Imre (1951–2010) jogásznak köszönhetően megjelent a *Kassai Fórum* két száma (1989/1. és 1990/1.). De mire az utcára került, már nem számított szamizdatnak, hiszen a rendszer a tüntetések miatt végérvényesen élt. A harmadik szám elkallódott valamelyik miskolci nyomdában. Soha nem jelent meg.

1948-ban napirendre került annak ügye, megint a semmiből kellett elindulni. A régi újságíró gárda emigrált vagy kiűzték és számításba sem jöhetett, hiszen a diktatúra nem kívánt régi, úgymond reakciós embereket alkalmazni. 1989-ig lényegében csakis kommunista újságírás létezett, ebben az időszakban egyetlen magyar szamizdat lap sem keletkezett.

Ha az 1945–48 közötti korszak után nem lehetett semmilyen folytonosságra építeni, az 1989-es változás másfajta nehézséget hozott magával. Nem akadt egy a pártállamot többé-kevésbé kiszolgáló újságíró sem, aki fölállt és önként távozott volna. És ami még kínosabb, némelyikük-ről kiderült, besúgók voltak, így a folytonosságról meglehetősen keserű szájízzel beszélhetünk.

4. A közszolgálati rádiózás és televíziózás

4.1. Pátria rádió

Az egyetlen közszolgálati magyar rádiónak és tévéadásnak nincs hazai versenytársa, ami negatívum, bár természetesen a magyarországi és szlovákiai, de akár csehországi adók közvetve konkurenciát jelentenek. Pozitívum viszont, hogy anyagi háttere, státuszánál fogva lényegében biztosított.

Az adóról azt olvashatjuk, hogy „A Pátria Rádió 2008 elejétől fokozatos átalakuláson megy át, amelyekkel reagálni szeretne az új kihívásokra és a modern rádiózási szokásokra. Ennek keretén belül két alkalommal került sor a programstruktúra megváltozására, amelyeket további változások is követtek. A korábbi 8 órás sugárzást 12 órára sikerült bővíteni, és a tartalom is igazodott a mai kor folyamatrádiózásának követelményeihez. Míg korábban elsősorban előre legyártott anyagokból rakódott össze a műsor, addig mostanára jelentősen bővült az élő tartalom a bővített sugárzásban.”⁴²

Ugyanakkor gondok is adódnak. A Sugárzási és Retranszmissziós Tanács (RVR) 2020. január 15-én törvénysértésre figyelmeztette Szlovákia Rádióját és Televízióját (RTVS). Azzal sértették meg a törvényt, hogy a Pátria Rádió 2019 áprilisa és júniusa között az adásidőből legalább 35%-ot szlovák zenei alkotásokat kellett volna közvetítenie. Ugyanezért marasztalták el a Rádío Devínt is. A Tanács szerint, viszont a Pátria Rádió 2019 áprilisában nem biztosította, hogy új szlovák műveket sugározzon az adásidő legalább 20%-ban.⁴³ Tehát nem mondható, hogy a törvény nem korlátozza ilyen formában is működését.

A Pátria Rádió Pozsonyból és Kassáról sugározza műsorait magyar, roma, ruszin, ukrán, cseh, lengyel és német nyelven.⁴⁴

„A rádió vezetése valamikor a 2000-es évek második felében – írja Lacza - a kiadásokat csökkentendő sok embert elbocsájtott, megszabadult saját szolgálati gépkocsijaitól is és ugyanezeket a járműveket lízingelte, jóval drágábban. De valakiknek mégiscsak megérte. A szerkesztőknek aligha, mert egyre nehezebben tudtak szolgálati utakra járni, különösen a hétvégeken, amikor a legtöbb rendezvény zajlott vidéken, miután nem volt elég szolgálati kocsis, a

42 <https://patria.rtvsk.sk/rolunk>

43 SITA: Licenčná rada uložila vysielateľovi TV Joj a Waw pokuty za 20-tisíc eur Sme 2020.01.15. <https://ekonomika.sme.sk/c/22303054/licenčna-rada-uložila-vysielateľovi-tv-joj-a-waw-pokuty.html>

44 <https://patria.rtvsk.sk/nev-o-nas>

tömegközlekedés viszont igazából csak péntekig működött, szombaton és vasárnap legfeljebb a nagyobb városokba lehetett eljutni. Az is megtörtént, hogy a szolgálati kocsikat maguk a szerkesztők vezethették, de ilyenkor a »racionalizáció« jegyében két-három további kollégával kellett riportútra menniük. Így senki sem tudott hatékonyan dolgozni, hiszen egymást akadályozták a munkában, arról nem is szólva, hogy valamennyien ugyanabból a térségből hoztak anyagokat, az egynapos út során ugyanis nem lehetett több száz kilométeres távolságokat bejárni. Tudomásom szerint ma még ennél is rosszabb a helyzet, miután a fiatal kollégákat eleve senki nem »kergeti« ki a terepre, inkább a stúdióba hívnak be embereket élő beszélgetésekre vagy telefonon kérdezik őket. Ez a vezetés kényelméről, illetve szakmai dilettantizmusáról is árulkodik, és féltő, hogy a rossz irányba tartó folyamat már visszafordíthatatlan.”

A magyar adásnak igazgatója és főszerkesztője van, egy vezető és 16 szerkesztője. Azon kívül három hangtechnikus, egy gyártásvezetője és zenei dramaturgia. Magyar nyelven heti 84 órát sugároz, a többi említett nyelven 14 órát. Tehát itt nem tartják be az elébb említett törvény rendelkezéseit, mely a kisebbségek létszámától teszi függővé a műsoridőt.⁴⁵ Ezért panaszt is emeltek.

Öry Péter, a Magyar Koalíció Pártja Országos Tanácsának elnöke és polgármester, 2016-ban beadványt nyújtott be a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumába, hogy változtassák meg a műsorsugárzási törvényt. Azaz, hogy a minisztérium kezdeményezze, a közmédiát szabályozó törvénynek megfelelően a műsorszórási és műsorsugárzási törvénybe (Tt. 308/2000) iktatását, a kisebbségek részére az arányossági elv szerinti sugárzás biztosítását a szlovák televízióban és rádióban. Öry az MKP nevében küldött levélhez csatolta a törvénymódosítás javaslatát is. A 2016 augusztusában küldött levélre a törvény szerint a miniszternek harminc nap állt rendelkezésére, hogy megválaszolja azt. A határidőt alaposan túllépve, a minisztérium elutasító, enyhén szólva lekezelő választ küldött, de nem a miniszter, hanem egy hivatalnok válaszolt, pedig a címzett Marek Maďarič, akkori kulturális miniszter volt.

Ahogy Öry egyik jegyzetében megfogalmazta, „a miniszter úr nem tartotta fontosnak, hogy »leereszkedjen« hozzánk, és személyesen válaszoljon a beadványunkra. Nem akarjuk az olvasót untatni a háromoldalas mellébeszélés részleteivel – amelyben gyakran hangzik el a »céltalan«, »rendszeretlen« és az »aránytalan« kifejezés. A válasz érdemi része tulajdonképpen annyiból áll, hogy a hivatalnok elmagyarázza, miért nem lehet biztosítani azt, ami logikus és a hatályos törvényi rendelkezés szerint kötelező (lenne). A válasz legfontosabb tétele az, hogy a nemzetiségi adások mennyiségének növelését nem lehetne anélkül megoldani, hogy ne kellene átértékelni a Szlovák Televízió finanszírozásának kérdését, fejti ki a hosszas elemzés végén Anton Škrekó főigazgató.⁴⁶ Magyarán: nincs rá fedezet, pedig hát az a 8,5 százaléknyi magyar és más nemzetiségű ugyancsak fizeti a koncessziós illetéket, azaz kifizeti a neki járó részt. A tények teljes félremagyarázása az is, hogy amennyiben a Szlovák Televízió mindkét csatornájára vonatkozna a kibővített adásidő (1-es és 2-es csatorna), az felborítaná az eddigi programszerkezetet. Az általunk kidolgozott törvénytervezetben nem arról van szó, hogy a két csatorna struktúráját kell megváltoztatni, hanem az SzRTV⁴⁷-nek en bloc növelnie kellene a nemzetiségi adások idejét.

45 [https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/8677d85c-c3e3-4aae-a9da-e633c86df754/Obyvatelstvo_SR_podla_narodnosti_a_materinskeho_jazyka.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knQC-Ix&CVID=knQC-Ix&CVID=knQC-Ix](https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/8677d85c-c3e3-4aae-a9da-e633c86df754/Obyvatelstvo_SR_podla_narodnosti_a_materinskeho_jazyka.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knQC-Ix&CVID=knQC-Ix&CVID=knQC-Ix&CVID=knQC-Ix)

46 A Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma Média, Audiovizió és Szerzői Jogi Részlegének élén áll.

47 Szlovákia Rádiója és Televíziója (RTVS).

Megkaptuk tehát a választ fehéren-feketén: mi, szlovákiai magyarok teher vagyunk és többletkiadás, amit Szlovákia nem engedhet meg magának. Nyűg vagyunk, akik fel akarjuk rúgni a jól kiépített – nélkülünk működő – keretet. Fizessük csak tovább zokszó nélkül az adókat, a koncessziós díjat, útdát, ebadót, ingatlanadót, kukadíjat, cserében majd a kormány valamely hivatalnoka megmagyarázza nekünk, hogy ne nagyon ugráljunk. Örülünk, ha nem zaklatnak nyelvrendőrökkel reggeltől estig. Demokrácia és jogállam a la Szlovákia. Csak csendben jegyzem meg, hogy a macerált önkormányzatok is mondhatták volna: nincs pénzünk fordítani, úgy ahogy azt a minisztérium is megtette válaszlevelében.”

Az ügy folytatódott, hiszen Öry Péter, élve a törvények adta lehetőséggel, 2018. február 19-én panaszt nyújtott be a Műsorsugárzási és Műsorszórási Tanácshoz (Frekvenciatanács), valamint a Szlovák Rádió és Televízió Tanácsához (SzRTVT, Rada RTVS) a fent idézett Tt. 532/2010. sz. törvény 3. §-a, 3. bekezdés c) pontjára hivatkozva, hogy nem tartják be a törvény rendelkezéseit a sugárzási idő vonatkozásában.

Öry közölte az SzK Statisztikai Hivatalának adatait, melyek szerint (a legutóbbi 2011-es népszámlálás alapján), Szlovákia nemzetiségi összetétele a következő: szlovák (80,7%), magyar (8,5%), roma (2,0%), cseh (0,6%), ruszin (0,6%), ukrán, orosz, német, lengyel és egyéb (7,6%).

A Jelentés az adás állapotáról a Szlovák Köztársaságban és a Sugárzási és Retranszmissziós Tanács tevékenységéről a 2016-os év⁴⁸ adataiból nyilvánvaló, hogy a Szlovák Rádió 9 körzete összesen 74.762 órán át sugárzott műsort.⁴⁹ Az egyes nemzetiségek adásideje 2016-ban a következő volt: magyar 4.392 óra, ruszin 342, ukrán 301, roma 173, cseh 26 stb.⁵⁰

A Szlovák Rádió sugárzásának idejét (2016-os év) egy táblázatban Öry összeveti az SzK lakosságának arányszámával, melynek a törvény szerint, meg kellene határoznia az adásidő hosszát.

	Adásidő		A lakosság nemzetiségi aránya	A nemzetiségi aránynak megfelelő adásidő	Különbség
	órák száma	%-ban	%-ban	órák száma	órák száma
Rádió					
Teljes adásidő	74.762	100,00	80,7		
Nemzetiségi adás					
Magyar	4.392	5,87	8,5	6.354,77	-1.962,77
Ruszin	342	0,46	0,6	448,57	-106,57
Ukrán	301	0,40	0,1	74,76	226,24
Roma	173	0,23	2,0	1.495,24	-1.322,24
Cseh	26	0,03	0,6	448,57	-422,57
Egyéb	47	0,06			

A következő részben a panasztevő rátért a televíziós adások hosszára.

Az idézett Jelentés... szerint, mindkét szlovákiai csatorna összesen 16.538,8 órát közvetített.⁵¹ Ugyanúgy, mint a rádióadások esetében, táblázatba rendezte az adatokat.

48 Správa o stave vysielania v Slovenskej republike a o činnosti Rady pre vysielanie a retransmisíu za rok 2016, NR SR, tlač. 491. www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=7&ID=491 (Öry hivatkozása)

49 A Jelentés 12. oldala (Öry hivatkozása).

50 Uo., 15.

51 Uo., 19–23.

	Adásidő		Nemzetiségek aránya	A nemzetiségek arányának megfelelő adásidő (h)	Különbség
TV	óra	%-ban	%-ban		Óra
Adásidő	16.536,8	100	80,7		
Nemzetiségi adások					
Magyar	105,07	0,14%	8,5%	1.405,63	-1.300,56
Ruszin	7,92	0,01%	0,6%	99,22	-91,30
Ukrán	9,71	0,01%	0,1%	16,54	-6,83
Roma	37,32	0,05%	2,0%	330,74	-293,42
Cseh	3,08	0,00%	0,6%	99,22	-96,14
Többi	47	0,06%			

Tehát az összehasonlítás egyértelműen rámutat arra a tényre, hogy a Szlovák Televízió nem tesz eleget a törvényben előírt kötelezettségének [5. §, (1) bekezdés g) pont].

2018 áprilisában a panaszbenyújtó tiltakozott, hiszen a Tt. 308/2000-es, a műsorszórási és műsorsugárzási törvény 14a. §-a (4) bekezdése értelmében, a panasz nyilvántartásba vételéről a panaszost értesíteni kell, ugyanúgy, mint az eredményről (megalapozatlan, kivizsgálhatatlan, megalapozott).

Válasz mégsem érkezett egyik féltől sem.

Ezt követően Öry Péter, az általa vezetett Pro Civis polgári társulás nevében, az információhoz szabad hozzáférés lehetőségét kihasználva, tájékoztatást kért a Szlovák Rádió és Televízió Tanácsától.

A Tanács 2018. augusztus 21-én, a 34/2018-as iktatási számú levélben arról tájékoztatta, hogy 32 beadvány érkezett a kisebbségi sugárzás ügyében, Öry ugyanis az interneten beadványát közzétette, hogy csatlakozzanak mások is és ezt többen megtették.

A továbbiakban a levél tájékoztatta arról is, hogy a Szlovák Rádió és Televízió Tanácsának 2018. július 14. ülésén napirendre tűzték a panaszokat és létrehoztak egy bizottságot az ügy kivizsgálására és a válasz kidolgozására.

2018 júliusától további eljárás vagy levél nem érkezett.

2019. augusztus elején Öry meghatalmazta JUDr. Nagy Dávidot a jogi képviselettel, aki 2019. augusztus 13-án levélben fordult mindkét tanácshoz. Adam Mozolák, az SzRTVT titkára 2019. augusztus 19-én villámposta-levélben válaszolt azzal, hogy küldjék el nekik az eredeti levelet, mert nem tudják mi történt vele, hol a levél? Nagy Dávid válaszul elküldte a Pro Civisben kapott választ, mely szerint 32 beadványt ismert el a Szlovák Rádió és Televízió Tanácsa.

Augusztus 22-én Adam Mozolák újabb elektronikus levelet küldött az ügyvédnek, azzal, hogy türelmüket kéri, mert szabadságra készül, ha visszajön, megkeresi a beadványt a levéltárban!

Szeptember 2-án Mozolák jelezte, 2018-ban létrehoztak egy munkacsoportot a beadványok kivizsgálására és az érintetteknek elektronikusán küldték el a válaszokat. Örynek postán. Ha véletlenül nem kapta meg, akkor a posta a hibás. És miért nem érdeklődött, hogy mi történt a panasszal? Mert törvény van rá, hogy milyen módon kell eljárni. Annak ellenére, hogy a Tanács 32 beadványt ismert el, senki sem kapott választ.

Az SzRTVT a panasznyújtónak annyiban adott csupán igazat, hogy a nemzetiségi műsorok sugárzásában akad javítanivaló és a 2018–2022 közötti időszak koncepciója azzal a

szándékkal készül, hogy a nemzeti kisebbségek számára szélesebb teret biztosítanak. 2017-hez képest 100%-kal kívánják növelni a nemzetiségek számára rendelkezésre álló adásidőt. A Tanács kikérte a menedzsment véleményét, mely szerint, ilyen módon nem lehet kiszámítani a nemzetiségek adásidőjét, ahogy a panasztevő teszi, mert nem felel meg a valóságnak, hogy a szlovákoknak jutó adásidő csak nekik szól, hiszen ezek egy része nyelvileg semleges, tehát nem köthető egy nemzetiséghez sem. Elsősorban a zenei műsorokról van szó. Azután sugározhatnak külföldi audiovizuális műveket is eredetiben, szlovák feliratozással. Ha egy ilyen mű valamelyik nemzetiség nyelvén kerül képernyőre, akkor azt annak a nemzetiségnek a műsoridejébe kellene beleszámolni. Mindezeket a szempontokat a panasztevő figyelmen kívül hagyta számításainál. (De akkor a törvény miért ilyen módon határozza ezt meg!?)

A törvény vonatkozó rendelkezésében nem határozza meg, milyen időalapból kell kiindulni, melyből ki kellene számítani a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok műsoridejét és taxatív módon sem határozza meg konkrétan a százalékos megoszlást. Hasonlóképpen nincs egyértelműen meghatározva, hogy a számításnál csak az először sugárzott műsorokat kell figyelembe venni, vagy az ismétléseket is. Kérdéses, hová kellene besorolni a cseh nyelvű műsorokat vagy az olyan külföldi audiovizuális alkotásokat, melyeket csehül szinkronizáltak, ha nem csupán a saját, de átvett programokat is figyelembe vennénk. (Ez tehát a törvény burkolt kritikájaként is felfogható.)

Erre való tekintettel, minden mechanikus számítás nyilvánvalóan célirányos. A műsor-készítés esetében a minőségre és nem a mennyiségre kell összpontosítani. A válaszadó ebben reménykedik. Ezért a Tanács úgy véli, hogy nem került sor a törvény megsértésére.⁵²

Nem kívánunk hosszú fejtegetésekbe bonyolódni, de ebből a válaszból világos, a Tanács egyszerűen elegáns ürügyeket keresett arra, hogy ne kelljen érdemben foglalkozni ezzel a kérdéssel, vagyis tudomásul veszi, törvénysértés történt, de nem tesz semmit. Holott javaslatot tehetett volna arra, hogy minek alapján kell a nemzetiségek műsoridejét a rádióban és tévében kiszámolni úgy, hogy ez mindenki számára elfogadható és átlátható legyen.

De e mögött egy régi gondolat is meghúzódik. A szlovákiai magyarok aránya drámaian csökken,⁵³ tehát a magyarok felszívódása nyomán ez a kérdés lekerül a napirendről.⁵⁴

Azonban ennek ellenére, némi előrelépés is tapasztalható. Az SzRTVT 2020. augusztus 20-án ismét tárgyalt az ügyről és úgy tűnik, hajlamos változtatni álláspontján. Az aktuális koncepció reagál azokra a panaszokra, javaslatokra és követelményekre, amelyeket a kisebbségi kormánybiztos és a nemzeti kisebbségek képviselői az ülésen bemutatnak. A magyar nyelvű rádiósugárzás terén elsősorban a teljes lefedettség jelent kihívást, amit az SzRTVT rövid időn belül orvosolni kíván.

52 Öry Péter a vonatkozó iratokat és levelezést rendelkezésünkre bocsájtotta.

53 A magyarok arányának változása 1910-hez képest:

1910	1921	1930	1940	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
100%	72,6%	66,1%	106,5%	39,6%	57,9%	61,6%	62,3%	63,2%	58,1%	51,2%

A szlovákiai németek arányszáma 1910-hez (100%) képest 2,4%-ra zsugorodott, a ruszinoké, ukránoké 42%-ra. BALASSA Zoltán: *Két nemzet a Kárpát-medencében*. Kassa-Budapest, 2015. 66. és a Szlovák Statisztikai Hivatal adatai. <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>

54 Már 1989 előtt is ilyen elvárások fogalmazódtak meg. „Olyan nézetekkel is szembe kellett néznünk, hogy távlatilag aligha szükséges a hazai magyar sajtó példányszámának növelése, hiszen a magyar dolgozók (akkor mindenki dolgozó, elvtárs és elvtársnő volt) javarészt megtanul szlovákul, vagyis végül az asszimilálódás megoldja a gordiuszi csomót.” (kiemelés az eredetiben, CSIKMÁK i. m. 19.)

A következő két évben a kisebbségek nyelvén sugározott televíziós tartalom műsorideje a mai háromszorosára nőne és a nagylétszámú közösségek esetében új formákkal bővülne, ám ez még mindig messze elmarad a törvény által előírt aránytól. Kis lépés lenne a jó irányba. A koncepció számol a kisebbségek nyelvén sugárzott műsoridő lényeges emelésével, akár egy saját csatorna formájában, ám ezt nem feltétlenül kezeli célként. Ehhez hiányzik a politikai akarat és az anyagi háttér. A tanács tagjai inkább azokat az okokat keresték, miért nem lehet megvalósítani a törvényben előírt kötelezettségeket, mintsem a megoldási lehetőségeket. A dokumentumban is több alkalommal szerepel korlátozó tényezőként az anyagi források hiánya. A kisebbség nyelvén sugárzott tartalmak sokszor esnek áldozatul időszakos műsor-számoknak, például sport- vagy egyéb élő közvetítéseknek. Mivel például a sportközvetítések rendszerint ugyanazon a csatornán láthatóak, mint a kisebbségi nyelvű adások, ezt a problémát egy másik csatornára való átköltöztetés is megoldhatná, ahol garantált lenne az ilyen tartalmak állandó helye a programstruktúrában. Ezzel a koncepció is számol.

A felvázolt lehetőségek közül (reggel 7 és 8 óra között, illetve délután 5 és 6 óra között) mindenképp a késő délutáni/esti időszáv az elfogadhatóbb, ahogy a panasztevők javasolták is a tanácsnak.

Az internetes tartalmak gyártása és terjesztése szintén minimális elvárás lehet a nemzeti kisebbségek részéről. Fontos lépés lenne egy használhatóbb audiovizuális archívum létrehozása és beépítése a rendszerbe.

Összességében elmondható, ha mindez megvalósul, közelebb jutunk a törvény által előírt sugárzási arányokhoz. Több, a tanács ülésén elhangzott konstruktív és hasznos javaslat legalább részben bekerült a dokumentumba, de ezek megvalósulása még nem biztosított.

Lovász Attila, a közműsorszolgáltató nemzetiségi adás műsorigazgatója a következőképpen foglalta össze a helyzetet, ami tovább árnyalja a fentieket.

„Szlovákiában a közzérádió öt rádióállomáson sugároz, nyolc kereskedelmi rádió érhető el országosan, melyek alig sugároznak közéleti tartalmakat, művészeti műsort nem adnak. Így a közszolgálati adók elkényelmesedhetnek, ellustulhatnak, sőt unalmassá válhatnak. Hiányzik az üdvös konkurencia.

Hiányzik a tisztességes szabályozás, mert a Frekvenciatanács lényegében csak büntet, útmutatást nem nyújt, gyakran következetlen. A jogalkotás sem áll a helyzet magaslatán, alapvetően a vezérigazgató személyével és saját politikai agendájával van elfoglalva. Legutóbb, 2020 őszén pl. olyan frekvenciagazdálkodási törvénymódosítást hagyott jóvá, amely szerint a közzérádió csak akkor pályázhat frekvenciára, ha az adott frekvenciát sikertelenül pályáztatták legalább háromszor. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy csak olyan frekvenciáért folyamodhatunk, amit már a falusi utcai rádiók sem akarnak.

Az internet megjelenése után a rádió továbbra is tartotta a hallgatottsági mutatóját, mely szerint a 12 évesnél idősebb lakosság 80-82%-a volt évekig a rádióműsorok rendszeres fogyasztója. Két-három éve vehető észre a rádió hallgatottságának csökkenése. Piaci szerepe tehát lassan apad, feltehetően ugyanazt az utat járja be, mint a nyomtatott sajtó. A zuhanás 2020-ban folytatódott, de a karantén intézkedések okán ez az év nem tekinthető relevánsnak, mert a médiafogyasztói szokások ideiglenesen alapvetően megváltoztak.

A közzérádióban a nemzetiségi adások szervezeti struktúrája megfelelő, a vonatkozó törvény a nemzetiségi adások lebonyolítására önálló szervezeti egységet ír elő. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy nem valamelyik al-aligazgató irányítja. A törvény ugyan előírja, hogy a műsoridőnek függvényben kell lennie az adott kisebbség arányszámával, de ezt a célt részben a köz-

műsor-szolgáltatónak csak a rádiós része teljesíti. A roma műsorok aránya alacsonyabb, ebben közrejátszik, hogy évekig nem létezett roma mediális képzés, nem volt kívül műsorokat gyártani. Az arányok szempontjából, inkább történelmi okokból, az ukránok állnak a legjobban, esetükben pozitív diszkrimináció érvényesül. A magyar adás ambíciója 12 órától 24 órára kiterjeszteni a műsoridőt, ehhez azonban megfelelő frekvenciahálózat kell. Az FM tartományban ma a Pátria Rádió, a Rádió FM és a Rádió Devín állomásokkal osztozik. 18 órától reggeli 6 óráig ezek az állomások sugároznak a Pátria hullámhosszain. A közműsorszolgáltató szabályozó testülete, az SzRTVT 2020-ban arra kötelezte az intézményt, hogy dolgozzon ki egy új nemzetiségi műsortervet. A koncepció novemberben elkészült, a Tanács jóváhagyta. Ennek alapján még 2021-ben 100 százalékos lefedettséget kap a Pátria Rádió Szlovákia déli járásában DAB+ tartományban, s ekkor a Pátria 24 órában sugároz majd.

A rádiós piacon évekig a nyelvtörvény miatt volt lehetetlen kereskedelmi magyar adást üzemeltetni (az eredeti nyelvtörvény csak kétnyelvű adásokat engedélyezett). Kizárólag nemzetiségi nyelven csupán a közrádió nemzetiségi adása sugározhatott. Ma már elvileg nincs akadálya a kereskedelmi magyar nyelvű rádiózásnak, de sem frekvencia, sem gazdasági erő nem áll a rendelkezésünkre. Internetes magyar rádióadásnak viszont akadálya nincs, de nem látni olyan akaratot, amely létrehozná.

Az analóg földfelszíni sugárzás esetében kimondhatjuk, hogy szabad, új, nagy frekvenciák nincsenek és rövidtávon nem is lesznek. A digitális földfelszíni sugárzás megoldást jelentene, de a nagy és népszerű kereskedelmi rádiók nem tértek át a digitális sugárzásra, s a szlovákiai magyar hallgató nem vásárol meg egy aránylag drága (50-100 €) készüléket azért, hogy azon csak a közrádió állomásait hallgassa. 2021-ben viszont bővül a DAB+ lefedettség, több kereskedelmi rádió is kapcsolódik és a kínálat bővülése elindíthatja a DAB+ készülékek piacát, ami teljesen leszoríthatja a készülékek árát a családok számára elfogadható szintre (20–50 €).⁵⁵

A Pátria Rádió frekvenciáinak hiánya területén 2017-ben történt javulás, amikor üzembe helyezték a dunaszerdahelyi adótornyot. 15 év után először sikerült bővíteni a közrádió magyar adásának FM lefedettségét. Ugyanabban az évben besorolták a digitális rádióadás, a DAB+ kínálatába és a Csallóközben, valamint Gömörben megkétszereződött a középhullámú adó erőssége, így jobb minőségű és problémamentes a nemzetiségi adás hallgatása.

2019-ben a rádió munkatársainak fizetését a szlovák csatornáknál dolgozókéhoz igazították.

Sikerült öt új frekvenciát szerezni. Szencen a 102,4-es, Dunaszerdahelyen a 91,4-es, Újvárbán a 98,7-es, Pelsőcön pedig a 89,6-os FM frekvencián fogható a szlovák rádió nemzetiségi adása. Szepsiben a 105,8-on fogható⁵⁶ már egy éve.

2017 és 2020 között nem volt kassai munkatársuk, most újfent van. A kassai stúdiót szükség esetén igénybe veheti.

A Pátria Rádióknak két interaktív műsora volt, ahová betelefonálhattak a hallgatók. Az egyik a Kívánságműsor, amit 2012-ben megszüntettek.⁵⁷ Egyrészt azért, mert összesen 30 ember kért rendszeresen számokat. Ez elsősorban Zámbo Jimivel volt tele. Másrészt a szerkesztőségben egyetértés volt abban, hogy nekik műsort kell készítenünk, nem diszkót. Viszont ennek

55 Lovász Attila e sorok írója számára foglalta össze véleményét a rádiózással kapcsolatosan. Ha nem jelölünk véleményénél forrást, az azt jelenti, hogy ebből az összefoglalóból idézünk.

56 Újabb frekvencia: már Pelsőcőről is sugároz a Pátria Rádió, Paraméter.sk 2020.01.08. <https://parameter.sk/ujabb-frekvencia-mar-pelsocrol-sugaroz-patria-radio>

57 Ekkor kaptak egy aranyos levelet köbölküti tanítótól, aki megköszönte, hogy „most már nem Gabika Érsekújvárból szerkeszti a műsort”.

a műfajnak a kora lejárt. Az internet világában ma már mindenki meg tudja hallgatni azt a zeneművet, amelyet akar. Valamikor lemezen kellett megszerezni, vagy felvenni a rádióból, tévéből. Ez a világ letűnt. A reggeli formátum⁵⁸ bevezetése igazolta őket, a hallgatottság háromszorosára nőtt.

A másik műsor, ahová telefonálni lehetett, a Délidő volt. Ide 100 telefonból 99 ZT személyéhez kötődött, aki gond nélkül a témától teljesen eltérő, összefüggéstelen dolgokat hordott össze. Ezért 2015. október 10-én az igazgató úgy döntött, a szlovákiai magyar hallgató nem hajlandó eltérni ZT-t. A rádió nem köteles büntetőjogi felelősséget vállalni az élőben sugárzott, így általuk nem befolyásolható tartalmakért. A megszüntetést megelőző hetekben számos alkalommal ZT hozzászólása súrolta a sugárzási törvény határát, ezért úgy ítélték meg, hogy a betelefonálási lehetőség esetleges hozadéka meg sem közelíti annak a szankciószorozatnak a veszélyét, aminek kitennék magukat, ha a betelefonáló nem tartaná magára nézve érvényesnek a sugárzási törvény szabályozását. Ugyanis akár riportalany, akár a betelefonáló sérti meg a sugárzási törvényt, az adásért a jogi felelősség a tartalomszolgáltatót terheli. A büntetőjogi felelősség pedig a mindenkori adóigazgatót.⁵⁹ Az összes műsorhoz hozzá lehet szólni a Patria elektronikus címén, közösségi oldalain, vagy hagyományos levél formájában.⁶⁰

Tehát az interaktivitás a gyakorlatban nem vált be.

„A modern, 21. századi műsorszolgáltatás és a médiapiaci fogyasztói szokások ismeretében megemlítendő, hogy az internetes műsorszórás nélkül a közműsorszolgáltatás marginálissá válik, és befolyása aszimptotikusan közeledik a nullához. Ezt felismerve a nemzetiségi műsorigazgatóság még az idén beindítja a Patria teljes értékű hírportálját és honlapját magyar nyelven, amelynek tartalma podcast, hangzó tartalom és audiovizuális tartalommal bővül. A hallgatók és nézők elérése szempontjából nagyon rövid időben, sokunk aktív szakmai életében bekövetkezik az az állapot, amikor a közműsorokra igényt tartó befogadók (olvasók, hallgatók, nézők) többsége már nem klasszikus készülékeken keresi majd a tartalmakat. Ez a technológiai váltás egyébként azt is lehetővé teszi, hogy a magyar nyelvű műsorszolgáltatás megkerülje a technológiai és anyagi korlátokat, és lényegesen nagyobb mértékben készítsen és sugározzon magyar nyelvű műsorokat.”

Többen nehezményezik, hogy a rádióban megszólaló riporterek magyartalanul, pongyolán fogalmaznak számos nyelvi vétséget követnek el.⁶¹

Lovász Attila ezzel kapcsolatosan megjegyzi: „18 éve nincs nyelvi szerkesztőnk, egyébként másoknak sincs, minden egyes megnyilatkozás a munkatárs műveltségének, pallérozott nyelvhasználatának függvénye. Ismerem a hiányosságokat, a másik oldalon, a mai hadarós, dadogós, pösze és raccsoló rádiós világban a Patria ma a teljes magyar nyelvterület nyelvhasználati szempontból legjobbainak minimum a felét adja. Rác, Gazdag, Bodri, Csenger, Weiszer, Kotsis, Solymos, Szemet, Jakubecz olyan szerkesztők, akik holnap, minden egyéb fel-

58 Ez egy 06.00–09.00 közt sugárzott reggeli hír és közéleti műsorsáv, óránként három önálló témát dolgoz fel, és a klasszikus reggeli hír, időjárás, útinform, sport és zene összeállítását közvetíti.

59 Hasonló jogi környezetben élő adásban Miloš Zeman cseh államfő (2013–) alpári kifejezésekkel élt, s ezért a Cseh Rádiót büntette a hatóság. Ekkor szűnt meg az élő elnöki beszélgetés.

60 ZT azóta is felszólít mindenkit, hogy ha szerepel a rádióban, mondja a mikrofonba, legyen ismét lehetőség a betelefonálásra. E sorok írója is kapja naponta tömegével az ilyen tárgyú, összefüggéstelen tartalmú villámpostaleveleket. – róla l. bővebben: KÖVESDI Károly: A szemérmes feljelentgető. *Új Szó*, 53/105. 2000.05.09. 2. https://library.hungaricana.hu/hu/view/UjSzo_2000_05/?pg=105&layout=s

61 A biztosítja helyett bebiztosítját mondanak, a híreket nem mondják, hanem tolmácsolják, stb.

készítés nélkül beülhetnek a Kossuth Rádió bármelyik műsorába. A többiek nem, de nyílvákoló kereskedelmi, tudatlan, ostoba rádiós megnyilvánulást senki nem enged meg magának.”

4.2. Mirjam Rádió

Felvidéki magyar nyelvű adó, amely Komáromban székel. 1983-ban alakult az első Mária Rádió az olaszországi milánói egyházmegyében. Egy olyan adót kívántak létrehozni, amely Isten Gondviselésére hagyatkozik, tehát nem sugároz reklámot, nem politizál, egyedül Krisztus örömhírének terjesztése a célja. Önkéntesek szolgálatára épül, költségeit a hallgatók támogatása fedezi. „Célunk, hogy a Felvidéken, a magyar nyelvet ápolva, Szűzanyát követve konstans rádióként eljussunk minden családba hirdetve” az evangéliumot. „Most mi együtt lehetünk apostolok önkéntes szolgálattal, imával és néhány centes adománnyal.” A következő hullámhosszokon sugároz: Rozsnyón FM 90,5, Érsekújvárott FM 94,6, Komáromban FM 88,3, Telkibányán FM 100,6, de az interneten is elérhető.⁶²

Az adó létezése annak következménye, hogy 2000-ben megváltoztatták a Tt. 195/2000. sz. törvényt. A Tt. 308/2000. sz. törvény lehetővé teszi más nyelv(ek)en való sugárzást, amit a kérvényben fel kell tüntetni [46. § (1) bekezdés n) pont]. Az EU hivatalos nyelveinek valamelyikén lehet sugározni, de figyelembe kell venni, hogy a régió vagy helyi sugárzás kínálatában van-e elegendő kínálat államnyelven is [47. § (2) bekezdés], ha nem, akkor a kérvényt el lehet utasítani [49. § (3) bekezdés].⁶³

4.3. Televízió

„A magyar nyelvű tévzés területén rosszul állunk – állapítja meg Lovász. Szlovákiában – szinte egyedülként Európában – csak két csatornán sugároz a köztelevízió, a harmadik (egyébként retro csatorna) nemrég indult. Ha majd lesz negyedik csatorna is, akkor a kettesen felszabadul annyi műsoridő, hogy a nemzetiségi adásoknak megfelelő, ciklikusan betölthető helye legyen. A magyar adásnak hetente egy magazin és egy portréműsora van (fél-fél óra, együttesen tehát 1 óra). Igaz ugyan, hogy 2020-ban kétszer annyi magyar tartalom kerül a képernyőre, de a plusz műsorok ad hoc dokumentumfilmek, portrék, amelyek tavaly állami támogatással készültek, de ezek a műsorok nem ciklikus, a műsorrendbe beágyazott tartalmak.

A másik gond, hogy a műsorbővítéshez nagyobb csapat kell, a nemzetiségi műsoroknál lényegesen kevesebb az a tartalom, ami vásárolható. A gyártás nem olcsó, tehát a műsoridőn kívül a finanszírozást is meg kell oldani. Ennek ellenére a köztelevízió 2021-ben megkétszerezi a nemzetiségi adásidőt, szeptembertől napi egy órás idődotáció áll a nemzetiségek rendelkezésére. A már említett Koncepció szerint ez az idő 2022-ben napi 90 percre nő.

A kis kereskedelmi regionális televíziók egyik nagy bánata a kötelező fordítás-feliratozás. Az ő esetükben ez valóban komoly tétel, a köztvé esetében viszont a műsorok árának elhanyagolható része a feliratozás és azt akkor is érdemes lenne megtartani, ha a törvény nem írta elő.”

62 <https://mariaradio.sk/>

63 308 ZÁKON zo 14. septembra 2000 o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách. www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2000/308/

Az igazgató még hozzátette, azt azért tartja fontosnak, mert ez lehetővé teszi, hogy a többségi nemzet is tájékozódjon a kisebbségi magyarság életéről, ami elősegíti a közeledést és rombolja az előítéleteket. A felmérések szerint, a magyar magazinműsorokat 20–30.000 ember nézi. Ezek egyharmada nem magyar. A hírek nézettsége ennél jóval alacsonyabb. Azokat 7–8.000 néző tekinti meg. „Mint az a rádiós piacon már igazolást nyer, jelentős nézőszám-emelkedés nem érhető el úgy, hogy a magyar (illetve a nemzetiségi) adás egy vegyesprogramozású, teljes formátumú tévéállomás elhanyagolható része. A Pátria Rádió az önállóságával és egész napos műsorszolgáltatással érte el a domináns helyzetét, megközelítően 130–150 ezer (27–28 százalékos piaci részesedés, ami Európában unicum) hallgatóval. A mozaikszerű műsorbeágyazás esetén az emelkedés csak akkor érhető el, ha a televízió egész napos szórásának legalább a felét adja a specifikus nemzetiségi tartalom, ehhez viszont teljes mértékben meg kell változtatni a köztelevízió finanszírozási modelljét.”

Tudomásuk van róla a visszajelzések alapján, hogy a Pátria Rádiót és a SzRTV magyar műsorait Magyarországon is hallgatják, illetve nézik, de ezeket nem tudják mérni, így nem áll módjukban semmilyen becslésekbe bocsátkozni.

Lacza Tihamér kritikusan látja a helyzetet. „A vidéken működő stábok időnként a magyar közszolgálati televízióban tudnak anyagokat közreadni vagy a szlovák televízió magyar műsorában. Ennek műsorideje azonban megdöbbenően kevés. A törvény elvileg a kisebbség számarányához igazodó műsoridőre ad lehetőséget, de ezt a tévé vezetése már évtizedek óta szabotálja és semmit nem tesz a műsoridő bővítése érdekében. Nyilván okkal, hiszen tisztában van a televíziózás véleményalakító funkciójával. Ebből a szempontból sérülnek a kisebbség jogai, de ez sem Szlovákiában, sem az EU-ban senkit nem izgat. Vannak, akik azzal érvelnek, hogy egy többórás napi tévéműsorhoz nincs pszichológia–magyar szakos s kellő magyar újságíró Szlovákiában. Ez régebben igaz lehetett, már csak azért is, mert senki nem törődött a szakmai felkészítésükkel. Mára azonban kialakult egy elég ügyesen dolgozó gárda az ország különböző régióiban, velük nem lenne különösebb gond egy önálló csatornát is működtetni. De ez nem érdeke a szlovák televízióknak, ahogy a törvény gátat szab a magyar nyelvű magánrádiók alapításának is. A fenti nyilatkozat aláírói inkább emiatt emelhetnék volna fel a szavukat, de ilyesmihez eddig senki sem szervezett aláírásgyűjtést.”

Egyik vidéki bedolgozó, Nagy Emese, aki 2017 óta a Szepsi székhelyű Regfilm regionális televízió- és filmstúdióban televíziós műsorgyártással és filmgyártással foglalkozik mint szerkesztő-riporter, tapasztalatait az alábbiakban fejti ki:

„Napi szinten készítünk mozgóképes tartalmakat a szlovák és a magyar közmédia hír- és magazinműsoraiba, illetve a ma7 médiacsalád internetes hírportáljára. Nemcsak azért dolgozunk több médiafelületre, mert minél több csatornán keresztül szeretnénk tájékoztatni a szlovákiai magyarságot érintő politikai, közéleti és kulturális témákról a nézőket. Annak, hogy nagyobb, »felvevőpiacra« van szükségünk, pragmatikus okai vannak. Erre van szükség ahhoz, hogy a munkánk megélhetést biztosítson számunkra.

A szlovák közmédia (SzRTV) nemzetiségi televíziós műsorsávjában munkanapokon, napi 5-7 perc híradót (ezt a hajnali órákban ismétlik) és heti egy alkalommal 26 perces magazint sugároznak magyar nyelven, a nyelvtörvénynek megfelelően, szlovák feliratokkal a kettes csatornán. A híradó, sport vagy más rendkívüli esemény közvetítése miatt rendszeresen elmarad. A műsor anyagát mintegy tíz szlovákiai stáb készíti külsős munkatársként, megrendelésre. A magyar nemzetiségi adás biztosítása érdekében a szlovák közmédia csak három személyt, két szerkesztőt és egy gyártásvezetőt alkalmaz.

Kérdéses, mennyire aktuális egy-egy hír, ha az egyébként is szűkre szabott adás havonta többször elmarad és csak munkanapokon sugározzák, a kora esti órákban, változó időpontban (17.00 és 17.30 között). A felsorolt körülmények miatt gyakran előfordul, hogy torlódnak az anyagok.

A magyar közmédia (MTVA) televíziós műsorai igényt tartanak a külhoni tudósításokra. A felvidéki tudósítói hálózatot több stáb alkotja, két stáb rendelkezik olyan berendezéssel, amelynek köszönhetően élő bejelentkezéseket tudnak készíteni. Napi szinten gyártunk anyagot az M1 Híradó, V4 Híradó és blokkok műsorába, készítünk tudósításokat a vallási, kulturális és nemzetpolitikai műsorokba is. Száz kilométeres körzetet lefedve tájékoztatunk és tudósítunk. Stábunk havonta átlagosan 25-30 televíziós anyagot készít a magyar közmédia megrendelésére az M1, az M5 és Duna csatorna különböző műsoraiba.

A felvidéki tudósítókat a 2010-ben alakult Szlovákiai Magyar Televíziósok Szövetsége (SZMTSZ) képviseli. Ez a magyar nyelvű televíziós műsort készítők (szerkesztők, riporterek, operatőrök, vágók) társulása, amely a szlovák nyelvtörvény elektronikus médiumokat korlátozó diszkriminatív rendelkezései elleni nyílt harcot vállalta fel. Elsődleges célja volt egy kizárólag magyar nyelvű televízió létrehozása a szlovákiai szülőföldjén élő magyarság számára.⁶⁴ 2011-ben a magyarországi Nemzetpolitikai Államtitkárság segítségével a Szövetség létrehozta a hitek.sk televíziós hírportált, amely hiánypótló médiumként tájékoztatta a felvidéki magyarságot a saját közösségüket érintő történésekről televíziós és írott tudósítások formájában. A portálnál 2018-as átalakításáig nyolc újságíró és fordító főállásban dolgozott, 18 külsős stáb pedig a mozgóképes bedolgozásokat szállította. 2011–2018 között a televíziós stábok száma 13-ra csökkent. 2018-ban a hitek.sk az SZMTSZ jóváhagyásával betagozódott az akkor alakuló ma7 médiacsaládba és már csak videótartalmak gyártásával foglalkozik. 2019-ben napi öt, 2020-ban napi háromra, majd kettőre csökkent, videóanyagot gyárt híradós, hírháttér és magazin feldolgozásban. Kiemelten foglalkozik a szlovákiai magyarságot érintő politikai, kulturális, vallási és közéleti témákkal.⁶⁵

A ma7 médiacsalád internetes televíziós szekciója hetente négy-öt, átlagosan 26 perces politikai, közéleti, kulturális és színes stúdióbeszélgetést tesz közzé a ma7.sk portálon. Hétköznap, napi három különböző műfajú – híradós, hírháttér és magazin feldolgozásban – mozgóképes tartalom megjelenésének biztosít felületet. Ezeket jelenleg is az SZMTSZ kötelékébe tartozó stábok gyártják.”

64 „A méltán hírhedt szlovák nyelvtörvény a magyar sajtó helyzetére is kihat. Ugyanis az elektronikus médiában mindent fordítani, illetve tévé esetében feliratozni kell, ami lassítja és költségessé teszi az adást, emellett a regionális televíziókat is tudatosan korlátozza. Független magyar rádióadókról is csak álmodunk. A kötelező kétnyelvűsítés tehát korlátozza az elektronikus médiapiacot. Az ügyel már a szlovák-magyar vegyes bizottság is foglalkozott, csak úgy, mint az Európai Bizottság is európai parlamenti képviselőtünknek is köszönhetően, és a Velencei Bizottság is fogalmazott meg ez ügyben ajánlásokat, kimondva, hogy a kisebbségi adások ezzel versenyhátrányban vannak. Ajánlás van, megoldás nincs. Tulajdonképpen ez az áldatlan helyzet hívta életre a hitek.sk portált is, hogy teret adjon a televíziós szakma munkájának a megjelenítésére, az online tartalomra ugyanis más szabályozás vonatkozik, nem kell feliratozni. Hosszú távon azonban a célunk egy felvidéki magyar televízió létrehozása, amely kevésbé függene a politikai széljárástól (...)” MOLNÁR (2017) i. m.

65 Molnár Judit a hitek.sk portál főszerkesztője. „Portálunk egy többlettartalmat is nyújt, mint a többi online lap. (...) az oldalon tehát az írott tartalom mellett napi 15-20 percben videó tartalmat is közvetítünk, ezek a rövid, szerkesztett filmek a napi aktualitás igényével készülnek. Dél-Szlovákia teljes hosszában 14 stábba [2017] dolgozunk.” MOLNÁR (2017) i. m.

4.4. Szlovákiai Magyar Televíziósok Szövetsége

Az SzMTSz 2010-ben alakult, Dunaszerdahelyen. Ahogy honlapjukon írják, Szlovákia „területén tevékenykedő, magyar nyelvű műsorgyártással foglalkozó televíziós szakemberek országos szervezete. Elsődleges célkitűzésük a szlovákiai magyar nyelvű televíziózás segítése, műfaji sokszínűségének a továbbfejlesztése. Szövetségünk tagjai olyan magánszemélyek, akik professzionális szinten foglalkoznak műsorgyártással országos lefedettségű, magyar nyelven sugárzó közszolgálati vagy kereskedelmi televízióknak.

Tagjaink aktív részesei a szlovákiai magyar és magyarországi közszolgálati televíziók napi műsorgyártásának, naprakészen tájékoztatnak a helyi közélet, a civil társadalom, a politika, a gazdasági élet főbb mozzanatairól. Átlagosan havi több száz tudósítást, magazinanyagot, riportot készítenek magyar nyelven szlovákiai és magyarországi televízióknak, valamint a szlovákiai magyar regionális televízióknak.

A Szlovákiai Magyar Televíziósok Szövetsége védi a szlovákiai magyar szakma érdekeit, kiáll az anyanyelvi tájékoztatás fontossága mellett és mindent megtesz az ezt korlátozó diszkriminatív törvények és intézkedések megszüntetéséért.⁶⁶

A SzMTSz részt vesz a SKHU-1601_317 számú, Cross-Border Conscious Media Consumption (Határokon átnyúló, tudatos médiafogyasztás; 2017.10.01-2019.09.30.) című Interreg projektben, amelynek célja a fiatalok médiahasználati szokásainak a feltérképezése és médiaismereti képzésük előkészítése.

A fiatalok rendszerint nem rendelkeznek tényszerű ismeretekkel a határ másik oldalán élők életéről és az ott zajló eseményekről. Stereotíp ismeretekkel rendelkeznek, sőt előítéletek rabjai, ami rendkívül káros jelenség.

A Szövetség célja a fiatalok helyes médiahasználatra tanítása, annak érdekében, hogy nyitott, gondolkodó felnőttekké váljanak, akik az információk hitelességét fel tudják ismerni. Káros előítéleteik így csökkennek. A projekt célja megismertetni a határ menti régióban élők médiafogyasztási szokásait, hogy tisztában lehessenek a média működésével és a források hitelességével.⁶⁷

4.5. Szlovákiai Magyar Interaktív Televízió

Fenntartója az Anima Társaság (Pozsony). Várják a nézők tudósításait a környezetükben folyó eseményekről, érdekes emberekről, helyekről. A televízió készségesen fogadja a hazai vonatkozású tudósításokat. A fényképezőgéppel vagy mobiltelefonnal készített videókat is közléteszik.⁶⁸

66 www.szmtsz.sk/kezdolap

67 www.szmtsz.sk/interreg; Ennek eredményeiről a honlapon sajnos, semmi nem olvasható. Többszöri megkeresésemre nem érkezett válasz.

68 <https://televizio.sk/>

5. Írott sajtó

„Nincs (...) jó helyzetben a hazai sajtó, ugyanazok a tendenciák tapasztalhatók, mint máshol is, de kisebbségi helyzetben a gondok hatványozottan érezhetőek. Az emberek gazdasági lehetőségei és a világháló térnyerése miatt beszűkült a nyomtatott sajtó piaca, volt ami megszűnt, ami megmaradt, az is komoly gondokkal küzd. Lapok az elmúlt években nem jöttek létre, mindössze a még rendszerváltást megelőzően is meglévő orgánumok alakultak át, és azok próbálnak meg azóta is több-kevesebb sikerrel talpon maradni. Ha volt is egy-két próbálkozás, rövid életűnek bizonyult. Mindennek az a következménye, hogy ma meglehetősen szegényes az országos terjesztésű, illetve sugárzású felvidéki magyar sajtó térképe. Félmillió magyar közösségünknek egyetlen napilapja van, a több mint 60 éve alakult *Új Szó*, ugyanahhoz a kiadóhoz kötődik egy családi hetilap, a *Vasárnap*, és van egy havilap, az *Új Nő*, ez utóbbi két kiadványnak tehát inkább a családok és a nők a célközönsége. (...)

Regionális lapok terén sem jobb a helyzet, egy-két példától eltekintve, mint (...) Dunaszerdahelyen, Galántán, Komáromban vagy Szepsiben, ahol önálló kiadásban jelennek meg lapok, a legtöbb termék azonban a helyi szlovák nyelvű sajtó magyar fordításaként jelenik meg, többnyire önkormányzati büdzséből finanszírozva, és ez lehetőségeiket nagyban korlátozza, valós gondokkal csak ritkán, esetlegesen foglalkoznak.”⁶⁹

A következőkben felsorolt lapok közül sok elektronikus formában is elérhető. Tehát nem „tiszán” nyomtatott sajtónak tekinthető. „Általánosságban elmondható, hogy jelentősen csökkent és tovább csökken a nyomtatott sajtó szerepe az elektronikussal szemben, bár az elektronikusak arca is folyamatosan változik. Nem kizárt, hogy egy-két évtized múlva már csak a tehetősebb réteg vagy a megrögzött lapozgatók fognak nyomtatott újságot vásárolni.”⁷⁰

5.1. Politikai és párt sajtó

5.1.1. Az *Új Szó* és a *Vasárnap*

A szlovákiai médiapiacot 16 csoport, illetve vállalkozó uralja. Ezek közül a Penta tulajdonában van az *Új Szó* és a *Vasárnap*. Az egyetlen szlovákiai magyar napilap egykori hétvégi melléklete mára önállósult.⁷¹

A Penta befektetői-pénzügyi csoport 2014 októberétől „50 százalékban tulajdonosa a Petit Press kiadónak, amely az országos terjesztésű [liberális] *Sme* napilap⁷² mellett az ország minden régiójára kiterjedő regionális laphálózatot is birtokol (Korzár-, My-lapcsaládok) – köztük Szlovákia egyetlen magyar nyelvű napilapját is.”⁷³

69 MOLNÁR (2017) i. m.

70 CSANDA i. m.

71 Az *Új Szó* melléklete *Vasárnapi Új Szó* címmel 1968-ban jelent meg és 1990-ig létezett. Azután lett belőle *Vasárnap*. (<https://adatbank.sk/digitalis-tar/digitalizalt-folyoiratok/uj-szo/>)

72 Ez a lap is gyakran torz kommentárokat tett közzé a magyarországi helyzetről. Kiegyensúlyozott híradásról nem beszélhetünk, tehát aligha szolgálja a szlovák-magyar közeledést és megértést.

73 N. GYURKOVITS Róza: A Pentáé a sme. *Felvidék.ma* 2014.10.14. <https://felvidek.ma/2014/10/a-pentae-a-sme/>

„A Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft tehát távozik a médiapiacról, helyét a SITA hírügynökség leányvállalata veszi át, melyet a Penta pénzügyi csoport finanszíroz. A Petit Press másik fele marad az eddigi tulajdonos, Peter Vajda Első Szlovák Befektetési Társasága (PSIS) kezében. A Penta médiabirodalma szépen növekszik, a 7 Plus cég megvételével jól menő heti- és napilapot, a piacon beágyazódott folyóiratokat szerzett, internetes hírportálokat is (többek közt övé az aktuálne.sk). Korábbi bevásárlásai visszhang nélkül zajlottak le. A mostani a Sme szerkesztőségének jóvoltából nem olyan sima. A lap újságírói a függetlenségüket féltik, többen jelezték: ha az üzlet megkötetik, távoznak a kiadóból és új napilap alapítására tesznek kísérletet.”⁷⁴ A lap függetlenségét már korábban is sérelem érte, de akkor érdekes módon nem voltak ennyire finnyások.

Annak előtte „cseréltek eszmét politológusok az egyik televízió politikai vitaműsorában arról, hogy vajon a szlovák nagypolitikában is közelít-e az oligarchák ideje. Andrej Babiš nagyvállalkozó csehországi sikere gerjesztette az eszmeifuttatásokat. (...) Független médiaelemzők mondják, hogy ezzel az üzlettel az oligarchia és politika összefonódása indult meg Szlovákiában.”⁷⁵

Annyi változás történt a fenti megállapításhoz képest, hogy tizenhét év után már nem a Petit Press Rt., hanem a szintén pozsonyi székhelyű Duel-Press Kft. az egyetlen szlovákiai magyar napilap és az egyetlen országos hetilap kiadója. A Duel-Press Kft. tulajdonosa a Penta pénzügyi csoporthoz tartozó News and Media Holding kiadóház.⁷⁶

Az *Új Szó* közismerten liberális beállítottságú, és az anyaországgal kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a magyarországi politikai megosztottságot aktívan importálja a felvidéki magyarság körébe.

A már idézett Lacza Tihamér így látja ennek a lapnak a történetét:

„Az *Új Szó* az egyetlen felvidéki magyar lap, amely 1948 decembere óta mindmáig létezik. Akár kalapot is emelhetnék a napilap-matuzsálem előtt, de erre nincs semmi okunk. 40 évig a kommunista párt szócsöve volt, majd átmenetileg baloldali lapként határozta meg magát, aztán külföldi lapkonzorciumok birtokolták, amelyeknek ez azért érte meg, mert anyaországukban (Franciaországban, illetve Németországban) támogatást kaptak arra, hogy a »fiatal demokráciák« sajtóját felkarolják. Ez négy évre szólt, ezért amikor a határidő közeledett, gyorsan átpasszolták a következő »mecénásnak«. A Mečiar-korszakban (1994–1998 között) aztán ezek lekoptak és jelentkeztek a szlovák »nagyfőkészek«, akik mindmáig pénzelik a magát függetlennek tekintő lap kiadását is, meg a veszteséget is. Ez különösen a napilapra vonatkozik, amelyről azt állítják, hogy 15 ezer példányban jelenik meg, de ennek a fele sem igaz.

Az *Új Szó* 1968-tól egy vasárnapi mellékletet jelentetett meg *Vasárnapi Új Szó* címmel, amely később *Vasárnap* (1990) lett. A napilap fénykorában 100 ezernél is több példányban jelent meg.⁷⁷ Sajnos az adatokat vagy titkolják, vagy kozmetikázzák. Úgy tűnik, hogy a hetilap nyereséges és részben eltartja a napilapot is. Ma már nem »közéleti hetilap«, hanem családi

74 Uo.

75 Uo.

76 Új kiadónál az *Új Szó* és a *Vasárnap*. *Új Szó online*, 2020.01.02. <https://uj szo.com/kozelet/uj-kiadonal-az-uj-szo-es-a-vasarnap>

77 „A hajdan 50-60 ezres napi eladás mára alig éri el a 20 ezret, az előfizetéseket pedig napi szinten mondják le. Olvasótáboruk nagyobbik részét pedig az idősebb generáció teszi ki, ami biológiai okok miatt ugye szintén folyamatos csökkenésre van ítélve.” CSONKA (2014) i. m. <https://korkep.sk/cikkek/media/2014/08/11/a-hirlap-es-a-halal/>. Cs. Liszka Györgyi, a lap főszerkesztője 22 000 példányban határozta meg a heti példányszámot. BÖLCSKEI Tímea: Terítéken a felvidéki magyar sajtó helyzete. *Felvidék.ma*, 2019.04.08. <https://felvidek.ma/2019/04/teriteken-a-felvideki-magyar-sajto-helyzete/>

magazin, és ez behatárolja a tartalmát. Viszont ez nem jelent minőséget is. Különösen az *Új Szó* esetében mondható el, hogy a felvidéki magyarság sorskérdései sohasem izgatták. A kommunista diktatúra idején a párt politikáját propagálta és a szocializmus építéséről számolt be riportokban, interjúkban és egyéb műfajokban. Természetesen voltak más jellegű írások is a lapban, elsősorban az 1980-as évektől a kulturális rovatban. De a rendszerváltás után a kultúra fokozatosan kikopott a napilapból, illetve a rovat a balliberális értelmiség fóruma lett. Ez még azokban az években is így volt, amikor a Magyar Közösség Pártja nyolc éven át a Dzurinda-kormány oszlopos tagja volt. 2010 után a napilap teljesen a Most-Híd befolyása alá került.”

Molnár Judit viszont pozitív változásokat is észlelt a lapnál. „A sajtóstruktúra egyik legnagyobb hibája volt az elmúlt években, hogy nem volt választás, a struktúra nem volt tagolt, tehát mindössze egy napilap, egy rádióadó kínálta a híreket, s a versenytárs hiánya ez nem csak a színvonalra hat rosszul, de a véleménypluralitást is figyelmen kívül hagyhatja, miközben óriási előnye van, hiszen évtizedek óta a piacon vannak, az olvasók, hallgatók megszokásból is őket választják. A felvidéki magyar társadalom általában is egy zárt, vidéken élő közönség, az újdonságokra kevésbé nyitott. Ennek ellenére a napilap szerkesztősege 1-2 éve felismerte, hogy a fennmaradása váltást igényel, így a lap ma már sokkal nagyobb hangsúlyt fektet a regionális tartalmakra, az egyébként megosztó politikaiak helyett.”⁷⁸

Viszont az igazsághoz hozzátartozik, hogy a *Vasárnap* egyik riportere, Vrabc Mária figyelemreméltó írásokat közöl. Olyan emberekről is tudósít, akikre senki sem figyel. Azokban a ma már szlovák többségű városokban élő magyarokról, akikről szinte mindenki megfélekedik. Ezzel nagyon fontos küldetést teljesít.

5.1.2. Egyéb próbálkozások

1989 után új lapok is elindultak a viharos változások nyomán. A Nap (1989–95) a Független Magyar Kezdeményezés (FMK), majd a Magyar Polgári Párt szócsöve lett. Nem tudott meggyökeresedni. Pozsonyban szerkesztették és tudósítói hálózatot sem tudott kiépíteni. Sokszor mosolyt fakasztott, amikor az ország másik végéről tudósítva, összekeverte a településneveket, vagy más tárgyi tévedéseket ejtett, amelyek az olvasóban azt tudatosították, nem ismerik a keleti végeket, aminek történelmi háttere van, ahogy már erre korábban rámutattunk.

Pozsonyban még megjelent a *Szabad Kapacitás* című tájékoztató, melyet szintén az FMK adott ki, de az is a kezdeti nekibuzdulás után megszűnt.

5.2. A Csemadok lapjai

A Csemadokot, melynek neve eredetileg a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete volt, neve ellenére nem engedélyezték Csehországban alapszervezeteket létrehozni, pedig az oda deportált magyarok ezt igényelték. A kommunista rendszerben hozták létre a párt törekvéseinek támogatására (1949). Nem válhatott a felvidéki magyarok érdekvédelmi szervezetévé, azonban kebelén belül ilyen törekvések is megnyilvánultak. Lapja, a *Fáklya* 1951–56 között jelent meg. A Csemadok Országos választmánya 2008-ban egy ugyanilyen nevű lapot

indított, de az az 5. szám után megszűnt. Az *A Hét* (1956–95) című hetilap is megszűnt. A Csemadok „kaleidoszkóp” időszaki kiadvány, mely *Tizenkét Hét* név alatt jelent meg 2014-től, a Csemadok Országos Elnöksége adta ki.

A *Kürtös* című közéleti havilapot 2003 óta a Csemadok Nagykürtösi Területi Választmánya adja ki 800 példányban.

Az *Ösvény* című regionális lapot a Csemadok dunaszerdahelyi Területi Választmánya adta ki 2001-től 500 példányban, mely a *Csemadok Hirmondó* (1992–2000) utódlapja lett.

A *Parabola* című ógyallai közéleti havilapját 2014 óta adja ki a Csemadok helyi alapszervezete.

5.3. Rendezvények lapjai

A *Fürge Irka*, a Dunamenti Tavasz rendezvényének lapját eleinte a Csemadok dunaszerdahelyi Járási Népművelési Központja, illetve a Dunaszerdahelyi Regionális Kulturális Központ adta ki (1977–1991), majd a helyi Csemadok Területi Választmánya.

A *Lakoma* meg az Egressy Béni Országos Színhátszói Fesztivál lapjaként jelent meg (2008–2019), melyet a Csemadok szepesi székhelyű Kassa-vidéki Területi Választmánya jelentetett meg évente egyszer. Tavaly a járvány miatt a rendezvény elmaradt és a lap sem jelent meg.

5.4. Gyermekek és ifjúsági lapok

A *Kis Építő* (Pozsony, 1952. szeptember 1. – 1990 december) című gyermeklap 6–11 éves magyar kisiskolások színes képeslapjának évente húsz száma jelent meg tizenhat oldalon. 1991 januárjától *Tücsök* címmel. Az *Óvodások és kisiskolások lapjának* (1991. június), kiadása 1995 májusában anyagi okokból elakadt. Az 1995/96-os évben a *Barangoló* című magyarországi gyermeklappal együtt jelent meg. 1996-tól ismét önálló. Kezdetben évente tizenkétszer, majd 1994-től tízszer jelenik meg.⁷⁹

2010-ben jelent meg a *Kabóca*, második gyermeklapunk. A Hetényben megjelenő lap minden kisiskolást meg akar szólítani. „Jó társad és megbízható segítőd akarunk lenni olyankor is, amikor iskolai programok, gyerekrendezvények eseményei, pályázatok, versenyfelhívások és eredményeik felől szeretnél tájékozódni.

Egyszerrel sok játékot, feladatot, rengeteg jó olvasnivalót és csupa érdekes hírt kínálunk neked rendszeresen a Kárpát-medencében élő barátaidról, gyerekekről, iskolákról, programokról, frissen megjelent könyvekről, filmekről.”⁸⁰

Máig megjelenik az 1990-es alapítású *Cserkész*. A lap a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség (Dunaszerdahely) módszertani kiadványa. 2018 januárjától három korosztályos lap magazinjaként jelenik meg: *Kiscserkész* (1., 4., 7. szám), *Cserkész* (2., 5., 8. szám) *Cserkészvezetői lap* (3., 6., 9. szám). Tehát mindhárom korosztályos lapváltozatból évi három tematikus szám

79 <http://adatbank.sk/lexikon/kis-epito/> és <http://adatbank.sk/lexikon/tucsok/>

80 Kabóca. www.kabocalap.com/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=1&Itemid=19

jelenik meg harminckét oldalon. A 10. szám mindhárom korosztálynak szóló közös lapszámként jelenik meg ötvenkét oldalon.⁸¹

Az egykori *Új Ifjúság* (1952–1990) Csehszlovákiai Ifjúsági Szövetség, 1968 után a Szocialista Ifjúsági Szövetség⁸² hetilapja. „A rendszerváltás után többször változtatta nevét. *Ifjként*⁸³ létezett évekig, de kiadója (egy csallóközi vállalkozó) idő teltevel már nem látott benne fantáziát, és talán sok pénzébe is került, ezért megszüntette” – írja Lacza Tihamér.

5.5. Diáklapok

Tán a legrégebbi az *Acéltoll*, amit a kassai Szakkay József Műszaki és Közgazdasági Szakközépiskola diákjai szerkesztenek. Első száma 1962. december 21-én jelent meg. Dunaszerdahelyen, a Magyar Tanítási Nyelvű Egyesített Középiskolában 2002 óta jelenik meg a *Krisztály* című diáklap. Galántán, a Kodály Zoltán Magyar Tanítási Nyelvű Gimnáziumban a 2004/2005-ös tanévben újították meg a diáklapot, amely a *NEW-GI* nevet kapta. A *MÁK*-ot a pozsonyi magyar diákklubokat összefogó Pozsonyi Akciók Szervezése adja ki 2003 óta. Ezzel egyidőben a kassai Márai Sándor Alapiskola és Gimnázium *Boiler* című diáklapot adott ki. A *Csicsóka* a csicsói Gáspár Sámuel alapiskola és óvoda diáklapja.

Az *Új Szó* foglalkozott régebben azzal a jelenséggel, hogy ezekben a lapokban nincsenek hirdetések, ami némi anyagi háttérrel biztosíthatna. A vállalkozók viszont nem mutatnak eziránt különösebb érdeklődést.⁸⁴

5.6. Egyetemi Lapok

Az *Alma Mater* (2004-) ingyenes, országos diáklapot a Diákhálózat adja ki, mely a Szlovákiában és Csehországban tanuló magyar egyetemisták szervezete. „A lap olyan kommunikációs, információs és tájékoztató médium, mely ma már 11 városban (Prágában, Brünnben, Nagyszombatban, Pozsonyban, Kassán, Nyitrán, Komáromban, Budapesten, Párkányban, Somorján és Dunaszerdahelyen) és azok egyetemi közösségeiben érhető el. (...) Célja továbbá a felvidéki magyar értelmiség támogatása, szórakoztatása, tájékoztatása, segítése, leginkább identitásuk megtartásában. Hasábjain a Diákhálózat hírei mellett vélemények, szakmai írások, kutatások, művészeti és kulturális összeállítások is megtalálhatóak. A lap negyedévente jelenik meg (...) Az Alma Mater nem csak az egyetemistákat, de a szélesebb értelemben vett szlovákiai magyar közösséget is meg kívánja szólítani.”⁸⁵

Máig napvilágot lát a 2006-ban indított irodalomtudományi *Partitúra*, évente kétszer megjelenő magyar nyelvű folyóirat. 2007-től a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem (NyKFE) Közép-európai Tanulmányok Kara és a Sambucus Irodalomtudományi Társaság, 2014-től a NyKFE Közép-európai Tanulmányok Kara adja ki. „A lap lektorált elméleti értekezése-

81 <http://szmcs.sk/cserkesz-ujzag>

82 Mindkét szervezet a magyarországi KISZ-nek felelt meg.

83 Azután *Ifi*, *Heti Ifi*, majd ismét *Ifi* néven jelent meg megszűnéséig (1990–2005) – a Szlovákiai Magyar Adatbank adattárára támaszkodtunk. <https://adatbank.sk/>; <https://adatbank.sk/lexikon/uj-ifjusag/>

84 Nem jó üzlet a diáklap?, *Új Szó online*, 2005.08.12. <https://uj szo.com/iskola-utca/nem-jo-uzlet-a-diaklap>

85 Diákhálózat. www.diakhalozat.sk/programok/

ket, műelemzéseket és kifejtettebb szakkritikákat közöl elsősorban a magyar irodalom és a világirodalom köréből, de ez mellett ugyanúgy teret ad a társművészetekről és a művészetközi kapcsolatokról szóló írásoknak is. Kitérítetett figyelmet szentel továbbá a közép-európai irodalmaknak és irodalomtudományoknak, eredményeik közvetítésének és reflektálásának, valamint a kisebbségi magyar irodalmak helyzetéről és aktuális folyamatairól folyó kritikai diskurzusnak is.”⁸⁶

Az *Eruditio-Educatio* a komáromi Selye János Egyetem (SJE) szakkiadványa. „Tanárképző Kara lektorált tudományos folyóirata 2006 óta jelenik meg, évi négy számban. 2019-től kezdődően a négy számban magyarul, szlovákul, angolul és német nyelven jelennek meg” tanulmányok, közlemények, könyvismertetések és tudományos, oktatási hírek. „A lapban tematikailag a karon oktatott tudományágak vannak túlsúlyban, így az irodalom- és történet-tudomány, nyelvészet, pedagógia, didaktika, pszichológia, néprajz és biológia. A tudományos hitelességet nemzetközi szerkesztőbizottság felügyeli.”⁸⁷

A Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának szerves része, Szlovákia legrégebbi akadémiai műhelye (1923), amely magyar nyelvet, irodalmat és kultúrát oktat minden szinten. Az önálló magyar tanszék 1959-ben alakult. A tanszéknek 2011-től saját tudományos folyóirata van, mely *Nova Posoniensia* című évente egyszer jelenik meg. A kiadványban az oktatók és doktoranduszok tudományos eredményeiket teszik közzé.⁸⁸

5.7. Irodalmi, kulturális és művészeti lapok

Az *Atelier* negyedéves művészeti folyóirat 1998-tól jelenik meg Komáromban. „[a] Felvidék és a magyarországi régió képzőművészeti rendezvényeit és az e területen élő alkotókat bemutató összművészeti tematikával megjelenő lap.”⁸⁹ A negyvennyolc oldalas lapnak nyolc oldalas színes melléklete van. De építészettel, színházzal, zenével és irodalommal is foglalkozik. Kiadója az Atelier Társaság.⁹⁰

A legrégebbi irodalmi folyóirat az *Irodalmi Szemle*, mely 1958 óta jelenik meg.

Az *Itthon* című nemzeti kulturális havilapot a pozsonyi JEL polgári társulás adta ki 2006–2009 között.

A *Kalligram* (1992–) című lap úgy alakult, hogy a Madách Könyv- és Lapkiadó néhány szerkesztője létrehozta a Kalligram Könyvkiadó Kft.-t (1991–), mely sikeres vállalkozásnak bizonyult. A havonta megjelenő lap irodalmi, művészeti és társadalomtudományi témákkal foglalkozott. A liberális lap a közép-európai írásbeliség fórumává vált és tematikus számokkal is jelentkezett.⁹¹

2009-től jelen van a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának (Dunaszerdahely) kéthavi lapja, az *Opus*. A lap „kísérletet tesz arra, hogy a lokális és a globális erővonalakat – s itt esztétikai

86 Partitúra. www.partitura.fss.ukf.sk/?page_id=34

87 A révkomáromi SJE, Eruditio – Educatio. <https://eruditio-educatio-hu.webnode.hu/eruditio-educatio/>

88 Az intézmény honlapja. <https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/kmj/magyar-nyelven-v-madarskom-jazyku/>

89 www.facebook.com/Atelier-m%C5%B1v%C3%A9szeti-foly%C3%B3irat-148696389393360/

90 <https://adatbank.sk/lexikon/atelier/>

91 TÓTH–FILEP: i. m. 412.

értékekről van szó – egyensúlyban tartsa. Ilyen értelemben a szlovákiai magyar kultúrát nem választja le annak (közvetlen és világirodalmi) kontextusáról, de hangsúlyossá teszi a lokális értékek legitím beszédképességét.”⁹²

A *Szörös Kö* irodalmi, művészeti, kritikai folyóirat. Egyetemisták lapjaként indult. A lap kezdetben negyedévente jelent meg, 2004 óta nyolcvan oldalon kéthavonta lát napvilágot. A pályakezdő és neves képzőművészeket egyaránt rendszeresen bemutató fórum. A műhelymunka keretében a lap bemutatókat, szerzői esteket, továbbképzéseket biztosít a fiatal irodalom színvonalának és rangjának emeléséért.⁹³

5.8. Tudományos lapok

1999-től máig megjelenik az egyetlen társadalomtudományi folyóiratunk, a negyedéves *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. „Eredendően a kisebbségi társadalomtudományi kérdésekkel foglalkozik, ennek témakörében nyelvi, történeti, etnológiai, folklorisztikai, szociológiai, demográfiai és politológiai kutatásokat végez.”⁹⁴

A Felvidéken csak egy olyan lap létezett, mely honismereti, műemlékvédelmi és turisztikai folyóirat volt. A *Múltunk Emlékei*⁹⁵ Révkomáromban jelent meg 2002 és 2006 között. Ennek megszűnése azért is sajnálatos, mert Szlovákiában a műemlékek területén katasztrofális a helyzet. Jozef Lenhart művészettörténész szerint, 1993 óta, tehát amióta az ország önállósult, a műemlékek majdnem 37%-a pusztult véglegesen el!⁹⁶

Ehhez hasonlít némileg a *Gömörország*⁹⁷ című lap, melyet a Gömör–Kishonti Múzeum Egyesület ad ki Rimaszombaton. Főszerkesztője Dr. B. Kovács István. Honlapja a www.gomorszag.sk oldalon található. A folyóirat alcímében „az északi magyar peremvidék fóruma”-ként jellemzi magát. Példatára és eredendő érdeklődési köre a Garamtól a Hernádig terjedő nagytáj, Hont, Nógrád, Kis-Hont, Gömör, Torna és Abauj területére terjed ki.

A lap egyben tudományos, irodalmi, művészeti és közéleti lap. Profilját tekintve sajátos, egyedi szint jelent nemcsak a felvidéki magyar lapkiadás palettáján. A folyóirat az önszerveződést, a gyökerek erősítésével a magyar megmaradást, a jövőkép formálását kívánja szolgálni. Küllemében jelentős változáson ment át megjelenése óta. Formátuma a kezdetektől A4-es, napjainkban általában kilencven oldalon jelenik meg, teljes színnyomású borítóval, belül fekete-fehér kivitelben, 2–4 oldal terjedelmű színes betéttel. A lapnak mára kialakult a sajátos arculata, belső szerkezete, rovatai. A lap a lehető legszélesebb olvasótáborát kívánja megszólítani, ezért törekszik a közérthetőségre. A folyóirat a kezdetektől 2009-ig ezer példányban jelent

92 SZMÍT. www.szmit.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=824

93 <https://adatbank.sk/lexikon/szoros-ko/>

94 Fórum Társadalomtudományi Szemle <http://forumszemle.eu/> Somorján jelenik meg.

95 <http://adatbank.sk/lexikon/multunk-emlekei/>

96 Richard FILIPKO: Sme barbari, ako tí z Talibanu. Historik hovori otvorene o vzťahu Slovákov k pamiatkam [Barbárok vagyunk, mint azok a Talibánból. A történész nyíltan beszél a szlovákok viszonyulásáról a műemlékekhez], Hospodárske Noviny online 2018.03.04., <https://hnonline.sk/tema/1704633-sme-barbari-ako-ti-z-talibanu-historik-hovori-otvorene-o-vztahu-slovakov-k-pamiatkam> Ezek természetesen elsősorban magyar vonatkozású emlékek. A régi sírok eltávolításáról meg nem is szólunk. Ez meg általános gond az egész Kárpát-medencében. Felszámolják múltunk emlékeit.

97 A lapra vonatkozó adatokat Dr. B. Kovács István főszerkesztő küldte el.

meg, azóta – összhangban a honlap elindításával és fejlesztésével – a példányszámot 750-re, majd 350-re csökkentették.

A megjelentetéshez szükséges pénzt pályázati úton fedezik évről évre. Ez meglehetősen megterhelő. Egy-két évtized óta megjelenő periodikum esetében megalázó, hogy állandóan kalapozni kell. Célszerűbb és méltányosabb lenne egy hosszabb távú támogatás biztosítása. Pillanatnyilag a nemzetiségi kultúrák támogatására létrehozott alap, a pozsonyi KULT MINOR, a BGA, illetve esetenként a Besztercebányai Kerületi Önkormányzat és Rimaszombat város tartozik a támogatók közé.

A folyóiratnak főállású szerkesztője soha nem volt s pillanatnyilag sincs. A szerkesztésre elnyert pályázati támogatásból fedezik az olvasószerkesztő, tördelőszerkesztő, képszerkesztő és korrektor tiszteletdíját is. A kiadó szerény szerzői tiszteletdíjat fizet, amelyet az eladásból befolyó összegből fedezik. A terjesztés a Tompa Mihály Könyvesboltban, Magyarországon a Xante Librarium Kft. révén, illetve egyéni terjesztők bevonásával történik.

5.9. Egyházi és felekezeti lapok

A rövid életű, Nagykaposon megjelenő *Harangszó* egyházi és közéleti havilap a katolikus egyházhoz kötődött (1997–2001).⁹⁸

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház (SzRKE) által kiadott *Kálvinista Szemle* 1951 januárjától havonta jelenik meg, „szinte teljes egészében az SzRKE tagjainak szellemi produktuma. A hivatalos anyagok közlésén túl tudósít az egyházi eseményekről, rövid hírekkel szolgál. Állandó és mozgórovataiban bemutatja gyülekezeteinket; évfordulás megemlékezéseket, bizonyágtételeket, útirajzokat, recenziókat, elmélkedéseket, rövidebb előadásokat stb. közöl. Igei mondanivalójában az egyházi évet követi” – ahogy írják honlapjukon.⁹⁹ Fekete-fehér változatban jelent az egész szocialista korszakban. Azután 2019. év decemberi számától színes lett, miután már hosszabb ideje tizenhat oldalon jelent meg. 2021 januárjától teljesen megújult, korszerű, tetszetős küllemű lap lett.

A *Református Újság* gyülekezeti tájékoztatót a Lónyay Gábor Polgári Társulás adja ki Deregyőn, tizenhat oldalon jelenik meg. A magyarság kérdéseivel és a katolikus egyházban zajló eseményekkel is foglalkozik.

Érdekes módon a magyar katolikusoknak nem volt lapjuk. A *Remény* című hitéleti hetilapot a Szlovákiai Magyar Katolikus Papok Társulata, a Glória adja ki 20.000 példányban (1998).¹⁰⁰ Más összefüggésben már a lapot szóba hoztuk.

5.10. Női lapok

Az 1989 előtti időszak másik nívósnak mondható hetilapja, a *Nő*¹⁰¹ (1952–1992), miután a Živena kiadó lemondott róla hamarosan megszűnt, jóllehet a Hont Kiadó csábította az ernyője alá.

98 A felelős kiadó, Mons. Gábor Bertalan, szepesi esperes személyes közlése (2021.03.17.).

99 *Kálvinista Szemle* www.reformata.sk/sajto/

100 TÓTH–FILEP i. m. 416.

101 Eleinte Dolgozó Nő néven jelent meg 1952–65 k.

Az *Új Nő*¹⁰² (1992-) nevű havilap a *Barátnő*¹⁰³ (1969–1999) havilap romjain épült fel, de elsősorban Világi Oszkár nagyvállalkozónak köszönheti, hogy mind a mai napig megjelenik. Az összefonódásokról már korábban szoltunk. A lap Szlovákia egyetlen magyar nyelvű nyomtatott női magazinja, mely a kultúrával, az otthonnal, az egészséggel, a divattal, a főzéssel és az utazással foglalkozik. Szerkesztősége Dunszerdahelyen található.

5.11. Réteglapok

A 2000 óta megjelenő *Carissimi* országos terjesztésű ingyenes lap, mely a fogyatékkal élőknek szolgálja, Pozsonyban jelenik meg. „A Carissimi Nonprofit Alapban végzett munkánk során azt tapasztaltuk, hogy a magyar közegben élő fogyatékos vagy idős emberek sokszor képtelenek az őket is érintő, de szlovák nyelvű kiadványokban található információkon eligazodni. Nehezen jutnak fontos értesülésekhez, nem ismerik, vagy a nyelvi akadályok miatt nehezen tudják értelmezni a törvényeket, és gyakran még az őket megillető támogatásokról sem szereznek tudomást. Az orvosnál is nehéz helyzetbe kerülnek, ha nem értik a szakkifejezéseket, vagy adott esetben nem tudják államnyelven elmondani panaszukat.”

„Az érintett magyar nemzetiségű emberek számára korábban nem jelent meg kiadvány, amelyből anyanyelvükön tájékozódhattak volna az állapotukkal, betegségükkel kapcsolatos tudnivalókról, törvényekről, rendeletekről; ezt az űrt kívánja betölteni a folyóirat, amelyben a legfontosabb szakkifejezések szótára is megtalálható.”¹⁰⁴

A *Jó Gazdát* 1991 óta havonta olvashatják a kertbarátok és kistermelők. Agrárvállalkozók, kertészkedők és állattartók havilapja, melynek szerkesztősége Tósnýarasdon található. „Növénytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozó szakmai írásokat, agrárpiazi és pénzügyi információkat, valamint kertészeti és állattartási szaktanácsokat közöl.”¹⁰⁵

A pedagógusok két lapot olvashatnak, az 1994-től megjelenő *Katedrát*, melyet a Katedra Társaság (Dunaszerdahely) adja ki. Ez „politikai pártoktól független szakmai tömörülés. (...) Együttműködésre, partnerségre törekszik, a szlovákiai magyar iskolákat érintő minden más szakmai szervezettel, fórummal.”¹⁰⁶ Továbbá 2002-től a *Pedagógusfórumot*, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének Révkomáromban megjelenő havilapját.¹⁰⁷

5.12. Bulvárlapok

Galán Géza (1942–2012) színművész *Lehetőség* (1990) című újságját abban a reményben adta ki, hogy az olvasók megszeretik és akár el is tartják. De ez az elvárás nem teljesült.

102 <https://ujno.sk/>

103 Ez, mint internetes lap „támadt föl” ismét. L. alább.

104 Carissimi Nonprofit Alap. <http://carissimi.sk/index.php/carissimi-lap/a-folyoiratrol>; A kiadvány elektronikus változata letölthető a www.carissimi.sk honlapról.

105 Szlovákiai Magyar Adatbank. <https://adatbank.sk/lexikon/jo-gazda/>

106 Katedra Társaság. <https://katedra.sk/katedra-tarsasag/>

107 Szlovákiai Magyar Adatbank. <https://adatbank.sk/lexikon/szlovakiai-magyar-pedagogusok-szovetsege/>

A pozsonyi *Mai Lap* (1999.06.01 – 1999.11.30.) egy szlovák lap mutációja volt, de csak rövid ideig létezett.¹⁰⁸ Szerkesztője D. Kovács József volt.

5.13. Regionális, helyi lapok

Minden nagyobb magyar lélekszámú régióknak és járásnak van egy vagy több helyi lapja, a legnagyobb múltra visszatekintő a *Csallóköz* hetilap (1960-tól). 2017-től megújult külsővel és tartalommal jelenik meg.

A *Delta* a komáromi régió hetilapja, rovatai: közélet, régió, kultúra és oktatás, gazdaság.¹⁰⁹

A Kassán megjelenő *Kassai Figyelő* független magyar folyóiratként határozza meg magát. A Rimaszombattól keletre elterülő terület lapja, beleértve a Bodroghözt és Ungvidéket, külön hangsúllyal Kassára. Olyan írásokat is közöl, melyek az interneten jelennek meg, mivel az idősebb generáció ezt igényli. Általában ezer példányban jelenik meg, de a koronavírussal való tekintettel, tavaly áprilisban csak hatszáz példányban jelent meg, idén márciusban hétszázban.¹¹⁰

A *KLIKK OUT* dunaszerdahelyi havi magazint a Klikk Polgári Társulás adja ki, mely azzal a céllal alakult, hogy „összefogja a régió ambíciózus, kreatív és tehetséges szereplőit, hogy közös munkával hozzáadott értéket nyújtsanak szülőföldünkön élőknek, megbecsülve a hagyományainkat és az anyanyelvünket”. 2010 óta ingyenes, a dunaszerdahelyi járás több mint 150 helyén érhető el. A régió közéleti, kulturális és sportéletét óhajtja összefoglalni. Rovatai: közélet, kultúra, sport, más. Az interneten is elérhető.

A *Szél-járás* a magyar–szlovák–osztrák hármashatár menti régió, negyedévente megjelenő folyóirata. A lap neve szójáték: a széleket akarja „bejárni”. A Bécs–Pozsony–Győr–Komárom városok által behatárolt régióra figyel: az irodalom, a képzőművészet, a színház, a krónika, a múltfeltárás és a teológia témában keresi a közös értékeket. A nemzeti önismeretet kívánja szolgálni. Első száma 2008-ban jelent meg.¹¹¹ Online is elérhető.

A Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet honlapja¹¹² a következő helyi lapokat tartja számon: a *Csicsói Hírmondó* 2013 óta időszakosan megjelenő ingyenes helyi lap. A *Dunaszerdahelyi Hírnök* 1993 óta a városi hivatal kéthetente megjelenő lapja. A *Hodos, a mi falunk* című önkormányzat által kiadott havilap 1997 óta jelenik meg. A *Jányoki Hírnök* kétnyelvű lap 2015 óta kétszer jelenik meg évente. A kétnyelvű *Nádasdi Napló* Csallóköznádasdon jelenik meg 2016 óta az önkormányzat gondozásában. A *Rétei Hírvivő* szintén kétnyelvű időszak kiadvány, mely 2011 óta jelenik meg. A kétnyelvű *Súri Híradó* Hegysúr lakosainak szól 2001 óta, melyet az önkormányzat ad ki.

Akadtt még néhány kezdeményezés, mely azonban kérész életűnek bizonyult. A *Reflex* (1990) komáromi hetilap, melyet a Független Magyar Kezdeményezés adott ki.¹¹³ A *Keleti*

108 A *Nový trhák* című lap magyar mutációja. <https://adatbank.sk/lexikon/mai-lap/>

109 www.deltakn.sk/

110 Havasi Péter szíves közlése.

111 polip: Szél-járás – új folyóirat régiókról (is), Új Szó online 2009.03.24. <https://ujso.com/regio/szel-jaras-uj-folyoirat-regionkrol-is>; NT: Megjelent a Szél-járás idei első száma. Felvidék.ma 2021.03.30. <https://felvidek.ma/2021/03/megjelent-a-szel-jaras-idei-első-szama/>

112 <https://csemadok.sk/intezet/kozmuvelodesi-adattar/folyoiratok/page/68/>

113 <https://adatbank.sk/lexikon/reflex/>

Napló (1990–94) Kassán jelent meg havonta, főleg verseket, elbeszéléseket, recenziókat, kritikákat és társadalompolitikai elemzéseket közölt.¹¹⁴

6. Internetes portálok

Az *Anima* portál közéleti magazin. Az Anima társaság célja: a szlovákiai magyar társadalmi és művészeti életben tevékenyen részt vállaló nők esélyegyenlőségét, bemutatkozási lehetőségeit, szakképzését és méltó megbecsülését elősegíteni. Ezért hozták létre 2006-ban a Mikola Anikó-díjat, ezért szerveztek szemináriumokat műfordítóknak, valamint vers- és prózamonddóknak; rendeztek szakmai napokat, kiállításokat, hirdettek és közvetítettek pályázatokat. Megpróbálták lendületet adni az egy éven át sikeresen szervezett HeArt színházi programjkkal (az Ifjú Szívek Táncszínházzal közösen).¹¹⁵

Az *atempo.sk* „az első szlovákiai magyar zenei-kulturális hírportál” zenei híreket és zenei témájú anyagokat tesz közzé. A témakörök, melyekkel foglalkozik: előadók, kórusok, zenekarok, jazz-, blues-, világ- és népzenei együttesek, színházak, táncsoportok.

„A *Bumm.sk* korábban »független« portálnak számított, de néhány éve Most-Híd érdekeltsgű személyek irányítják és írják.” (Lacza Tihamér). A honlap fenntartója a Netkom Kft. Az oldal tartalmának létrehozásában részt vesz a Média Kultúra Minorita PT, szerkesztősége Komáromban székel. Rovatai mutatják, nyitott a bulvár felé is (bel- és külföld, régió, sport, kultúra, vélemény, bulvár, turmix, krimi).

A *Felvidék.ma* az egyik legrégebben működő portál (2006-), a Szövetség a Közös Célokért (SzAKC) érdekeltsgébe tartozik, szellemiségében a *ma7.sk*-hoz áll közel. „A *Felvidék.ma* ugyanis ma is egyedülálló színfolt a szlovákiai magyar médiapalettán. Nincsenek bulvárhírek, reklámok, külföldi sztárok sztorijai, a felvidéki magyarsággal és a nemzeti összetartozásunkkal kapcsolatos dolgokról szól. Lájkvadászat helyett az értékmentés jegyében.”¹¹⁶

A *Körkép*et a pozsonyi Vox Juventae társulás adja ki, „a *Körkép.sk* a felvidéki magyarság, az anyaországi, a Kárpát-medencei és a világ magyarságának fontos tájékozódási felülete. Olyan meghatározó weboldal, ahol fontos közéleti események építő jellegű társadalmi vitája zajlik, ahol szisztematikus publicisztikát és saját, egyedi tartalmakat talál az olvasó, átfogó tájékoztatást kapva a szlovákiai magyarságot érintő legfontosabb kulturális, regionális, közéleti, sport és társadalmi eseményekről.” (<https://korkep.sk/>)

A *netBarátnő* a Barátnő Polgári Társulás webmagazinja, melyben „nem található bulvárhír, sem sziporkák a celebek életéről. Nincs itt pletyka, csúsztatás vagy ámítás, sem hazugságok. Van viszont sok-sok igaz történet és jó tanács azoktól, akik már sok mindent tapasztaltak. A női életet a maga valójában tárjuk az olvasó elé, őszintén, ahogy azt az igaz barátnők teszik. Célunk, hogy helyesen navigáljuk az olvasóinkat, hogy ne tévedjünk el a női lét labirintusában, találjuk meg helyes utat és a talajt a lábunk alatt, s nőhöz, emberhez méltóan élhessünk ezen a földi állomáson.” Szerkesztősége Hegyétén székel.¹¹⁷

114 TÓTH–FILEP i. m. 411–412.

115 www.animaportal.eu/anima-tarsasag/

116 Tizenöt éves a Felvidék.ma. *Nemzeti.Net*, 2021.01.24. <https://nemzeti.net/tizenot-eves-a-felvidek-ma-17351717.html>

117 <https://baratno.com/rolunk.php>

A *parameter.sk* gyakran agresszív hangvételű, a bulvárból is sokat profitáló portál. Rovatai: belföld, régió, vélemény, sport, kultúra, külföld, tech, bulvár.¹¹⁸

A *trafik.sk* jobbára blogbejegyzéseket és politikai véleménycikkeket közöl. Önmagát úgy jellemzi, hogy független hírmagazin, a párbeszéd helye, mely a gondolkodó olvasóké és a minőségi újságírásé.

Az *Új Szó* legtöbb cikke online formában is elérhető, igaz bizonyos késéssel. Olykor csak itt jelennek meg egyes anyagok, de ezek jobbára külföldi hírek.

6.1. Regionális hírportálok

A *Dunatáj.sk* honlap kezelője a Jmedia Kft., tulajdonosa, üzemeltetője a Szeretlek Gúta polgári társulás. Ők biztosítják a Dunatáj hetilap archívumának, illetve aktuális írásainak interneten való megjelenítését (www.dunataj.sk/rolunk-2/).

A *Gömörilap.sk*-t a Fundament Polgári Társulás, valamint a Közösségi Technológiák Központja üzemelteti.¹¹⁹ Ahogy nevéből nyilvánvaló, Gömörre koncentrálnak.

A *terra Hírújság* „regionális, Mátyusföld magyarok lakta településein terjesztett hírújság (...), amely a Rólunk, nekünk mottónak megfelelően végzi munkáját. Terjesztői hálózatunk segítségével havonta 30 település 5000 otthonába juttatjuk el lapunkat. A *terra Hírújság* magyar nyelven jelenik meg. A szűkebb régió közéletének történései, a sport, a kultúra eseményeinek ismertetése mellett jogi, egészségügyi, kertészeti tanácsadó szolgálja az olvasót. Mindezek mellett célunk régióink neves személyiségeinek bemutatása, történelmi, művelődéstörténeti értékeink felmutatása, valamint vidékünk vállalkozói, mesteremberei, őstermelői tevékenységének és termékeinek bemutatása is. Programajánlónkban közérdekű rendezvényekről, eseményekről adunk hírt. Helyi önkormányzataink, intézményeink, iskoláink, társadalmi szervezeteink, művészeti csoportjaink bemutatása is célunk. Politikai, közéleti, közösségünket érintő témáknak is helyet adunk.” (www.terrahirujsg.sk/rolunk/)

Az *Amikassa.sk* regionális hírportál a magyar külügyminisztérium támogatásának köszönhetően kezdhetette meg működését. A terv az volt – mondja Szaszák György újságíró –, hogy ez csak a kezdet lesz, mert jön majd az „Amirozsnó”, „Amikirályhelme” és így tovább. De a támogatások esetlegessége miatt, ebből semmi sem valósult meg.

Szaszák György működteti az *Amikassa* regionális portált, melynek átlagos nézettsége 60.000 személy havonta. Pályázni elsősorban Szlovákiában szoktak, mert az nagyon egyszerű, áttekinthető és a hivatalokkal a kommunikáció is egyszerűbb. A magyarországi pályázati rendszer bonyolult. A kapott támogatás nem arányos a befektetett energiával és idővel. Tehát mindenképpen egyszerűsíteni kellene a magyarországi rendszert. A Kult Minortól viszont a korábbi évekhez viszonyítva valamivel kevesebbet kaptak, így nem tudnak fejleszteni. Több videót és podcastot is szeretnének föltenni, de a csökkenő támogatások miatt egyenlőre erről le kell mondaniuk. Tegyük hozzá, hogy a támogatások késve érkeznek.

118 <https://parameter.sk/>

119 www.gomorilap.sk/impresszum/

7. A médiára vonatkozó, illetve azokhoz kapcsolódó jogszabályok és hivatalos szervek¹²⁰

A Szlovák Köztársaságban számos törvény érinti közvetve vagy közvetlenül a médiát. Elsőként természetesen az alkotmánnyal¹²¹ kell kezdenünk.

7.1. Az alkotmány

Szlovákia alkotmányát 1992. szeptember 1-jén fogadták el. Azóta 19-szer módosították. Preambuluma azonban rögtön szűkítő megfogalmazást tartalmaz. Ugyanis a következőképpen kezdődik: „Mi, a szlovák nemzet (...)”, ahelyett, hogy azt nyilatkozná: Mi, Szlovákia állampolgárai (...) Így a lakosság más nemzetiségű részét kizárja az alkotmányozásból, ami a média területén is megnyilvánul. Pedig ennek ellentmond az első fejezet első szakasza, mely alapvető rendelkezéseket sorol föl. Ugyanis 2. cikkelye kimondja: „(1) Az államhatalom a polgároktól¹²² ered, akik azt a választott képviselőiken keresztül vagy közvetlenül gyakorolják.” A polgárok és szlovákok fogalma nem azonos! De gyakran használja a szlovák nyelvű média is azt a kifejezést, hogy szlovák a Szlovákia polgárai helyett. A szlovákok így vagy úgy vélekednek, holott pl. a közvéleménykutatás az egész népesség véleményét tudakolja. Az alkotmány 6. cikkelye megint szűkítő, mert „(1) A Szlovák Köztársaság területén az államnyelv a szlovák nyelv.” és „(2) Az államnyelvtől eltérő más nyelvek használatát a hivatali érintkezésben törvény szabályozza.” Ez pedig gondokat okoz a média területén. A szlovákiai magyar újságíró voltaképpen így elsősorban fordító. Ahelyett, hogy tudósítana, elsődleges feladata az értelmezés és fordítás. Az érdemi újságírói munka csak azután következhet, hiszen a hivatalos szerv számára általában nem kötelező kisebbségi nyelveken is közzétenni az információkat.¹²³

A 7. cikkely (2) bekezdés kimondja „Az Európai Közösség és az Európai Unió törvényi kötelmet jelentő döntései felette állnak a Szlovák Köztársaság törvényeinek.” Majd „(4) A nemzetközi emberi jogi és alapvető szabadságjogi egyezmények (...) ratifikálása megköveteli a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának előzetes jóváhagyását.” De „(5) A nemzetközi

120 Ezek részben természetesen eltérnek a magyarországiaktól, vagy ott egyáltalán nem léteznek. Szlovákiában soha nem volt Közszolgálati Közalapítvány, Közszolgálati Testület és Médiaszolgáltatás-támogató Vagyonkezelő alap. Az egyes testületek esetében jelezni fogjuk, melyik magyarországi szerv felel meg a szlovákiaiainak, de az természetesen nem azt jelenti, hogy jogkörük, hatáskörük is teljesen azonos. A különböző szervek és testületek tagjait rendszerint a törvényhozás választja.

121 Tt. 460/1992. <https://torvenytar.sk/zakon-31>

122 Az 52. cikkely világosan körülhatárolja, kit ért az alaptörvény polgár alatt: „(1) Amikor ezen alkotmány első és második fejezetében a »polgár« fogalmat használja, alatta a Szlovák Köztársaság állampolgárát kell érteni. (2) A külföldiek a Szlovák Köztársaság területén élvezik az ezen alkotmány által garantált alapvető jogokat és szabadságjogokat, ha azok nem kimondottan csak az állampolgárokat illetik meg. (3) Ahol az eddigi jogszabályok a »polgár« fogalmat használják, alatta minden egyes ember értendő, ha olyan jogokról és szabadságjogokról van szó, melyeket ezen alkotmány állampolgárságra való tekintet nélkül biztosít mindenkinek.”

123 Némi könnyebbséget jelent, hogy a Szlovák Köztársaság Hírvégnyöksége (TASR) magyarul is közzéteszi híreit és az előfizetők számára ezek rendelkezésre állnak. www.tasr.sk/magyar

emberi jogi és alapvető szabadságjogi egyezmények, azok a nemzetközi egyezmények, amelyek végrehajtása nem követeli meg külön törvény megalkotását, valamint azon nemzetközi egyezmények, amelyek természetes és jogi személyeknek közvetlen kötelezettséget vagy jogokat írnak elő, és már ratifikálva voltak és kihirdetésre kerültek a törvényben meghatározott módon, felette állnak a törvényeknek.”

Az alaptörvény második fejezete taglalja az alapvető jogokat és szabadságjogokat. A 12. cikkely leszögezi: „(1) Minden ember szabad és egyenlő méltóságában és jogaiban. Az alapvető jogok és szabadságjogok nem vehetők el, elidegeníthetetlenek, elévülhetetlenek és nem törölhetők el. (2) Az alapvető emberi jogokat és szabadságjogokat a Szlovák Köztársaság területén garantálja mindenkinek, nemére, fajára, bőrszínére, nyelvére, hitére és vallására, politikai vagy más gondolkodásmódjára, nemzeti vagy szociális származására, nemzetiségi vagy etnikai csoporthoz való tartozására, vagyoni helyzetére, származására vagy más hovatartozására való tekintet nélkül. Senkit nem érhet ezen okok miatt kár, kivételes elbánás vagy hátrányos megkülönböztetés. (3) Mindenkinek joga van szabadon dönteni nemzetiségéről. Tilos bármifajta befolyásolás e döntés meghozatala során, és bármifajta nyomásgyakorlás, amely az elnemzetietlenítéshez vezet. (4) Senkit nem érhet hátrány jogaiban a miatt, hogy él alapvető jogaival és szabadságjogaival.” A 13. cikkely szerint: „(2) Az alapvető jogok és szabadságjogok az ezen alkotmányban lefektetett feltételek betartása mellett csak törvényben korlátozhatók. (3) Az alapvető jogok és szabadságjogok törvényi korlátozásának egyformán kell vonatkoznia minden esetre, amely a megszabott feltételeket teljesíti. (4) Az alapvető jogok és szabadságjogok korlátozása során szem előtt kell tartani azok lényegét és értelmét. Az ilyen korlátozások csak egy meghatározott cél érdekében használhatók fel.”

A 14. cikkely kimondja: „Minden embert megilletnek a jogai.” Majd a 16. cikkely: „(1) A személyiségi és magánéleti jogok sérthetlensége garantált. Korlátozni csak törvényben megszabott esetekben lehet. (2) Senki nem vethető alá kínzásnak, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek.” A 19. cikkely szerint: „(1) Mindenkinek joga van emberi méltósága, személyes becsülete, jó híre és jó neve védelméhez. (2) Mindenkinek joga van a magán- és családi életébe történő jogtalan beavatkozás elleni védelemhez.” A magán-, családi élet része a nyelvhasználat is.

A 24. cikkely bekezdései szerint: „(1) A gondolkodás szabadsága, a lelkiismereti, a vallási meggyőződés és hit szabadsága biztosítva van. Ez a jog lehetővé teszi a vallási meggyőződés vagy hit megváltoztatását is. Mindenkinek joga vagy vallási meggyőződés nélkül élni. Mindenkinek joga van gondolatait nyilvánosan kinyilvánítani. (2) Mindenki szabadon megvallhatja felekezetét vagy hitét, egyedül, vagy együtt másokkal, magánszférában vagy a nyilvánosság előtt, istentiszteleten, vallási szertartásokon, szertartások megőrzésével, vagy a hitoktatáson való részvétellel. (4) Az 1)–3) bekezdések szerinti jogok gyakorlása csak törvényvel korlátozható akkor, ha szükségszerű intézkedést kell hozni a demokratikus rendszerben a közrend védelme, az egészség és erkölcs, vagy mások jogainak és szabadságának védelme érdekében.”

A Harmadik Szakasz már közvetlenül a médiát érinti. A 26. cikkely bekezdései kimondják: „(1) A szólásszabadság és az információs szabadság biztosított. (2) Mindenkinek joga van véleményét szóban, írásban, a sajtóban, képen vagy más módon kifejezni,¹²⁴ és joga

124 Tehát saját anyanyelvén.

van szabadon keresni, elfogadni és terjeszteni eszméket és információkat az országhatárookra való tekintet nélkül. A sajtótermékek kiadása nincs engedélyezéshez kötve. A vállalkozás a rádiózás és televíziós terén állami engedélyhez köthető. A feltételeket törvény szabályozza. (3) A cenzúra tilos. (4) A szólásszabadság és az információ keresésének és terjesztésének joga törvénnyel korlátozható, ha a demokratikus rendszer olyan intézkedéséről van szó, amely mások jogait és szabadságát, az ország biztonságát, a közrendet, a közegészséget és közérkölcset védi.” Majd a következő bekezdés is már korlátoz: „(5) A közhatalmi szervek kötelesek megfelelő mértékben és módon tájékoztatni tevékenységükről államnyelven. A feltételeket és a végrehajtás módját törvény szabályozza.”

A Negyedik Szakasz a nemzetiségi¹²⁵ kisebbségek és etnikai csoportok jogait taglalja. A 33. cikkely szerint: „Senkinek nem válhat hátrányára a nemzetiségi kisebbséghez vagy etnikai csoporthoz való tartozás.” A 34. cikkely leszögezi: „(1) A Szlovák Köztársaságban nemzetiségi kisebbséget¹²⁶ vagy etnikai csoportot alkotó állampolgároknak biztosítva van a sokoldalú fejlődés, főleg a jog a kisebbség más tagjaival vagy csoportjaival együtt fejleszteni saját kultúráját, a jog információkat terjeszteni és *kapni saját anyanyelvén* [kiemelés tőlem – BZ], nemzetiségi egyesületekben szerveződni, művelődési és kulturális intézményeket alapítani és fenntartani.” „(2) A nemzetiségi kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó állampolgároknak törvényben meghatározott módon és feltételek mellett az államnyelv elsajátításához való jog [!] mellett biztosítva van a) a saját anyanyelvükön való művelődés joga, b) nyelvük hivatali érintkezésben való használatának a joga, c) joga részt venni a nemzetiségi kisebbségeket és etnikai csoportokat érintő közügyek megoldásában.” A következő bekezdés már némi szubjektív elemet is tartalmaz. Tehát korlátozó intézkedésekhez is vezethet: „(3) A nemzetiségi kisebbségek és etnikai csoportok ezen alkotmányban lefektetett jogai nem vezethetnek a Szlovák Köztársaság területi egységének és szuverenitásának veszélyeztetéséhez és a többi lakosság diszkriminációjához.” Mi szerint állapítható meg, hogy a „többi lakosságot” diszkriminálja valamilyen kisebbségi jog!?

Az Ötödik Szakasz a gazdasági, szociális és kulturális jogokat veszi sorra. A 42. cikkely első bekezdése szerint: „(1) Mindenkinek joga van a művelődéshez.” Ez a bekezdés nem mondja ki, hogy mindenkinek joga van az anyanyelvén való művelődéshez. A 43. cikkely is túl általános: „(1) A tudományos kutatás és művészi alkotás szabadsága garantált. (...) (2) A kulturális gazdagsághoz való hozzáférés joga törvényben megszabott feltételek mellett biztosítva van.”

A Hatodik Szakasz törvénycikkei csak közvetve érintik a médiát. Ez a környezet és kulturális örökség védelmével foglalkozik. A 44. cikkely szerint: „(2) Mindenki köteles védeni és gyarapítani a környezetet és a kulturális örökséget. (3) Senki nem veszélyeztetheti a törvényben megszabott mértéken felül a környezetet, a természeti forrásokat és a kulturális emlékeket.” A kulturális örökség része az anyanyelv ápolása, melyet a média mint olyan, a nyelvhasználat által ápol. A kulturális emlékek védelme szellemi jellegű is. Ezen a területen jogsérelemről beszélhetünk akkor, ha a szlovák média átírja a magyar család- és keresztnéveket. Ezt sajnos

125 A szlovák nyelvhasználat nem különbözteti meg a nemzeti és nemzetiségi kisebbséget a nemzetközi szókástól eltérően. Rendszerint nemzeti kisebbségnek mondják azt az etnikai csoportot, melynek van anyanemzete, nemzetiséginek pedig azt, mely nem rendelkezik ilyennel.

126 Szigorúan véve, ezt is kirekesztésként lehetne értelmezni, hiszen csak a nemzetiségi kisebbségek rendelkeznek ilyen joggal, a nemzeti kisebbségek – melyek közé a magyar is tartozik –, nem.

a szlovák nyelv helyesírási szabályai előírják.¹²⁷ Habár ez elsősorban a szlováknyelvű médiát érinti, de a magyar nyelvűt is, hiszen a magyar nyelvű tévéadásokat kötelező szlovák nyelven feliratozni, nyilvánvalóan a szlovák nyelv szabályai szerint. A sajtóban, de a könyvekben is ez mindennapi gyakorlat és senkinek sem jut eszébe ezt nyomatékosan napirenden tartani. Habár ma már öröndetes módon, nem mindenki tartja magát ehhez a szabályhoz.

A 45. cikkelynek megint csak felröhatjuk, hogy egyrészt ugyan jogot biztosít „időben és teljeskörű információkat kapni a környezet állapotáról, valamint ezen állapot okairól és következményeiről”, másrészt viszont megfelelkezik arról, hogy a teljeskörűség fogalma értelmében az állampolgárok anyanyelvén kellene ezt biztosítani. Máskülönbén a 'teljeskörűség' nem biztosított, illetve csak üres frázis, jobb esetben illúzió.

A kilencedik fejezet 154.c cikkelye érdemel még figyelmet. „(1) Az emberi jogokról és alapvető szabadságjogokról szóló nemzetközi egyezmények, amelyeket a Szlovák Köztársaság ratifikált, és kihirdette azokat a törvényben meghatározott módon ezen alkotmány hatályba lépését megelőzően, alkotóelemei a jogrendnek és előnyt élveznek a törvényekkel szemben, ha több alkotmányos jogot és szabadságjogot biztosítanak. (2) Az egyéb nemzetközi szerződések, amelyeket a Szlovák Köztársaság ratifikált, és kihirdette azokat a törvényben meghatározott módon ezen alkotmány hatályba lépését megelőzően, törvényi rendszerének részét képezik továbbra is, ha a törvény így rendelkezik.”

127 Pravidlá slovenského pravopisu, Veda, Pozsony, 2000.

www.juls.savba.sk/ediela/psp2000/psp.pdf; E kiadvány III. fejezete foglalkozik az idegen eredetű, átvett szavakkal és tulajdonnevekkel (i. m. 20.). Ennek 1. fejezete 3. a) bekezdése foglalkozik a német, angol, lengyel, spanyol, délszláv és egyéb vezetéknevekkel. Többek között Mikszáth Kálmán és Möricz Zsigmond nevét is helyesen írja le. (uo.) A 2. fejezet címe: A történelmi személynevek írása a szlovák történelme magyarhoni időszakából (Písanie historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín, i. m. 22.). A szabályzat kimondja, a szlovák nyelv szabályai szerint kell átírni a magyar történelmi vezetékneveket. A „fölsöleges” ket-töshangzókat el kell hagyni (Pálffy – Pálfi, Illésházy – Ilešházi, Károlyi – Károli, Forgách/Forgács - Forgáč), a funkciót vesztett betűket is törli (Bethlen – Betlen, Thurzo – Turzo). Az y-t csak a „kemény” mássalhangzók (d, t, n) után használunk (Ghiczy – Gici, Erdödy, de Nári a Nyáry helyett). Ám a Bocskay/Bocskai név esetében Bočkajt kell írni! A szlovák ritmikai törvény szerint, két hosszú magánhangzó nem követheti egymást (persze, vannak kivételek). Ezért tehát Rákóczi helyett Rákocit, Pázmány helyett Pázmañt kell írunk. De hogy még bonyolultabb legyen a helyzet, abban az esetben, ha egyes vezetékneveknek adatolható szlovák változata is ismert, függetlenül attól, hogy az illető miképpen írta vezetéknevét, a szlovák változatot kell használni. Ez főleg a helynevekből alkotott családnevekre vonatkozik (Szentiványi – Svätöjanský, Kubinyi – Kubinský, Palugyai – Palucký, Ruttkay – Vrútocký). Ezt a tudománytalan szemléletet Jozef Novák: *Rodové erby na Slovensku I-II*. (Osveta, Martin 1980, 1986) című munkája alkalmazta először. Ezzel nem mindenki értett egyet, de később nyelvi normává vált. Legújában már egyre többen kritizálják és sok szlovák kiadvány az eredeti magyar írásmódot követi. A szabályzat következtében, ha két testvér esetében az egyik 1918 után halt meg, a másik meg azelőtt, akkor voltaképpen kétféle módon kellene írni a családnevüket: Az egyiket Dessewffynek, az utóbbit Dežöfínek. A nyelvtörvény a -cki/-ski végződésű szláv családnevek írásával nem foglalkozik, de ezeket szokás a szlovák -cký/-ský módon átírni, így azt a látszatot keltve, mintha viselőjük szlovák (eredetű) lett volna (az egyik kassai vértanú nevét is Grodziecki helyett néha Grodeckýnak írják. https://sk.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%A1ick%C3%AD_mu%C4%8Den%C3%ADci#Melichar_Grodeck%C3%BD /). Így szlovákosodnak el a lengyel nevek és személyek (Koszicki – Košický, Lewandowski – Levandovský, Dembiński – Dembinský, Niszpanski – Nišpanský, stb.). De ha tetszik, akár orosz neveket is kreálhatunk belőlük: Wiszinski – Viszinskij stb.. A családnevek ilyen módon való átírása alapvető emberi jogokba ütközik, mivel a név írásmódja személyhez kötött, az identitását is jelzi. A másik oldalon meg kordokumentum, hiszen az írásmód egy korszak tükre, ami önkényes átírás nyomán elvész.

Az egyik ilyen „A nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény”, melyet 1995. február 1-jén fogadtak el Strasbourgban.¹²⁸ Ez ugyan 3. cikkében kimondja: „1. Minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek joga van szabadon megválasztani, hogy kisebbségiként kezeljék-e vagy sem, és ebből a választásából vagy e választásával összefüggő jogainak gyakorlásából semmiféle hátránya ne származzék.” De a kisebbségi újságíró aztal, hogy a hivatalos szervektől csak államnyelven szerezheti be az információt, óhatatlanul hátrányba kerül szlovák kollégájával szemben, akinek a rendelkezésére álló anyagot csak szerkesztenie kell, nem kell fordítással is bíbelődni, ami rendszerint időigényesebb, mint az előbbi tevékenység.

A keretegyezmény több cikke érinti a médiát: A 6. cikke szerint: „1. A Felek bátorítják a tolerancia és kultúrák közötti párbeszéd szándékát, valamint hatékony intézkedéseket hoznak, hogy előmozdítsák minden területükön élő személy között kölcsönös tiszteletet, megértést és együttműködést, kiváltképpen az oktatás, a kultúra és a tömegkommunikációs eszközök területén, tekintet nélkül e személyek etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitására.” A 9. cikke szerint: „1. A Felek kötelezettséget vállalnak annak elismerésére, hogy minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek a véleménynyilvánítási szabadsága magába foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, az eszmék megismerésének és közlésének szabadságát a kisebbség nyelvén, országhatárookra tekintet nélkül és hatósági szerv beavatkozása nélkül. A Felek biztosítani fogják nemzeti jogrendszerük keretein belül, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket ne érje hátrányos megkülönböztetés a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutásban. 2. Az 1. bekezdés nem akadályozza meg a Feleket abban, hogy a rádióadás és televíziós sugárzás vagy mozivállalkozás megindítását – hátrányos megkülönböztetéstől mentesen és objektív kritériumok alapján – engedélyhez kössék. 3. A Felek nem akadályozzák a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket a nyomtatott tömegkommunikációs eszközök létrehozásában és használatában. A rádió- és televízióadásokat szabályozó törvényi keretekben, amennyire lehetséges, biztosítani fogják és figyelembe veszik az 1. bekezdés rendelkezéseit, annak érdekében, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára lehetőséget nyújtsanak saját tömegkommunikációs eszközök létrehozására és használatára.¹²⁹ 4. A Felek megfelelő intézkedéseket hoznak jogrendszerük keretében annak érdekében, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára megkönnyítsék a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutást, ezzel is előmozdítva a toleranciát, és lehetőséget teremtve a kulturális sokszínűségnek.”

A 10. cikk szerint: „1. A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek elismerik kisebbségi nyelvének szabad és beavatkozás nélküli használatát, úgy magánbeszélgetésben mint nyilvánosan, szóban és írásban.”

7.2. A kisebbségi nyelvű média szabályozása

„A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját”, mely 1992 óta érvényes, Szlovákia 2001. december 29-én fogadta el. Viszont A nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról szóló Tt. 184/1999. sz. törvény meghatározza, mely nyelvek számítanak kisebbséginek Szlo-

128 <https://torvenytar.sk/zakon-342>

129 Fentebb már írtunk róla, hogy erre kevés az esély, mégis ma már lehetőség van rá.

vákiában. Ezek a következők: a bolgár, a cseh, a horvát, a magyar, a német, a lengyel, a roma, a ruszin és az ukrán [1. § (2) bekezdés].¹³⁰

A médiát érinti e törvény 5.a §-a, mely a nyilvánosság tájékoztatásáról szól kisebbségi nyelven. „(1) A nyilvánosság tájékoztatására szánt, a helyi rádió vagy egyéb technikai berendezések által közzétett hirdetőanyagok 2. § (1) bekezdés szerinti településen¹³¹ az államnyelv mellett kisebbségi nyelven¹³² is közzé lehet tenni. (2) A 2. § (1) bekezdés szerinti település a hivatali hirdetőtáblán, a község weboldalán és a kiadott időszaki kiadványban¹³³ megjelent fontos információkat az államnyelv mellett kisebbségi nyelven is közzé teszi (...)” „(3) A nyilvánosság számára készült kulturális célú alkalmi nyomtatványokat, galériákat, múzeumok, könyvtárak katalógusait, mozik, színházak, koncertek és egyéb kulturális rendezvények programjait a 2. § (1) bekezdés szerinti településen ki lehet adni kisebbségi nyelven is, miközben az alapinformációkat fel kell tüntetni államnyelven is.” Tehát államnyelven ezek feltüntetése kötelező, kisebbségi nyelveken nem.

A Tt. 167/2008. sz. Az időszaki sajtótermékekről, a hírügynökségi híradásról, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről (sajtótörvény) szóló törvény 2018. október 11-én lépett hatályba. Ez a törvény nem foglalkozik a kisebbségekkel, csupán arról rendelkezik, hogy a Szlovák Kulturális Minisztérium jegyzékébe fölvetett sajtótermékek fel kell tüntetni az adott sajtótermék nyelvét (11. § (4) bekezdés e) pont).¹³⁴

Az 1995. március 19-én elfogadott magyar–szlovák alapszerződés¹³⁵ 15. cikk (2) bekezdése g) pontja érinti a kisebbségi sajtót is. „A Magyar Köztársaságban élő szlovák kisebbségekhez és a Szlovák Köztársaságban élő magyar kisebbségekhez tartozó személyeknek, egyénileg vagy csoportjuk tagjaival közösen, joguk van szóban és írásban, a magán- és közéletben szabadon használni anyanyelvüket. (...) Joguk van a nyilvános tömegtájékoztatási eszközökhöz való diszkriminációmentes hozzájutásra és saját tömegtájékoztatási eszközökre. A Szerződő Felek az általuk vállalt nemzetközi kötelezettségekkel összhangban megtesznek minden szükséges jogi, adminisztratív és egyéb intézkedést a felsorolt jogok érvényesítése érdekében, amennyiben már ilyen szabályozás nincs a jogrendjükben.”¹³⁶ Még a 18. cikk érinti a médiát. „A Szerződő Felek fontosnak tartják a tömegtájékoztatási eszközök együttműködését, és támogatják a szabad információcserét és minden olyan, a tárgyilagos tájékoztatásra irányuló törekvést, amely elősegíti egymás jobb megismerését és megértését.”

A Tt. 532/2010 sz. Szlovákia rádiójáról és televíziójáról, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló törvényt hatszor módosították. A törvény 2. §-a (1) bekezdése tisztázza Szlovákia Rádiójának és Televíziójának (SzRTV, Rozhlas a Televízia Slovenska – RTVS) jogállását: „Szlovákia Rádiója és Televíziója *nemzeti* [kiemelés tőlem – BZ], független, tájé-

130 <https://torvenytar.sk/zakon-66>

131 2. § (1) Ha a Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbséghez tartozó, adott településen állandó lakhellyel rendelkező állampolgárai két egymást követő népszámlálás szerint a település lakosságának legalább 15%-át alkotják, e községben a hivatali érintkezés során joguk van a kisebbségi nyelvet használni.

132 Az SzK NT többször módosított 270/1995. sz. törvénye.

133 Az időszakos sajtóról, hírügynökségekről és egyéb törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló 167/2008. sz. törvény (sajtótörvény) 2. § (1) bekezdése szerint: „Időszaki sajtótermék az a napilap, folyóirat vagy más sajtótermék, amelyet azonos megnevezéssel, azonos tartalmi célokkal és egységes grafikai megjelenéssel évente legalább kétszer jelentetnek meg.”

134 www.torvenytar.sk/zakon-133

135 Teljes nevén: Szerződés a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között a jószomszédi kapcsolatokról és a baráti együttműködésről.

136 <https://torvenytar.sk/zakon-14>

koztató, kulturális és közművelődési közszolgálati intézményként kerül megalapításra, mely a nyilvánosságnak nyújt szolgáltatásokat rádióadás és televízióadás (...) területén.” E paragrafus (2) bekezdése kimondja, „Szlovákia Rádiója és Televíziója jogi személy, székhelye Pozsony (...)” Továbbá ebben a bekezdésben kifejti, hogy a rádió és a televízió külön szervezeti egységet alkot jogi szubjektivitás nélkül.¹³⁷

A 3. § (3) bekezdése alapján: „Szlovákia Rádiója és Televíziója programszolgáltatását a hírműsorok, a publicisztikai, a dokumentumműsorok, a drámaművészeti, zenei, sport-, szórakoztató és ismeretterjesztő műsorok, a gyermek- és ifjúsági műsorok, valamint egyéb műsorok alkotják, melyek:” többek között a c) pont szerint: „fejlesztik a Szlovák Köztársaság lakosai nemzeti öntudatát¹³⁸ és kulturális önazonosságát tekintet nélkül nemükre, fajukra, bőrszínükre, nyelvükre, életkorukra, vallási és felekezeti hovatartozásukra, politikai vagy egyéb meggyőződésükre, nemzeti vagy szociális származásukra, nemzetiségi vagy etnikai hovatartozásukra, vagyoni helyzetükre, nemi vagy egyéb státusukra úgy, hogy ezek a programok tükrözzék a vélemények, politikai, felekezeti, filozófiai és művészeti irányzatok sokféleségét, és hogy támogassák a polgári és tudásalapú társadalom fejlődését.”¹³⁹

Az SzRTV tevékenységét a vonatkozó törvény 5. §-a szabályozza. Annak b) pontja említi, hogy legalább négy rádiós programot sugároz, „melyekből egy a Szlovák Köztársaságban élő nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok nyelvén készült, tartalmilag és regionálisan kiegyensúlyozott műsorok sugárzására szolgál (...)”. A g) pont ismét kitér erre a területre: „a Szlovák Köztársaságban élő nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok nyelvén készült tartalmilag és regionálisan kiegyensúlyozott műsorok időtartamának meg kell felelnie a Szlovák Köztársaság lakossága nemzetiségi és etnikai összetételének; a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok számára készülő műsorok gyártására és sugárzásának biztosítására Szlovákia Rádiója és Televíziója önálló szervezeti egységeket hoz létre Szlovákia Rádióján és Televízióján belül (...)”. Tehát a kisebbségek létszámától teszi függővé a műsoridő hosszát, ami meglehetősen igazságtalan megoldás és amint láttuk, politikai akarat hiányában egyelőre nem valósult meg.

A Tt. 270/1995 sz. A Szlovák Köztársaság államnyelvről szóló törvényt kilencszer módosították,¹⁴⁰ még ha a változtatások enyhítettek annak diszkriminatív jellegén, azok nem szűntek meg.¹⁴¹ 1. §-nak (2) bekezdése diszkriminál, amikor leszögezi: „A szlovák nyelv előnyt élvez a Szlovák Köztársaság területén használt többi nyelvekkel szemben.”

137 www.torvenytar.sk/zakon-174

138 1989 előtt a nemzetközi internacionalizmus jegyében tették ugyanezt.

139 Itt a szlovák eredetit vettük figyelembe, mert a magyar fordítás félresikerült.

140 Tt. 260/1997., hatályos 1997. október 4-től. Tt. 5/1999., hatályos 1999. január 21-től. Tt. 184/1999., hatályos 1999. szeptember 1-től. Tt. 24/2007., hatályos 2007. február 1-től. Tt. 318/2009., hatályos 2009. szeptember 1-től. Tt. 35/2011., hatályos 2011. március 1-től. Tt. 204/2011., hatályos 2011. július 1-től. Tt. 373/2013., hatályos 2014. január 1-től. Tt. 125/2016., hatályos 2016. július 1-től.

141 L. bővebben: A szlovák nyelvtörvény, www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270; Furcsasága ennek a törvénynek, hogy a többségi nyelvet védi a kisebbséggel szemben. A kormány elvei szerint: „Az államnyelvről szóló törvény legitím célja az államnyelv védelme és támogatása a hivatalos érintkezésben és a Szlovák Köztársaság polgárainak védelme, akik az államnyelvet használják az információk fogadására és nyújtására korlátozás nélkül.” Az államnyelv törvény célja: „biztosítani kell a kommunikációt Szlovákiában az államnyelven a nyilvánosság területén és biztosítani kell, hogy ha valaki nem ismeri a kisebbségi nyelvet, ne legyen diszkriminálva.” [Idézi: Az SZK Alkotmánybíróságának állásfoglalása a Szlovák Köztársaság államnyelv törvényéről /Ústavny súd SR Stanovisko k zákonu o štatnom jazyku Slovenskej republiky/ 33. 9. www.ustavnyjud.sk/documents/10182/992124/BK1.pdf/85b06786-7963-4d55-80f1-af69882d0ccb]

Az 5. § foglalkozik az államnyelv használatával a nyilvános érintkezés egyes területein, mely a médiát érinti.

- 1) „A rádiós programszolgáltatás közvetítése¹⁴² és televíziós programszolgáltatás közvetítése¹⁴³ a Szlovák Köztársaság területén államnyelven történik az alábbiak közvetítésének kivételével,
 - a) más nyelvű televíziós műsorok¹⁴⁴ vagy a televíziós műsorszolgáltatás más elemei államnyelvű feliratozással vagy azok közvetlenül megelőző vagy következő államnyelvű sugárzásával,
 - b) más nyelvű rádióműsorok vagy a rádiós műsorszórás más elemei közvetlenül megelőző vagy következő államnyelvű sugárzásával, valamint a regionális vagy helyi rádiós műsorokban vagy a rádiós műsorszórás más elemeiben a nemzeti kisebbség tagjai számára készült rádiós műsorok, beleértve az élő adásban közvetített rendezvényeket,
 - c) Szlovákia Rádiója és Televíziója rádiós műsorszolgáltatásának külföldi sugárzásra szánt kulturális és tájékoztató műsorai,¹⁴⁵
 - d) televíziós és rádiós nyelvtanfolyamok és a hasonló célú műsorok,
 - e) az eredeti szöveggel előadott zeneművek,
 - f) nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok nyelvein történő közvetítés Szlovákia Rádiója és Televíziója rádióműsoraiban,¹⁴⁶
 - g) a műsorszórással terjesztett audiovizuális művek vagy művészeti teljesítmények hangfelvételeinek az államnyelv szempontjából az alapvető érthetőség követelményét teljesítő eredeti nyelven történő közvetítése,¹⁴⁷
 - h) audiovizuális művek, amelyeknek az államnyelv szempontjából az alapvető érthetőség követelményét teljesítő nyelvű szinkronja 2008. január 1-je előtt lett elkészítve, és amelyek a Szlovák Köztársaság területén 2008. január 1-je előtt adásba kerültek,
 - i) az egyes személyeknek eredeti nyelvi megnyilvánulásai az államnyelv szempontjából az alapvető érthetőség követelményét teljesítő nyelven a hír-, publicisztikai és szórakoztató televíziós vagy rádiós műsorok keretében,
 - j) rendezvények élő adásban való közvetítése az államnyelvbe történő szimultán tolmácsolással másnyelvű műsor keretében.

142 „A 220/2007. sz. törvény a műsorszolgáltatás digitális közvetítéséről és más tartalmi szolgáltatások nyújtásáról digitális átvitel útján (digitális műsorszórásról szóló törvény) 3. § (5) bek. a későbbi módosítások értelmében.” Az eredeti törvény lábjegyzete. E két bekezdés részletezi, mit értünk digitális műsorszolgáltatás alatt. www.epi.sk/zz/2007-220#cl-I

143 „A 220/2007. sz. törvény 3. § (3) bek.” Az eredeti törvény lábjegyzete. E bekezdés részletezi, mit értünk televíziózás alatt. www.epi.sk/zz/2007-220#cl-I

144 „A 308/2000. sz. törvény a műsorszórásról és retranszmisszióról szóló törvény 3. § i) pontja szerint a 195/2000. sz. törvény a távközlésről szóló törvénye értelmében.” Az eredeti törvény lábjegyzete. Az idézett bekezdés részletezi, mit értünk program alatt. Szlovákul: www.epi.sk/zz/2000-308

145 „Az 532/2010. sz. törvény 5. § (1) bek. m) pontja.” Az eredeti törvény lábjegyzete. „Szlovákia Rádiójának és Televíziójának fő tevékenysége (...) kulturális és tájékoztató rádióműsorok sugárzása külföldre”. www.torvenytar.sk/zakon-174

146 „Az 532/2010. sz. törvény 5. § (1) bek. b) és g) pontja” Az eredeti törvény lábjegyzete.

147 „343/2007. sz. törvény az audiovizuális művek, multimediális művek és művészi teljesítmények hangfelvételeinek nyilvántartásáról, nyilvános terjesztéséről és megőrzéséről (audiovizuális törvény) 17. § (5) bek.” Az eredeti törvény lábjegyzete. Ez a törvény voltaképpen kiegészítéseket, változtatásokat tartalmaz. Szlovákul: www.epi.sk/zz/2007-343

- 2) A 12 éven aluli kiskorúak számára készült műsorszórással terjesztett másnyelvű audiovizuális művet az államnyelvre kell szinkronizálni, kivéve a nemzeti kisebbségek nyelvein sugárzott a 12 éven aluli kiskorúak számára készült audiovizuális mű (1) bekezdés a) pontja szerinti másnyelvű televíziós műsorok vagy a televíziós műsorszolgáltatás más elemei keretében történő sugárzását.
- 3) Az (1) és (2) bekezdés rendelkezései nem vonatkoznak azon műsorközvetítőre, amelynek külön jogszabály¹⁴⁸ rendelkezései szerint a Műsorszórási és Műsorterjesztési Tanács engedélyt adott kizárólag az Európai Unió egy vagy több hivatalos nyelvén – amely nem a Szlovák Köztársaság államnyelve – történő műsorszolgáltatás szórására.
- 4) A nyilvánosság tájékoztatására szánt közleményeket helyi rádión vagy más technikai be rendezéseken keresztül államnyelven teszik közzé, ezeket a közleményeket más nyelven is közzé lehet tenni, az államnyelven történő közzétételüket követően.
- 5) Amennyiben külön előírás¹⁴⁹ nem rendelkezik másként, az államnyelvet használják
 - a) az időszaki nyomtatott sajtóban vagy ügynökségi hírszolgáltatásban¹⁵⁰ vagy
 - b) a nem időszaki kiadványokban.¹⁵¹
- 6) A nyilvánosság számára készült kulturális célú alkalmi nyomtatványok, galériák, múzeumok, könyvtárak katalógusai, mozik, színházak, koncertek és egyéb kulturális rendezvények programjai államnyelven jelennek meg, kivéve azokat, amelyek nemzeti kisebbségek nyelvén jelennek meg, az ilyen nemzeti kisebbség nyelvén kiadott nyomtatványnak, katalógusnak vagy programnak alapinformációkat kell tartalmaznia államnyelven. Az államnyelven megjelent előző mondat szerinti nyomtatványok, katalógusok és programok tartalmazhatnak más nyelvű szövegváltozatokat is szükség szerinti terjedelemben, amelyek alapvetően tartalmilag azonosak az államnyelvi szövegváltozattal és csak az államnyelvi szövegváltozat után következnek.”¹⁵²

A Tt. 184/1999. sz. A nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról szóló törvényt háromszor módosították.¹⁵³ A törvény 1. §-ában felsorolja, mely nyelveket tekint kisebbségi nyelveknek. Ezt a kilenc nyelvet már fentebb felsoroltuk. Lényegében ugyanazt tartalmazza, mint amit már közöltünk ezzel a törvénnyel kapcsolatosan a helyi rádióra és egyéb hirdetményekre vonatkozóan. A nyelvhasználati törvény 5.b §-a szerint: „A Szlovák Köztársaság nemzetiségi kisebbséghez tartozó állampolgárainak joguk van a Szlovák Rádió és Televízió közvetítésével

148 „A 308/2000. sz. törvény 47. §-a [az engedélyezési eljárást szabályozza; www.torvenytar.sk/zakon-174] a későbbi módosítások értelmében. A 220/2007. sz. törvény 27. §-a [a digitális műsorszórási engedélyről rendelkezik; szlovákul: www.epi.sk/zz/2007-220] a 373/2013. sz. törvény értelmében.” Az eredeti törvény lábjegyzete. [A műsorszórással és retranszmisszióval szembe fordított törvény és az egyes jogszabályok módosítása és kiegészítése; szlovákul: www.epi.sk/vyhľadavanie/zz?text=Z%c3%a1kon%20%c4%8d.%20373%2f2013]

149 „A 212/1997. sz. törvény az időszakos kiadványok, a nem időszakos kiadványok kötelező példányairól és az audiovizuális művek sokszorosított példányairól 2. § (8) bek., 184/1999. sz. törvény” [Törvény a nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról] Az eredeti törvény lábjegyzete. „Az időszakos kiadványok, a nem időszakos kiadványok közzététele és az audiovizuális alkotások sokszorosításának előállítását más nyelveken mint az állami nyelven e törvény és a külön rendeletek rendelkezéseinek betartása mellett nem korlátozott.” Szlovákul: www.epi.sk/zz/1997-212

150 „A 167/2008. sz. törvény az időszakos sajtóról és az ügynökségi hírszolgáltatásról (sajjtörvény) 2. § (1) és (4) bek.” Az eredeti törvény lábjegyzete.

151 „A 212/1997. sz. törvény 2. § (3) bek.” Az eredeti törvény lábjegyzete.

152 <https://torvenytar.sk/zakon-165>

153 Tt. 318/2009., hatályos 2009. szeptember 1-től. Tt. 204/2011., hatályos 2011. július 1-től. Tt. 287/2012., hatályos 2012. október 1-től.

információkat terjeszteni és fogadni kisebbségi nyelven. A regionális és helyi televíziós programszolgáltatások vagy rádiós programszolgáltatások sugárzása kisebbségi nyelven külön törvényben meghatározott feltételek mellett valósul meg.¹⁵⁴

7.3. A Frekvenciatanács (Műsorsugárzási és Műsorszórási Tanács)¹⁵⁵

A Tt. 308/2000. sz. törvény a sugárzásról és retranszmisszióról és a Tt. 195/2000. sz. törvény módosítása a telekommunikációról¹⁵⁶ szabályozza a Frekvenciatanács helyzetét és hatáskörét (1. § a), valamint a sugárzó, a retranszmisszió üzemeltetője, az audiovizuális mediális szolgáltató és a jogi, vagy fizikai személyek kötelességeit, akik ezen a területen tevékenykednek [1. § b) pont és 2. § (3) és (4). bekezdés].

A Tanácsnak kilenc tagja van és az SzK Nemzeti Tanácsa választja őket, vagy hívja vissza [6. § (1) bekezdés]. A megbízási időszak tartama hat év. Egy személyt maximálisan kétszer lehet megválasztani (8. § (1) bekezdés), miközben a tagok egy harmadát két évenként kell megválasztani [8. § (2) bekezdés].

A törvény 3. §-a meghatározza az országos,¹⁵⁷ a multiregionális,¹⁵⁸ a regionális¹⁵⁹ és a lokális műsorszórást.¹⁶⁰ Az utóbbi s) pontja viszont úgy is értelmezhető, hogy lehetővé teszi a magyar nyelvű sugárzást, hiszen kimondja: „a sugárzott műsorok a helyi információs környezetre vagy forrásokra összpontosítanak, valamint a közös érdekekre irányulnak, amelyek minden közösség belső kapcsolódásait alakítják ki és mélyítik el, és a közösség identitásérzetét tartják fenn”.

A törvény gondol a fogyatékkal élőkre is. A süketek és gyengén hallók számára előírja, hogy mozgóképek meghatározott részét szlovák nyelvű szöveggel lássák el (18a. §). Tehát a kisebbségi fogyatékkal élőket nyilvánvalóan diszkriminálja. Ez a törvény azt is előírja, hogy a látáskárosultak és vakok számára a műsorok egy meghatározott részét kommentárral kell ellátni [20 vagy 3%-át – 18. § (2) bek. c) és 18a. § b) pont], de érdekes módon annak nyelvét nem határozza meg. Nyilvánvalóan a törvényalkotónak eszébe sem jutott, hogy itt esetleg nem csupán szlovák kommentárról lehet szó.

154 „Például a Szlovák Rádióról és Televízióról és egyéb törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló 532/2010. sz. törvény, a programszolgáltatások digitális sugárzásáról, a digitális átvitel által történő egyéb tartalmi szolgáltatások nyújtásáról, és az egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló 220/2007. sz. törvény (digitális sugárzásról szóló törvény).” Az eredeti törvény lábjegyzete.

155 Rada pre vysielanie a transmisíu. www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/media-audiovizia-autorske-pravo-/media-a-audiovizia/rada-pre-vysielanie-a-retransmisíu-cb.html – A magyarországi Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának megfelelő szerv.

156 Zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisíi a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách, www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2000/308/,

157 3. § p) pont: amikor a lakosság legalább 80%-a foghatja.

158 3. § q) pont: amikor több régió lakosságát éri el. Legalább a lakosság 30%-a, maximálisan 80%-a foghatja.

159 3. § r) pont: amikor egy régió lakosságát éri el, mely nem haladja meg a lakosság 30%-át.

160 3. § s) pont: ez rendszerint egy településre, vagy régióra szorítkozik, melynek lakossága nem haladja meg a 100.000 főt. Város esetében ez 200.000 fő.

7.4. Közműsorszolgáltatási etikai kódex

Ennek hivatalos neve, Szlovákia Rádiójának és Televíziójának műsorszolgáltató alkalmazottainak és munkatársainak szervezeti szabályzata,¹⁶¹ melyet a Tt. 532/2010 sz. Szlovákia rádiójáról és televíziójáról, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló törvény 4. § (4) bekezdésével összhangban adtak ki.

Ennek preambuluma leszögezi, összhangban a Tt. 532/2010. sz. törvény 4. § (4) bekezdésével, az SzRTV köteles védeni és tiszteletben tartani a műsorszolgáltató alkalmazottainak és munkatársainak függetlenségét. Ebből kifolyólag az SzRTV köteles kidolgozni a szervezeti szabályzatot figyelembe véve az EU országainak értelmezéseit. Az SzRTV a preambulumban b) bekezdése szerint, olyan programokat készít, amelyek a demokrácia és humanizmus alapelvein nyugszanak, amelyek hozzájárulnak a nyilvánosság jogi és etikai tudatosságához, valamint környezetvédő felelősségérzetéhez. A c) bekezdés leszögezi, olyan pártatlan, ellenőrzött, torzítatlan, aktuális, érthető és egészében kiegyensúlyozott, valamint sokrétű információkat nyújt a Szlovák Köztársaságban és külföldön lezajlott eseményekről, melyek alkalmasak önálló szabad véleményalkotásra. A d) bekezdés szerint az SzK lakosságának fejleszti kulturális identitását függetlenül nemtől, fajtól, bőrszíntől, nyelvtől, kortól, hittől és vallástól, politikai vagy egyéb felfogásától, nemzeti vagy szociális származástól, nemzetiségi hovatartozástól vagy etnikai csoporttól, vagyontól, származástól vagy egyéb állapotától úgy, hogy ezek a programok visszaadják a nézetek, politikai, vallási, filozófiai irányzatok sokszínűségét és támogassák a társadalom tudásszintjének fejlesztését.

Az e) bekezdés szerint, olyan feltételeket teremt, hogy a közügyek területén társadalmi konszenzus alakuljon ki, és célja a kölcsönös megértés, tolerancia erősítése és támogassa a sokszínű társadalom kohézióját.

Az f) bekezdés szerint, kizárja a diszkrimináció minden formáját.

Az 1.1. alfejezet szerint az SzRTV műsorszolgáltató alkalmazottja a nyilvánosság szolgáltatásának alapelveihez igazodik. Szakmai kritériumokon kívül, etikai követelményeknek is eleget kell tennie. Ügyel arra, hogy az ő programjai és dolgozatai tényszerűen pontosak, pártatlanok, kiegyensúlyozottak és szakmailag megfeleljenek a minőségi elvárásoknak, és hogy ne ellenkezzenek az európai civilizáció alapelveivel.

Tilos, hogy

- a) nyilvánosan prezentálja saját politikai vagy vallási nézeteit és viszonyulását az SzRTV-ben vagy annak nevében,
- b) tudatosan tegyen közzé hamis, torz vagy megalapozatlan adatokat és állításokat,
- c) tudatosan alakítsa úgy a programot, hogy egy bizonyos érdekcsoportnak kedvezzen.

Az 1.3. alfejezet A műsorszolgáltató alkalmazottak jogaival foglalkozó alfejezet e) bekezdése szerint az SzRTV tiszteletben tartja a műsorszolgáltató alkalmazottak esélyegyenlőségét függetlenül nemtől, kortól, fajtól, bőrszíntől, nemzetiségtől, vallástól, politikai, társadalmi és kulturális hovatartozástól.

A 3. fejezet az SzRTV műsorszolgáltatással foglalkozik. A 3.1. alfejezet c) bekezdése közli: az SzRTV a nemzetiségeknek szánt adás keretében alkalmazza a nemzetiségi nyelveket is,

161 Štatút programových pracovníkov a spolupracovníkov Rozhlasu a televízie Slovenska. www.rtvsk.sk/media/542/file/item/sk/0000/statut-programovych-pracovnikov-a-spolupracovnikov-rtvsk.52.pdf

összhangban Tt. 270/1995 sz., az SzK államnyelvről szóló, a későbbi előírások által módosított törvénnyel összhangban.

Az 3.2. alfejezet a) bekezdése tiltja a diszkrimináció minden formáját. A műsorszolgáltató alkalmazottaknak tartózkodniuk kell mindenfajta sztereotip jellemzéstől, mely konkrét faji, nemzetiségi, etnikai, vallási, szexuális, korosztálybeli és egyéb szociális csoportokra vagy azok tagjaira vonatkozik. b) Az SzRTV a faji, nemzetiségi, etnikai, vallási, szexuális, korosztálybeli és egyéb szociális csoportok vonatkozásában a nyíltság és tolerancia alapelvéből indul ki. Tartózkodik mindenfajta emberek és csoportok közötti torzskodás szításától, melyek eltérő státusszal vagy beállítottsággal rendelkeznek.

A 4. fejezet az SzRTV jogi vonatkozásaival foglalkozik. Az 4.8. alfejezet szerint az SzRTV programjai nem tartalmazhatnak olyan kijelentéseket, amelyek a polgárok jogainak vagy szabadságának elnyomására biztatnak. Nem tartalmazhatnak olyan kijelentéseket sem, amelyek a nemzetiségi, faji vagy vallási összeférhetetlenséget népszerűsítik, vagy erre bujtogatnak. Ilyen tartalmú program sugárzása büncselekmény a Büntetőtörvénykönyv 424. §-a alapján.¹⁶²

Ez mind szépen hangzik, de a gyakorlat más. A szlovák közszolgálati tévében szinte naponta hangzanak el féligazságok, melyek Magyarországot igyekeznek lejáratni.

7.5. Az Újságíró Etikai Kódexe

A Szlovákiai Újságírók Szindikátusa (Slovenský syndikát novinárov) közreadta az Újságíró Etikai Kódexét,¹⁶³ VI. fejezetében, melynek címe Az újságíró és a szerkesztőség, említi a kisebbségeket. Ez azért sokkal szerényebb megállapításokat tesz az előbbieknél. 7. pontja kimondja: „A szerkesztőségek és vezető pozícióban lévő újságírók tiszteletben tartják a vélemények és lehetőségek sokféleségét és egyenlőségét függetlenül az újságíró nemétől, korától, fajától, nemzetiségétől, etnikai származásától, szociális státuszától, szexuális orientációjától, vallási, politikai, társadalmi és kulturális hovatartozásától.” Ennyi, semmi több!

Ezt a kódexet vallja magáénak a Szövetség az Újságírói Etika Védelmére (AONE)¹⁶⁴ is, melynek végrehajtó szerve a Szlovák Köztársaság Sajtó és Digitális Tanácsa (SzKSDT).¹⁶⁵ Az AONE legfelsőbb szerve, a Megbízottak Testülete¹⁶⁶ nevezi ki a 9-tagú SzKSDT-t. A tagokat hat évre választják és maximálisan háromszor választhatók. A Tanács vizsgálja az újságírói etika megsértésére¹⁶⁷ vonatkozó beadványokat és az újságírók információkhoz való szabad hozzáfutását gátló figyelmeztetéseket.

162 Ezért három év börtönbüntetés jár. Ha közszereplőként követi ezt el valaki, vagy egyéb súlyosbító körülmény is fennáll, akkor akár hat évet is kaphat. www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300

163 Etický kódex novinára. www.ssn.sk/eticky-kodex-novinara/

164 Asociácia na ochranu novinárskej etiky.

165 Tlačovo-digitálna rada Slovenskej republiky.

166 Zbor zástupcov.

167 Szlovákiában a leggyakoribb újságírói etikai vétség a mások anyagainak eltulajdonítása.

<https://domov.sme.sk/c/1117225/kodex-novinarskej-etiky-je-najviac-porusovany-kradnutim-materialov.html>

7.6. A Kult Minor Alap

A Kult Minor Alapot az eddig hatszor módosított Tt. 138/2017. sz. törvény a nemzeti kisebbségek kultúráját támogató alapról, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről hozta létre. Az I. cikkelyének 1. §-a (1) bekezdése kimondja: „E törvénnyel létrejön a Nemzeti Kisebbségek Kultúráját Támogató Alap (...) mint közjogi intézmény, melynek célja a) a nemzeti kisebbségek identitásának és kulturális értékeinek megőrzése, kifejezése, védelme és fejlesztése, b) a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogi nevelése és képzése, c) a szlovák nemzetiségű állampolgárok és a nemzeti kisebbségekhez és etnikai csoportokhoz tartozó állampolgárok közötti interkulturális párbeszéd és megértés biztosítása.” 2. §-a az Alap tevékenységi körét határozza meg: „a) az 1. § 1. bek. szerinti célokkal összhangban anyagi eszközöket biztosít kulturális és tudományos aktivitások támogatására, abból a célból, hogy 1. ilyen aktivitások létrejöjjenek és 2. az ilyen aktivitások eredményeit terjessze és bemutassa a Szlovák Köztársaságban és külföldön, b) folyamatosan figyeli a támogatott projekteket, c) nyilvántartást vezet 1. a támogatásnyújtási kérvényekről (...), 2. a támogatásnyújtások kérvényezőiről (...) és 3. a támogatások kedvezményezettjeiről (...),d) az a) pont szerinti aktivitások fejlesztését szolgáló kedvező feltételeik megteremtése érdekében együttműködik az államigazgatási szervekkel, a területi önkormányzati szervekkel, a közjogi intézményekkel és más személyekkel, e) együttműködik a külföldi partnerszervezetekkel, f) ellenőrzi a szerződéses kötelezettségek teljesítését és behajtja a kedvezményezettekkel megkötött, 19. § szerinti szerződésekből eredő követeléseket.”

A törvény 7. §-a (1) bekezdése rendelkezik a szakmai tanácsok létrehozásáról, melyek elbírálják a kérvényeket, ajánlják a projektek támogatását és a konkrét összeget, mellyel támogatják azt. „(3) A szakmai tanácsok a hatáskörükben meghatározzák az érintett naptári év támogatásainak prioritásait és a benyújtott projektek célkitűzéseit, továbbá együttműködnek a pályázati felhívások előkészítésében. (4) Az Alapnál a tevékenységi területek szerint létrehozzák a) a bolgár, a cseh, a horvát, a magyar, a morva, a német, a lengyel, a roma, a ruszin, az orosz, a szerb,¹⁶⁸ az ukrán és a zsidó nemzeti kisebbség kultúrájának szakmai tanácsait, b) a kultúrák közötti párbeszéd és megértés szakmai tanácsát.”¹⁶⁹

7.7. Elektronikus Média Etikai Kódexe

Az Elektronikus Média Etikai Kódexét az Interactive Advertising Bureau Slovakia (IAB Slovakia) dolgozta ki és 2010. január 1-jével lépett életbe. 5. cikkének (1) bekezdése leszögezi: káros az olyan tartalom, mely az ember méltóságába és alapjogaiba, valamint mások szabadságába beavatkozik. A (2) bekezdése károsnak ítéli az erőszak, a gyűlölet szításának, a becsmérlés vagy a rágalmazás nyílt vagy rejtett módját nem, faj, bőrszín, nyelv, hit és vallás, politikai vagy más gondolkodásmód, nemzeti vagy szociális származás, nemzetiségi vagy etnikai hovatartozás miatt.¹⁷⁰ Az Etikai Kódex célja (1. pont) elősegíteni, hogy az elektronikus

168 Érdekes, hogy a nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról szóló, Tt. 184/1999. sz. törvény, mely meghatározza, mely nyelvek számítanak kisebbséginek Szlovákiában, a morva, orosz és szerb nyelvet nem említi.

169 www.torvenytar.sk/zakon-546

170 Etický kódex elektronických médií. www.iabslovakia.sk/wp-content/uploads/2014/10/IABsk-Eticky-kodex-elektronicky-ch-medii.pdf

médiák tegyenek eleget az etikai szempontoknak, hogy tartalmuk és formájuk tartsa tiszteltben a Reklám- és Marketingkommunikáció Kódexét, melyet a párizsi székhelyű Nemzetközi Kereskedelmi Kamara dolgozott ki.¹⁷¹

7.8. A Pro Media Alapítvány/Nadácia pro media

Székhelye Dunaszerdahely. „A Pro Media Alapítvány (...) célja a nemzeti kisebbségi sajtó széleskörű támogatása és hatékonyabb működésének elősegítése. A pénzügyi és anyagi támogatás alanyai a szlovákiai médiapiac szereplői.

Az Alapítvány célja a nemzeti kisebbségek tájékoztatási tevékenységének támogatása, műszaki és szakmai színvonalának fejlesztése. Fontos feladatának tartja az Alapítvány a szervezett mediális nevelés biztosításának támogatását.

A Pro Media Alapítvány saját periodikus, illetve időszaki kiadványok megjelentetésével, valamint elektronikus médiumok működtetésével igyekszik elérni vállalásai teljesítését.

Tevékenysége során az Alapítvány támogatni kíván oktatási, művelődési, kulturális, sport, emberi jogi, környezetvédelmi és egyéb, kisebbségi közösségeket érintő aktivitásokat, kezdeményezéseket. Támogatja a civil szervezetek, helyi önkormányzatok és a vállalkozói szektor közötti együttműködést.

Az Alapítvány elemzésekkel, statisztikákkal alátámasztott döntéseit a széles közönség számára is megismerhetővé teszi szemináriumok, előadások, konferenciák, illetve tájékoztató anyagok révén.

Az Alapítvány további tevékenységi körében elismerésben részesíthet fizikai és jogi személyeket, akik a média területén végzett munkájukkal jelentős módon hozzájárultak a nemzeti kisebbségek mediális kultúrájának védelméhez. Az elismerés odaítélésének módját az Alapítvány kuratóriuma határozza meg.

Az Alapítvány a felsorolt közhasznú tevékenységek végrehajtásában szorosan együttműködik más alapítványokkal, jogi személyekkel, polgárokkal, az Európai Unió szerveivel, az állami szervekkel, valamint nem állami intézményekkel, mind a Szlovák Köztársaság területén, mind külföldön.”

A honlapon azonban semmilyen más anyag nem található, mely az elébb említett tevékenységről beszámolna.

„A Pro Media Alapítvány égisze alatt létrejött médiacsalád több felületen is megcélozza a médiafogyasztót.” A ma7.sk¹⁷² hírportál írott és videotartalmak révén három önálló portállal felöleli a közélet (hitek.sk), a kultúra (muzsa.sk) és a sport (szurkolo.sk) eseményeit. A nyomtatott tartalmak a *MAGYAR*¹⁷³ közéleti hetilap 68 oldalán jelennek meg. Tizenhat oldalon regionális hírekkel, három (nyugat, közép, kelet) mutációban, tizennégy oldalas műsorújsággal, s a továbbiakban audiovizuális tartalmakkal: hírbejátszásokkal, interjúkkal, stúdióbeszélgetésekkel. Ezek egy youtube-csatornán láthatók. „A médiacsalád nemzeti–konzervatív értékeket vall és közvetít.”¹⁷⁴

171 Uo.

172 <https://ma7.sk/>

173 <https://ma7.sk/cimke/magyar7>

174 Pro Media Alapítvány weboldala. www.promediaalapitvany.sk/. SÁNTA Szilárd: Bemutatták a Pro Media családot. *Új Szó*, 2018.04.07. <https://ujso.com/kozelet/bemutattak-a-pro-media-csaladot>

„A felvidéki sajtó struktúrájának szempontjából meghatározó volt a 2018-as év, a magyar kormányzat ugyanis, látva, hogy társadalmi és politikai szempontból milyen hátrányokat okoz az, hogy a hazai sajtó meglehetősen féloldalas – igazi erőt csak a liberális média képviselt, a konzervatív oldalon ugyanis addig mindössze 3 hírportál és néhány regionális termék képviselte ezt az értékrendet – a Magyar Kormány úgy határozott, jelentős támogatással segíti a felvidéki sajtót. Ennek következtében jött létre a Pro Media Alapítvány azzal a céllal, hogy strukturáltabbá tegye a felvidéki sajtótérképet. A projekt volumenére való tekintettel, Szlovákia tudomásulvételével történt meg a létrehozásról szóló döntés. Az eredeti elképzelések között a felvidéki sajtó széleskörű támogatásáról is szó volt, a későbbiekben azonban kiderült, hogy a támogatás összege nem pályáztatható tovább, így a Pro Media Alapítvány kuratóriuma egy új médiacsalád felépítését kezdte el, hogy az új sajtótermékekkel a korábbi, liberális irányba lejtő sajtópiacot megpróbálja visszabilenteni. A konzervatív értékek mellett a minőségi újságírást, új témák megnyitását, az addig hiányzó oknyomozó újságírásnak lehetőséget teremtő, és egy szellemi műhelyként is működő szerkesztőség kialakítását tekintette fő feladatának. 2018. április 11-én indult el a ma7.sk hírportál, amely a felvidéki sajtóban addig nem ismert formában, gyűjtőportálként jött létre, a ma7.sk-nak ugyanis önállóan is működő aloldalai is vannak, a kultúráé a múzsa.sk, a sporthírek a szurkoló.sk-n vannak és a videós tartalmakat közvetítő hirek.sk is része lett. A három év alatt a ma7.sk a felvidéki sajtópiac meghatározó ereje lett, ma már nagyon sokszor piacvezetője is, az átlagos napi olvasottsága a honlapnak 30-35 ezer között mozog. A háromosztatú médiacsalád második pillére a Magyar7 hetilap, amely közéleti hetilapként egyedüli a piacon. A 84 oldalas lap saját szerzőkkel, illetve kizárólag szerzői anyagokkal dolgozik. A lap legnagyobb küzdelmét a terjesztéssel vívja, ma már ugyanis az országban csak egy terjesztővállalat van, a Mediaprint-Kapa, s így konkurencia nélkül dönthet mindenről, s a kisebbségi sajtó nem a fő bevételi forrása, ennek megfelelően is jár el. A megoldás egy saját terjesztői hálózat lehetne, amiről el kell gondolkodni a médiacsaládnak, ha valóban ott akar lenni a sajtópiac. Új színfoltot hozott a sajtóba a médiacsalád videós részlege is, ahol a közéleti, politikai és kulturális tartalmak stúdióbeszélgetések, viták formájában jelennek meg. A ma7 médiacsalád jelenleg több mint 30 állandó munkatárssal működik, akik főállásban, de vállalkozó formában kötődnek a médiacsaládhoz. A dunaszerdahelyi központtal működő szerkesztőség tehát mindenképp sokban gazdagította és kiegyenlítette a felvidéki sajtópiacot, ez azonban még korántsem elégséges.”¹⁷⁵

8. A magyarokat érintő pártok és szervezetek médiával foglalkozó elképzelései

8.1. A Magyar Közösségi Összefogás¹⁷⁶

A párt, 120 oldalas választási programjában¹⁷⁷ a sajtóval kapcsolatosan alig foglalkozott. A Közigazgatás című fejezet 4. alfejezetében, mely a Sajátos közösségi feladatok a közigazgatásban címet viseli, ezt olvassuk: „Létre kell hozni a különleges jogállású regionális önkormányzat (önkormányzatok) és a helyi önkormányzatok mellett a kisebbségi önkormányzatokat a szórvány- és peremvidéki kisebbségek számára. Önálló finanszírozással kell biztosítani a kisebbségek helyi kulturális, oktatásügyi és mediális öngazdálkodását. Szándékunkban áll a kisebbségi önkormányzatokról szóló törvény megalkotása.”

A Kultúra című fejezet A szlovákiai magyarság kulturális intézményi hátterének megerősítése, biztos pénzügyi támogatása címet viselő 1. alfejezetében mindössze ennyi szerepel: „A közmédia magyar adásainak (Pátria, TV) bővítése, nagyobb költségvetési keret színesebb tartalomra és a magyar nyelvű magán tévé- és rádiósugárzás lehetővé tétele a kötelező feliratozás és fordítás eltörlésével.”

A jogállamiság visszaállítása és a korrupcióellenes harc című fejezet Visszatérés a jogállamhoz című 1. alfejezetben ennyit olvashatunk a sajtóról: „A bírók arcukkal is vállalják döntéseiket a médiában. Elfogadhatatlannak tartjuk, hogy sokszor nem ismerhetjük meg azoknak az arcát, akik mindenki felett ítélezhetnek. Létrehoznánk egy Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságot, amely az államigazgatást érintő perek mellett ítélezhetne a bírók, ügyészek, rendőrségi vezetők, vezető hivatalnokok ügyében, lefolytathatná ellenük a fegyelmi eljárásokat.”

E fejezet 2. alfejezete, melynek címe Nyilvánosság és átláthatóság, leszögezi: „A korrupciós botrányok kiszivárogtatóinak, a korrupciót jelentőknél hatékonyabb védelme, az oknyomozó újságírók és általában a média védelme.”¹⁷⁸

8.2. Most-Híd

A Híd választási programja is alig foglalkozott a médiával. A bevezetőben említi a sajtót: „Tíz év alatt a Híd párt nemegyszer bizonyította, hogy teljesíti az ígéreteit, nem fél a felelősség vállalásától, és nem bocsátkozik sajtóvitákba a stabilitás és a megállapodások betartása kárára.” Majd a program 18. fejezetében, mely A kultúra, művészet és kreatív ipar címet viseli, ennyit

176 A Magyar Közösségi Összefogás (MKÖ, szlovákul: Maďarská komunitná spolupatričnosť) szlovákiai választási párt. A 2020-as parlamenti választási alkalmából két szlovákiai magyar párt és egy polgári szervezet tagjaiból állt. Ezek: a Magyar Közösség Pártja (MKP, szlovákul Strana maďarskej komunity, SMK), a Magyar Fórum (MF, szlovákul Maďarské fórum) és az Összefogás Mozgalom (ÖM, szlovákul Spolupatričnosť). A párt-szövetség célja az volt, hogy az 5%-os bejutási küszöböt közösen átléphessék.

177 Szlovákiában 2020. február 29-én voltak a parlamenti választások, sem az MKÖ, sem a Most-Híd nem jutott be. Az előbbi 3,9%-ot ért el, az utóbbi 2,05%-ot. Összesen 25 párt indult a választásokon, ezek közül hat került be a parlamentbe. (az SzK Statisztikai Hivatala [Štatistický úrad SR] adatai. www.volbysr.sk/sk/data02.html)

178 Választási program. Magyar Közösségi Összefogás, 2020. 18., 56., 67., 68. www.mkp.sk/sites/www.mkp.sk/files/2020-01/program_2020.pdf

olvashatunk: „Támogatjuk a *köz- és magánmédia függetlenségének megerősítését*. Új törvényt fogadunk el az újságírók védelmére, amely hozzájárul az objektív és független újságírás megszilárdításához Szlovákiában. A közmédiában támogatjuk a megbízható, többforrású finanszírozást és ezzel együtt a nyilvánosság ellenőrző szerepének növelését, a tematikus csatornák indítását és a nemzeti kisebbségek részére fenntartott programok adásidejének növelését, valamint a digitális földfelszíni műsorszórásra való áttérést. Felvilágosító kampányokat indítunk az álhírek felismerésére és hatásának bemutatására.”¹⁷⁹

8.3. A Csemadok

A Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség – CSEMADOK 1949. március 5-én alakult. A rendszerváltás után megújult és ma „nyitott kulturális, társadalmi, érdekvédelmi szövetség, amely segíti a magyar civil társadalom működését”. 2012-ben elfogadott programjában viszont egy szó sincs a médiáról.¹⁸⁰ 2016-ban fogadták el az újabb programot, mely szintén nem érinti a média tárgykörét. Céljai között csupán a következő túl általános megfogalmazás szerepel: „az anyanyelv szabad használatának további biztosítását és bővítését az oktatás, a kultúra, a művelődés és a közélet területén”.¹⁸¹ Az Országos Tanács jegyzőkönyveiben sem esik szó a médiáról.¹⁸²

8.4. SzMK

„A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala (SzMK) nyitott, politikai pártoktól független, önkéntes és informális intézmény, amely a szlovákiai magyar szervezetek egyeztető fóruma.” – fogalmazza meg a szervezet tevékenységének célját.¹⁸³ Több mint 100 tagszervezettel rendelkezik Pozsonytól Nagykaposig.¹⁸⁴

2014. március 13-án foglalta össze az SzMK 12 pontban az égető követeléseket. Miért volt rá szükség, megindokolták. „A társadalomban tapintható és érezhető a széleskörű, nemzeti-ségeken és ideológiákon átnyúló feszültség. A helyzetet tovább fokozza, hogy legsúlyosabb problémáinkra gyakran évtizedek óta eredménytelenül keressük a választ és a megoldásokat. A szlovákiai magyar tizenkét pont célja, hogy ezeket az égető kérdéseket a nyilvánosság számára is közérthető módon összefoglalja és hangsúlyozza. (...) Meg kell találnunk az utat a közös problémák hangsúlyosabb képviseléséhez, olyan követeléseket kell megfogalmazni, melyek mögé ideológiáktól és pártállástól függetlenül, közösségként felsorakozhatunk.”

Fontos és megalapozott követelések sorát fogalmazták meg, de a kisebbségi sajtóról és annak gondjairól egy szó sem esik köztük.¹⁸⁵

179 Választási program 2020. <https://most-hid.sk/hu/valasztasi-program-2020>. Ha az ember a párt honlapján a pártprogramra kattint, akkor a Választási program töltődik be.

180 Országos program 2012–2016. <http://csemadok.sk/orszag-os-tanacs/orszag-os-program/>

181 Ez a program itt tölthető le: www.csemadok-hu.eu/dokumentumok/

182 Uo.

183 www.kerekasztal.org/rolunk/

184 www.kerekasztal.org/rolunk/a-szlovakiai-magyarok-kerekasztala-tagszervezetei/

185 www.kerekasztal.org/2014/03/szlovakiai-magyar-12-pont/#comment-377

8.5. A Kassai Magyarok Fóruma

A kassai magyar szervezetek együttműködését elősegítő társulás. Ezt évente két alkalommal a Kassai Kerekasztal elnevezésű egyeztető fórum segítségével igyekszik megvalósítani. Ezek a kerekasztalok az információcserét segítik elő és a kassai szervezetek tevékenységének kölcsönös összehangolására szolgálnak, illetve egyes esetekben kiválasztott témákra összpontosítanak, mint pl. az oktatás vagy nyelvhasználat. Többször felvetődött már, hogy a magyar nyelvű sajtó helyzetét is meg kellene vitatni. Ez eddig nem valósult meg a téma összetettsége miatt. A kassai sajtó állapota jelenleg közvetlenül öt embert érint, akik ezen a területen dolgoznak, közvetett hatása természetesen túlmutat a kassai témákon és lehetőségeken. Hanesz Zoltán elnök kifejtette, Kassán az *Új Szónak* és 2019-óta többéves szünet után a Pátria Rádióknak van állandó regionális tudósítója. A regionális sajtónak viszont igazán komoly intézményes háttere nincs, ezért sajnos instabil, esetleges, hiszen a magyarországi és szlovákiai pályázati támogatások pusztán működésre elegendőek, fejlesztésre nem. A meglévő gazdasági keretek között nincs lehetőség fiatal újságírók felnevelésére, ami a helyi sajtó jövőjét tekintve kulcsfontosságú. Ha az a néhány ember, aki ezen a területen dolgozik, kiesik, akkor megszűnnek az általuk létrehozott lehetőségek is. Itt a *Kassai Figyelő* című lapról van szó, az *Amikassa* hírportálról¹⁸⁶ és a *Felvidék.ma* hírportál tudósítójáról.

9. Újságíróképzés

Megoldatlan a kisebbségi újságíróképzés. Okairól Lacza Tihamér számolt be felkérésünkre. „A pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke a csökkent érdeklődést és a komáromi Selye Egyetem, valamint a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara által jelentő konkurenciát kompenzálja, néhány éve újságírókat is képez, bár hivatalosan kiadványszerkesztőket készítenek fel,¹⁸⁷ csakhogy ma már nincsenek magyar kiadók, és az újságírást tanulók sem tudnak elhelyezkedni. Jellemző egyébként, hogy egyetlen gyakorló újságíró sem tanít ezen a szakon, tulajdonképpen a tanszék oktatói »készítik fel« a leendő szerkesztőket és újságírókat.

Annak idején kidolgoztam egy négy szemeszterre szóló tantervet (a mesterképzés számára, azoknak, akik a harmadik évfolyam befejeztével nem a tanári pályát, hanem az újságírást szeretnék választani), de nem kaptam még csak visszajelzést sem, pedig szívesen tanítottam is volna. Elvégre akkor már több mint 35 éve voltam a pályán és nemcsak elméleti, hanem sok gyakorlati dolgot is megoszthattam volna a hallgatókkal.

A magyar7 médiacsalád keretében folyik gyakorlati újságíróképzés középiskolások és elsőéves egyetemisták számára elsősorban a nyári szünidőben, de ez nem pótolhatja a teljes körű felkészítést.”

186 <https://amikassa.sk/>

187 „A Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék jelenleg [2021.03.] három tanulmányi szakot kínál az érdeklődőknek: 1. Magyar nyelv – kiadványszerkesztés (egyszakos képzés), 2. Magyar nyelv és irodalom (szakpárosításban), 3. Magyar nyelv és kultúra (szakpárosításban).” Korábban fordítói-tolmács szakot is lehetett választani párosításban. <https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/kmjml/magyar-nyelven-v-madarskom-jazyku/>

10. A médiában közzétett problémák és gondok

Láthattuk, a felvidéki sajtóval kapcsolatosan számos gond fogalmazódott meg. Ezek elsősorban a sajtóban meg is jelennek, de senkinek sem jutott eszébe összegezni és rendszerezni, fókuszba állítani azokat. Alább csokorba gyűjtöttünk néhányat a jellemzőbbek közül, a teljesség igénye nélkül.

1990. január 19-én a Szlovákiai Újságírók Szindikátusa önálló tagszervezeteként megalakult Pozsonyban a Csehszlovákiai Magyar Újságírók Társulata. „Az alakuló közgyűlés jóváhagyta a társulat ideiglenes működési szabályzatát és programnyilatkozatát, megválasztotta a társulat vezetőségét.” Azóta sem történt semmi!¹⁸⁸

Lacza Tihamér ennek okairól számolt be kérésünkre. „Az 1989-es rendszerváltás egyik vitathatatlanul fontos hozadéka volt, hogy az emberek mindenféle szervezeteket, egyesületeket, társaságokat és pártokat alapíthattak. Akkoriban nagyon sok szakmai szervezet is létrejött, ezek egyike volt a Szlovákiai Magyar Újságírók Szövetsége, amely a Szlovákiai Újságírók Szindikátusának tagszervezeteként képzelte el a működését. Ennek elsősorban gyakorlati okai voltak, hiszen teljesen függetlenül tevékenykedett volna, csupán az újságírókat érintő kedvezményeken és jogokon osztozott volna a szlovák kollégákkal. Az alapítók elsősorban az érdekvédelemre helyezték a súlyt, miután a megváltozott körülmények között az anyagi biztonságot és a munkáltatókkal szembeni védelmet tartották fontosnak garantálni. A két háború között Csehszlovákiában az újságíróknak számos kedvezményt biztosítottak: ingyen utazhattak a vonaton, a szállodákban kedvezményes áron kaphattak szobát és sok olyan helyre mehettek, ahová más halandónak nem volt bejárása. Sajnos ilyen lehetőségeket 1990-ben nem kínáltak, sőt az anyagi biztonság és a munkáltatókkal szembeni védelem sem valósult meg. A felvidéki magyar újságírók egy csoportja már január elején, a Szlovákiai Újságírók Szindikátusának alakuló ülésén bejelentette az önálló magyar szervezet létrehozását, természetesen a szindikátus égisze alatt. Már ezen a közgyűlésen bizonyos nacionalista szlovák újságírók [lehangosabban Jeruš Ferko¹⁸⁹ (1956–2001), de mások is] eléggé durva kirohanást intéztek a magyar kollégák ellen. Egy idő után az a maroknyi társaság, amely részt vett a közgyűlésen – köztük volt Kozma Gyula¹⁹⁰ (1929–2009), a Szlovák Rádió magyar szerkesztőségének egykori munkatársa is –, felállt és kivonult a PKO¹⁹¹ nagyterméből. A szlovák televízió tudósításában hosszan mutatták ezt a jelenetet.

188 CSIKMÁK i. m. 126.

189 *A Slovenská republika* (1993–2000, először *Republika* néven jelent meg) című militánsan magyarellenes napilap munkatársaként vált hírhedtté. Apjával, testvérével és nagybátyjával együtt a legagresszívabb magyarellenes publicisztika képviselője. Több magyarellenes szervezet tagja, kezdeményezője. 2003-ban jelentette meg egyik hírhedt munkáját a Madarské (seba)klamy (Magyar (ön)csalások, Matica slovenská). Magyar és szlovák fiataloknak szánta ezt a 200 oldalas csúsztatásokkal és hamisításokkal teli kötetet.

190 A Csehszlovák Rádió pozsonyi stúdiója Gabonaváros néven illegálisan sugárzó magyar adásának vezetője volt 1968 augusztusában-szeptemberében, a Varsói Szerződés csapatainak csehszlovákiai inváziója idején és emiatt később távoznia kellett a rádióból, de 1990-ben a Šport napilap frissen megválasztott főszerkesztőjeként visszatért. 1954-ben a csehszlovák főiskolai sakkválogatott tagjaként világbajnoki aranyérmert, 1957-ben a csehszlovák sakkválogatottal Európa-bajnoki bronzérmert szerzett, és megkapta a nemzetközi sakkmeisteri címet. A legsikeresebb csehszlovákiai sakkozó volt. Az illegális adó vezetése miatt sportkarrierjének befellegzett. Leánya, Lucia Žitňanská, aki nem tud magyarul, 2014–2018 között a Most-Híd tagja. Háromszor volt különböző kormányokban igazságügyi miniszter.

191 Park kultúra a oddychu – A Kultúra és Pihenés Parkja.

Ennek ellenére 1990. január végén egy alakuló ülést hívtunk össze Pozsonyba, a Csema-dok nagytermébe, ahol vagy 130-an jelentek meg, nemcsak aktív újságírók, hanem az egyes lapok tudósítói, levelezői és külső munkatársai közül is jó néhányan. Elfogadtunk egy ideiglenes alapszabályt és megbíztunk 5-6 embert egy »rendes« közgyűlés összehívásával, ahol az elképzelések szerint megválasztottuk volna a szövetség vezetőit. Ebben az »előkészítő bizottságban« én is benne voltam, de rövid időn belül kiderült, hogy a többieknek nincs nagy kedvük egy ilyen szervezőmunkához, így vagy két éven át engemet hívogattak a Szindikátus különböző összejöveteleire és egyéb rendezvényekre. Miután akkoriban A Hét főszerkesztője is voltam és elég sok problémával kellett naponta megbirkóznom, egy idő után egyszerűen én is kifaroltam ebből, és persze hivatalosan sosem tudtuk megalapítani a Szlovákia Magyar Újságírók Szövetségét.

Miután a szlovák Szindikátus sem tudta minden célul kitűzött feladatát igazán ellátni, megmaradt annak, ami volt 1989 előtt, csak éppen nem kellett a párt elvárásainak eleget tennie. A magyar szervezetnek lett volna ugyan mit tennie, de az anyagi biztonságot képtelen lett volna garantálni, a kiadókkal szemben már csak azért sem léphetett volna fel, mert igazából magyar kiadók sem voltak. A legkonszolidáltabb helyzetben a Szlovák Rádió magyar szerkesztőségének munkatársai voltak, miután az állam tartotta el az intézményt, a szerkesztők viszonylag jó műszaki feltételek között dolgozhattak.”

Cs. Liszka Györgyi főszerkesztő szerint, a „lapban közölt közvélemény-kutatás alapján a felvidéki magyarságot ugyan érdekelné a poétika, a történelem eseményei, de mégsem vásárolnak ilyen lapot. A mérések alapján megmutatkozik, hogy holott a szlovákiai magyar átlagolvasó hűséges, a témaválasztás terén nem igazán tudja, mit is olvasna.” Nyilván bármit, ha érdekfeszítően és szívhez szólóan írják meg. „(...) az újságíró bátran leírhatja a véleményét. Mégis hiányzik valami, mégpedig a szlovákiai magyar sajtómunkások szolidaritása. Ez az a tulajdonság, amit otthonról kell magunkkal hoznunk, ez lenne a természetes.” „A felvidéki magyar sajtó gyengesége, hogy amit leír, azért vállalnia kell a felelősséget, hiszen az olvasó elhiszi, amit olvas és azt is, amit a televízióban lát. Az értékvesztés itt az olvasó szemszögéből figyelhető meg, kevésbé figyelnek oda a tényekre és nem kételkednek.” Lovász Attila igazgató szerint, a felvidéki magyar újságírók „a valós tényfeltárás és oknyomozás helyett inkább véleményt nyilvánítanak.” Ez a kényelmesebb.

Hideghéthy Andrea, a Szövetség a Közös Célokért ügyvezető igazgatója és a *Felvidék.ma* üzemeltetője szerint, az „időhiány és a gyorsaság követelménye mellett hírverseny van a portálok között, ami gyakran a minőség rovására megy. Ne váljunk felszínessé!”¹⁹²

Lanstyák István nyelvész, egyetemi tanár (Comenius Egyetem) egy előadásában kifejtette, „a kisebbségi újságírók inkább fordítók, mint újságírók. A kisebbségi sajtó fő céljaként szerepelnek az információ átadás és az anyanyelven történő híradás otthonossága, illetve kényelme mellett más szimbolikus okok is. Ide tartozik identitásunk megtartása és a nyelvi ideológiák.”¹⁹³

Nagy Miskó Ildikó az általam is idézett Csikmák-kötet kapcsán a következő gondolatokat gépelte számítógépébe: „[E]ltűnődtem azon, hogy vajon mi mindenről számolhat be majd az a szerző, aki a rendszerváltás utáni évtizedek hazai magyar sajtótörténetét kívánja összegezni. Milyen jellegű előrelépés és esetleg lemaradás tapasztalható a felvidéki újságírók munka-

192 BÖLCSKEI i. m.

193 RADI i. m.

végzése, hivatás- és nemzettudata, anyagi-társadalmi megbecsülése, szakmai továbbképzése, szervezettsége és együttműködése, továbbá folyamatosan a megszűnés rémképe által fenyegetett újságjaink, internetes portáljaink tartalmi-formai-nyelvtani-stilisztikai színvonala, olvasottsága, idegterpő rivalizálása (...) terén? (...) Ha azonban számba veszem a pályakezdésem óta általam is elsíratott lapjainkat, a folyamatos év eleji «idén is kapunk-e magyarországi támogatást-állapotot» (mi is Szlovákiában fizetünk adót (...) ?!), a hosszabb-rövidebb ideig politikai-gazdasági érdekcsoportok által éltetett és azok érdekeit kiszolgáló portálokat, helyi lapokat, illetve a megélhetésük érdekében pályamódosításra kényszerülő hajdani kollégáim sorát, valahogy mégis üröm vegyül az örömeimbe. Miközben ugyanis egyre nő a magyar nyelvű portálok száma, azok némelyikét »már vegyes színű betűkkel írják«, pedig az asszimiláció megfékezése, a felvidéki magyarság további léte szempontjából továbbra is magyar szívvel és lélekkel írt lapokra, portálokra van szükség (...)»¹⁹⁴

Amint láthatjuk, számos, különböző jellegű összefonódás, adottság, önös és közérdek, ellentét, hullámverés tarkítja, korlátozza, kíséri a felvidéki sajtó mindennapjait, munkáját. Ez a felvidéki Laokoón-csoport nem márványból készült, mint az eredeti, és nem kígyók veszélyeztetik a három személyt, mégis jelképezi a helyzet összetettségét és az egyes szereplők egymásrautaltságát vagy éppen egymás elleni hadakozását, összefonódásait. A kör bezárult. Megint a sajtó és identitás kérdésénél kötöttünk ki anélkül, hogy megnyugtató választ tudnánk adni sorskérdéseinkre.

194 NAGY MISKÓ Ildikó: A honi magyar sajtó történetéről Csikmák Imre új könyve kapcsán. *hitek.sk*, 2017.03.05. www.hitek.sk/kulfold/a-honi-magyar-sajto-torteneterol-csikmak-imre-uj-konyve-kapcsan

A sorozatban eddig megjelent kötetek

1. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar nyelvű médiumok 2010/2011* (2012)
2. Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011* (2012)
3. Csink Lóránt – Mayer Annamária: *Variációk a szabályozásra. Önszabályozás, társszabályozás és szabályozó hatóság a médiajogban* (2012)
4. Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* (2012)
5. Koltay András (szerk.): *A médiaszabályozás két éve (2011–2012)* (2013)
6. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989* (2013)
7. Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* (2013)
8. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Összehasonlító médiajogi tanulmányok. A „közös európai minimum” azonosítása felé* (2014)
9. Dobos Ferenc – Megyeri Klára: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2.* (2014)
10. Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában* (2014)
11. Apró István (szerk.): *Média és identitás* (2014)
12. Pruzsinszky Sándor: *Halhatatlan cenzúra* (2014)
13. Kóczian Sándor: *Gyermekvédelem a médiajogban* (2014)
14. Apró István – Paál Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig* (2014)
15. Kiss Zoltán – Szivi Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete* (2015)
16. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014* (2015)
17. Grad-Gyenge Anikó: *Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre* (2015)
18. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014/2* (2015)
19. Apró István (szerk.): *Média és identitás 2.* (2016)
20. Mezei Péter : *Jogkimerülés a szerzői jogban* (2016)
21. Koltay András – Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 I.* (2016)
22. Koltay András – Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 II.* (2016)
23. Makkai Béla: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt* (2016)
24. Grad-Gyenge Anikó: *Film és szerzői jog – A megfilmesítési szerződés* (2016)
25. Kőhidi Ákos: *Fájlcseré és felelősség* (2016)
26. Hajdú Dóra: *A törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és a francia szerzői jogban* (2016)
27. Tóth J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalalmazás és becsületsértés* (2017)
28. Kelemen Roland: *Az első világháború sajtójogi forrásai – Sajtójog a kivételes hatalom árnyékában* (2017)
29. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar médiumok 2016* (2017)
30. Klein Tamás (szerk.): *Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről* (2018)

31. Kiss Zoltán Károly: *A kulturális tevékenységekre, valamint a médiaszolgáltatásra vonatkozó közteherviselési és jogdíjfizetési szabályok* (2018)
32. Merkovity Norbert: *A figyelemalapú politika a közösségi média korában* (2018)
33. Csapody Miklós: *Az „irányított nyilvánosság” és a „szerkezet megváltoztatása” Magyarországon* (2018)
 34. Apró István (szerk.): *Média és identitás 3.* (2019)
 35. Mák Ferenc: *Sajtó a Birodalom határán. Hírlapok és a nemzeti újjászületés a kiegyezés utáni Délvidéken* (2019)
36. Paál Vince: *Tanulmányok a magyar sajtószabadság történetéhez 1867–1944* (2019)
 37. Kiss Zoltán Károly – Kiss Dóra Bernadett: *A vizuális művészetek és a jog – 1. A képzőművészet szabályozása* (2019)
38. Gálik Mihály – Csordás Tamás (szerk.): *A média gazdaságtanának kézikönyve* (2020)
 39. Klestenitz Tibor: *Fejezetek az egyházi sajtó történetéből* (2020)
 40. Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2020* (2020)
 41. Apró István (szerk.): *Média és identitás 4.* (2021)
42. Kiss Zoltán Károly: *A vizuális művészetek és a jog 2. Az építészet, a fotóművészet és az alkalmazott művészetek jogi szabályozása* (2021)

Médiatudományi Intézet, Budapest
A kiadásért felel Nyakas Levente
Tördelő: Varga Ákos
Megjelent 13,5 (B/5) ív terjedelemben, 300 példányban
Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222
Médiatudományi Könyvtár 43.: ISBN 978-615-5302-39-8